

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI

**Hazırlayan
Mehmet ALVER**

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Malatya, 2009

KABUL VE ONAY

Mehmet ALVER tarafından hazırlanan “AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI” başlıklı bu çalışma, 17.08.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan)

(Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.09.2009

Mehmet ALVER

ONUR SÖZÜ

“Prof. Dr. Hasan KAVRUK’un danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım **AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Mehmet ALVER

ÖN SÖZ

Tarihin en eski milletlerinden biri olan Türk milleti, yaşadığı geniş coğrafya içerisinde meydana getirmiş olduğu kültür ve medeniyet ile çağdaşı olan diğer milletleri etkilemiş, bu etkileşim çoğu zaman karşılıklı olmuş, Türk milleti de diğer milletlerden zaman zaman etkilenmiştir. Bu etkilenme özellikle İslam medeniyetine girişimizle daha da artmış ve her alanda kendini göstermiştir. Etkilenme alanlarından biri de dil konusunda olmuştur. İslam medeniyeti çevresinde Türk dili, Arapça ve Farsçanın etkisi altına girmiştir. Bu etkiden kurtulmak için dil konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmasına karşın bu faaliyetler sistemli olmaması ve genellikle dar kapsamlı olmasından dolayı başarıya ulaşamamıştır. Türk milleti Tanzimatla birlikte yüzünü Batı medeniyetine çevirince, Türk dili bu kez de Batı dillerinin özellikle de Fransızcanın tesirinde kalmıştır. Bu dönemde Türk diliyle ilgili sadeleşme çalışmaları başlamış, tartışmalar imla ve alfabe ekseninde yoğunlaşmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte her alanda olduğu gibi Türk dili alanında da önemli atılımlar gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin ilk ve tek dil politikası bu dönemde belirlenmiştir. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra belirlenmiş olan dil politikasından büyük sapmalar olmuş, dil siyasete alet edilmiştir. Bunun yanında günümüzde özellikle İngilizcenin Türk dili üzerindeki etkisi artmaya başlamış ve hayatın her alanda tesirini göstermiştir. Türk dilindeki olumsuzlukları ve bozuklukları gidermek üzere aydınlar, siyasetçiler ve dilciler çalışmaya başlamıştır. Türk dilinin gelişip güçlenmesi konusunda önlemler alınmaya çalışılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, Türk diliyle ilgili özel ihtisas komisyonu kurmuş ve yayınladığı “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk Dili Özel İhtisas Komisyonu Raporu”nda, dil konusundaki bozulmaları inceleyerek önerilerde bulunmuştur. Ayrıca TBMM’de de Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçenin korunması ve etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Son yıllarda Türk dili üzerinde yapılan çalışmalar Türk dilinin korunması açısından umut vericiyken, ülkemizde hala milli bir dil politikasının oluşturulamamış olması kaygı vericidir.

Milli bir dil politikasının oluşturulması Türk dili için çok önemlidir ve bir an önce bu politikanın belirlenmesi gereklidir. Türk dili konusunda milli bir dil politikasının belirlenmesi Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde de ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü Avrupa Birliği’ne girdiğimizde dil sorunlarını büyük ölçüde halletmiş ve bunun yanında kendi ana dillerini dünyanın en büyük markası haline getirmiş bir ülkeler topluluğu içerisinde ciddi bir rekabetle karşılaşacağız. Avrupa Birliği’ne adım atmak üzere olduğumuz şu aşamada dilimizi yabancı

etkilerden korumak en önemli görevimizdir. Aynı zamanda Avrupa Birliği sürecinde benliğimizi, dilimizi ve kimliğimizi korumak zorundayız.

Avrupa Birliği Sürecinde Türk Dil Politikası adlı bu çalışma, Birliğin temel dil politikası ve Birliğe giriş sürecinde Türkiye'nin dil konusundaki çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmak ve bunları paylaşmak amacıyla yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin dil politikasıyla gerçekleştirmek istediği hedefleri, Türkiye'den bu konudaki isteklerini belirlemek ve Türkiye'nin süreçte izleyeceği dil politikasıyla ilgili önerilerde bulunmak da çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışma sonucunda, konuyla ilgili yapılan çalışmalara bir halka daha eklemek, konu hakkındaki sınırlı kaynakları çoğaltmak, konu üzerine dikkati çekerek yeni çalışmaların yapılmasını teşvik etmek de hedeflenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde dilin tanımı yapılmış, ardından dilin; kültür, millet ve düşünceyle ilgili ilişkileri açıklanmıştır. Giriş bölümünden sonra çalışma üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde tarihî süreç içerisinde Türk dilinde yaşanan gelişmeler Cumhuriyetten önce ve Cumhuriyetten sonra alt başlıklarıyla incelenmiştir. İkinci bölümde Avrupa Birliği kısaca tanıtılmış, Avrupa Birliğinin dil politikası ve bu politikayla gerçekleştirmek istediği amaçlar resmî belgeler ışığında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise dünden bugüne Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri anlatılmış, Avrupa Birliğinin Türkiye'den dil ve kültür konularındaki istekleri İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri doğrultusunda ele alınmış ve bu istekler karşısında Türkiye'nin yaptığı yasal düzenlemeler irdelenmiştir. Sonuç ve öneriler kısmında ise Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde dil politikası konusunda yapması gerekenler ile ilgili olarak önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın yapılmasında bilgi ve birikimleriyle bana cesaret veren ve yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Hasan KAVRUK'a şükranlarımı iletirim. Yüksek lisans hocalarım Prof. Dr. Songül TAŞ'a, Yrd. Doç. Dr. Nesrin SİS'e ve Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ'ye de yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Yine çalışma süresince bana yol gösteren ve yönlendirmeleriyle çalışmaya büyük katkıları bulunan Yrd. Doç. Dr. Bekir KAYABAŞI'na ve Yrd. Doç. Dr. Nazım KURUCA'ya saygılarımı sunarım. Son olarak aileme ve Nazmiye YILDIZ'a da çalışma sürecinde gösterdikleri desteklerden dolayı çok teşekkür ederim.

ÖZET

ALVER, Mehmet. Avrupa Birliği Sürecinde Türk Dil Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2009

Tarih boyunca Avrupa kıtasının siyasi ve kültürel bir parçası olan Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri, tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde resmi olarak başlatılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu aşamada Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda siyasi, hukuki, kültürel ve ekonomik reformların gerçekleştirildiği bir süreç içerisine girmiştir. “Farklılık İçinde Birlik” ilkesini benimseyerek dilsel ve kültürel çeşitliliğe çok önem veren Avrupa Birliği, farklı dilleri ve kimlikleri bir arada yaşatarak ortak bir Avrupa kimliği yaratmayı hedeflemiştir. Avrupa Birliği'nin bu hedefi gerçekleştirme yolunda hayata geçirdiği en önemli politikalar dil ve kültür politikaları olmuştur. Dil politikası olarak çok dillilik politikasını belirleyen Avrupa Birliği'nin bu alanda yapmış olduğu çalışmaları incelemek, Türkiye'nin bütünleşme sürecinde dil konusunda gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmek zorunda olduğu istekleri belirlemek ve Avrupa Birliği sürecinde uygulanması gereken dil politikası konusunda öneriler sunmak çalışmanın temel amacını oluşturmuştur. Türkiye, Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde diğer konulara verdiği önem kadar, dil konusuna da yeterince önem vermek zorundadır. Çünkü dil, bir toplumun en değerli kültür varlığıdır ve milli varlığın teminatıdır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Avrupa kimliği, dil, dil politikası, çok dillilik

SUMMARY

ALVER, Mehmet. European Union Policy Process in the Turkish Language, Master Thesis, Malatya, 2009

Throughout history a part of the European continent, political and cultural relations with Turkey and the European Union full membership negotiations on 3 October 2005 as the official launch has gained a new dimension. At this stage, Turkey, the European Union, membership in the way of political, legal, cultural and economic reform has entered into a process is performed. Linguistic and cultural differences by adopting the principle of unity in diversity emphasis to the European Union, live in a different language and identity by creating a common European identity is the aim. The European Union on the way to achieve this goal the most important policies implemented have been language and cultural policy. Language policy as a multi-lingual policy, the European Union in this field his work was to investigate Turkey's integration in the process of language in it and realize I have the request to identify and European Union in the process of implementing the required language policies on offer suggestions to work the main purpose formed. Turkey, the European Union and the importance given to other issues in the process of integration until the language is also difficult to give enough importance. Because of language, is a society's most precious cultural assets and national assets is a guarantee.

Key Words: European Union, European identity, language, language policy, multilingualism.

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK	
ONAY SAYFASI	
BİLDİRİM	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELE	vii
SUMMARY AND KEY WORDS	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE TÜRK DİLİ

1.1. Cumhuriyetten Önce Türk Dili ve Uygulanan Politikalar	9
1.1.1. Köktürkler Döneminde Türk Dilinin Görünümü	9
1.1.2. Uygurlar Döneminde Türk Dilinin Görünümü	11
1.1.3. Karahanlılar Döneminde Türk Dilinin Görünümü	14
1.1.4. Selçuklular Döneminde Türk Dilinin Görünümü	19
1.1.5. Beylikler Döneminde Türk Dilinin Görünümü	22
1.1.6. Osmanlı Devletinde Türk Dilinin Görünümü	26
1.1.6.1. Türkçenin Yabancı Dil Etkisine Karşı Direnişi	27
1.1.6.2. Türkçe Üzerinde Yabancı Dil Etkisinin Artması	30
1.1.6.3. Türkçenin Önem Kazanmaya Başlaması	34
1.1.6.4. Türkçenin Bağımsızlığı İçin Yapılan Çalışmalar	37
1.1.6.4.1. Tanzimat Döneminde Yapılan Çalışmalar	37
1.1.6.4.2. I. Meşrutiyet Döneminde Yapılan Çalışmalar	45
1.1.6.4.3. II. Meşrutiyet Döneminde Yapılan Çalışmalar	52
1.2. Cumhuriyetten Sonra Türk Dili ve Uygulanan Politikalar	59
1.2.1. Atatürk Döneminde Türk Dilinin Görünümü	59

1.2.1.1. Harf İnkılabına Kadar Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar	59
1.2.1.2. Harf İnkılabından Sonra Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar	65
1.2.1.3. Türk Dil Kurumundan Sonra Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar	68
1.2.2. Atatürk'ten Sonra 1980'e Kadar Türk Dilinin Görünümü	80
1.2.2.1. 1960'a Kadar Türk Dilinin Görünümü	80
1.2.2.2. 1980'e Kadar Türk Dilinin Görünümü	84
1.2.3. 1980'lerden Günümüze Türk Dilinin Görünümü	89
1.2.3.1. Türk Dilinin Günümüzde Yaşadığı Sorunlar	91

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİL POLİTİKASI

2.1. Avrupa Birliği	103
2.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi	103
2.1.2. Avrupa Birliği'nin Kurumları	113
2.1.2.1. Avrupa Parlamentosu	114
2.1.2.2. Devlet Ya Da Hükümet Başkanları Konseyi	116
2.1.2.3. Bakanlar Konseyi	116
2.1.2.4. Avrupa Komisyonu	118
2.1.2.5. Avrupa Adalet Divanı	119
2.1.2.6. Ekonomik Ve Sosyal Komite	120
2.1.2.7. Sayıştay	120
2.1.2.8. Bölgeler Komitesi	121
2.1.2.9. Avrupa Yatırım Bankası	122
2.1.2.10. Avrupa Merkez Bankası	122
2.1.2.11. Avrupa Ombudsmanı	122
2.2. Avrupa Birliği'nin Dil Politikası	123
2.2.1 Avrupa Birliği'nin Benimsemiş Olduğu Temel Dil Politikası	123
2.2.2 Avrupa Birliği'nin Dil Politikası Konusunda Aldığı Kararlar Ve Uygulamalar	128
2.2.2.1 "Öğretme Ve Öğrenme: Öğrenen Topluma Doğru"	
(Teaching And Learning: Towards The Learning Society)	128
2.2.2.2 Yabancı Dil Öğretiminin Desteklenmesi Ve Lingua Programı	129
2.2.2.3. 12 Haziran 1995 Tarihli Konsey Kararı	132
2.2.2.4. Avrupa Diller Yılı (2001)	132

2.2.2.5. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (Common European Framework For Reference) ve Avrupa Dil Gelişim Dosyası Projesi	133
2.2.2.6. 14 Şubat 2002 Tarihli Konsey Kararı	136
2.2.2.7. Dil Öğrenimi Ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planı (2004-2006) (Promoting Language Learning And Linguistic Diversity: An Action Plan 2004-2006)	137
2.2.2.7.1. Hayat Boyu Dil Öğretimi	138
2.2.2.7.2. Daha İyi Dil Öğretimi	139
2.2.2.7.2.1. Dil Dostu Okullar	139
2.2.2.7.2.2. Dil Sınıfları	139
2.2.2.7.2.3. Dil Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi	139
2.2.2.7.2.4. Dil Öğretmeni Tedariki	140
2.2.2.7.2.5. Öğretmenlerin Diğer Konularda Eğitimi	140
2.2.2.7.2.6. Dil Becerisinin Test Edilmesi	140
2.2.2.7.3. Dil Dostu Ortamların Oluşturulması	141
2.2.2.7.3.1. Dil Farklılıklarını Benimseyici Yaklaşım	141
2.2.2.7.3.2. Dil Dostu Topluluklar İnşa Etmek	141
2.2.2.7.3.3. Dil Öğrenme İhtiyacını Arttırmak	142
2.2.2.8. Çok Dillilik İçin Yeni Bir Strateji (A New Framework Strategy For Multilingualism)	143
2.2.2.8.1. Dil Öğreniminin Teşvik Edilmesi Ve Toplum İçinde Dil Çeşitliliğinin Teşvik Edilmesi	143
2.2.2.8.2. Sağlıklı Çalışan Çok Dilli Ekonominin Teşvik Edilmesi	144
2.2.2.8.3. Vatandaşlara Ab Yasalarına Ve Süreçlerine Kendi Dillerinde Ulaşma İmkânı Sağlanması	144
2.2.2.9. Komisyonun Dil Öğrenimi Ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planı Sonuç Raporu (2007)	144
2.2.2.10. Çok Dillilik Yüksek Düzey Grubu (High Level Group On Multilingualism) Raporu	145
2.2.2.11. Komisyonun Çok Dillilik Üzerine Raporu (2008)	146
2.2.2.12. Çok Dillilik: Avrupa İçin Bir Varlık Ve Ortak Bir Taahhüt (Multilingualism: An Asset For Europe And A Shared Commitment)	147

2.2.3. Avrupa Birliği'nin Kabul Etmiş Olduğu Dil Politikası (Çok Dillilik) İle İlgili Gerçekleştirmek İstediği Amaçlar	151
2.2.4. AB'nin Dil Politikası Konusunda Üye Ülkelerden Talepleri ve Genel Değerlendirme	154

3. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI

3.1. Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri	159
3.2. AB'nin Türkiye'den Talepleri ve Türkiye'nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler	165
3.2.1. İlerleme Raporları Ve Katılım Ortaklığı Belgeleri Doğrultusunda AB'nin Türkiye'den Talepleri	166
3.2.2. AB'nin Talepleri Doğrultusunda Türkiye'nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler ve Değerlendirme	170
SONUÇ VE ÖNERİLER	178
KAYNAKÇA	186

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.r	: Adı geçen rapor
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BADŞ	: Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MAYK	: Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri
RG	: Resmî Gazete
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TV	: Televizyon
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire

GİRİŞ

“Dil”in yazarlar, akademisyenler, dil bilimciler, toplum bilimciler vs. tarafından farklı şekillerde pek çok tanımı yapılmıştır. Yapılan çalışmada, dil ile ilgili ortaya konulan tanımlardan, dilin daha çok sosyal boyutunu ele alan ve millet ile kültür hayatındaki önemine vurgu yapan tanımlar dikkate alınmıştır. Çünkü küreselleşme süreciyle birlikte, toplumların gelenek ve göreneklerinde, yaşam tarzlarında, kültür değerlerinde -isteyerek ya da istemeyerek- değişiklikler olabileceği gibi, onların dillerinde de bu değişiklikler görülebilecektir. Dilin millet ve kültür hayatındaki önemini bilen şuurlu bireyler sayesinde, bu süreçte dile gereken önemin verileceği, onun korunup geliştirileceği şüphesizdir.

Dil kelimesinin kökeni incelendiğinde, “Eski ve Orta Türkçede ‘tıl’ olarak geçen bu sözcüğün ti- ‘demek’ kökünden geldiği düşünülmektedir. Eylemden ad yapma eki olan art damaksıl ‘+l’ sayesinde kalın türeve (tıl) geçmiştir.” (Eren, 1999: 112).

Dil canlı bir varlıktır ve kendine özgü kuralları vardır. “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir.” (Ergin, 1993: 3). Ergin’in yaptığı tanımdan anlaşılacağı üzere, dilin kendine has kanunları vardır ve dildeki her gelişmenin, her yeniliğin bu kanunlara uyması gereklidir. Dil, ancak kendi kanunlarına uygun olan değişimleri kabul eder. Çünkü “Dil insan eli ile yapılmış bir varlık değil, binlerce yıldan beri kendi kanunları içinde gelişen tabîî bir varlıktır.” (Arat, 1966: 89).

Aksan, dilin, çok yönlü ve çok gelişmiş bir dizge olduğunu; düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak aktarıldığını ifade eder (1987: 55). Dilin bir dizge olarak ele alınmasının ve bir bilim olarak incelenmesinin ise XX. yüzyılın başlarında F. de Saussure’nin ortaya koyduğu çalışmalardan sonra ortaya konulduğu ifade edilmektedir (Baştürk, 2004: V).

İnsanlar arasında duygular, düşünceler, birikimler ve istekler dil sayesinde anlatılır. Dil sayesinde insanlar yaşadıkları çevrede ortaklaşa yaşamı kolaylaştırmışlardır ve böylece birbirleriyle olan ilişkilerini zenginleştirmişlerdir (Bilgin, 2006: 1). Dil, duygu ve düşüncelerin aktarımını ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olmanın yanında, insanın gözü, beyni, düşüncesi ve ruhudur (Aksan, 2006: 13).

Dil, bu duygu ve düşüncelerin, birikimlerin, fikir ve tecrübelerin asırlar boyunca bir nesilden diğerine geçmesine yardım eden bir köprüdür. Düşüncenin asıl unsuru olan mefhumları yaratan yine dildir. Fert ve toplulukların en bariz vasfını teşkil eder. Milletleri vücuda getirir ve onları yaşatır. Dil milletleri oluşturup onları yaşattığı gibi, onlardan sonra da yaşamaya devam eder. Dil; bir topluluğun ayrı fertleri arasında anlaşmayı temin ettiğinden, insanlığın asırlardan beri elde ettiği tecrübeleri içine alan bilgi hazinesini saklayıp bunu nesilden nesle devrettiğinden, bir milletin uzun tecrübelerine dayanan mefhumları kelime ve tabirler şeklinde kalıplara sokup milli düşünce faaliyetini düzenlediğinden, müşterek düşünüş ve ifade birliği içinde bir araya getirdiği toplulukların manevi varlığını koruduğundan, insan topluluklarını müşterek fikir faaliyeti içinde birleştirerek, onları bir millet haline getirdiğinden kudretli bir varlıktır.

Dilin; düşünce, toplum ve kültür ile ilişkileri vardır. Dilin düşünce ile ilişkisine bakıldığında dil ve düşünce kavramlarının birbirinden çok ayrı kavramlar olmadığı görülmektedir. Düşünme bir bakıma, insanın kendi kendine sessizce konuşmasıdır (Uysal, 2005: 7).

Düşünme var olanlar arasında bağlar kurmadır. Bu işlem var olanların kendileri ile değil de onların zihindeki tasavvurları olan kavramlar ile olur. Var olanı tanıma onun kavramını elde etmedir. İnsan tanıdığı var olanlara ad koyar. Böylece adlar yani kelimeler var olanların yerini alır. İşte bu adlar dili oluşturur. O halde dil zihindeki kavramları dolayısıyla var olanları temsil eder (Öner, 2001: 15). Dil bilimcisi Sapir'in dediği gibi “Diller düşüncemizi kuşatan elbise gibidir.” (Öner, 2001: 13).

Doğadaki canlı varlıkları diğer varlıklardan ayıran, insanı da bu canlı varlıklar içerisinde özel kılan en değerli özellik dildir (Yıldız, 2006: 9). İnsanı diğer varlıklardan ayıran en büyük özelliği, onun zekası ve düşünme yeteneğinin varlığıdır.

İnsan düşündüklerini, hissettiklerini davranışlar veya sözler olarak dışarı aktarır. Bu aktarmada insanın en büyük yardımcısı dildir. Bu nedenle dil, insanın iç dünyası ile dış dünyası arasında bağlantıyı kuran bir araçtır. İnsan dille düşünür, dille üretir, dille anlatır. Kimi düşünürlere göre “*insan dili ile insandır*” ve onu fizyolojik olarak birçok benzerliği olan hayvanlardan farklı kılan en önemli özelliği de konuşabilmesidir (Çelik, 2003: 319). İnsan zekası somuttan soyuta yükselerek gelişebilmiştir. Böylece dil bir yandan düşünceyi oluştururken kendisi de düşünceyle birlikte var olmuştur. Yani dil düşünceyi tamamlayan, onu son noktasına erıştiren bir yeteneğin gelişmesidir. Bu bakımdan dil ve düşünce karşılıklı olarak birbirlerini oluştururlar (Özkan, 2008: 30).

Dil ile düşüncenin arasında sıkı bir bağın olduğunu belirten Humboldt’a göre dil, düşünceyi tamamlayan, düşünceyi yaratan bir şeydir ve her dil, onu ana dili olarak konuşanın iç yaşantısını, dünya ve yaşam görüşünü, kavrama çevresini yansıtır (Akarsu, 1984: 43).

İnsanın her türlü zihni ve ruhi tezahürlerinin kelimeler halinde billurlaşmasını sağlayan dil, bu niteliği ile düşüncenin aletidir ve düşüncenin anasıdır (Hacıeminoğlu, 1972: 14). İnsanoğlu düşündüğü, hissettiği şeyleri ancak dil vasıtası ile dışa vurur. Yine aynı şekilde insanın düşüncelerinin boyutunu da, kullanmış olduğu dili belirler. Dil, düşünmenin ortaya çıkmasını sağladığı gibi onu sürekli geliştirir, açıklar ve düşünme alanının genişlemesine yardımcı olur (Öner, 2001: 18). Bu nedenle, “Düşünce dili, dil de düşünceyi geliştirir durur.” (Aksoy, 1973: 11). Düşünceleri şekillendiren ve onları belli bir yapıya kavuşturan dildir. Dil olmadan düşünce meydana gelemeyeceği gibi, düşünce olmadan da dil ortaya çıkmaz (Yalçın ve Şengül, 2007: 756). Dil de vatan kadar, gelenek ve töre kadar azizdir. Dil de bayrak gibi, aile gibi mukaddestir. Dile saygı, bir millete mensup olmanın şuurunu gösterir.

Dilin bir diğer önemli özelliği de, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan halk kitlelerini bir araya getirmesi, onları birleştirmesidir. “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” (Türkçe Sözlük, 2005: 1396) olarak tanımlanan “millet” kavramının anlamı incelendiğinde, milleti meydana getiren özelliklerin birisinin de dil olduğu görülmektedir. Ulus kavramı “aynı topraklar üzerinde yaşayan, dil, kültür ve ülkü

bakımından birlik oluşturan topluluk” diye tanımlandığına göre; dil, hem ulus olmanın hem kültür birliğinin sağlanmasının en temel ögesi hem de kültürel birikimin yeni kuşaklara aktarılmasının en önemli aracıdır (Sever, 2004: 3).

Toplumdaki fertlerin aynı millete mensup kişiler olduğunu gösterir ilk işaretlerden birisi aynı dili konuşuyor olmalarıdır. Bu nedenle dil, aynı kültür, aynı değerler toplamına sahip insanların ortak göstergesidir (Uysal, 2005: 5).

Toplumların kimlik sahibi olmalarını sağlayarak onları millet haline getiren unsurlardan birisi dil olduğu için dilsiz bir toplum düşünülemez. Bunun yanında toplum olmadan da dil teşekkül edemez. Bir toplumun bağımsızlığının en önemli ölçütlerinden biri, bir dile sahip olmalarıdır. Dil millet bilincinin oluşmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Ortak bir dil, toplum bireylerini birbirine yaklaştırır, birbirlerine kaynaşmalarını sağlar ve kültürel bağları da zenginleştirir. “Bu itibarla devlet olduğu iddiasında bulunan her organize topluluk yurttaşları arasındaki birlik ve bütünlüğü sağlamak, birbirleriyle kaynaşmalarını temin etmek, birbirlerini anlamalarını, tanımalarını ve düşündüklerini karşılıklılarına kolayca anlatmalarına imkan sağlamak, devlet hizmetlerini layıkıyla vermek, ödev ve sorumluluklarını yerine getirmek için *dil birliğini* sağlamak zorundadır.” (Aktaş ve Gündüz, 2001: 8).

Hacıeminoğlu, dilin millet için önemini şu sözlerle ifade eder:

“Millet olabilmenin ilk şartı, fertlerin ortak bir milli dile sahip olmalarıdır. Nitekim millet mefhumu tarif edilirken ortaya çıkan çeşitli görüşlerin hepsinde dil birliği ilk temel unsur olarak daima başta gelmektedir. Çünkü fertlerin millet halinde bir araya gelmeleri için lüzumlu olan bütün unsurlar “milli dil”in içindedir. Bu sebeptendir ki, bir milletin tarih içinde devam etmesi, gelişmesi ve yaşayabilmesi, dilinin varlığını, bütünlüğünü ve canlılığını korumasına bağlıdır. Zira, bütün milli tarih, milli töre, milli gelenek “dil”in içindedir. Milletin hayat görüşü, milletin tabiatı ve hadiseleri tefsiri, manalandırışı dilin içinde saklıdır. Millet ancak “dil”i ile “dil”i sayesinde vardır. Dilin çökmesi, milletin sağılması, kaybolması demektir. Milleti tek vücut olarak ayakta tutan iskelet dildir.” (1972: 15)

Ercilasun’a göre ise aynı millete mensup bütün insanlar tarafından aynı nesnelere, hareketlere, kavramlara aynı adların verilmesi, kelimeler arasındaki münasebetlerin aynı şekilde sağlanması, kelime sırasının aynı prensiplere tabi tutulması o insanlar arasında bir yakınlığın doğmasına yol açar. Aynı dili kullanmanın sonucu olan bu yakınlık; din, kültür, gelenek, tarih gibi diğer ortak değerlerle beraber bir milletin teşekkülünü ve devamını sağlar. Başka bir deyişle dil, milleti millet yapan ve onu

millet olarak devam ettiren değerlerden biridir (Uysal, 2005: 4). Millet varlığının ayrılmaz bir parçası olan dil aynı zamanda o milletin ruhunun, yaşam biçiminin, tarih boyunca geçirdiği değişimlerin gerçek bir yansıtıcısıdır. Bir nevi “*milletlerin kainatı seslendirme tarzı*” olarak görülen dil, her milletin tarihî ve içtimaî özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Yani Türk dili sadece bizim konuşmamıza değil, ahlakımıza, sanatımıza, dinimize, coğrafyamıza hizmet ettiği gibi, bütün millî değerlere bir şekilde hizmet etmektedir.

İnsanlık tarihinde maddi ve manevi her şeyini değiştiren topluluklara rastlandığı halde dil değiştirmiş topluluklara rastlanmaz. Çünkü dil, bütün insan topluluklarının varlıklarını teminat altında bulunduran bir temeldir. Dünyadaki insan topluluklarını birbirinden ayıran ve onlara en bariz özelliklerini veren onların dilleridir. Dil bir milletin özüdür. Başlangıcından bugüne kadar olduğu gibi, bugünden sonsuz geleceğe doğru da her milli topluluğun en mühim ve değişmez bir temeli olarak devam edecektir. Eğer bir millet şu veya bu sebeple kendi dilini kaybetmişse, o millet topluluk olarak ortadan kalkmıştır. Dil bir milletin tarihidir. Dil bir milli topluluğun içinde ve onunla birlikte gelişmiş olduğu için, kendisinden o milletin binlerce yıllık tarihi seyrini muhafaza eder. Bir milletin tarihin muhtelif devirlerde benimsemiş olduğu görüş, duygu ve fikirleri muhafaza eden canlı abide o milletin dilidir. Dil kendi içinde bir milletin bütün geçmişini sakladığı gibi, onu sonsuzluğa götürecek en büyük kudreti de kendinde taşıyan tek varlıktır (Arat, 1966: 81–82).

Dil, milletin ta kendisidir, demek mümkün. Çünkü aynı dili konuşan insan toplulukları genellikle bir millet sayılırlar ve hemen her zaman ayrı, müstakil bir devlet kurmuş bulunurlar (Banguoğlu, 1984: 35).

Dil milli varlığımızın ayrılmaz bir parçası olduğu için, bir milletin bütün fertlerini ve her yeni nesli tarihin bilinen en eski kaynaklarına götürüp onlarla milli kültür arasında köprü kuran güvenilir bir vasıta olduğu için onu kutsal bir emanet olarak kabul edip korumak gereklidir. “Milli şuurumuz ve milli hafızamız” olan dili ne kadar üstün tutar ve onu geliştirsek, milli bütünlüğümüzü parçalamak isteyen düşmanların heveslerini kursaklarında bırakırız.

Banarlı'nın da dediği gibi diller, milletlerin en aziz, en tılsımlı, en kıymetli servetleridir. Bu nedenle en kıymetli servetimiz olan dili koruyup yaşatmak boynumuzun borcudur (2002: 6).

Toplumların hayatını tetkik eden araştırmacıların genellikle kültür ve kültürü meydana getiren unsurları izah ederken sıkıntıya düştükleri görülmektedir. Bunun nedeni ise kültürün “canlı” bir varlık olması, bu yüzden de diğer canlılar gibi çevresi ile etkileşim halinde olması gösterilmektedir. Kültürü meydana getiren ve gelecek nesillere taşıyan vasıtaların başında ise dil ve buna bağlı unsurlar gelmektedir. Binlerce yıllık bir birikimin ifadesi olan “Türk kültürü”ne ait değerlendirmelerde ise Türk dilinin tarihî, sosyal, ahlaki ve coğrafi özellikleri dikkate alınmaktadır. Dil, insanlığın var olduğu andan itibaren onu tamamen kuşatan ve insanlığın olmazsa olmazlarından bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dil, toplumların oluşumunda, kültürlerin taşınmasında ve insanlar arası iletişimin sağlanmasında en önemli dizgeli araç olma özelliğini korumaktadır (Baştürk, 2004: V).

Dil ile tarih ve kültür arasındaki münasebeti bilen bir kimse dili tek başına ele almaz. Zira dilde her kelimenin yazılış, ses, şekil ve manasını tayin eden, tarih ve kültürdür (Kaplan, 2005: 153).

Dil, iletişim aracı, düşüncenin aynası, milleti millet yapan özelliklerin en önemlisi olmasının yanı sıra, kültürü oluşturan temel yapının da vazgeçilemez bir ögesidir. Kültür, genel olarak insanın eski nesillerden devraldığı sosyal mirasa, kendi çağındaki yenilikleri de ilave ederek yeni nesillere devrettiği, manevi ve maddi değerler ve gelişmelerdir (İşçi, 2000: 10).

Kültür, bir toplumun geçmiş yaşamından beri biriktirdiği bütün değerlerdir. Kültürü oluşturan insanlardır; onların yaşayışı, giyim kuşamı, inançları, konuştuğu dili, dinlediği müziği kısacası yaptığı her şeydir. Yani “ekin”dir. Kültürü oluşturan en önemli öge ise dildir. Bu yüzden bir toplumun kültüründe ne varsa dilinde de onun yansımaları vardır. Bundan dolayı dildeki her şey toplumun kültüründen gelir. Dil ile kültür birbirini tamamlayan öğelerdir. Dil bizi kültüre götürür. Humboldt da herhangi bir dilden, o dili konuşan milletin karakterini, kültürünü, dünya görüşünü çıkarabileceğimizi belirtmiştir. Yani bir milletin dünya görüşü onun dilini belirlerken onun dili de dünya görüşünü belirler (Yıldız, 2006: 15). Humboldt, dil ve kültürü

birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul eder. Ona göre, her ikisi de birlikte gelişir; birinde üstün olan ulusun, ötekinde de üstün olması kaçınılmazdır. Çünkü insanın düşünmesi ancak dille mümkündür, dilde üstünlük yaratamayan bir ulusun düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu durum, o ulusun bütün kültürü üzerinde etkili olur (Sever, 2004: 4).

Dil, sadece iletişim ve düşünce aracı değil, aynı zamanda ilmin ve kültürün de temelini teşkil eder. İnsanın bilgi, kültür ve düşünme kabiliyetinin hududu, bildiği kelimelerin miktarı ile çizilmiştir. İnsan, bildiği kelimelerle düşüncelerini aktarır. Çünkü düşünceleri bildiği kelimelerle sınırlıdır, denilebilir. Kültür ve medeniyet tarihi incelendiği zaman görülür ki, bütün büyük medeniyetler, bütün kuvvetli kültürler zengin ve işlenmiş dillerin eseridir. Burada bahsedilen dil, bir millete asırların miras bıraktığı milli kültürü omuzlarında taşımakta olan dildir (Hacıeminoğlu, 1972: 14).

Kaplan, dili millet denilen ve milyonlarca insandan mürekkep olan büyük kitlenin binlerce yıl işlediği muazzam bir kültür hazinesi olarak görür. Dili, kültür hazinesi yapan şeyin ise sadece çıplak dil kaidelerinin ve sözlüklerin değil; duygu, düşünce ve çeşitli hayat tecrübelerini anlatmak için halkın yüzyıllar boyunca icat ettiği sayısız ifade şekilleri olduğunu söyler. İnsan dil içinde yaşar. Bütün hayat tecrübesi, ister istemez dile akseder. Sabahtan akşama kadar konuşulan, bütün duygu, düşünce ve hareketini dil ile ifade eden insan, dili kendi varlığına uydurur. Buna göre insanın var oluş şeklinin ifadesi “dil”dir (2005: 176).

Her milletin kendine has bir tavrı, kendine has fiziki ve ruhi yapısı vardır. Bu yapı, millet olma haysiyetini kazanmış cemiyetlerde, tarihin derinliklerinden bu yana gelmiş ve millet fertlerinde müşterek bir tavır, düşünce ve davranış şeklinde ortaya çıkmıştır. Biz buna, “millî kültür” adını verebiliriz. Millî kültür, bir milleti meydana getiren fertlerin, inanç ve uygulamasında kendini bulur. Millî kültür sayesinde, fertler mensubiyet duygusunun şuuruna varırlar (İşçi, 2000: 23).

Kültürün nesilden nesle aktarılmasını ve fertlerin mensubiyet duygusunun şuuruna varmasını sağlayan dildir. Dil, bir milletin hayatının aynasıdır ve Gökalp’in çok iyi gördüğü gibi “millî kültür”ün temelidir (Kaplan, 2005: 177). Ziya Gökalp, dili kültürün temel unsuru sayar. Dil, duygu ve düşüncenin adeta kalıbıdır. Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil

kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır (Kaplan, 2005: 151). Dil, bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktararak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir (Aksan, 1987: 13). Düşüncenin aynası olan dil, kültürün de aynasıdır. Bir toplumun kültür seviyesi ne kadar yüksekse, dili de o kadar zengin ve üstün olur.

1. BÖLÜM

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE TÜRK DİLİ

1.1. CUMHURİYETTEN ÖNCE TÜRK DİLİ VE UYGULANAN POLİTİKALAR

1.1.1. KÖKTÜRKLER DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

552-745 tarihleri arasında siyasi bir varlık göstermiş olan ve Türk adını siyasi olarak ilk defa kullanan Türk devleti Köktürkler'dir. Köktürkler Dönemi, Türk dili, Türk tarihi ve Türk kültürü açısından çok önemlidir. Çünkü Türk yazı dilinin ele geçen ilk örnekleri olan Orhun abideleri ile Türk dilinin tarihi bilinen en eski belgesi olan Çoyren Yazıtı (M.S. 687-692) Köktürkler Dönemine aittir.

Türkçenin ilk örnekleri olan ve Orhon-Yenisey havzası ile Güney Sibirya boyunca yayılmış bu yazıtlarda, Türklerin kendi icatları olan ve "Köktürk alfabesi" denilegelen millî alfabemiz kullanılmıştır (Gülsevin ve Boz, 2006: 33).

"İslamlığın sokulmasından önce Türk dilinde başlıca beş çeşitten çok yazı tarzı kullanılmakta idi. Kök Türkçe, Sogd yazısının iki bozması, Uygur yazısının çeşitli tarzları, Manihayi ve Brahmi yazısı. Hatta Türkçede Tibet yazısını ve Estranghelo'yu bile kullanmaya uğraşıyorlardı. Kök Türkçe Çivi yazısı, mezar yazıtlarında, bir kısım kullanma eşyasında, ufak tefek duvar oymacıklarında, bir kısım Manihaist el yazmalarında; bunlardan başka da Manihaist çevrelerden çıkmış olduğu anlaşılan epeyce dolgun bir fal kitabında, askeri pasaportlarda ve yönetmelik ve benzeri gibi işlerde ve nihayet birçok önemsiz yazışma örneklerinde de kullanılmış idi. Yukarı Yenisey'deki, yani Güney Sibirya'daki yazıtlarda kimi defa taşlarda kullanılmıştır. Bunlar daha eski olan Öntürkçe kültüründen kalmadır. Kök Türk yazısı, İsa'dan sonraki yedinci yüzyıldan beri veya hatta belki bir az daha önceden beri kullanılmakta ve iki sesli arasındaki d'nin y oluşu zamanından beri bilinmekte idi." (Gabain, 1988: 317-319).

Türk varlığını kanıtlayan ilk yazılı belgeler olmasının yanında Türkçenin 8. yüzyılda edebi bir dil olarak gelişmiş ve yüksek bir anlatım gücü kazanmış olduğunu gösteren belgeler olan (Mengi, 2003: 5), aynı zamanda Köktürkçe hakkında geniş bilgiler aldığımız Orhun abideleri; Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk adına dikilmiştir. Kül Tigin abidesini ağabeyi Bilge Kağan 732'de, Bilge Kağan abidesini kendi oğlu olan kağan 735'te ve Tonyukuk abidesini ise Tonyukuk kendisi 720-725 senelerinde

diktirmiştir (Ergin, 2003: XVI). Kitabeler, bu büyük Türk devlet adamlarının, Türk milletine ebedî hitabıdır ve hatta millete hesap vermesidir. Dolayısıyla Türkçe, bu kitabelerde devlet dili veya resmî dildir (Acar, 2007).

Türk anı edebiyatının ve hitabet sanatının ilk mükemmel örnekleri olan bu yazıtlarda, Türklerin Çin tutsaklığından nasıl kurtulduğu, İltiş Kağan'ın bütün Türkleri derleyip toplayarak nasıl özgür bir devlet haline getirdiği, Türk devlet adamlarının bu uğurda harcadıkları emekler, Türk halkının kendi benliğini ve özgürlüğünü koruyabilmesi için neler yapması gerektiği anlatılmıştır (Gülsevin ve Boz, 2006: 32). Yine yazıtlarda eskiden Orta Asya'da yaşayan halklar ve devletler, Türk boylarının yazı geleneği, dili, edebiyatı ve tarihi hakkında, özellikle Bilge Kağan abidesinde, oldukça fazla bilgi ve belge sunulmuştur (Amanjolov, 2006: 115).

Muharrem Ergin, Orhun Abideleri adlı eserinin ön sözünde yazıtların önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin. İlk Türk tarihi. Taşlar üzerine yazılmış tarih. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri. Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası... Türk içtimai hayatının ulvi tablosu. Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri... Asırlar içinden milli istikameti aydınlatan ışık. Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını miladın ilk asırlarına çıkartan delil.” (2003: XIV).

Ergin'in de belirttiği gibi yazıtlarda son derece işlek bir dil ve etkileyici bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Bu mezar yazıtlarının dilinin gelişmiş bir kültür dilinin kesitleri olduğu yeni çalışmalarla tespit edilmiştir (Öner, 1996: 141).

Orhun abidelerindeki dilin, yeni teşekkül etmiş bir yazı dili değil, çok işlenmiş bir yazı dili olduğu uzmanlar tarafından da belirtilmektedir. Bu nedenle Türk yazı dilinin başlangıcını miladın ilk asırlarına, hiç olmazsa Orhun abidelerinden birkaç asır önceye çıkarmanın doğru bir tahmin olacağı ifade edilmektedir.

Karamanlıoğlu, abidelerdeki dilin temiz ve arı bir Türkçe olduğunu, bunun yanı sıra komşu kavimlerle uzun bir temas neticesinde onların dillerinden bize, bizimkinden onlara bazı kelimelerin geçmiş olmasının tabii olduğunu belirtmiştir (1966: 142). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Köktürkçe, yabancı etkilere çok az yer vermiş bir dil durumundadır.

Köktürkler çevrelerinde bulunan kavimlerle, özellikle de Çin’le, siyasi, ticari, iktisadi, kültürel bağlar kurmuşlar, bunun sonucu olarak da zaman zaman yabancı etkilere uğramışlardır. Bu etkiler bazen Çin’in siyasi nüfuz ve entrikaları ile devletin iç bütünlüğünü bozacak, toplumun yapısını sarsacak ve ulusun siyasal varlığını yıkarak Çin boyunduruğu altına alacak kadar ileri gitmiştir (Korkmaz, 1974: 14). Bu durum, Orhun Yazıtları’nda millete bir uyarı olarak dile getirilmiştir:

“Türk budun illedük ilin içgını ıdmış, kaganladuk kaganın yitürü ıdmış. Tabgaç budunka beglik urı oğın kul boldı, işilik kız oğın küng boldı. Türk begler Türk atın ıtı. Tabgaçgı begler Tabgaç atın tutupan Tabgaç kaganka көrmüş. Elig yıl işig küçüg birmiş.” [Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedivermiş. Çin milletine beylik erkek evladın kul oldu, hanımlık kız evladın cariyeye oldu. Türk Beyler Türk adını bıraktı. Çinli Beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi, gücü vermiş] (Ergin, 2003: 10–11).

Yazıtlarda, Türk beylerinin Türk adlarını bırakıp Çinli adlar aldıklarından dolayı beylik erkek evlatlarının kul ve gelinlik kızlarının da cariyeye olduğu, bu nedenle de Türk milletinin il yaptığı ilini elden çıkardığı belirtilmiştir. Bu ifadelerle dilin, onurlu bir şekilde var olmanın, bağımsız ve özgür olmanın, düşünsel anlamda “diri” kalmanın vazgeçilmez bir simgesi olarak görüldüğü açıktır (Korkmaz, 2000: 320).

Burada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta, böyle büyük sarsıntı devirlerinde bile, Türkçenin o çağda ulaşmış olduğu seviyeyi bozmamış olduğudur. Yabancı etkiler dolayısıyla dile girmiş olan bazı unvan adlarıyla, devlet idaresine ait siyasi kelime ve deyimler, eğreti birer yabancı kelime olmak durumundan kurtulamamıştır (Korkmaz, 1974: 14).

Köktürkler döneminde Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında, kağanların ve beylerin kendi dilleri karşısında bilinçli bir durumda oldukları görülmektedir. Türk dili, Köktürkler Döneminde yabancı etkilere uzak kalmıştır. Türk dili, Köktürklerden sonra Uygurlar Devrinde de varlığını geliştirerek sürdürmüş, devlet dili olma özelliğini korumuştur.

1.1.2. UYGURLAR DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Türklerin milli bir din ve alfabelerinin bulunduğu Köktürk Devrini, dışarıdan gelen dinleri ve dolayısıyla alfabeleri kabul ettikleri Uygur Devri takip etmektedir. Köktürk Devleti’ni yıkarak 745 yılında bağımsız bir devlet kuran Uygurlar, kendi dönemlerinde çağdaşlarına medeniyet alanında öncü olmalarının yanı sıra, yazdıkları

eserlerle ve Çince, Tibetçe, Toharca, Soğdca gibi din kaynağı olan çeşitli dillerden yaptıkları tercümelerle zengin bir edebiyat oluşturarak kütüphaneler meydana getirmişlerdir. Uygurlar Döneminden farklı alfabeler ile taş ve kâğıt üzerine yazılmış pek çok eser kalmıştır. Uygurlar, Köktürkler'den farklı olarak Budizm, Manihaizm, Brahmanizm gibi dinleri ve Nesturilik gibi inanç sistemlerini kabul etmişlerdir. Türk kültürünün Köktürkler Döneminde gösterdiği bağımsızlık, bu dinlerin etkisi ile bir değişim aşamasına girmiştir. Köktürk yazısını bırakarak Uygur yazısını kullanmaya başlamışlardır. Uygur yazısı Türklerde pek büyük bir yayılış göstermiş, bütün dinlerin salıklarınca ve dinî olmayan edebi eserlerin her çeşidinde de kullanılmıştır (Gabain, 1988: 319).

Uygurca, aslında Köktürkçenin bir devamı olmakla beraber, birçok yönlerden Köktürkçeden ayrıldığı gibi, kendi bünyesi içerisinde de, kültür çevrelerinin değişik olması nispetinde bazı ayrılıklar göstermektedir. Bu ayrılıklar dilin iç yapısında ve ifade vasıtalarında olduğu takdirde, değişen dünya görüşü ve ifade edilen kültür malzemesiyle izah edebiliriz. Kelime hazinesi, cümle yapısı ve üslup bakımından da Kök-Türkçe ve Uygurca arasında büyük farklar vardır. Köktürkçede ifade edilen dünya görüşü ve medeniyet türü dolayısıyla maddi âlem ve devlet teşkilatı ile ilgili kelimeler çoğunlukta olduğu halde (at, devlet, kağan, savaş ve bununla ilgili kelimeler vb.) Uygurcada, yerleşik medeniyetin gerektirdiği şehir hayatıyla ilgili maddi kelimeler yanında daha ziyade dinî ve maneviyat âlemine ait unsurlar hâkimdir. Tabii olarak, farklı dinler, birbirlerinden farklı kelime hazinesi yaratmıştır: Mani ve Burkan dinleri gibi.” (Tekin, 1992: 70-75).

Köktürkler Dönemindeki bozkır kültürü de Uygurlar Döneminde yerini yerleşik düzene bırakmıştır. Uygurlar değişik kavimlerle temasa geçmişler, bu kavimlerle kurdukları ticaret ve kültür ilişkileri ile kabul ettikleri değişik dinler ve yazılar nedeniyle onlardan etkilenmişlerdir. Bu etkilenmeler sonucu Uygur yazı diline Çin, Tibet, Sogot, Sanskrit ve Tohar dillerinden din, felsefe, astronomi, tıp vb. alanlarda bir hayli kelime girmiştir (Korkmaz, 1974: 15). Ancak dikkati çeken durum, Uygurların bu öğelerin bir bölümünü kullandıkları halde bir bölümünü Türkçeden karşıladıkları, dilin kendi kök ve eklerinden geniş ölçüde türetmelere giderek eskisinden daha zengin bir söz varlığı oluşturmuş olmalarıdır (Aksan, 2002: 328).

Uygurlar Döneminde Türk diline, yabancı kültürlerin etkisinde kalınarak birçok yabancı kelime girmesine rağmen Uygurlar, bu kelimeleri Türkçeye benimsetmeye çalışmışlardır. Uygurlar Döneminde yapılan bu çalışmalar, onların dil bilincine ve sahip oldukları kültüre ne kadar sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Uygurların, bu çalışmaları yaparken iki yolu izledikleri görülmüştür:

1. Alınan yabancı kelimelere doğrudan doğruya Türkçe karşılıklar bularak veya denk türetmeler yaparak onları dile kazandırmak.
2. Alınan yabancı kelimeleri az çok dilin ses yapısına uydurarak dile sindirmeye çalışmak.

Uygurlar birinci yolu izleyerek dile yeni kavramlar sokarken, bunlara yeni karşılıklar bularak dilin söz hazinesini zenginleştirmeyi amaçlamışlardır. İkinci yolu izleyerek de yabancı kültürlerden gelen kelimeleri kendi dillerinin ses yapısına uydurmayı amaçlamışlardır (Korkmaz, 1974: 15). Görüldüğü gibi Uygurlar, etkilendikleri kültürlerden dillerine pek çok kelime aldıkları halde, dil bilinci sayesinde bunları Türkçeleştirerek ulusal bir dil yaratmaya çalışmışlardır. “Onun için Uygur devrine, hiç tereddütsüz şuurlu bir Türkçecilik devri diyebiliriz.” (Temir, 1966: 174).

Arat, Türkçenin İslamiyetten önceki devrini Uygur Devri olarak adlandırmış, Uygurlar Döneminin Türk dili tarihi açısından önemini şu şekilde vurgulamıştır:

“Uygur devrinin Türk tarihi, Türk içtimaiyatı, Türk hukuku, Türk güzel sanatı ve diğer birçok kültür meselelerinin tespiti için istifade edilecek cihetlerini ehillerine bırakarak, burada bizi doğrudan doğruya alâkadar eder ciheti kısaca şu iki noktada toplayabiliriz:

1-Uygur Türkçesi Türk dilinin inkişafında bir dönüm noktasıdır. Çünkü Uygur Türkçesi –yani Uygur devrine ait Türkçe- Çuvaş ve Yakut lehçeleri müstesna olmak üzere bugünkü Türk şiveleri için bir ana dil mahiyetindedir. Bugünkü şiveler, Türk dilinin inkişaf kanunları bakımından, Uygur devri Türkçesinden ayrılmışlardır. Bugün ayrı ayrı şivelerin hususiyetleri gibi görünen teferruat, Uygur Türkçesi devrinde bir dil içinde ve o dilin tam hukuklu unsurları halinde yaşamakta idiler. Bunun tespiti Uygur Türkçesinin, Türk dili inkişafının tarihi ve bu inkişafın yol ve kanunlarını tayin için de ne kadar mühim bir yer tuttuğunu göstermeğe kâfidir.

2-Uygur edebiyatı, Türk ruhunun tercümanı olarak kendi kuvvetini bütün yabancı mefhumlara karşı himaye etmiştir. Bu edebiyat gündelik hayatla alakası az gibi görünen tercüme eselerinde bile, son devirlerin yabancı kültüre esirce bağlanışıyla mukayese edilemeyecek kadar yüksektir. Uygur devrinde

yalnız kelime değil, mefhum dahi Türk ruhuna uygun bir şekle getirilmiştir.” (Temir, 1966: 174).

Uygurlar döneminde Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında, bu dönemde yabancı kültürlerden gelen kelimelerin ve mefhumların bilinçli bir şekilde dile uydurulduğu görülmektedir. Uygurlar, yabancı kavramları karşılamada dilin bütün olanaklarından yararlanarak ve türetmeler yaparak dili zenginleştirmişlerdir. Bu da o devrin yöneticilerinin ve ulusunun, ana dilinin önemi konusunda bilinçli olduklarını göstermektedir.

1.1.3. KARAHANLILAR DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Karahanlılar, 840-1212 yılları arasında Doğu Türkistan’da siyasi bir varlık göstermiş ilk Müslüman Türk devletidir. Doğu Türkistan’da Kaşgar ve Balasagun’u, sonradan da batıda Maverünnahr bölgesine yayılarak Semerkand’ı kendilerine merkez yapmışlardır. Bu dönemin en önemli özelliği, Karahanlıların İslamiyeti kabul etmeleridir. X. yüzyıldan itibaren Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri ile Türk devletleri yavaş yavaş eski kültür dairelerinden ayrılarak yeni bir kültür dairesinin içerisine girmişlerdir. Bu nedenle XI. yüzyıldan başlamak üzere Türk dilinin Eski Türkçe Dönemi kapanarak, Orta-Asya ile Anadolu devletlerinin Türkçeleri arasında bir geçiş devresi olarak nitelenen ve İslam kültürü etkisinde yeni bir dönem açılmıştır. Böylece, eski Türklük duyguları ve dünya görüşüyle birlikte yeni bir din anlayışı ve bunun getirdiği yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da, çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük Türkçeye girmiştir (Başkan, 1994: 118).

Yine bu devirde, din ve ilim dilinde Arapça; edebiyat ve sanat dilinde Farsça gittikçe artan bir tesir göstermiş ve Türk diline bu dillerden birçok kelime geniş bir ölçüde girmiştir. (Karamanlıoğlu, 1966: 142) Karahanlılar döneminde Türk şiiri de başlıca iki ayrı kolda gelişmiştir: 1-Halk şiiri 2-Aydın zümre şiiri. Bunlardan birincisi milli ölçü olan hece ölçüsü ve yine nazım birimi olan dördlüklerle meydana getirilmiş olup İslam etkisi dışında kalmıştır. Aydın zümre şiiri ise İslami (Arap-Fars) ölçü olan aruz ölçüsü ile ve genellikle yine İslami nazım birimi olan ikiliklerle vücuda getirilmiştir (Tekin, 1986: 81–82).

Karahanlılar Devrinde kullanılmakta olan Türk yazı dili Karahanlı veya Hakaniye Türkçesi olarak adlandırılmış ve Doğu ve Batı Türkistan’da kullanılmış ilk İslami Türk Orta Asya edebi dili olarak anılmıştır. Bu dönemde Uygur yazı dili,

İslami tesir altında devam ettirilmiştir. Karahanlı Türkçesi ile Uygurca arasındaki fark; ses, şekil bilgisi ve gramerlerinde değil, yeni girilen İslam dininden dolayı dilde Arapça ve Farsça kelimelerin görülmeye başlamasındandır (Gülsevin ve Boz, 2006: 34). Türkler tarafından asırlarca kullanılmış Türk yazı sistemi, İslam muhitine giren Türkler tarafından Arap alfabesi ile değiştirilmiştir. Bu nedenle de Uygur harflerinin yanında Arap harfleri de görülmeye başlamıştır. Türkler için yabancı olan yeni yazı sistemi, kendini eski yazı geleneğine bağlı hissetmemiş ve dilin bünyesinde meydana gelen değişiklikleri yazı diline almakta bir mahzur görmemiştir. Böylece birbirinden küçük de olsa farklı yazı dillerinin ilk esasları ortaya çıkmıştır. “İlk zamanlarda telaffuza ve tasrifteki küçük farklara inhisar eden bu yenilik, zamanla lügatlere ve bazı sahalarda gramere kadar genişlemiştir.” (Arat, 1966: 91).

Türk dilinde görülen bu Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu karşısında ilk tepkiyi Kaşgarlı Mahmut koymuştur. İlk Türk sözlükçüsü, etnologu, etnografyacısı, halkiyatçısı olan Kaşgarlı Mahmut, Türk dili ile Arap dilinin atbaşı beraber yürüdüklerini, Türk dilinin zenginliklerini, her duygu ve düşünceyi anlatmaya elverişli olduğunu ifade etmek ve Araplara Türkçeyi öğretmek için Türk Dili Kamusu da diyebileceğimiz “Divanü Lügat-it-Türk” adlı eserini 1072 yılında yazmıştır. Eser, Türkçe kelimelerin Arap grameri kalıplarına göre sıralanıp anlamlarının açıklandığı ansiklopedik bir sözlüktür. O devrin Türk dil ve medeniyetini gözler önüne seren bir hazinedir. XI. yüzyıl Türk dünyasının tarihini, coğrafyasını, edebiyatını, folklorunu, yaşayışını, düşünce tarzını çeşitli yönleriyle ele alan bir niteliktedir. Eserde, kelimelerin anlamlarının iyi anlaşılması için deyimlerden, atasözlerinden ve şiirlerden örnekler verilmiştir (Mengi, 2003: 24).

Kaşgarlı Mahmut, Türk milletinin ve dilinin önemini bütünüyle ortaya koymak için eserine hadisleri de almıştır. Kaşgarlı’ya göre Türk dilinin kutsiyetini ve varlığını belirten en kuvvetli hadis şu olmuştur:

“Tanrı’nın devlet güneşini Türk burcunda doğurmuş olduğunu ve onların mülkleri üzerinde, göklerin dairelerini döndürmüş bulunduğunu gördüm. Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yer yüzüne hakim kıldı. Zamanımızın hakanlarını onlardan çıkardı. Dünya milletlerinin yularını onların ellerine verdi. Onlarla birlikte çalışanları, onlardan yana olanları aziz kıldı. Ve Türkler yüzünden onları her dileklerine eristirdi. Bu kimseleri kötülerin, ayak takımının şerrinden korudu. Oklarının isabetinden kurtulmak için, akli olana düşen vazife, bu adamların tuttuğu yolu tutmaktır. Derdini dinletmek ve

Türklerin gönlünü almak için onların dilleriyle konuşmaktan başka yol yoktur. Bir kimse kendi takımından ayrılp da, onlara sığınacak olursa, o takımın korkusundan kurtulur, bu adamla birlikte başkaları da sığınabilir.”

Kaşgarlı, bu hadisle yetinmeyerek eserine bir başka hadis daha eklemiştir:

“Peygamber aleyhisselam kıyamet alametlerinden, ahir zaman fitnelerinden ve Oğuz Türklerinin zuhurundan bahis açarken Türk dilini öğreniniz, çünkü onların uzun sürecek padişahlıkları vardır, demiştir.” Kaşgarlı, bu hadisten şüphe duyanlara ise şöyle seslenmiştir: “Eğer bu hadis sahih ise Türk dilini öğrenmek dini bir borçtur. Yok sahih değilse, akıl onu öğrenmenin lüzumuna hükmediyor.” (Caferoğlu, 1985: 13–14).

Yazmış olduğu eserden de anlaşılacağı üzere Kaşgarlı, Türk diline son derece önem vermiş ve dilin bilincinde olarak, onun diğer diller karşısında korunması için elinden geleni yapmıştır.

Bu devirde Türk diline önem veren ve onu geliştiren diğer bir şahsiyet ise “Kutadgu Bilig” adlı eserin sahibi olan Yusuf Has Hacıp’tir. Eser, Türklerin felsefe ve tefekkür yönlerini dile getirmiştir. Karahanlı Dönemi Türkçesi olan Hakaniye lehçesi ile yazılan, gerek dil, gerekse tarih, sosyoloji ve düşünce tarihi yönünden değerli bir belge niteliğindeki eser, aynı zamanda hükümdar ve devlet büyükleri için yazılmış bir siyasetname durumundadır (Mengi, 2003: 22). Bu eserle Karahanlı Türkçesi, Yusuf Has Hacıp’in elinde yüksek bir nazım ve felsefe dili kıvamına gelmiştir (Korkmaz, 1974: 17).

Devrin bu iki mümtaz şahsiyeti, Türk ve İslam kültürü kaynaşmasında vazife olarak Türk dilinin abidelerini dikmişlerdir. Her ikisi de Türk dilinin birliğinin, şive ayrılıklarına rağmen asırlarca devam etmesinde büyük rol oynamışlardır (Caferoğlu, 1985: 5).

Karahanlılar Döneminde Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında, İslamiyetin kabulüyle yeni bir kültür devresi ve yeni bir dünya görüşüne girildiğinden dilde bazı değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. İlim dilinde Arapçanın, edebiyat dilinde ise Farsçanın Türk dilindeki etkisi görülmeye ve artmaya başlamıştır. Ancak Köktürkler’de ve Uygurlar’da olduğu gibi İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar’da da bilinçli kişiler sayesinde Türk dili, millî benliklerini korumak için devlet dili olma özelliğini sürdürmüştür. XI. yüzyılın sonlarında batıda Büyük Selçuklu Devleti kuruluncaya kadar Orta Asya’da Karahanlı Devrinde Uygurlar’da olduğu gibi şuurlu bir Türkçecilik hareketinin devam ettiği görülmektedir (Temir, 1966: 174).

XI.-XIII. yüzyıllar arasında Türklerin Orta Asya'dan batıya doğru olan göçleri ile XIII. yüzyıldan başlayarak yeni yazı dillerini oluşturan siyasi ve sosyal sebepler, etkisini dilde de göstermiştir. Bu devirlerde Orta Asya Türk dünyasında başlayan ayrışmalar, Türk dilinde bazı değişme ve gelişmelere neden olmuştur. Türklerin eski göç yollarını takip ederek uzun bir süre hareket halinde kalmaları, müşterek bir yazı dilinin korunmasını mümkün kılmamıştır. Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle Arapça ve Farsçanın tesiri artarken, XII. yüzyılda ortaya çıkan Moğol istilas ile de Moğolca, Türk dili üzerinde tesirli olmuştur (Temir, 1966: 174–175).

XI. yüzyıldaki Türkçe, başlıca Doğu ve Batı Türkçesi olarak iki kola ayrılmıştır. Bu iki büyük zümre, yani Doğu Türkçesi ya da Hakaniye Türkçesi ile Batı Türkçesi ya da Oğuzca arasında yapı ve ses bakımından daha XI. yüzyılda bile kesin ve büyük birtakım ayrılıklar mevcut olduğu belirtilmektedir (Köprülü, 1984: 131). XI. yüzyılda Doğu Türkçesi Kaşgar'dan başlayarak, Fergana, Taşkend, Semerkand dolaylarına kadar Karlukların bulunduğu şarki sahalarda hüküm sürerken, diğer büyük lisan dairesini teşkil eden Oğuz lehçesi yani Batı Türkçesi de Batıda bilhassa Seyhun sahasından cenuba doğru Horasan'a kadar geniş bir sahada dağılmış bulunuyordu. İşte X. ve XI. asırlarda Orta Asya'nın Kaşgar ve Seyhun sahasının lisani durumu bu haldedir (Köprülü, 1984: 138–140).

“Eski devirlerden XI.-XII. asırlara kadar bütün Türk milleti bir tek yazı diline sahip bulunduğu halde, Türk topraklarının muhtelif sebeplerle parçalanması, bunlar arasına ayrı ayrı duvarların dikilmesi ve bu duvarlar içinde birçok diğer amillerin bir araya toplanması ile Türk yazı dili gittikçe mahallileşerek, eski birliğini ve bununla birlikte eski ifade kudretini kaybedip, onun yerine daha mahdut malzemeye dayanan şive ve lehçeler kaim olmuştur” (Arat, 1966: 82–83).

Orta Asya'daki Türklük âleminin parçalanmasıyla ve göçler sonucunda yeni kültür merkezlerinin oluşmasıyla birden fazla yazı dili meydana gelmiştir. Bu yazı dillerinden biri de Harezmi Türkçesidir. Karahanlı Türkçesini XIII.-XV. yüzyıllar arasında Harezmi Türkçesi takip etmiştir. Harezmi Türkçesi, Karahanlı yazı diline bağlı olarak Oğuz ve Kıpçak lehçelerinin etkisi ile Aral-Hazar arasında kurulup gelişen bir yazı dili özelliği kazanmıştır. Hazar Denizi'nin ve Aral Gölü'nün kuzey kesimindeki Altınordu bölgesi de Harezmi Türkçesine bağlı bir yazı dili geliştirmiştir. Ayrıca, XII. ve XIV. yüzyıllardan başlayarak, Orta Asya'daki yazı dilinin İran, Irak,

Suriye ve Mısır bölgesine kadar yayılıp bu bölgelerde Karahanlı-Oğuz-Kıpçak karışımı bir yazı dili halinde bir süre devam ettiği görülmektedir. Birbirinden lehçe ayrılıkları ile ayrılmış olan bu dönem Türkçesinde, din ve İslam kültürü etkisi ile Arapçanın, aynı kültür ve edebi bağlantılar dolayısıyla da yavaş yavaş Farsçanın etkileri görülmeye başlamıştır.

“Bu döneme giren XI.-XV. Yüzyıllar arası eserlerde, hece vezni yanında aruz vezninin, Uygur, Mani yazıları yanında Arap yazısının kullanılması; yazılan eserlere Arapça, Farsça birtakım adların verilmiş olması, Arap ve Uygur harfleri ile yazılmış Türkçe hukuk vesikaları arasında Arapça vesikaların da yer almış olması, bu döneme İslam kültürünün getirdiği yabancı etkiler olarak açıklanabilir. Ancak, şu noktayı da belirtmek gerekir ki, bütün bu durumlara rağmen, XV. yüzyıla kadar, Orta Asya’da Arap, Fars yazı dillerinin Türkçe üzerindeki etkileri oldukça sınırlıdır.” (Korkmaz, 1974: 16).

Arapça, Farsça ve Moğolcanın Türk dilini etkilemeye başlamasına rağmen, Türk diline ve Türk kültürüne olan bağlılık devam etmiştir. Bu dillerin etkilerinin artması, özellikle Çağatay yazı dilinde çok daha güçlü bir şekilde olmuştur. İslami Orta Asya edebi Türk dilinin üçüncü safhası olarak da nitelendirilen Çağatay dili, Türk dilleri ailesinin Orta Asya grubuna mensuptur ve 15. yüzyıl başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan bir edebi dildir. “Çağatay ve Eski Özbek dili terimleri Ali Şir Nevayi ile onu takip eden Türkistan şairlerinin kullandıkları edebi Türk diline ve onun ürünlerine, ilmi literatürde genellikle Çağatay adı verilmektedir.” (Özönder, 1996: 4).

Çağatay dili, Timurlular İmparatorluğu zamanında Karahanlı ve Harezm edebi dillerinin devamı olarak ortaya çıkmıştır. Batıdaki Osmanlı Türkçesine karşı, Orta Asya Türk dünyasının edebi Türk dilini temsil etmiş, yalnız Doğu Türkistan ve Orta Asya Türk Devletlerinin diplomasi, edebiyat ve resmi devlet dili olarak değil, aynı zamanda 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa Rusya’sının Oğuz olmayan Müslüman Türklerinin de edebi dili olarak kullanılmış ve XX. yüzyılda Sovyet rejimine kadar devam etmiştir (Eckmann, 2003: 11).

Bu yazı dilinde Uygur ve Karahanlı yazı dilinden gelme kelimeler gittikçe azalmış, buna karşılık Moğolca kelimeler ve kelime türetmeye yarayan ekler çoğalmıştır (Korkmaz, 1974: 18). Yine Çağatay Türkçesinde Arapçanın ve özellikle de Farsçanın etkileri de görülmüştür. Farsçanın Türk aydınları üzerindeki etkisi o derece artmıştır ki, cümle yapısına kadar işlemiştir. Karahanlılar döneminde

Arapçanın etkisi ve Arapçaya duyulan hayranlık karşısında Kaşgarlı Mahmut'un gösterdiği tepkiyi, benzer bir şekilde bu kez de ünlü Çağatay şairi Ali Şir Nevayi koymuştur. Nevayi, "Muhakemetü'l-Lugateyn" (İki Dilin Karşılaştırılması) adlı eserinde Farsça ve Türkçeyi karşılaştırmış, Türkçenin Farsçadan daha üstün olduğunu dilik delillerle kanıtlamaya çalışmıştır. Türkçenin edebiyat dili olarak Farsçadan üstün olduğu ifade etmiş, Türk yazar ve şairlerinin dil tavırlarının, dolayısıyla Türk dilinin edebi dil olarak kullanım derecesinin, Türk edebiyatının içinde bulunduğu durumun edebiyat tarihi açısından değerlendirmesini yapmıştır (Özönder, 1996: 9). Türkçenin unutulmak üzere olduğunu belirten Nevayi, aydınların eserlerini Farsça yazmalarından yakınmıştır. Türkçenin lügat zenginliğini, gramer şekillerindeki esnekliğini bilmeyen Türk gençlerinin güzel sanarak Farsça şiir söylemeye özendiklerini söyleyen Nevayi, Türkçenin olgunluğu ve yüksekliği ortadayken, halk arasından çıkan şiir ve sanat ehlinin kendi dillerini bırakarak başka bir dille yazmamaları gerektiğini belirtmiştir (Özönder, 1996: 14). Görüldüğü gibi bu eser de "Divanü Lügat-it-Türk" gibi Türklük ve Türkçecilik şuuruyla yazılmıştır.

Türk dili; din, kültür, ticaret, göç, savaş vb. gibi nedenlerle tehlikeye uğramasına rağmen, bu dönemlerde Bilge Kağan, Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevayi gibi dillerine ve kültürlerine bağlı şuurlu kişiler sayesinde korunmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Bu gibi tepkiler Beylikler, Selçuklular, Osmanlılar Döneminde de kültüre ve dile bağlı kişiler tarafından her zaman ortaya konulmuştur.

1.1.4. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri VI. yüzyıldan itibaren başlamış ve XI. yüzyıla kadar aralıklarla sürmüştür. XI. yüzyılın sonlarında, Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun fethinden sonra Anadolu'ya büyük dalgalar halinde Türk boyları gelip yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'ya gelip yerleşen bu boyların büyük bir kısmını Oğuzlar oluşturmuştur. Bu nedenle Anadolu'da kurulup gelişen yazı dilinin temeli de genelde Oğuzcaya dayanmıştır. Bu nedenle Oğuzca, tarihsel bakımdan Anadolu Selçukluları yıllarının dili olmasından dolayı Selçuklu Türkçesi diye anılmıştır (Bozkurt, 2002: 232).

Selçuklu Döneminde Türk dili, bazı özellikleri ile Oğuzcaya, bazı özellikleri ile de Karahanlı Türkçesine dayanmaktadır. Bu nedenle bu devir Türkçesi, eski

dönemin sonu ile yeni dönemin başlangıcını birleştiren ve Oğuzca ile Orta Asya yazı diline dayanan karışık bir dil yapısındadır (Korkmaz, 1974: 20). Yine bu dönem Türkçesinde yerel ağızların dile girdiği görülmektedir.

İran’da kurulan Selçuklu Devleti; Irak, Suriye ve Azerbaycan’ı içine alan topraklara yayılarak güçlenmeye başlamıştır. 1071 yılında Anadolu’yu fetheden Türkler, buraya yerleşerek kültürlerini de yaymaya başlamışlardır. Bu kültür yerleşmesinin diğer bir yönünü de Türk dili oluşturmuştur. Türk dilinin Anadolu’da yayılmaya başlamasıyla bu bölgede Türkçe, konuşma dili olarak kökleşmiştir.

“Türkçe, Selçuklular devrinde Anadolu’da göçebeden yarı göçebe, ondan köye ve köyden kente doğru yayılmış ve rakipsiz kalmıştı. Çevreden merkeze doğru, başarılı bir fetihler yürüyüşü yapan Türkçenin gücü merkeze gelince kesildi. Selçuk sarayı ona kapılarını kapamakla kalmadı, Arapça ve Farsçanın da yardımı ile karşı harekete geçti. Bu hareket, Osmanlılar devrinde bile sürdü.” (Kartal, 1978: 19).

Selçuklular döneminde Müslümanlığın yayılmasıyla Arapçanın etkisi Türk dilinde artmaya başlamıştır. Aynı zamanda Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleriyle İran’a komşu olmaları ve İran’a girerek hükümet kurmaları ile İran kültüründen etkilenmeleri, Türk dilinde de kendini göstermiştir. Selçukluların İslam dünyasında hakimiyet kazanması, onları komşularıyla münasebette Arap harflerini ve Farsçayı kullanmak mecburiyetinde bırakmıştır (Turan, 1969: 344). Bu etkilenme nedeniyle Farsçanın Türk dili üzerinde etkisi artmaya başlamış, Farsça sözcük ve bazı gramer kuralları Türk diline girmiştir. Selçuklular devrinde Türk dilinin, bazı tarihî ve coğrafi olumsuzluklar ile bazı zaruretler yüzünden değerini kaybetmeye başlamasının yanı sıra, Selçuklu hükümdarlarının Arapça ve Farsçaya itibar göstermeleri, Türk dilinin ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Selçuklular Arapçayı din ve bilim dili, Farsçayı edebiyat ve devlet dili olarak kullanmışlardır. Türkçe ise orduda ve halk arasında günlük konuşma dili olarak kullanılmıştır. Aynı durum Selçuklu Devleti’nin Anadolu’daki uzantısı olan ve 1077’den itibaren siyasi varlıklarını sürdürmeye başlayan Anadolu Selçukluları için de geçerli olmuştur. Selçukluların devlet dili olarak Türkçenin yerine Farsçayı seçmesi zor bir uluslaşma döneminin başlamasına da neden olmuştur (Bozkurt, 2002: 259).

Anadolu Selçuklularının resmî ve edebî dili Farsça iken, bilim dili Arapça olmuştur. Ancak Anadolu’da Türk nüfusunun artmaya başlaması, Moğolların

önünden kaçarak gelen Horasan erenlerinin Anadolu’da Türkçenin bayraktarlığını yapması Türkçenin önem kazanmasını sağlamıştır. Bunun yanında gönüllerine ve zihinlerine ulaşamadıkları çok geniş bir halk kitlesinin farkında olan aydınlar da Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmelerine ve bu dillerde yazmalarına rağmen, halka ulaşmak, onları özellikle dinî bilgilerden haberdar etmek için Türkçe yazmanın gerekli olduğunu bilmekteydiler. Değişen siyasi şartlar da Türkçeyi yazı dili olmaya zorlamıştır (Karahan, 2002: 147).

Faruk Sümer, Selçuklular döneminde devletin yazışmalarında Farsçanın kullanılmasının sebebini, millî şuurun zayıflığından değil, siyasi ve sosyal yapının getirdiği zorunluluklardan kaynaklandığını ifade etmiştir. “Oğuzlar” adlı eserinde bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

“İran Selçuklu Devleti’nin mülkî teşkilâtında vezirlikten tahsildarlığa kadar bütün hizmetlerde İranlılar kullanılıyordu. Esasen Türk unsuru, yerli unsura nazaran sayıca az idi. Bu sebeple hükümdarlar Farsça öğreniyorlar ve mülkî devlet memurları ile daha ziyade bu dilde konuşuyorlardı. Bununla beraber, hanedan mensuplarının kendi ana dillerini unutmuş olduklarını düşünmek mümkün olmadığı gibi Türk geleneklerini de devam ettirmişlerdir. Esasen birçoğunun annesi Türk olduğu gibi, kendilerini büyütüp terbiye eden atabeyleri de Türk’tü. Orduları ise, yeni katılan unsurlar ile daima Türk kalıyordu. Selçuklu devri Türkleri, dahil bulundukları İslâm medeniyetinin tesiri altında kalmış olmakla beraber işaret edildiği gibi, dillerini muhafaza etmekte ve geleneklerini yaşatmakta idiler. Bunlar ve diğer birçok hususlarda, onlar, Arap ve Acemlerden ayrılıyorlardı. Türklerin bu unsurlar ile yaşamaları, onlardaki kavmiyet şuurunu zayıflatmamış, belki de kuvvetlendirmişti. Selçukluların gerek İran ve gerek Anadolu’da mülkî teşkilâtta yerli İranlıları kullanmaları resmî dilin Farsça olması, sadece amelî (pratik) gayelerle ilgilidir. Çünkü sultanlar kendi kavimlerinden devletin mülkî teşkilâtında vazife görebilecek yeter derecede eleman bulamıyorlardı. Farsçanın sadece yazışmalarda, devlet dili olarak kullanılmasının, Türkçenin terk edildiği manasına gelmediğini de hemen hatırlatmalıyız.” (Acar, 2007).

İran Edebiyatı da Selçuklular zamanında en parlak devrini yaşamıştır (Turan, 1969: 338). Selçuklu hükümdarları, İran’ın ünlü şair ve edebiyatçılarını korumaktan, onları cesaretlendirmekten, Fars dili ve edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmaktan çekinmemişlerdir.

Selçuklular Döneminde Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında, hükümdarların çeşitli siyasi, sosyal ve coğrafi şartlardan dolayı Türkçeyi ihmal ettikleri görülmektedir. Bu devir, Türkçenin en çok ihmal edildiği dönemdir, denilebilir. Çünkü hem Selçuklu Devleti hem de onun Anadolu’daki uzantısı olan

Anadolu Selçuklu Devleti, kapılarını Türkçeye kapatmışlardır. Devlet dili olarak Farsçayı kabul eden Selçuklular, Fars edebiyatının gelişmesinde de büyük katkılarda bulunmuşlardır. Fars diline duyulan bu hayranlık, hükümdarların isimlerini bile Gıyaseddin, Keyhüsrev, Rükneddin gibi Farsça isimlerden seçmelerine kadar ileriye varmıştır. Türk dili, bu dönemde Arapça ve Farsça ile uzun süreli bir çarpışma yaşamıştır. Bu nedenle Anadolu’da gelişen yazı dilinin Selçuklular Dönemi, üç dilli bir dönem durumunda olmuştur (Korkmaz, 1974: 21). Bu dönemde Türk diline değer verenler, halk tabakası ve kültürlerini, dillerini yaşatmaya devam ettirme uğraşındaki kimi şairler ve yazarlar olmuştur.

1.1.5. BEYLİKLER DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Selçuklular döneminde önemsenmeyen Türk dili, yeni göçlerle Anadolu’ya gelip yerleşen Oğuz-Türkmen beylerinin katkısı ve burada Türk nüfusun artmasıyla tekrar itibar kazanmaya başlamıştır. XIII. yüzyılın sonlarında Selçuklu Devleti’nin Moğollarca parçalanıp yıkılmasından sonra bulundukları bölgelerde hüküm süren eski uç beylerinin kurdukları beylikler, Türk dili açısından önemli işler yapmışlardır. Karamanoğulları, Osmanoğulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları, İsfendiyaroğulları, İnanoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Hamitoğulları, vb. gibi pek çok beylik, Selçuklular dönemindeki Türk diline karşı takınılan tutuma tepki göstermişlerdir. Selçuklu saraylarında Türkçenin kaba bir dil sayılıp konuşulmaması, halk türküsü yerine Farsça şiirlerin söylenmesi, antlaşmalar ve resmî işlemlerin tümünün Arapça olarak yapılması beylikleri harekete geçirmiştir. Bu beyliklerden özellikle Karamanoğlu Beyliği, Türk dili geçmişinde önemli bir yer tutar. Bu beylik, Selçukluda ve Osmanlıda horlanan Türk dilini baş tacı etmiştir (Bozkurt, 2002: 233).

Karamanoğlu Mehmet Bey, Türk dilinin yerine devlet dili olarak Farsçanın kullanılması üzerine, 15 Mayıs 1277’de bir buyruk yayınlamıştır: “Bugünden sonra divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” Bu buyruk Türk dili tarihinde bir dönüm noktası ve Oğuz-Türkmen beylerinin Türkçeye yönelişlerinin bir sembolü olmuştur (Karahan, 2002: 148).

Diğer beyliklerin de bu buyruğa uyup uygulamaları ile Türk dili değer görmeye başlamıştır. Anadolu Beylikleri döneminde Türkçenin Farsça ve Arapça ile

olan mücadelesinde hakim duruma geçebilmesi, beyliklerin başında bulunan ve o yüzyıl Anadolu'sunun siyasi ve sosyal temsilciliklerini yapan Oğuz ve Türkmen beylerinin rolleri ile gerçekleşebilmiştir.

13. yüzyılda Anadolu'da Oğuz Türkçesinin yazı dili olması, Türk dili tarihi için önemlidir. Çünkü “Hem iki yüz yıllık yabancı dil hâkimiyeti, yerini millî dile, Türkçeye bırakmış hem de Türk dünyasında Türkistan yazı dilinden başka ikinci bir yazı dili meydana gelmiştir. Osmanlı, işte bu yeni yazı dilini 14. yüzyıldan başlayarak Balkanlar'dan Irak'a, Suriye'ye, Kıbrıs'a, Kırım'a, hatta Kuzey Afrika'ya kadar taşımıştır.” (Karahana, 2002: 148).

Moğolların baskısıyla Anadolu'ya gelip yerleşen Oğuz-Türkmen boyları, Acem kültürünü benimsememelerinden dolayı, kendi millî geleneklerine ve kendi dillerine önem vermişlerdir. Bu durumun sonucu olarak da kendileri gibi konuşup düşünen şairleri korumuşlar ve pek çok Türkçe eser yazılmasını sağlamışlardır. Ayrıca Beyliklerin sultanları Arapça ve Farsçadan Tıp, Matematik, Tasavvuf alanlarında birçok eseri Türkçeye çevirtmişler, bu da Türkçenin bir süre bilim alanında önem kazanmasına yol açmıştır (Akyüz, 1993: 56).

Ozan adı verilen Oğuz halk şairleri millî çalgıları olan kopuzlarıyla memleketleri dolaşarak dedelerinin kahramanlık destanlarını, dinsel ve destansı halk anlatılarını anlatmışlardır. Yine derviş şairler, halk tarzında ilahiler yazarak Türkmenler'de dini heyecan yaratmaya başlamışlardır. Böylece Anadolu'da millî bir halk edebiyatının doğmasına yardımcı olmuşlardır. Anadolu'da millî bir edebiyatın doğmasına sebep olan nedenler şu şekilde sıralanabilir:

1. Orta Asya'da Moğollarla bağdaşamayan Oğuz boylarının Anadolu'ya göç etmesi ve Türkiye'de Türk nüfusunun artması,
2. Yeni gelen göçmenlerin Anadolu'ya destanları, türküleri, atasözleri, halk hikâyeleri, hülasa milli dilleri ve kültürleriyle gelmeleri,
3. 13. yüzyılda Moğolların Anadolu'yu istila etmesi, halka zulüm ve işkence yapmaları, Anadolu Selçuklu hükümdarlarının Türk ve Müslüman halkı koruyamaması, halkın kurtarıcı olarak dine sarılması, bu yüzden tekkelerin ve şeyhlerin etrafında toplanmaları, babaların ve şeyhlerin dinî öz Türkçe olarak bu halka anlatması, bu suretle millî tasavvuf edebiyatının başlaması,

4. Anadolu’da beylik kuran aşiret beylerinin öz Türkçeden gayrı lisan bilmemeleri (Uluçay, 1965: 214).

Bu dönemde ilmî, edebî ve kültürel faaliyetler yoğunlaşmış, beyliklerin bulunduğu Konya, Bursa, İznik, Sivas, Aydın, Niğde, Kütahya, Ladik, Kastamonu, Sinop, Kırşehir vb. gibi merkezlerde telif ve tercüme yolu ile günümüze kadar uzanabilmiş dinî, tarihî, edebî, destani, felsefî, tıbbî, ilmî nitelikte manzum ve mensur yüzlerce eser meydana getirilmiştir (Türk ansiklopedisi, 1983: 395).

Bu dönemde yazılmış eserlerde temiz bir Türkçe ve zengin bir kelime hazinesi yer almıştır. Özellikle de Yunus Emre gibi bir şahsiyetin elinde Türkçe sanatsal ve felsefî bir güç kazanmıştır. Ayrıca Arap ve Fars kültüründen uzak kalan Oğuz ve Türkmen boylarının Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaları ile de, daha önce konuşma dili olarak kullanılmış ve varlığını pek gösterememiş Oğuzca, bir yazı dili olarak gelişmeye başlamıştır. İlk dönemde kullanılan Doğu Türkçesi özellikleri azalmaya, ağız özellikleri de yazı diline yansımaya başlamıştır. Halkın ve beylerin Türk dilinde gösterdiği bu millî tutuma karşı, dönemin aydını Arapça ve Farsça eserler yazmaya ve bu dilleri yoğun bir şekilde kullanmaya devam etmiştir. Sultan Veled, Gülşehri, Yunus Emre ve Âşık Paşa gibi şahsiyetler ise Türkçe yazmak yolunda büyük gayretler göstermişlerdir. Bunlar halkı aydınlatmak ve Türkçe eser yazmak yolunu seçmişler, halk da âlimleri, şairleri, eli kalem tutan dili söz yapan büyükleri Türkçe eser vermeleri hususunda zorlamıştır. Bunun yanında tarikat pirleri de halka yönelmiş ve Türkçe yazmak yolunu tutmuşlardır (Yavuz, 2000: XXII).

Âşık Paşa, “Garîb-nâme” adlı eserinde Türkçenin o devirde hor görüldüğünü, her dilin araştırılıp incelendiğini, öteki dillerde eserler verildiğini, Türk dili ile kimsenin ilgilenmediğini, bu durumu Türk milletinin de bilmediğini belirtmiştir. “Garîb-nâme” adlı eserini bunun için yazdığını ifade etmiş, Türklüğün kendi dilinde eserler okuyup hikmetlere ulaşmasını ve mahrum kalmamasını istemiştir. Âşık Paşa bu durumu;

Türk diline kimesne bakmaz-ıdı

Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı

Türk dahı bilmez-idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu Garîb-nâme anın geldi dile
Kim bu dil ehli dahı ma'ni bile

Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dakı
Türk dilinde anlayalar ol Hak'ı

beyitlerinde dile getirmiştir (Yavuz, 2000: L). Görüldüğü gibi Farsçanın hala etkili olduğu bir zamanda Aşık Paşa'nın eserini Türkçe yazması, ortaya koyduğu eseri ile Türkçe bir abide meydana getirmesi, hepsinden önemlisi bu eserde Türk dilinin kaidelerine uygun olarak pek çok kelime türetmesi ondaki dil şuurunun ne kadar derin, köklü ve canlı olduğunun bir delilidir. Aynı şuur Gülşehri'de de vardır. Gülşehri de Türkçe yazmakla övünmüştür (Yavuz, 2000: XXXV).

Anadolu Beylikleri Döneminde Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında, Selçuklular Devrindeki dil tutumuna karşı ciddi bir tepkinin oluştuğu görülmektedir. Bu dönemde Karamanoğlu Mehmet, Aydınoğlu Mehmet, Umur ve İsa Beyler, Saruhanoğlu İshak Bey, Germiyanoglu Süleyman Şah, Candaroğlu İsfendiyar Bey ve daha pek çok beyler bilinçli bir şekilde Türk dilini yüceltmeye ve hâkim kılmaya çalışan bir dil politikası yürütmüşlerdir. Ayrıca Türk dilini bütünü ile ve şuurlu olarak bir yazı dili durumuna getirme amacı ağır basmıştır. Bu dönem Arap ve Fars kültürünün dil üzerindeki olumsuz etkilerine karşı bir uyanma ve yerli dile dönüş devresi olması açısından da önemlidir. Ayrıca bu dönem, Batı Türkçesinin temelini oluşturan Oğuzcanın da konuşma dilinden yazı diline geçtiği bir devirdir. Yine Eski Anadolu Türkçesi, eski Türk yazı dilinden ayrılarak başlı başına bir yazı dili olarak kuruluşunu Beylikler Dönemi Türkçesine borçlu olmuştur.

Temiz bir Türkçe ve zengin bir kelime hazinesi ile yazılmış olan eserler, bu devrin Türk dili açısından verimli olduğunu da göstermektedir. Çeşitli konularda yazılan manzum, mensur, tercüme ve telif eserler, Türk dilinin XV. yüzyılın ikinci yarısında nasıl bir bilim ve sanat dili seviyesine yükseldiğini, Türkmen beylerinin, aydın hükümdarların ve ümeranın himayeleri ile kültür faaliyetinin nasıl büyük bir

gelişme gösterdiğini ortaya koyan delillerdir. Kadı Burhaneddin gibi bazı hükümdar ve beylerin de Arapça ve Farsçayı iyi bildikleri halde, Türkçe yazmayı tercih etmeleri dikkat çekicidir. Bu dönemde Türkçe; Hacı Bektaş-i Veli, Yunus Emre, Mehlis Baba, Ahî Evran, Taptuk Emre, Âşık Paşa, Saru Saltuk, Şeyh Süleyman gibi şahsiyetlerin ellerinde titizlikle işlenmiştir. Bu önemli gelişmelere rağmen dönemin aydınlarının Türkçeye değer vermemesi, beylikler dönemi şair ve ediplerinin tepkisini çekmiştir. Beylikler döneminde Türk dili açısından olumlu bir şekilde izlenen bu dil politikaları, Osmanlı Döneminde tekrar terk edilmiş ve Türk dili yeniden Arapça ve Farsçanın etkisine, bu kez daha kuvvetli bir şekilde girmiştir.

1.1.6. OSMANLI DEVLETİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Moğolların Selçuklu Devleti'ni yıkmasıyla Anadolu'nun siyasi birliği hemen hemen parçalanmış, Anadolu'da pek çok Türk beyliği kurulmuştu. Bu beyliklerin kurucularının ve halkın çoğunluğunun Türkçeden başka dil bilmemeleri, Türk dili üzerinde Arapça ve Farsçanın egemenliğini zorlaştırmıştır. Ayrıca beylikler, Türk ozanlarını desteklemişler ve sözlü halk edebiyatının da yaşamasını sağlamışlardır. Beylikler, saraylarında Türkçeye üstün bir yer vermişler ve konuşma Türkçesinin sürekliliğini de sağlamaya çalışmışlardır. Bu beyliklerden biri de kısa zamanda gelişerek bir cihan imparatorluğu kurmuş olan Osmanlı Beyliği'dir.

1299'da kurulmuş olan Osmanlı Devleti'nin siyasal ülküsü, Anadolu'nun ulusal ve kültürel birliğini kurmak olmuştur. Diğer beyliklerin Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla da Anadolu Türk birliği sağlanmış ve devletin gücü de artmıştır (Karal, 1978: 26). Osmanlı Devleti'nin, Anadolu Türk birliğini sağlaması, Batı Türkçesinin birliğini de sağlamıştır. 13., 14. ve 15. yüzyıllarda Eski Oğuz Türkçesi siyasi olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemini, Beylikler Devrini, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devleti'ni, Osmanlı Devleti'nin de ilk asrını içine almaktadır. 16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi denen dönem başlar ve Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bütün sahalarda edebî dil olarak kullanılır (Ercilasun, 2004: 461). Osmanlı Devleti, Selçukluların aksine Türkçeyi sarayda konuşma dili olarak kullanmış, saray çevresinin konuşma dili her zaman Türkçe olmuştur. Devletin uygulamadaki resmi dili de Türkçe olmuş, yazışmalarda, resmi belgelerde Türkçe kullanılmıştır.

“Türkçeyi Osmanlı Devletinin resmi dili yapan şartlar, devletin doğduğu yıllarda oluşmuş bulunuyordu. Resmi işlerinde hep Farsçayı ve Arapçayı tercih eden Selçuklu Devletine karşın, bu devletin hakimiyeti altındaki beyliklerde Türkçe kullanılıyordu. Osmanlı Devleti müstakil bir beylik haline geldiği yıllarda Türkçe Anadolu’ya o kadar yerleşmiş ve nüfus olarak hakimiyetini kurmuştu ki, başka bir dilin devlet işlerinde kullanılması imkanı kalmamıştı. Bu şartlarda Türk devletinin başına geçen hanedan hangisi olursa olsun Türkçeyi tercih etmek zorunda idi.” (Develi, 2006: 12).

Yine bu durumun nedenleri arasında Osmanlı Devleti’ni kuran Türklerin, Türkçeden başka dil konuşan topluluklarla uzun süreli temasta bulunmamış olması, Devletin kurulmuş olduğu alanın İran’a uzak olması dolayısıyla Farsçanın buraya uzanamaması ve Türkçenin Beylikler sayesinde yaygın durumda bulunması, Türk göçlerinin aralıklarla sürüp Anadolu’da Türk nüfusunun yoğunlaşmasını sağlaması gösterilebilir.

Devletin resmi dili olan Türkçe, İmparatorluğun çeşitli dönemlerinde değişiklikler göstermiştir. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı Devleti’nin, etnik yapısında, yönetim biçiminde değişiklikler olduğu gibi dilinde de doğal olarak bazı farklılaşmalar meydana gelmiş, İmparatorluğun sınırlarının genişlemesine ve daralmasına göre Türkçe karakter değiştirmiştir. Değişiklik kronoloji sırasına göre şöyle görünmektedir:

1. Türkçenin yabancı dil etkisine karşı direnişi (1299-1453)
2. Türkçe üzerinde yabancı dil etkisinin artması (1453-1517)
3. Türkçede Arapça ve Farsça etkisinin üstünlüğü (1517-1718)
4. Türkçenin önem kazanmaya başlaması (1718-1839)
5. Türkçenin bağımsızlığı için çalışmalar (1839-1918) (Karal, 1978: 30).

1.1.6.1. Türkçenin Yabancı Dil Etkisine Karşı Direnişi

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan İstanbul’un fethine kadar olan bölümde yabancı dillerin Türk dili üzerinde fazla bir etkisi olmamıştır. Osmanlı padişahları Türkçeyi saraylarında konuşma dili olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Bunun yanında, Devletin ordusu olan Yeniçeri Ocağı’na devşirme yolu ile alınan Hristiyan çocuklarına Türkçe öğretilmesi de Türk dili açısından yararlı olmuştur. Balkanlar’a yapılan savaşlarda tutsak edilen Hristiyan çocukları Yeniçeri Ocağı’na alınıp bunlara Türkçe öğretilmiştir.

“Bu çocuklar Türk ailelerine verilmekte, eğitilmekte, özellikle kendilerine Türkçe öğretilmekte idi. Bundan sonra askerlik eğitimi görmekte idiler. Böylece, bir ölçüde Hristiyan nüfusunun artması önlenirken, öte yandan ve aynı ölçüde, bir Türkçeleştirme yapılmış oluyordu.” (Karal, 1978: 26).

Bu nedenlerle Anadolu’da ve Rumeli’de konuşma diline dayanan halk edebiyatı yayılmaya ve güçlenmeye başlamış, yazı ile de anlatılmaya başlanmıştır. Medreselerde Arapça ve Farsça gelişmeye devam etmişse de bu diller Türk dilini İstanbul’un fethi olan 1453 yılına kadar geniş ölçüde etkileyememiştir. İstanbul’un fethi ile yabancı dillerin, özellikle de Arapça ve Farsçanın, Türk dili üzerinde etkileri artmaya başlamıştır. 1453 yılında fethedilen İstanbul, bu tarihten sonra İmparatorluğun merkezi olmuştur. İstanbul’un fethinden sonra İmparatorluk yeni bir görünüm kazanmış, devlet kurumları yeniden düzenlenmiş, yeni bir bürokrasi oluşturulmuş, bilim hayatı yeni müesseselere kavuşturulmuştur (Develi, 2006: 65).

Bundan sonra İstanbul’un Türkleştirilmesine ve kentin seyrekleşmiş olan nüfusu arttırılmaya başlanmıştır. İstanbul’a, her kesimden ve farklı yörelerden, farklı din ve dillerden insanlar getirilip yerleştirilmiştir. Farklı din ve mezhepten olan insanlar birlikte yaşamaya başlamışlardır. Bunun yanında İmparatorlukta farklı toplumsal katmanlar oluşmuştur. İmparatorluğun en gözde medreseleri ile en iyi alimleri İstanbul’da toplanmaya başlamıştır. Alimlerin İstanbul’a gelip yerleşmeleri için devlet de gayret sarf etmiştir.

“Gayrimüslimler, Müslümanlarla ve diğer mezheplerle temas halinde yaşıyorlardı. Yüzlerce tekkede zengin bir mistik hayat yaşanıyor, şairler, musikişinaslar ve türlü iş erbabı, sıradan insanlar zengin bir toplum tabakalaşması içinde ve mutlaka çok dilli bir ortamda yaşıyorlardı. Elbette bunların hepsinin üzerinde saray ve sarayın patronajı vardı. Sanatı, edebiyatı, mimariyi, bilimi yönlendiren, kontrol altında tutan, şekillendiren bir patronajdı bu. Sarayın dili başlangıçtan beri Türkçe olduğu için, bütün bu karmaşanın içinde, muhtemelen çoğunluk durumunda olmayan Türklerin dili ortak iletişimin ve hayatın pek çok alanının dili oldu. O kadar ki, Müslüman unsurlar bu dilin içerisinde Türkleştiler. Tabii, her unsur bu dilden etkilendiği kadar, onu etkiliyor ve değiştiriyordu da. İstanbul’da oluşan Türkçe, Anadolu’daki Türkçeden hayli farklıydı; kelime hazinesi zengin ve söyleyiş bakımından daha ince bir dildi. Bu dil de, kendi içerisinden sosyal tabakalaşmalara paralel olarak farklılıklar taşıyordu. Arapça ve Farsçayla ilişkileri hiç kopmayan ulema sınıfı ve bürokrasi, yüzyıllar içinde özel bir dil kurarak kendi metinlerinin dilini halkın dilinden ayırdılar. Zaman zaman

cennet dili olduğuna dair fetvalar verdikleri Arapçayı ve Farsçayı kendi ifade sistemlerinin doğal bir kaynağı saydılar.” (Develi, 2006: 66–67). Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u bir kültür merkezi durumuna getirmek için çalışmıştır ve bu dönemde de medrese kurma geleneği sürdürülmüştür. Medreselerde yönetim, öğretim ve derslerin Arapça olarak yürütülmesi, bu dilin din ve bilim dili olarak öneminin artmasına neden olmuştur. Medreseler kapılarını Türkçeye ve diğer dillere kapattığı gibi pozitif bilimlere de yer vermemiştir (Cihan, 2007: 31).

Medreselerin yönetim ve sanat adamları yetiştirememesinden dolayı bu dönemde saray içinde, orduda ve hükümet işlerinde çalışacak memurları ve hizmetlileri yetiştirmek üzere Enderun Okulu kurulmuştur. Enderun Mektebi’ndeki eğitimin temel amacı; devşirme yoluyla toplanan Hristiyan çocuklarını, yetenekleri çerçevesinde bilgili ve yetenekli birer yönetici olarak yetiştirmek üzere Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmaktır (Akyüz, 1993: 78). Böylece okul, devletin resmi dili olan Osmanlıca’yı, Türkçe yazı çeşitlerini ve musikimizin usul ve kaidelerini öğretmek millî kültürü empoze etmek için bir araç olmuştur (Cihan, 2007: 34).

Okulda, Arap ve Fars dilleri okutulmakla beraber, medrese kapısından içeriye alınmayan çeşitli bilim dalları da öğretilirdi. Bunların arasında askerlik, siyaset ve teknik başta geliyordu. Edebiyat ve müziğe de yer verilmişti. Okulun başlıca özelliği bütün bu derslerin Türkçe okutulması idi. Enderun Okulu, Türkçenin sığınmış olduğu ve Türk kültürünün yaşamasına olanak sağladığı bir kültür merkezi niteliği kazanmıştır (Kara, 1978: 32).

Enderun Okulu’ndan başka Türkçenin öğretim dili olarak kullanıldığı yerler olarak Acemi Oğlanlar Okulu (Enderun’a hazırlık okulu), Mehterhane ve Tophane ile Tersane de gösterilebilir. Türkçenin yaşatılmasında önemli görevler üstlenen diğer iki toplantı yeri ise tekkeler ile kahvehanelerdir. Medreselerin Arapça ve Farsçaya önem vermesine rağmen Fatih devrinde Türkçe henüz değerini kaybetmemiştir.

Fatih devrinde, Türkçenin önem kazandığını gösteren bir husus da siyaset dili olarak kullanılmasında kazanmış olduğu itibardır. Hükümet ile tebaası arasındaki ilişkilerde bir dilin varlığı zorunlu idi. Özellikle devletin sözlü ve yazılı buyrukları için bu zorunluluktan vazgeçmek olanağı yoktu. Fatih, İmparatorluğunun

örgütlenmesi sırasında bu yönü dikkate aldı. Kendi adını taşıyan ve İmparatorluğun yönetiminde yüzyıllarca sürecek olan kanunnameyi Türkçe hazırlattı. Hazırlanmasında dil konusuna dikkat edilmesini buyurdu. Kanunname, herkesin yararlanabilmesi için, sade bir dil ile yazılmalı idi. Nitekim de öyle yazıldı. Kısa cümle kullanıldı. Alışılmış sözcüklere ve terkiplere değer verilmedi. Fatih'in açtığı bu çıkır, sonraki padişahlar zamanında da sürüp gitti (Kartal, 1978: 33).

Türk dilindeki bu olumlu gelişmelere rağmen, Fatih'ten sonra Türkçe kendini iki dinsel örgütün rekabeti karşısında bulmuştur.

“Ortodoks Patrikhanesi, kendisine verilen itibarla Türk egemenliği altındaki topraklarda Rumca'yı rahat rahat geliştirirken, şeyhülislam'lık da Arapçanın Türkçe karşısında, bilim ve ilim dili olarak hakimiyetini kurmak için çalışmakta idi. İstanbul'un alınmasından sonra, Osmanlı Türkçesine Arapçadan, Farsçadan çok önceden beri sızmaya başlayan sözcüklerde artış olduğu gibi, bu kez Rumca ve İtalyancadan, kimi konularda terimler girmeye başladı. Öte yandan, yine İstanbul'un alınması üzerine Osmanlı denizciliğinin önem kazanması, İtalyanca, Yunanca ve Fransızcadan sözcük ve terimlerin Türk diline aktarılmasına neden oldu. Fatih devrinde Osmanlı Türkçesine sızmaya başlayan yabancı elemanlar Sultan Selim devri ile yeni bir aşamaya girdi.” (Kartal, 1978: 36).

1.1.6.2. Türkçe Üzerinde Yabancı Dil Etkisinin Artması

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı İmparatorluğu fetihlerin yönünü batıdan doğuya çevirmiş; Mısır'ın, Arap Yarımadası'nın ve Kuzey Afrika'nın Osmanlı sınırlarına katılmasıyla İmparatorluktaki Müslüman çoğunluk Araplara geçmiştir. Halkın çoğunluğu Arap olunca, İmparatorluk Araplaşma yolunda önemli bir adım atmıştır ve temelleri şeriata dayanan bir İslam İmparatorluğu kılığına bürünmüştür. Medreseler de Arap ulemasına kapılarını sonuna kadar açmıştır. Bu suretle Arapça eskiden beri sürüp gelen ilim dili durumunu kuvvetlendirmiş, Farsça da edebiyat dili değerini arttırmıştır. Arapça ve Farsça sözcükler ile kurallar halk edebiyatı ile konuşma Türkçesinde bile yoğunlaşma olanağını bulmuşlardır.

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları genişledikçe, dilde Farsça ile Arapçanın etkisi artmıştır. Türk dilindeki Arapça ve Farsça kelime ve kuralların artmasıyla da ortaya Osmanlı Türkçesi diye adlandırılan ve üç dilden oluşan yapma bir dil meydana gelmiştir. Osmanlı Türkçesi adı verilen bu yapma dil, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sınırları içinde konuşulan ve Arap harfleri temelli bir

alfabe ile yazıya geçirilen Türkçeyi ifade etmekte kullanılmıştır. Ancak Osmanlıca diye adlandırılan bu dil, başka ülkeden ithal edilmiş bir dil değildir; toplumdaki bir grubun, yönetici kesiminin ve çevresindekilerin, kendi dillerine, özellikle edebiyat diline çok sayıda Arapça ve Farsça kelime almalarıyla oluşmuş bir yazı dilidir (Ülkü, 2006).

“Batıda dar sahada ve mahdut malzeme ile başlamış olan bu yazı dili, zamanla batı Türk muhitinin içtimai ve siyasi ihtiyaçlarının genişlemesi ile lazım gelen malzemeyi kendi içinden temin edemediği gibi, bunu diğer Türk topluluklarından almak imkanını da bulamamış ve ihtiyacını kendisine yakın olan İslam kültür muhitinden tamamlamaya başlamıştır. Neticede bugün münevverlerin dahi kolayca anlayıp kullanamadığı karışık bir dil meydana gelmiştir. Mektep ve medreseler içinde, o devrin ihtiyaçlarına göre tanzim edilen tedris programı içinden ve ders kitapları ile dile girmeye başlayan yabancı unsurlar, tabii, yalnız ayrı ayrı kelimeler halinde gelmemişler, bütün akraba ve taallukatı da birlikte getirmişlerdir.” (Arat, 1966: 83).

Halktan kopuk olan Osmanlı Türkçesi aydınların dili olurken, Türkçe halkın dili olmuştur. Türkçenin kimliğini halk korumuş, halkın konuşma dili, Arapça ve Farsçanın baskısından uzak kalarak saf ve soylu olarak sürüp gitmiştir. “Bu dile, dili kullananlar, konuşanlar ve yazarlar, yani Osmanlılar, her zaman “lisan-ı Türkî”, yani Türk dili dediler. Dilin adının “lisan-ı Osmanî” olması, daha çok Tanzimat sonrasında dağılmakta olan imparatorluğu Osmanlı kimliği etrafında bütünleştirmek isteyen aydın ve bürokratların icadıdır.” (Develi, 2006: 64).

Yavuz’dan sonra Kanuni döneminde de durum değişmemiştir. Bu dönemde de medreselerin sayısı gittikçe artmıştır. Böylece pozitif bilimlerin yerini her zaman en ön safta Kuran-ı Kerim, hadis, tefsir, fıkıh yer almıştır. Bunun yanında bilimsel terimler de yine Arapçadan üretilmiş ve Türkçenin bir bilim dili olabileceği bilinci henüz belirmemiştir. Medreselerdeki bu durumun yanında, Osmanlı saraylarında yabancı şairlere daha çok önem verilmeye başlanmış, Türkçenin yetersizliğinden söz edilerek, Türkçe horlanmaya başlanmıştır. Aydınlar arasında bir eserin Arapça ya da Farsça yazılması övünç kaynağı olurken, o eserin Türk dili ile yazılması ise utanç kaynağı olmuştur. Çünkü Türk aydını kendini Fars edebiyatının standartlarına göre değerlendirmiştir. Aydınların kendilerini Fars edebiyatına göre değerlendirmesinin nedeni ise Türklerin içinde bulundukları medeniyet alanında Fars edebiyatının, yazılı edebiyatın örneğini oluşturmasındandır. Tarihte Müslüman Türk toplumlarında yazı dilini belirleyen üç kurumun, yani din, edebiyat ve bürokrasinin dili Arapça ve

Farsça olunca da, aydınlar bu dillerle eserler yazmayı kendileri için önemli görmüşlerdir. Böylece bu dillerin Türkçe üzerinde yoğun etkisi olmuştur. Sarayda ve aydınlar arasında durum böyleyken halka hitap eden eserler Türkçe yazılmış, ancak bundan dolayı da halktan özür dilenmiştir (Korkmaz, 1974: 23).

Aydınlar, yazdıkları eserlerde sadece biçim özelliklerini değil, aynı zamanda konuları, kahramanları, çeşitli motifleri de Arap ve Fars edebiyatından almışlardır. Böylece edebî dil, bu iki dilin yoğun olarak tesirinde kalmıştır. Bu da konuşma dili ile edebî dil arasındaki farkı artırmıştır.

İlk dönem edebiyatçılarında sıkça görülen Türk dilinin yetersizliğinden şikayet, genellikle dilin Farsçada aşına oldukları edebi dil seviyesine yükselmemiş, bu anlamda işlenmemiş olmasıyla ilgilidir. Bu yazarların hepsi Arap ve Fars dillerindeki yüksek edebî ürünleri yakından tanıyorlar, onları taklit ediyorlar; ancak aynı formlarda aynı güzellikte eserler veremiyorlar ve bunun dilin yetersizliğinden kaynaklandığını düşünüyorlardı. (Develi, 2006: 73). Bu duruma uymayan şairler ve bazı padişahlar olmasına rağmen sonuç değişmemiştir. Korkmaz, durumun ciddiyetini şu şekilde açıklamıştır:

“Artık XVI. yüzyılda Klasik Türk Edebiyatı oluşumunu çoktan tamamlamış, sanat bakımından da en yüksek noktasına ulaşmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu edebiyatın Türkçe yönü de büyük bir gerilemeye uğramıştır. Aşağı yukarı bir yüzyıllık bir zaman içinde bile o kadar çok Arapça ve Farsça kelime sokulmuştur ki, edebiyat ve ilim dili Arapça-Farsça ve Türkçenin karışmasından kurulmuş bir yapma dil oluvermiştir. Ne yazık ki yapı ve işleyişinde Türkçe ile hiçbir yakınlığı bulunmayan bu iki yabancı dilin Türkçe üzerindeki etkisi yalnız söz hazinesinde de kalmamıştır. Arapça ve Farsça kelimelerle birlikte dile yavaş yavaş bu dillerin bir kısım kuralları da sokulmaya başlamıştır. Türlü kelime ve sanat oyunları ile anlamı söyleyişe feda etmeye başlayan nesir dili bile, kısa zamanda en yüksek noktasına ulaşarak, çok kez aydınların ve yazarların bile güçlkle anlayabileceği derecede ağırlaşmıştır. XVI. yüzyılda Sinan Paşa, XVII. Yüzyılda Veysî ve Nergisî bu türlü sanatlı nesir dilinin en gözde temsilcileri olmuşlardır. Bu gelişmeler sonunda Osmanlı İmparatorluğu, XV. yüzyılın ikinci yarısından bu yana artık iki dilli bir devlet durumuna gelmiştir. Bir yanda Selçuklular ve Anadolu Beylikleri devrinden başlayarak kendi tabii akışı ve gelişme koşulları içinde yol alan konuşma dili yani halkın dili, öbür yanda bu dilden iyiden iyiye uzaklaşmış olarak bütün ağırlığı ile süregelen yapma dil niteliğindeki yazı dili. Bu durum elbette aydınlar ile halkı da büyük ölçüde birbirinden ayırmıştır. Öyle ki, devrin şair ve bilginleri hüner göstermek istedikleri zaman bu sanatlı ağır dile, din ve tıp kitaplarında görüldüğü üzere,

öğretmek ve halka yararlı olmak istedikleri zaman açık Türkçeye başvuruyorlardı.” (Korkmaz, 1974: 24). Osmanlı Türkçesi, XVI. yüzyıldan sonra tekke ve halk edebiyatının dilinden ayrı olarak Arapça ve Farsçanın etkisi altında tamamen farklı bir yol takip etmiş ve konuşma dilinden büsbütün ayrılmıştır (Levend, 1972: 12).

Buraya kadar olan bölümde, Türk dili açısından izlenen politikaya bakıldığında; Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde Türkçenin yararına olan bir politikanın izlendiği görülmektedir. Resmî yazışmalarda ve belgelerde Türk dili kullanılmıştır. Tabi bunda halkın Türkçe konuşmasının ve nüfusun çoğunluğunun Türk olmasının etkileri vardır. Bu yüzden de Sarayın konuşma dili Türkçe olmuştur. Devletin sınırlarının genişlemesiyle İmparatorluk çok milliyetli, çok dinli, çok kültürlü ve çok dilli bir yapıya bürünmüştür. Böylece ulusal bilinç gittikçe zayıflamış, bunun yerine din ve ümmet duyguları güçlenmeye başlamıştır. Beylerin ana diline karşı gösterdikleri bilinçli tutum ve izlenen politika, Osmanlı sultanlarında ve bu devrin aydınlarında görülmemiştir. Türkçeye karşı ilgisiz kalınmıştır. Medreseler bilim ve ilim dili olarak Arapçayı kullanırken, aydınlar da Farsçayı edebi dil olarak kullanmışlardır. Arapça ve Farsçadan pek çok kelime ile kural Türk diline girmiş ve Osmanlı Türkçesi denilen yapma bir dil meydana gelmiştir. Bu dönemde Türkçe horlanmış ve saray erkânı tarafından kaba bir dil sayılmıştır. Farsça eserler yazan şairler, hükümdarlar ve aydınlar tarafından değer görmüştür. Saray ve aydınların dili ile halkın dili arasında büyük farklılıklar oluşmuştur. Böylece Türkçenin gelişmesi iki farklı yönde olmuş, yazı dilinde iki farklı biçim ortaya çıkmıştır. “Bunlardan ilki saray ve aydınlarda Arapça ve Farsça sözcük ve dil bilgisi özellikleriyle yüklü Osmanlıca, ikincisi ise Arapça ve Farsça alıntılarının daha az kullanıldığı Türkçe.” (İmer, 2001: 40). Bunun sonucunda, ana diline karşı bilinçli bir tutum sergileyen aydınlarda, dile yeni bir düzen verilmesinin gerekli olduğu düşüncesi oluşmuştur.

Dildeki bu umursamaz tutumlara karşı tepkiler yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Türkçenin diğer dillere karşı itibarının yeniden kazanması ve ağırlaşmış olan dili anlaşılır hale getirmek için bazı çalışmalara başlanmıştır. Örneğin Türkî-i Basit (Basit Türkçe) hareketi bunlardan biridir. Türkçe kelimelerden oluşan, Arapça ve Farsça terkiplerin kullanılmadığı şiir anlayışını benimseyen şairlerin oluşturduğu

(Mermer, 2006: 25), temsilcileri Aydınî Visalî, Edirneli Nazmî ve Tatavlı Mahremî olan bu hareket, dildeki ikiliğin ödünçlenmelerin neden olduğundan hareketle Arapça ve Farsça sözcüklere ve dil bilgisi özelliklerine çok az yer vererek yine aruz ile şiir yazmayı denemişlerdir. Türkî-i Basit hareketinin XVIII. yüzyılda devamı ve ileri bir aşaması sayılabilecek ve Nedim ile belirginlik kazanan mahallileşme akımı da, Türkçe adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Yazar, 2007: 9).

Ne yazık ki yapılan bu çalışmalar, çeşitli nedenlerle ve kurumsal nitelikli olmadıkları için çoğu kez istenilen sonuçlara ulaşamamıştır. Ancak dil bilincinin oluşması açısından bu gibi hareketlerin lokomotif görevi üstlendiklerini de belirtmek gerekir.

1.1.6.3. Türkçenin Önem Kazanmaya Başlaması

Türk dilinin Arapça ve Farsçaya karşı önem kazanmaya başlaması ve Türk dili ile ilgili kısmen olumlu politikaların izlenmeye başlaması XVIII. yüzyıldan itibaren. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, gerilemeye ve topraklarını kaybetmeye başlamıştır. Avrupa, XVI. yüzyılda Rönesans hareketiyle başlayan aydınlanma dönemiyle birlikte eğitim, bilim, sanat, ekonomi alanlarında büyük gelişmeler yaşarken, Osmanlı Devleti bu gelişmelere ayak uyduramamış ve kapalı bir siyaset izlemiştir. Osmanlı, Avrupa’da bilimde ve teknikte meydana gelen gelişmeleri takip etmemiş, matbaayı kabul etmemiş, Avrupa devletleriyle sosyal ve kültürel konularda temasta bulunmamıştır. Böylece Devletin Avrupa devletleriyle sürdürdüğü denge artık kendi aleyhine doğru işlemeye başlamıştır. İtalya, Almanya, İspanya, Fransa gibi devletler, Katolik kilisesinin ve Latincenin egemenliğinden kurtularak kendi dillerini egemen hale getirmişler ve ulusal devlet durumuna gelmişlerdir. Bu devletler kendi ulusal dillerini geliştirirken siyasal ve ekonomik sebeplerle Türk diline de önem vermişlerdir.

“Fransa, 1699’da, her üç yılda bir 6 ile 9 yaşları arasındaki çocuklardan birkaçını, Türkçe öğrenmek üzere İstanbul’a Katolik papazların yanına göndermeye karar veriyor. Bunlar, ileride Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğundaki elçilik veya konsolosluk heyetlerinde drogmanlık veya tercümanlık hizmetlerinde bulunacaklardı. İşin dikkati çeken yanı, dil oğlanı adı verilen bu öğrencilere Arapçasız ve Farsçasız Türkçe öğretililecekti. 1700-1705 yıllarında, Fransa’da Paris’in Louis le Grand lisesinde 12 öğrenciye

Türkçe öğretilmesi kararlaştırıldı... Fransa'nın Türk diline karşı gösterdiği eğilim XVIII. yüzyılda Avusturya'ya, Hollanda'ya, İngiltere'ye ve hatta Rusya'ya da geçti. Bu memleketlerde de Türkçe öğretmek için okullar ve enstitüler açıldı. Avrupa memleketlerinin ulusal dillerine ve Türkçeye gösterdikleri bu ilginin Osmanlı Türkleri üzerine etki yapması doğaldı.” (Karal, 1978: 39–43).

Osmanlı Devleti çeşitli siyasi sebeplerle bu yüzyıldan itibaren Avrupa'yı yakından tanımak ve ondan yararlanmak zorunda kalmıştır. Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın, Fransa'nın bayındırlık ve eğitim araçlarını da gereği gibi öğrenip memleketimizde yürütülebilecek değerde olanlarının anlatılması amacıyla olağanüstü elçi olarak Yirmisekiz Çelebi Mehmet'i Fransa'ya göndermesi bu zorunluluğun ilk aşaması olmuştur. Osmanlı'nın Avrupa'yı yakından tanımak istemesiyle girişilen bu hareketin, Türkiye'nin kültür hayatında ve Türkçenin değer kazanmasında büyük rol oynayacak olan matbaanın Osmanlı Devleti'nde kurulması gibi olumlu bir etkisi olmuştur. Matbaanın kuruluşu ve Türkçe kitap basılmasına başlanmasıyla Türk dili, yayım bakımında kendisine üstünlük kazandıran teknik bir araca kavuşmuştur. Bu olumlu gelişmelerin karşısında ise Türk kültürünün gelişmesine ve kimliğini bulmasına engel olan medreseler bulunmuştur. Medreseler bilimin gelişmesine, toplumun ihtiyaç duyduğu teknik ve bilim elemanları ile devlet hizmetleri için uzmanlar yetiştirilmesine engel olduğu gibi, Türkçenin gelişmesine de engel olmuştur. Çünkü medreselerdeki ders programlarında Türkçeye hiç yer verilmemiştir. Medreseyi yeni bir düzene sokmaya ya da ortadan kaldırmaya olanak olmadığı için Devlet, kendisine yararı dokunması ve ordunun yoksun bulunduğu elemanları yetiştirmesi amacıyla medresenin dışında, teknik ve meslek okulları karakterini taşıyan çeşitli okullar kurmuştur.

Eğitimde yenileşmeye askeri okullar açılarak başlanmıştır. Buralarda yabancı öğretmenlere de görev verilmiş, ilk kez Batı dilleri (Fransızca, İngilizce) programlara girmiştir. İlköğretim zorunluluğu ilk kez bu dönemde getirilmiştir. Batı ile ilişkiler artmış ve ilk kez 1830'larda Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir (Akyüz, 1993: 124).

1773'te Baron de Tott ile Cezayirli Hasan Efendi tarafından kurulan Deniz Harp Okulu (Mühendishane-i Bahri-i Hümayun) bu okullardan biridir (Cihan, 2007: 41). Türkçenin, öğrenim dili olarak kullanılmaya başlanması bu okulun kurulmasıylaadır. De Tott, derslerini öğrencilerine Türkçe not ettirip tekrarlatırken, Cezayirli Hasan Efendi de gemicilik bilgisini Türkçe öğretmiştir. Deniz Harp Okulu,

Batılı uzmanlardan yararlanmanın ilk örneği olduğu için eğitimde Batılılaşma veya modernleşme başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Batı dili olarak Fransızca, ilk kez bir Osmanlı kurumunda eğitim dili olmuştur (Cihan, 2007: 43).

“II. Mahmut, Fransızca okutmaktan gayenin Fransızca'yı değil, tıp ilmini öğrenmek ve bunu yavaş yavaş kendi dilimize alıp memleketin her tarafına Türk diliyle yaymak olduğunu beyan ediyordu. Nitekim bu okulda 1870 yılında Türkçe öğretime geçildi.” (Karahana, 2002: 149).

Bu okuldan sonra III. Selim döneminde 1793 yılında kurulan Kara Harp Okulu (Mühendishane-i Berrî-i Hümayun) da, eğitimin uluslaştırma ve modernleşmesinde daha ileriye gidildiğini göstermektedir. Kara Harp Okulu'nda dil ile ilgili üç nokta göze çarpmaktadır:

1. Öğrenimin Türkçe olacağı, hatta ilk sınıflarda, kaba Türkçe ile (konuşulan Türkçe) yapılacağı açıklanmıştır. Arapça ve Farsçaya gelince, Türkçenin doğru okutulup yazılmasına yarayacak derecede olması öngörülmüştür.
2. Okutulacak dersler arasında Fransızca zorunlu ders olarak konulmuş ve bir Fransız tarafından okutulacağı işaret edilmiştir. Bu suretle de, eğitim ve kültür tarihimizde ilk kez Batı dillerinden birisinin Arapça ve Farsçaya rakip olarak kabul edildiği görülmektedir.
3. Fransızcanın eğitimde ikinci dil olarak konulması, Türk eğitiminin Batı kaynaklarından yararlanmasından başka anlama gelmemekte idi. Fransızca'ya önem verilmesi, bu dilin Arapça yerine bir ilim dili olarak alınması gibi bir düşünce ile değil, tersine, Türkçenin bir ilim dili haline getirilmesi için yapılıyordu (Karal, 1978: 48-51).

II. Mahmut devrinde de, Türk dilinin Arapça ve Farsçanın boyunduruğundan kurtarılması ve ilim dili durumuna getirilip değer kazanması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar; ilköğrenimin zorunlu olması, tıp ve harp okullarının kurulması, merkez teşkilâtında meydana getirilen yeniliklerde yararlanmak üzere Batı dillerinden Türkçeye çeviriler yapmak gerektiğinden bir tercüme bürosu kurulması, ilk resmî gazetenin yayımlanması, Avrupa memleketlerine öğrenci gönderilmesidir. II. Mahmut da III. Selim gibi Türkçenin açık ibare ile yazılmasının savunucusu olmuştur. Kendisine sunulan kitapların ve risalelerin, herkesin anlayabileceği

biçimde olmasını ve bunlarda olanakların elverdiği ölçüde Türkçe kelimelerin kullanılmasını önermiştir.

Özellikle XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, Türk dilini Arapça ve Farsçanın boyunduruğundan kurtaracak çeşitli politikalar izlemiştir. Batılı tarzda yeni okulların açılmaya başlanmasıyla Türk dili de öğrenim dili olmuştur. Bu okullarda Arapça ve Farsçanın yerine ilk kez Batı dillerinden biri olan Fransızca ikinci dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Bu yüzyılda Devlet, Türkçenin ilim dili olması yönünde bir dil politikası izlemiştir. Ayrıca Lale Devrinden itibaren başlayan dilde sadeleşme isteği de bundan sonra daha açık bir şekilde ortaya konulmaya başlanmış ve Tanzimat Dönemiyle yeni bir boyuta ulaşmıştır. Dilin doğal yoldan ayrılmış olduğu, ancak XIX. yüzyılın ortalarından sonra üzerinde durulan bir konu olmuştur (Aksoy, 1973: 21).

1.1.6.4. Türkçenin Bağımsızlığı İçin Yapılan Çalışmalar

1.1.6.4.1. Tanzimat Döneminde Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyıla gelindiğinde çöküşe uğramaya başlamıştır. İdare ve ordu, düzenini kaybetmiş, güvenlik konularında sıkıntılar yaşanmaya başlanmış, asırlardır diğer devletlerin hayranlıkla izlediği İmparatorluktan eser kalmamıştır. Batının düşüncelerini yakından tanıma fırsatını yakalamış gençlerin, edindikleri düşünceleri yurttan yaymaya başlamaları, III. Selim döneminde özellikle Fransa ile olan ilişkilerin artması ve genişlemesi ile yeni bir uygarlığın tohumları atılmaya başlanmıştır.

“İşte Tanzimat, devlet işlerinde bozulan düzeni yeniden kurmak isteğinden, düşünce hayatında da Batıya dönmek ve yeni uygarlığın gidişine ayak uydurmak ihtiyacından doğmuş bir harekettir.” (Levend, 1972: 80). Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme devrinde bu gerilemeyi durdurmak için yapılan Tanzimat hareketinin belirgin özellikleri şöyle tespit edilebilir:

1. Tanzimat şümullü bir reform hareketidir. Şümullüdür, çünkü siyasi, idari, adli, mali ve askerî sahalarda ıslahat tazammun eder.
2. Tanzimat, keyfiliği kaldıran bir kanunilik hareketidir.

3. Tanzimat, devletin çökmesine mani olmak için yapıldığına göre, lüzumlu ve iyi, Garbin ileri müesseselerini ve usullerini örnek aldığı cihetle de ileri bir harekettir.
4. Tanzimat ecnebi tazyikiyle veya ecnebilere yaranmak kastiyle değil, ilk safhasında, duyulan ihtiyaç üzerine yapılmış iradi ve samimi bir harekettir. Sonralarıdır ki bu mahiyetini kaybeder ve Avrupa'ya yaranma ve onun tazyiki ile yapılmış olma mahiyeti alır.
5. Tanzimat, Devletin menfaati için yapıldığına göre faydalı bir harekettir ve faydalı olmuştur.
6. İçinde yapıldığı şeriatın ve onu yapanlardaki zihniyetin icabı olarak, Tanzimat hem kusurlu, eksik ve yarı hem de arızalı ve tereddütlüdür.

Tanzimat, devlet idaresine nizam vermekle, mal, can ve namus emniyeti tesis etmekle medeni devletlerle daimî münasebete girmeyi temin eylemiştir. Yine Tanzimat asri kanunlar ve müesseseler kabul etmekle bugünü hazırlamıştır. Haricî siyasette Tanzimatın temin ettiği esaslı menfaatlerden biri Avrupa devletleriyle devamlı münasebetler tesis etmesi ve bu münasebetleri kendi ellerimize aldırmasıdır. Elçilerimiz dil öğrendikten sonra Avrupa diplomasi usullerini, adap ve muaşeretini öğrenmişler, Avrupa medeniyetine girmişlerdir. Tanzimatın Osmanlı İmparatorluğu'na haricî siyasette temin ettiği menfaatlerden biri de mülteciler meselesi ile Devletin itibarını arttırmış ve İngiltere ile Fransa ahalisine Türkleri takdir ettirmiş ve sevdirmiş olmasıdır (Bilsel, 1999: 693-695).

3 Kasım 1839'da Gülhane Meydanı'nda Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla Osmanlı Devleti'nde sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. alanlarda pek çok yenilik yapılmıştır. Tanzimat, kültür tarihimizin hemen her dalında bir dönüm noktası, bir yenilik zamanı ve geniş anlamda bir sosyokültürel değişim dönemi olmuştur. Tanzimatçı anlayış, eşitlik politikası izleyerek Osmanlı Devleti'nin bütün kurum ve kuruluşlarıyla modernleşmesi ve laikleşmesi yolunda önemli adımlar atmıştır (Okumuş, 2005: 10).

Tanzimat Fermanı, sosyal ve kültürel dönüşümlerin yanında Osmanlı Devleti'nin geleneksel siyasal kimliğinin çözülmesine de neden olmuştur. Osmanlı Klasik Döneminde kimliğin en belirleyici unsuru olan din, Müslümanların Müslüman olmayan topluluk ve ülkelerle ilişkilerinde ve kendini onlardan farklılaştırmada başat rol oynarken, Tanzimat ile birlikte dinin yanında birtakım

unsurlar da kimliğin belirleyici unsuru olmuştur. Tanzimat Döneminde devlet ve yönetimin siyasal kimliği Türkleşme, laikleşme ve bunlardan ayrı ele alınamayacak olan Batıcılışma yönüne doğru yol almıştır. Esasen Tanzimatın izlediği politikalar ve gerçekleştirdiği reformlar, eş zamanlı ve art zamanlı olarak Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının ve Osmanlıcı, İslamcı ve Türkçü kimliklerin ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olmuştur (Okumuş, 2005: 29).

Tanzimatla birlikte her alanda olduğu gibi dilde de önemli değişiklikler olmuştur. Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi, sosyal ve kültürel değişimler dilde de ifadesini bulmuş ve dile de yansımıştır. Dildeki bu değişim ilk olarak devlet dilinde başlamış, Avrupa düşüncesine ve siyasetine önderlik eden ilkeleri ifade eden kavramlar ve kelimeler taklit ve alıntı yoluyla Osmanlı toplumuna çeşitli biçimlerle girmiş veya yorumlanmıştır. Dildeki değişiklikler zaman içinde toplumun dilini de değiştirmiştir. Böylece devlet ve siyaset dilinde olduğu gibi, çeşitli toplum kesimlerinin dilinde de Osmanlı Türkçesinden ayrı olarak yeni bir sürecin izleri görülmeye başlanmıştır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Tanzimat Döneminde dildeki bu bilinçli değişim hareketlerinin ilk düşünceleri, Tanzimattan önce Osmanlı Devleti'nin gerilemesini önlemek ve devlet yapısı ile kurumlarının modernize edilmesini sağlamak için yapılan düzenleme faaliyetlerinde, dile yönelik çalışmaların da yapılmasıyla oluşmuştur. Tanzimattan itibaren Türk dilinin bağımsızlığını kazanmasını sağlamak ve Arapça ile Farsçaya karşı Batı dillerini ön plana çıkarmak için yapılan çalışmaların zemini oluşturan bazı gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) II. Mahmut döneminde kurulan Tercüme Odası'nın faaliyetleri: Tercüme Odası'nın, Batı diline ait kavramların Türk diline girmesinde büyük bir etkisi olmuştur.
- b) Tercüme Odasının kurulmasından sonra Babıali'deki kâtipler için Farsça ve Arapça hocası olma şartı gerektiren eski uygulamanın yürürlükten kaldırılması.
- c) II. Mahmut döneminde açılan okullarda yabancı dil eğitiminin -özellikle de Fransızcanın- verilmesi, tercüme ders kitaplarının okutulması, Avrupa'dan hocalar getirilmesi.

d) Matbaanın kurulması: Matbaanın kurulması ile temel İslami kaynakların dışında pek çok Türkçe eserin basılması

“Matbaanın icadı basım işini kolaylaştırmış, ucuz yoldan çoğaltılan kitapların geniş halk kitlelerine yayılmasını sağlamıştır. Ancak, Avrupa ülkelerinde kullanımı hızla yayılan matbaanın Osmanlı İmparatorluğu’nda Türkçe eserler için ilk açılışı 1728 tarihinde olmuştur; böylece Yahudi, Rum, Ermeni gibi azınlıklar kendi matbaalarını bu tarihten önce kurmuşlarsa da, Osmanlı Türkleri basım işini 250 yıllık bir gecikme ile başlatabilmişlerdir.” (Altuntek, 1993: 191).

İlk Türk matbaasının kurucusu İbrahim Müteferrika, basmacılığın, basma yöntemiyle kitap çoğaltmanın yararları ve gerekliliği üzerine “Vesilet-üt-Tıbbâ” (1726) adlı bir risale yazmıştır. Bu risalede şu öneriler yer almaktadır:

1. Önemli kitapların (sözlük, tarih, coğrafya, devlet işleri, vd.) çoğaltılması halk ve aydınlar için yararlıdır.
2. İslam devletlerinin kuruluşundan itibaren yazılmış değerli eserlerin basılması, bu kitapların Müslümanlar arasında yayılmasını sağlar.
3. Basılı kitapların yazıları okunaklı, güzel, doğru olacağı gibi, okuyan ve okutanlar için de kolaylık sağlar.
4. Basımcılık karlı bir iştir. Bir cilt kitap yazmak için gereken emekle binlerce kitap basılabilir. Kitap ucuzlayacağı için herkes bundan yararlanır.
5. Kitapların başına ve sonuna dizinler konularak, aranılan bilginin kolayca bulunması sağlanır.
6. Kitapların ucuz olması, taşra halkının da yararlanmasına yol açar.
7. Kentlerde kütüphanelerin kurulmasına, öğrencilerin kolayca kitap temin etmesine yardımcı olur.
8. Osmanlı padişahları yaptıkları savaşlarla İslamın onurunu yükseltmişlerdir. Kitap yayımı yoluyla da Müslümanlara hizmet etmiş olurlar.
9. Avrupalılar Arapça, Farsça, Türkçe kitapların değerini bilmekte, bunları basmaktadırlar, Ama bastıkları bu kitaplar yanlışlarla doludur, yazıları da güzel değildir. Ne var ki ileride işin uzmanını bulup Doğu yapıtlarını doğru ve güzel bastırarak İslam ülkelerine gönderip, buralardan para çekebilirler. Biz onlardan önce davranmalıyız.

10. Artık basım işinin ülkemizde de uygulanması için olanak vardır. Müslüman olmuş bütün toplumların kitaba ihtiyaçları fazladır. Matbaanın kabul edilmesi ve eserlerin basılması devletin onurunu artıracaktır.

“Vesilet-üt-Tıbbâ” adlı raporunu dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunan Müteferrika, matbaanın kurulabilmesi için izin istemiştir. III. Ahmet fermanı (5 Temmuz 1727), Şeyhülislam da fetvası ile istenilen izni vermişler ve böylece ilk Türk matbaası kurulmuştur (Altuntek, 1993: 194–195).

e) II. Mahmut döneminde basılmaya başlanan ilk resmî devlet gazetesinin etkileri: Özellikle Tanzimat Dönemindeki gazetecilik faaliyetleri, Türkçenin sadeleşmesi ve pek çok Batılı kavramın Türkçeye girmesinde etkili olmuştur. Osmanlı yöneticileri ülke içinde gerçekleştirilen reformlar hakkında halkı aydınlatmak için, II. Mahmut’tan itibaren, bazen doğrudan doğruya gazete çıkartmış, bazen de genellikle yabancıların sahip olduğu gazeteleri maddi olarak desteklemişlerdir.

Tanzimat Döneminden önce, Devlet tarafından dilin değişimi için yapılan çalışmalar kuşkusuz önemli çalışmalardır. Ancak dildeki değişimlerin ciddi şekilde başladığı dönem Tanzimat Dönemidir (Okumuş, 2002).

Tanzimattan önce dille ilgili yapılan çalışmalar, Tanzimat Döneminde genişleyerek hız kazanmış ve Devletin resmi politikaları içinde, dil politikası da önem kazanmıştır. Bu dönemde sosyal ve kültürel alanda eğitim ve öğretim kurumlarını çağdaşlaştırma hareketleri ve dilde özleşme çabaları görülmeye başlanmış, edebiyatta roman, hikaye, tiyatro gibi Batılı örnekler alınmış, gazete ve dergiler yayınlanmıştır. Bunların yanı sıra bilim akademisi niteliğinde kurumlar da kurulmuştur. Bunlar Encümen-i Daniş ve Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’dir. 1851 yılında Fransız Akademisi örnek alınarak kurulan ve ilk Türk akademisi olan Encümen-i Daniş (Bilim Kurulu)’in amacı, eğitim ve kültür alanında gerekli çalışmaları yapmak, Batıdaki ilmî çalışmaları ve yenilikleri takip etmek, Türk dilinde ilim ve fenlere dair lüzumlu kitapları hazırlamak veya tercüme etmek, ilmin memlekete yayılması, vatandaşların bundan istifadesiyle umumi seviyeyi yükseltmek olmuştur. Bu akademi Türk dili açısından da önemli görevler üstlenmiştir: “Encümen-i Daniş’in görevi çeşitli bilim dallarında Türkçe kitaplar yazılmasını sağlamak, bunları yaygınlaştırmak ve Türkçenin geliştirilmesine çalışmaktır...

Yazılacak kitapların sade Türkçe ile yazılmasına özen gösterilecek ve eser niteliğindeki kitaplara ödül verilecektir.” (Bilim, 1985: 81–84).

Görüldüğü gibi akademi dilde sadeleşmeye önem vermiş ve çok önemli bir karar almıştır: “Bir lügat kitabı yazılıp lisanımızda zebazend (alışılmış) olan Arabi ve Farisi vs. ecnebi lafız kendi lisanımızdan addedilerek tayin ve tahdid edilip haricde kalan elfaz-ı garibeyi isti’ Malden (kullanmaktan) vazgeçelim.” Akademi halkın cahilliğini gidermek ve bunun için sade dille kitaplar ve makaleler yazmak, başka dilden çeviriler yapmak ve yabancı ülkelerdeki bilim kurullarıyla fikir alışverişi yapmak gibi ideal amaçlar taşımıştır.

Akademnin çalışmaları sonucu bazı eserler meydana getirilmiştir. Bu eserlerden ikisi Türk dili açısından önem taşımaktadır. İlki Cevdet ve Fuat Efendilerin birlikte yazmış oldukları “Kavaid-i Osmanî”dir. Bu eser Osmanlıcanın üç dilden oluştuğunu ileri süren ve bu görüş doğrultusunda gramer kurallarını belirten ilk Türkçe gramer kitabıdır. (Önertoy, 2002: 362) Diğer eser ise Cevdet Efendiye yazdırılmış olan tarih kitabıdır. “Tarih-i Cevdet” adı verilen eser Türkçe yazılmış ilk modern tarih kitabı sayılır (Bilim, 1985: 90–92).

Encümen-i Dâniş, Türkçenin sadeleştirilmesi doğrultusunda aldığı kararlar ve ortaya koyduğu uygulamalarla, Türkçenin Arapça ve Farsçadan arındırılması çabalarına öncülük etmiştir.

“Önce dilde sadeleştirme ve Arap harflerinin daha kolay yazılabilmesinin yollarını araştırmak (Akif Paşa, M. Reşid Paşa, Cevdet Paşa gibi) şeklinde kendini gösteren dil faaliyetleri, Arap harfleriyle soldan sağa yazı icadı çalışmaları (Hoca Tahsin Efendi), Arapça ve Farsçadan dili arındırma faaliyetleri ile devam etmiş ve sonunda Arap harfleri ve yazısının cehaletin artmasına yol açtığı şeklindeki düşüncelerin (Münif Efendi-1828-1894) ortaya çıkmasına ve nihayet Avrupalılardan etkilenerek Latin harflerine geçilmesi doğrultusunda görüşler serdetmeye yol açmıştır. Latin harfleri, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet dönemi dil değişimleri öncesi dönemde tartışılan bir konu olmuş, önce 1876 Kanun-i Esasî’sinin 18. maddesinin Osmanlı Devleti’nin resmî dilinin Türkçe olduğuna ve devlet hizmetine gireceklerde Türkçeyi bilmek gibi bir niteliğin gerekliliğine dair hüküm konmasının, sonra da Latin harflerinin kabulünün zeminini hazırlamıştır.” (Okumuş, 2002).

Tanzimatla birlikte devletin izlediği dil politikasının Türkçenin yararına olduğunu söylemek doğru bir ifadedir. Bu dönemde, bilginin sadece üst seviyeye hitap etmesinin doğru bir anlayış olmadığından hareketle, bilginin halka da ulaştırılması

öngörölmüştür. Bunu sağlayacak olan asıl unsur ise basit, sade ve herkesin anlayacağı bir dildir. Yüksek zümrenin bile kolaylıkla anlayamadığı Osmanlıca ile bu işe girişmenin yararlı olmayacağını gören kimi devlet erkani, aydın ve bilinçli kişiler dilin sadeleştirilmesini önemli görmüşlerdir. Çünkü mevcut yazı dili yeni düşüncelerin kolayca yayılmasında ve ilerlemesinde en büyük engel olarak görölmüştür. Bu durumun önüne geçilmedikçe Tanzimatın yaydığı fikirlerin halk arasında yayılması mümkün olmayacaktır. Yapılacak olan ilk iş yazı dilini sadeleştirmektir.

“Osmanlı yazı dilinde ilk değişiklik, Babıali bürokrasisinin resmi belgelerde kullandığı dili sadeleştirilmesiyle başlamıştır. III. Selim ve II. Mahmut zamanından itibaren sade bir dile duyulan ihtiyaç ile Tanzimatla birlikte ferman ve beyannamelerin tüm tebaaya bildirilmesi gerekliliği, söz konusu metinleri açık ve anlaşılır bir biçimde kaleme alma sonucunu doğurmuştur.” (Sadoğlu, 2003: 66). Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda ilk girişime başlayan da Reşit Paşa olmuştur (Levend, 1972: 81).

Tabii bu durumun bazı siyasi sebepleri de olduğu muhakkaktır. Bilginin halka yayılmasıyla, devletin batılılaşma aşamasında gerçekleştirmeyi düşündüğü yenilikleri halkla paylaşıp halka kabul ettirmeyi ve bu sayede Batılı tarzın yaygınlaştırılmasında ortaya çıkacak olası tepkilerin ve itirazların etkisizleştirilmesinin düşünöldüğü söylenebilir. Böylece ulema sınıfının ve medresenin halk üzerindeki etkisi zayıflayacak ve yönetimdeki ağırlıkları da azalacaktır. Bu dönemde bilginin halka yayılmasında en etkili araç da, Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis gibi gazeteler olmuştur. II. Mahmut zamanında çıkmaya başlayan ve memleketimizde resmi gazete olarak ilk defa neşredilmiş bulunan Takvim-i Vekayi, Sadrazam Reşit Paşa’nın teşvikiyle Sultan Mahmut tarafından “tebaai şahanelerine” devletin iç ve dış umuru hakkında malumat vermek; bilhassa girişilen ıslahat ve yenileştirme işlerinin hayırlı neticelerini tanıtmak; bu suretle milleti padişahın icraatına ısındırmak maksadıyla çıkarıldığı için, her şeyden evvel devletin bir propaganda vasıtası idi. Bu itibarla bir yandan padişahın nazırları önünde onun şahane niyyet ve amellerinden bahsederken ihtişamlı ve eskimiş bir dil kullanmak; bir yandan da muayyen fikir ve maksatları halka açıkça anlatmak zaruretleri arasında kaldığı için, ağıdalı ve ağıdasız her iki üslubu yan yana kullanmak mecburiyetinde kalmıştır (Özdem, 1999: 863–864).

Bu ilk gazeteler çok dilli, çok dinli, çok milliyetli bir imparatorluğun aynası gibi olmuşlardır. Örneğin Takvim-i Vekayi, Türkçe yayına öncelik vermekle birlikte, çok

dilli bir imparatorluğun bütün halklarını temsil edercesine Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsça nüshalarıyla basılmıştır (Sadoğlu, 2003: 82).

Yapılan yeniliklerin ve bilgilerin halka ulaşmasına yardım eden gazetelerin, Batılı kelimelerin, kavramların, terimlerin Türk diline girmesinde de önemli etkileri olmuştur. Tabii gazetelerin halk tarafından okunması ve ileri sürülen düşüncelerin kolayca yayılabilmesi, yazılarda herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanmakla olabiliirdi. Çünkü Tanzimatın ve Tanzimatın meydana getirdiği edebiyatın güç kaynağı halktı. Halk yığınının seslenmek için, halkın anladığı dili kullanmak gerekti. Zaten Tanzimattan Meşrutiyete kadar İstanbul'da çıkan hemen bütün gazeteler, halkın anlayabileceği bir dili benimsediklerini dile getirmişlerdir.

Tanzimat Döneminde, Devletin dilde yenileşme açısından bilinçli bir tutum sergilediği söylenebilir. Bu dönemde yönetimde yeni oluşturulan bakanlık, meclis, mektep gibi kurum ve kuruluşlar açılmış, bu kurumlar aldıkları isimlerle dilin değişmesine katkıda bulunmuşlardır: Fen, maarif, nâfia, mektep, Dârülfünûn, Ebe Mektebi, Dâhiliye Nezareti, Hariciye Nezareti, Maliye Nezareti, Ziraat Nezareti, Ticaret Nezareti, Meclis-i Hâss-ı Vükelâ, Meclis-i Umûr-ı Nâfia, Karantina vb. (Okumuş, 2002).

Tanzimat döneminde, yazının ıslahı, hatta Latin harflerinin alınması ve dilde sadeleşme meseleleri ilk kez tartışılmaya başlanmış, II. Meşrutiyet döneminde, gittikçe güçlenen Türkçülük akımının etkisiyle, dilde hızlı bir sadeleşme gerçekleşmiştir (Akyüz, 1993: 298).

Tanzimat döneminde izlenen dil politikası, dilde sadeleşme ve Türk diliyle ilgili yeni ve bilinçli çalışmaların başlamasına zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Cumhuriyet döneminde yapılan dil inkılabının temelleri bu dönemde atılmıştır, denilebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, hemen her alanda bir ikilik meydana getirmiş olan Tanzimat Dönemi, dilde de bir ikilik oluşturmuştur.

“Bir tepki korkusu ile her zaman çekingen davranan Tanzimatçılar, düşünce yönünden biraz daha ileri gidebildiler. Gazetelerin yayın gücünden yararlanarak halkı hazırlamaya çalıştılar. Böylece, bir kamuoyunun meydana gelmesini sağladılar. Ancak bütün çabalarıyla birlikte, başarılabacak işlerin çokluğu ve zorluğu, Tanzimatçıları amaçlarına ulaşmaktan alıkoydu. Yaptıklarında duraksamadan ve kararsızlıktan kurtulamadılar. Bu kararsızlık, onları çok kez düşüncelerinde aykırılığa düşürdü. Ele aldıkları her sorunda, elbet tam olarak yetki sahibi değillerdi. İşte Tanzimatçıların hemen hepsinde

görülen ikiliğin nedenleri bunlardır. Dil konusunda da böyle oldu. Lisan-ı Türkî mi, lisan-ı Osmanî mi? Türkçe, Arap ve Fars dillerinin etkisinden büsbütün kurtulabilir mi, kurtulamaz mı? Kurtulması olanağı bulunsa da yarar olur mu, olmaz mı? Türkçeye üç dilden birleşmiş bir dil denilir mi, denilmez mi? Üç dilden birleşmiş olması gücüne bir tanık sayılır mı, sayılmaz mı? Tanzimatçıların zihinlerinde yer tutan bu sorular, hiçbir zaman onların hepsinde tam karşılığını bulamadı.” (Levend, 1972: 138).

Ayrıca Tanzimat Döneminde ulusal bir dilin oluşturulması konusunda etkili bir devlet politikası izlenememiştir. “Tanzimat, ulusal bir dilin oluşturulması konusunda da etkili bir devlet politikası izleyememiştir. Standart bir ulus dili oluşturmanın önündeki en önemli engeller sınıf lehçeleri, taşra ağızları ve diğer azınlık dilleridir. Tanzimat aydını için dil sorunu, temelde konuşma dili ile yazı dilini uyumlu hale getirmek olmuştur.” (Sadoğlu, 2003: 65).

Tanzimat döneminde Avrupa ile düşünce ilişkilerinin artması, yeni hayat ihtiyacı ve yeni bir düşünce anlayışıyla birçok yeni kelime ve tamlamalar dilde ortaya çıkıp yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde Batıdan Türkçeye giren pek çok kavram, Osmanlı toplumunun sahip olduğu kavramlara ait birçok kelimenin anlamında karmaşa oluşturmuştur. Türk dilinde Arapça ve Farsçanın etkisi azalmaya başlarken, bu kez de Batılı dillerin etkisi artmaya başlamıştır. Batıdan alınan ya da uydurulan kelimeler düzensiz ve çabucak dile girmeye başlamıştır.

Tanzimat devrinin belli başlı düşünürleriyle yazarları, Türkçenin gerek fen ve edebiyat dili olarak yeni kılığa girmesi, gerek günlük ihtiyaçları kolayca belirtecek biçimde hayata ve tabiata uyması gereği üzerinde önemle durmuşlardır. Bu konudaki düşüncelerini ilkin ortaya koyan Namık Kemal’dir. Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat ve Şemsettin Sami onu izlerler (Levend, 1972: 113).

1.1.6.4.2. I. Meşrutiyet Döneminde Yapılan Çalışmalar

Tanzimat Döneminden sonra Türk dili ile ilgili, aydınlar arasında çok çeşitli tartışmalar oluşmaya başlamış, Divan edebiyatının savunucularıyla Tanzimat edebiyatının savunucuları arasında sürekli münakaşalar olmuştur. Bazı yazarlar Divan edebiyatını ve onun dilini eleştirirken, bir yandan da Türk dilinin yararına seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Bu dönemde Türk dilinin sadeleşmesi uğrunda çaba harcayarak çalışanlar arasında Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci gibi yazarlar gösterilebilir. Özellikle Şinasi,

halkın bilinçlenmesi ve aydınlanması için herkesin kolaylıkla anlayacağı bir Türkçeden yana olmuş, yabancı sözcükleri dilimizden çıkarmayı amaçlamıştır. Bunun yanında yazı dilini bir hüner göstermek için başvurulan vasıta olmaktan çok, halkın yararlanabileceği bir vasıta olarak görmek istemiştir (Öksüz, 2004: 18). Ziya Paşa da Divan edebiyatının dilini eleştirmiş, gerçek Türk dilinin İstanbul’da ve taşralarda halk arasında olduğunu yazılarında ifade etmiştir. Türk dilinin sadeliği için açılan bu savaşta ilk sırada olanlardan ve savunucularından Ali Suavi de, Türkçenin dünyanın en eski dillerinden biri olduğunu belirtmiş; Türkçeden Arapça, Farsça kurallarının kaldırılmasını, yazıda kısa cümleler kullanılmasını önermiştir (Öksüz, 2004: 23). Tanzimat döneminin bir diğer edebiyatçısı olan Namık Kemal’in Türk dili üzerindeki düşünceleri, Şinasi, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi kesin ve keskin olmasa da, Namık Kemal’in, nazımda ve nesirde eski edebiyatta yer almayan siyasal, sosyal konuları getirmiş olması, toplumun ilgisini çeken ve devrinin problemleri üzerinde kalem oynatması, Türkçenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Şemsettin Sami de Türk dilinin sadeleşmesi uğrunda üstün bir çaba harcamıştır. “Dil ile ulusal kimlik arasında yakın bir ilişkinin var olduğu düşüncesi daha önce Yeni Osmanlı kuşağı tarafından belli-belirsiz bir şekilde dile getirilmişti. Ancak bu ilişkiyi iyice belirginleştirerek ilk olarak açıkça Türk dili ile Türk kimliği arasında bir paralellik kuran Şemsettin Sami Bey olmuştur. Ona göre ulusal dil, ulus olmanın temel koşuluydu.” (Sadoğlu, 2003: 113) Onun düşünceleri, Meşrutiyetten sonra başlayan “Yeni Lisan” ve “Millî edebiyat” akımı üzerinde etkili olmuştur. Şemsettin Sami, edebiyat dili olarak da İstanbul Türkçesinin kabulü düşüncesindedir. İstanbul Türkçesinin ıslahıyla meydana gelecek edebî dilin, zamanla bütün Türklerin kabul edeceği genel bir dil haline gelmesini istemektedir. (Levend, 1972: 223) Muallim Naci de, Türkçeyi korumak ve onun gelişmesini sağlamak için büyük emekler harcamıştır. Bazı devlet adamları da halkın konuştuğu Türkçeden yana olmuşlardır. Özellikle Pertev ve Akif Paşalar, devlet yazışmalarında dilde sadeleşme yolunu açmışlardır. Bütün bu gelişmelere rağmen Türk dilinin sadeleşmesini savunanların sayısı azdı ve bunlar teşkilatsızdı. Ayrıca yeni Türkçenin kuruluşu için yapılacak işlerde aralarında da tam bir birlik bulunmamıştır. Bunun yanında bütün yeniliklere olduğu gibi dildeki yeniliklere de karşı olan medresenin üstünlüğü ve direnişi devam etmektedir. Okullarda da Türkçeye daima Arapça ve Farsçadan sonra yer verilmeye

devam edilmiştir. Türkçenin bütün Osmanlı okullarında bir ders olarak okutulması ancak 1894'te karara bağlanabilmiş ve medreselerin programına Türkçenin girmesi ise 1908 yılında gerçekleşebilmiştir (Öner, 1999: 10). Ancak medreselerin tüm direnmesine rağmen, Türk dilinin bağımsız ve sade bir dil olmasını savunanların sayısı gittikçe artmıştır.

II. Abdülhamit'in Kânun-i Esasî'yi kabul etmesiyle Türk dili açısından çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Anayasanın 18. maddesinde belirtilen Osmanlı Devleti'nin resmî dilinin Türkçe olduğu ve devlet hizmetine gireceklerin bu dili bilmesi gerektiğine dair hükümle Türkçe Devletin resmî dili olmuştur (Turan ve Özel, 2007: 49). "1876 Anayasası'nın 18. maddesini ulusçuluk açısından asıl ilginç kılan nokta, resmi dilin Osmanlıca ya da Lisan-ı Osmanî olarak değil, Türkçe olarak metne geçirilmesiydi." (Sadoğlu, 2003: 99). Bu madde ile Türkçenin Osmanlı Devleti'ndeki statüsü belirlenmiştir. "Tebaa-i Osmaniyenin hıdamat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmîsi olan Türkçeyi bilmeleri lâzımdır." (Aksoy, 1973: 14).

Böylece Türkçenin düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar yoğunlaşmıştır. Bunun yanında dil konusu üzerinde eskiyi ve yeniye savunan aydınlar arasında özellikle basın yoluyla tartışmalar başlamıştır. Türk dili üzerine yapılan tartışmalar genel olarak; resmi yazışma dilinin sadeleştirilmesi ile yetinilmesi, alfabenin düzenlenmesi, Türkçenin Arapça ve Farsçadan temizlenerek bağımsız bir dil durumuna getirilmesi konuları etrafında toplanmıştır (Kara, 1978: 62).

Halk için çıkarılan kanun, tüzük ve yönetmeliklerden halkın bir şey anlamaması üzerine II. Abdülhamit devrinde Sadrazam Sait Paşa, resmi yazışma dilinin yalnız yazarların tartışmaları ile düzenlenemeyeceğini, bu hususta devletin gayret sarf etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak bu girişimden istenilen sonuç elde edilememiştir. Aydınlar arasındaki bir diğer tartışma konusu ise alfabenin ıslahı olmuştur.

"Osmanlı İmparatorluğu'nda, Arap harflerinin yetersizliğini, ilk kez 17. yüzyılda, Kâtip Çelebi şu suretle ortaya koymuştur: Herkes onaylar ki müddet-i ömründe doğru yazılmış bir kitap öğrenememiştir. 1862'de Münif Paşa bir konferansında harflerin düzeltilmesinden söz etmiştir. 1869'da Mustafa Celalettin Paşa, Türk dilinin yenilenmesine ilişik olarak, Latin harflerinin kabulüne eğilimli olduğunu duyurmakla kalmamış, kızına Latin harfleriyle Türkçe mektuplar bile yazmıştır. Bir yıl sonra İran elçisi

Melkomhan, bir makalesinde, Müslüman memleketlerinin uygarlık yolunda geri kalmasını Arap harflerine bağlayarak, Latin harflerinin alınmasını bir kalkınma etkeni olarak önermiştir. Bundan sonra, Latin harfleri düşünürler ve yazarlarımız arasında yıllarca tartışma konusu oldu. Savunuculardan Namık Kemal ve Hoca İbrahim Efendi başta gelmektedir. O devirde, dilde yenilikten yana olan gençlerin önderi olan Rıfat Bey ve Macit Paşa, harflerin değişmesi için gerekçede birleşiyorlardı. Sade olan gerekçeleri şu noktalar üzerinde toplanıyordu: Arap harflerinin yazılıp okunması güçlük göstermektedir. Soldan sağa yazılan harfler daha hızlı yazılmaktadır. Ulusun ilerlemesi eğitime bağlıdır. Bizim eğitimin gelişmesi ise, bizim yazı ve imla ile olmaz.” (Kara, 1978: 63).

Bütün bu girişimlerle Arap alfabesinin eksiklikleri, birtakım işaretlerle ya da bu harflere tek biçim verilerek giderilmeye çalışılmış ise de hiç biri başarıya ulaştırılamamıştır. Çünkü yüzyıllardır kullanılan bir alfabeyi değiştirmeye kimsenin gücü yetmemiştir. Alfabe sorunu Cumhuriyet Devrine kadar karşıt görüşlerin çarpışması şeklinde devam etmiştir. Alfabe sorununu temelden çözmek Cumhuriyet yönetimine kalmıştır.

Aydınlar arasındaki tartışmaların belki de en önemlisi, Türkçenin Arapça ve Farsçadan temizlenerek bağımsız bir dil durumuna getirilmesi olmuştur. Türkçe, “lisan-ı Osmanî” adı ile “Türkçe, Arapça ve Farsçadan mürekkep” bir dil diye tanımlanınca, Arapça ile Farsçanın Türk dilindeki yeri kendiliğinden belirmiş oluyordu. Eskiden bile Arapçanın, din ve bilgi kitaplarının dili olarak kutsal bir değeri vardı. Hayatımızdaki etkisi bakımından Arapçasız bir Türkçe düşünülemezdi. Farsça ise, ilk zamanlardan beri dilimize girip yerleşmiş ve edebiyatımıza hâkim olmuştu. Arapçadan sonra onun yetkisi tanınmıştı. Tanzimattan sonra, dilde sadeleşme bir istek halinde ortaya çıkınca, bu iki dilin Türkçe üzerindeki etkisi ayrı bir tartışmaya konu oldu. (Levend, 1972: 203) Dilde sadeleşme hareketi, batılılaşma hareketi ile başlamıştır. Önceleri sınırlı sayıda kişilerin benimsediği bu hareket, daha sonraları bütün aydınları ilgilendiren bir konu olmuştur.

Sadeleştirme yanlısı Türkçeciler ile eski dilin kalmasına taraftar tutucular arasındaki tartışmaların en şiddetlisi, Türkçenin bağımsız bir dil olarak gelişip gelişemeyeceği noktasında olmuştur. Tutucular, Türkçenin bağımsızlığının olanaksız olduğunu iddia etmişler, Arapçanın bütün İslam dünyasının din ve ilim dili olduğunu savunmuşlar, dilin sadeleşmesinin anlamsız olduğunu ifade etmişler ve Türkçecileri de Frenk taklitçiliği ile suçlamışlardır. Türkçeciler ise bu görüşlere tamamen karşı

çıkılmışlardır. Doğru bir şekilde okuma ve anlamaya muktedir olmayan bir dilin mutlaka sadeleşmesi gerektiğini söylemişlerdir. Halk için gerekli olan Türkçe sade ve anlaşılır olmalıydı. Dili düzeltmenin en etkin çaresi ise onun herkes tarafından kolaylıkla yararlanacağı bir duruma getirmektir. Taklitçilik suçlamalarına ise dil sorununda bütün milletlerin bu yola girdiği cevabını veriyorlar ve yararlılık bakımından Frenk taklitçiliği ile Arap taklitçiliği arasında bir fark görmedikleri sonucuna varıyorlardı. Türk dilinin bağımsız bir dil olabileceğini sözleri ve eserleriyle savunan Şemsettin Sami, edebiyatın ve ilmin gelişmesi için ilk olarak dilin kurallarının kurulmasına, ilim ve fennin yeni keşifleri için kavramlar ve terimler bulmaya çalışılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Türk dili üzerine yapılan tartışmalar daha çok edebiyat ve konuşma dili konularıyla ilgili olmuş, Türk dilinin ilim dili durumuna getirilmesiyle ilgili konulara çok az temas edilmiştir. Türk dilinin ilim dili olması yolundaki çalışmalar Deniz Harp Okulu'nun açılması ile başlamışsa da, bu çalışmalardan istenilen sonuca ulaşamamıştır.

Tanzimattan sonra özellikle I. Meşrutiyet ve İstibdat dönemlerinde Türk dili ile ilgili izlenen dil politikası, Türkçenin sadeleşmesi ve Arapça ile Farsçadan temizlenmesi yönünde olmuştur. Özellikle yenici ve tutucu aydınlar arasında süren uzun tartışmalara devletin kayıtsız kalmadığı görülmüştür. Ancak devletin Türkçe ile ilgili izlediği politika zaman zaman çelişkili olmuştur. Örneğin II. Abdülhamit dil konusunda önce “Arapça güzel lisandır, keşke eskiden resmi dil Arapça kabul olursa idi. Hayreddin Paşa'nın sadrazamlığı zamanında, Arapçanın resmi dil olmasını ben teklif ettim. O zaman Sait Paşa başkâtip idi, direndi. Sonra Türklük kalmaz dedi. O da boş laf idi. Neden kalmasın? Aksine Araplarla daha sıkı bağıntı olurdu.” diyerek düşüncelerini açıklarken; daha sonra fikrini değiştirerek “Halkımızın büyük bir kısmının okumak yazmak bilmemesinde şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü bizim yazımızın sırlarına alışmak kolay değildir. Latin alfabesini almakla belki halkımızın işini kolaylaştırabiliriz.” diyerek Latin harflerinden yana olmuştur (Kara, 1978: 63–65).

II. Abdülhamit ilk düşüncesinde, dini politik bir araç olarak görmüş, siyasal ve kültürel birliğin oluşmasında Arapçanın önemli katkıları olacağını fark etmiştir. Daha sonra bu düşüncesini değiştirerek okullarda yapılan eğitimin Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılmış bir Türkçe ile yapılmasını emretmiştir.

İmparatorluğu tüm iç ve dış tehlikelere karşı güçlendirmek için Abdülhamit, iki hareketi himaye etti: 1-Bir din ve kültür olarak; tüm dünya Müslümanları arasındaki birliği diriltmek için Müslümanlığın değer ve geleneklerine dönüşü vurgulayan İslamcılık 2-Osmanlı kültürünün Türk geleneğini vurgulayan ve dünya Türkleri arasında birlik duygusunu uyandırmaya yönelik Türkçülük (Shaw, 2000: 314).

1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, imparatorluk dâhilindeki tüm ilköğretim kurumlarında Türkçeyi mecburi kılmıştır. Ancak gayrimüslim okullarından hiçbirisi bu zorunluluğu yerine getirmemiştir. Bu durum karşısında Abdülhamit yönetimi öncelikle gayrimüslim ve yabancı okullara yeni bir denetim sistemi getirerek millet okullarının da eğitim programlarını denetleme hakkını elde ediyordu (Shaw, 2000: 144).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin (1869) gerekçesinde, “Bir milletin eğitimde ilerleme sağlamasını, kendi dilinde eğitim öğretim yapmasında aramak gerekir; bir topluma yabancı dille bilim ve sanatta ilerleme yolunu göstermek zordur.” denilmesi çok önemlidir. Bu dönemde, dilin öğretimdeki önemi yanında, sadeleşmesinin de gerektiği anlaşılmaya başlanmıştır (Akyüz, 1993: 138). Türkçe dil eğitimi zorunluluğu uygulamaya konulmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır. Türk dilinin gayrimüslim ve yabancı okullarda zorunlu olarak okutulmasına ilişkin bir başka düzenleme 1894 yılında yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamit tarafından yayımlanan resmi bir emirle, imparatorlukta mahallî ve yabancı tüm okullar Türkçeyi zorunlu ders olarak okutmakla yükümlü tutulmuştur. Nitekim bu düzenleme de, tıpkı 1869 Nizamnamesi'nde olduğu gibi uygulamaya geçirilememiştir. Ancak bu genelge, Osmanlı tarihinde eğitim dilinin sadeleşmesinin desteklendiği ilk resmi girişim olmuştur (Sadoğlu, 2003: 95).

I. Meşrutiyetin ilanıyla, devlete parlamenter bir düzen vermek ve cins ile mezhep farkı gözetilmeksizin bir Osmanlı ulusu meydana getirmek gerekiyordu. Bunun için oluşturulan ilk anayasada Türkçenin, devletin resmi dili olduğunun belirtilmesi ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiği ifadesi ile Osmanlı Devleti, Türk dilinin önemine dikkati çekmiştir. Türkçeyi savunan aydınlar da, çalışmalarını daha da yoğunlaştırmış ve artık açık bir şekilde dilde yeniliğe girişmişlerdir. Ancak yine de ortam bunun için tam olarak hazır değildi. Bunun

yanında yazarların ve düşünürlerin dilimizin Arapça ve Farsça baskısından kurtarılmasını savunmuşlarsa da eski alışkanlıklarından kolay kolay kurtulamamışlardır (Aksoy, 1973: 21).

I. Meşrutiyet ve İstibdat dönemlerinde Türk dili üzerindeki tartışmaların Türkçülük akımının etkisinde geliştiği söylenebilir. Bu etkiye siyasal bir renk vermede, büyük İslam düşünürü ününü kazanmış olan Şeyh Cemalettin Afganî (Afganlı)'nin rolü büyük olmuştur. Afganî, İslam âleminin yaşayabilmesi için Müslüman halklarının ulusal bilince sahip olması gereğine inanmıştır. Afganî'nin tezi doğrultusunda Türk dili çalışmalarının üç dalda geliştiği görülmektedir:

1. Türkçenin öz köklerinin Arapça ile bir ilgisi bulunmadığını göstermek,
2. Halkın anlayacağı suretle geliştirmek,
3. Türk edebiyatını Arap ve Fars etkisinden koparıp Batılı fikirlerden de yararlanmak suretiyle bağımsızlığına kavuşturmak.

Bütün bu çalışmalar, Arapçasız ve Farsçasız bağımsız bir Türk edebiyatı meydana getirilebileceği kanısının güçlenmesine de etken olmuştur. İstibdat devrinde Türk dilinin ulusal bilinci uyandırmada bir başka delilini de Türk sözcüğünün kullanılmaya başlamasından görebiliriz. Mısır'da Abdülhamit'e karşı yayımlanan gazetelerden birisinin Türk adını taşıması dikkat çekicidir. Lâstik Said'in edebiyat tartışmaları nedeniyle söylemiş olduğu şu kıta da ulusçuluk bakımından çok önemli sayılmaktadır:

Arapça isteyen Urban'a gitsin

Acemce isteyen İran'a gitsin

Frengîler Frengistan'a gitsin

Ki biz Türküz bize Türkî gerektir.

Bu kıtanın son mısrasındaki "Türklerle Türkçe gerektir" sözünün anlamı kuşkusuz Türkçenin bağımsızlığını kazanma ve ulusal bilincin uyanmasında bir dönüm noktasını göstermektedir. (Kara, 1978: 74-75).

Ulusal bilincin uyanmasında ve kahramanlık duygularının yeniden canlanmasında savaşlar sonucu kaybedilen topraklardan duyulan acılar ve 1897 yılında çıkan Yunan savaşının da olumlu etkileri olmuştur. Türk askerinin gösterdiği kahramanlık, aydınları ve şairleri heyecanla harekete geçirmiştir.

“Bu sırada Selanik’te çıkan Asır gazetesinde Rûsumat emaneti evrak müdürü Mehmet Emin imzasıyla bir manzume görüldü. “Cenge Giderken” başlığını taşıyan bu manzume yepyeni bir şeydi. Yıllardan beri tartışma konusu olarak sürüp giden dil, ölçü, düşünce, üslup ve deyiş gibi çeşitli sorunların hepsini birden karşılamış oluyordu. Bu manzumenin dili “Arapça ve Farsça tamlamalar olmadan Türkçe yazmak değil konuşulamaz bile” diyenlere karşılık veriyordu. Ayrıca Osmanlı deyiminin siyaset ve edebiyat alanını aşarak gramer kitaplarının ilk satırında yer aldığı bir zamanda, şair Ben bir Türküm diyerek milliyetiyle övünüyordu.” (Levend, 1972: 264).

Bu manzumelere birçok eleştiri de olmuştur. Ancak “Türkçe Şiirler” kimi genç kişiler tarafından izlenerek yeni bir anlayışın oluşmasında ve halkın ulusal bilinçlenmesinde etkili olmuştur.

1.1.6.4.3. II. Meşrutiyet Döneminde Yapılan Çalışmalar

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile Türk dili üzerindeki çalışmalar ve izlenen dil politikası, yeni koşulların etkisiyle yeni bir zemin üzerinde ve yeni bir amaç doğrultusunda gelişmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının gelişmesine bağlı olarak dil çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Bu dönem, dil ve edebiyatta milliyetçiliğin ağır bastığı bir dönem olmuştur (Bildirici, 2005: 63).

Meşrutiyet devrimiyle birlikte Türk dilinde sadeleşme ve herkesin anlayabileceği bağımsız bir dil isteği, bilinçli hareketlerle ortaya atılmıştır. Bu dönemde devlet de, sade bir Türkçe meydana getirmek için olumlu politikalar izlemiştir.

İttihat ve Terakki’nin dil konusundaki görüşü şöyleydi: “Devletin ilkokullarında öğrenim Türkçeden başka, bölgede konuşulan dil ile yapılacaktır. Ortaöğrenimde de Türkçe zorunlu, bölge dili ise seçmeli olarak öğretilecektir. Özel okul açmak serbest olacak, ancak devletin denetimi altında bulunacaktır.” İttihat ve Terakki bu görüşlerini meşrutiyet ilân edilmeden yaklaşık bir ay önce duyurmuştu. Başta Araplar, Rumlar ve Ermeniler olmak üzere Türk diline karşı şiddetli bir tepki başladı. Bu kararın bir Türkleştirme politikası olduğu ileri sürüldü. Dil konusu Müslüman olmayan topluluklar kadar, Türk olmayan Müslüman topluluklar arasında da şiddetli bir tepkiyle karşılandı. Aslında Osmanlı Hükümeti’nin yapmak istediği şey meşrutiyet yönetimini ve ırk anlamı taşımayan Osmanlıcılığı yerleştirmektir. Amaç, olabildiği kadar siyasal ve sosyal anlamda çağdaş bir devlet oluşturmaktır. Meşrutiyet ve Osmanlıcılığın Araplıkla bir ilgisi olmadığı gibi, Arapların diline

dokunan da yoktur. İstenen şey Türkçenin programda zorunlu ders olarak okutulmasıdır (İleri, 2005: 214–216).

Yine bu dönemde Türk dilinin yararına çalışmalar yürütmek üzere kurulmuş olan çeşitli dernekler ile gazete ve dergilerin oluşumu göze çarpar. Bu bilinçli oluşumların ilki 1908 yılında Necip Asım, Ahmet Mithat, Ahmet Hikmet, Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Fuat Kösearif gibi aydınların İstanbul’da kurmuş oldukları Türk Derneği’dir (Öksüz, 2004: 60). Derneğin kuruluşu ile dilde Türkçülük hareketi resmen örgütlenme olanağı kazanmıştır. Dernek, 1909 yılından itibaren çıkarmış olduğu Türk Derneği Dergisi’nin başında yayınladıkları beyanname ile amaçlarını şu şekilde açıklamışlardır:

- a) Osmanlı Türkçesi bütün Osmanlılar arasında konuşulan millî bir dil olacak ve bu, dilleri ayrı ama gönülleri ve duyguları bir olan bütün Osmanlıları aynı kutsal amaç etrafında toplayacaktır.
- b) Bu işi sağlamak için Türkçe öğrenimindeki güçlükler kaldırılacak ve bunun için de, Türk dilinin niteliğini meydana koymak üzere bu güne dek geçirdiği değişme dönemleri incelenecektir (Levend, 1972: 300).

“Türk Derneği beyannamesi, siyasal anlamda Osmanlıcılığa bağlı kalmakla birlikte, dilde Türkçülüğün manifestosu gibidir.” (Sadoğlu, 2003: 130). Derneğin amaçlarına bakıldığında, dernek üyelerinin sade bir Osmanlıcadan yana oldukları görülür. Yani Arapça ve Farsçadan büsbütün vazgeçerek bağımsız bir Türkçe meydana getirme niyetlerini açık bir şekilde dile getirememişlerdir. Bunda çevrenin bu ileri düşünceleri kabul edecek elverişli bir ortamda olmaması yanında, kurucuların ve üyelerinin tam bir düşünce ve amaç birliği içinde olmamaları da etkilidir. Türkçedeki her yenilik fikrine karşı çıkan tutucu aydınlar, derneğin düşüncelerini ve faaliyetlerini eleştirmekten geri kalmamışlardır. Dilin sadeleşmesine karşı çıkanlar lisanı sadeleştirmenin bizi asırlarca geriye götüreceğini, dilin halkın seviyesine ineceğine halkı dilin seviyesine çıkarmanın daha iyi olacağını ve lisanın bu hale gelene kadar asırlar geçtiği için bunu bir senede yıkıp yenisi yapmaya çalışmanın boş bir iş olduğunu ifade etmişlerdir. Derneği de tasfiyecilik yapmakla suçlamışlardır. Dernek üyeleri ve onları destekleyenler ise milletini seven her Türkün yazdığı her makaleyi halkın anlayacağı bir lisanla yazması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca söylenilen lisanla yazılan lisan arasında büyük fark olduğunu söyleyerek eleştirilene

karşılık vermişlerdir. “Türk Derneği sadeleştirmeci bir dil politikasını esas almıştı. Dernek, sadeleştirmeci bir dil politikasının resmî düzeyde uygulanması için devlete baskı oluşturmaya çalışıyordu.” (Sadoğlu, 2003: 135).

Ancak Dernek, fazla bir başarı sağlayamadan dağılmıştır. Türk Derneği’nin bu bilinçli girişiminden sonra 1911’de Selanik’te yeni bir hareketin başladığı görülmüştür. “Yeni Lisan” hareketi olarak adlandırılan bu hareket, millî bir dil yaratma amacına dayanan şuurlu bir hareket olmuştur (Korkmaz, 1996: 5). Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan Ömer Seyfettin, Ali Canip, Ziya Gökalp gibi yazar ve aydınlar, edebiyatta ve dilde bir ihtilal meydana getirmek amacıyla bu harekete girişmişlerdir. Yayınlamış oldukları derginin ikinci cildinin birinci sayısında “Yeni Lisan” başlıklı bir yazı yayınlamışlar, bu yazıda millî bir edebiyat meydana getirmek istediklerini ve bunun için de gerekli olan şeyin millî bir lisan olduğunu ifade etmişlerdir. Amaçları yazı dili ile konuşma dilini birleştirmek ve Türkçede yalnız Türkçe kaidelerin hükmetmesini sağlayarak yabancı kurallardan sıyrılmış bir dil meydana getirmektir (Öksüz, 2004: 88). Genç Kalemler’in bu girişimi Selanik’te çok iyi karşılanmıştır. Bunun yanında tartışmaların odağı olmaktan kurtulamamışlardır. Bunlara en sert tepkiyi Köprülüzade Mehmet Fuat ile Yakup Kadri göstermişlerdir. Süleyman Nazif ve Cenap Şehabettin de türlü gazete ve dergilerde çıkan yazılarıyla bu harekete tepkilerini ortaya koymuşlardır. Bu tepkiler; “Yeni Lisan”ın bir sanat dili olamayacağı, avam diliyle havas dilinin bir olamayacağı ve tasfiyecilik gibi noktalarda yoğunlaşmıştır. Ancak “Yeni Lisan”cılar bu tepkilere göğüs germişlerdir. Ali Canib, hareketin polemik kısmını, Ömer Seyfettin sanat kısmını, Ziya Gökalp ise fikir yönünü işlemişlerdir (Öksüz, 2004: 131–133).

Dil konusundaki fikirleriyle zamanın aydınlarını ve gençlerini etkileyen şahsiyetlerden biri olan Ziya Gökalp, dil sorununu Türkçülük hareketinde aşılması gereken yolların en önemlilerinden biri olarak görmüştür. Dilde Türkçülüğün ilkelerini yayınlamış ve Türk dilini ulusal dil saymak gerektiğini belirtmiştir.

“Türkiye’nin millî lisanı “İstanbul Türkçesi”dir; buna şüphe yok! İstanbul’da iki çeşit Türkçe vardır: Biri konuşulup da yazılmayan “İstanbul lehçesi”, diğeri yazılıp da konuşulmayan “Osmanlı lisanı”dır... İstanbul’da gördüğümüz bu ikilik, lisanî bir hastalıktır. Her hastalık tedavi edilir. O halde bu hastalığın da tedavisi lazımdır. Fakat bu tedaviyi yapabilmek, yani lisandaki ikiliği ortadan kaldırmak için, şu iki şeyden birini yapmak lazım: Ya yazı dilini, aynı zamanda konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini

aynı zamanda yazı dili haline koymak. Bu iki şıktan birincisi mümkün değildir; çünkü İstanbul'da yazılan lisan yapay bir dildir... O halde, yalnız bir şey kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili haline getirmek... Demek ki, lisanî ikiliği kaldırmak için yeniden hiçbir şey yapmaya lüzum yoktu. Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, Halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyle milli lisan addetmek kâfidir.” (Gökalp, 1986: 105–106).

Gökalp, dilde Türkçülüğün ilkelerini de şu şekilde belirtmiştir:

- a- Ulusal dilimizi ortaya çıkarmak için, Osmanlı dilini atarak, halk yazınına temel görevi yapan Türk dilini aynen alıp, İstanbul halkının konuştuğu gibi yazmak.
- b- Halk dilinde Türkçe eş anlamı bulunan Arapça ve Farsça sözcükleri atmak ve buna karşılık, tümüyle eş anlamlı olmayıp da küçük farklılıkları olan sözcükleri tutmak.
- c- Halk diline geçip de, söyleyiş ve anlam bakımından kurallara uymayan Arapça ve Farsça sözcüklerin değiştirilmiş biçimlerini Türkçe saymak ve yazılışlarını da yeni söyleniş biçimlerine dönüştürmek.
- d- Yerlerine karşılıkları konulan eski sözcüklerin diriltilmesine engel olmak.
- e- Yeni terimleri, öncelikle halk dilindeki sözcükler arasında aramak ve bulunmadığı zaman, yeni sözcükler yaratmak. Buna da olanak yoksa tamlamasız olmak koşuluyla Arapça ve Farsça sözcükleri almak... Ayrıca bazı dönem ve mesleklerle ilgili özel durumları gösteren birtakım sözcükleri, bazı teknik araç ve gereçlerin adlarını Batı dillerinden aynen almak.
- f- Türkçedeki Arapça ve Farsça egemenliğini kırmak.
- g- Türk ulusunun bildiği ve kullandığı her sözcük Türkçe olup, halk için güzel olan ve yapay olmayan her sözcük ulusaldır. Bir ulusun dili, kendisinin cansız köklerinden değil, kullanılmakta olan canlı köklerinden oluşan canlı bir varlık gibidir.
- h- İstanbul Türkçesinin ses uyumunu, sözcüklerindeki biçim bilgisi ile terimleri yeni Türkçenin temeli olduğu için, başka Türk lehçelerinden sözcük, kip, çekim ve tamlama kuralları alınmaz.
- ı- Türk uygarlık tarihi ile ilgili yapıtlar hazırlanırken, eski Türk kuruluşlarının adları olmaları yüzünden, çok eski Türkçe sözcükler, yeni Türkçeye girebilir. Ama bunlar terim olarak kalmalıdır. Yeni Türkçe içinde yaşama döndürülmemelidir.

j -Sözcükler, gösterdikleri anlamların tanımları olmayıp, işaretleridir. Sözcüklerin anlamları köklerini bilmekle anlaşılmaz.

k -Yeni Türkçenin, bu ana kurallar içinde bir sözlüğüyle birlikte bir dil bilgisi ortaya çıkarılmalıdır. Bu kitaplarda yeni Türkçeye girmiş bulunan tüm Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlerin yapılarına ve biçimlerine ilişkin bilgiler konulmalıdır. (Gökalp, 1986: 130–132).

Genç Kalemler’in dilde yapmak istedikleri olumlu atılımlar kuşkusuz çok önemlidir. Ancak onlar da tam olarak ne yapmak istediklerini ve bunları nasıl yapacaklarını bilememişlerdir. Türk Derneği ve Genç Kalemler’in savunduklarından daha ileri bir Türkçülüğü temsil eden Türk Yurdu Cemiyeti, Osmanlıcılığı terk ederek siyasal Pantürkizme yönelmiştir. “Bu durum cemiyetin yayın organı olan Türk Yurdu’nun hem içeriğine, hem de dil politikasına yansımıştır.” (Sadoğlu, 2003: 154)

1911 yılının sonlarında ortaya çıkan Türk Yurdu dergisi, “Türkleri uyatarak milliyet kavramı çerçevesinde toplamak, bir yandan Türk milletinin tarihine ait araştırmalar yaparken, öte yandan da gençliğin dikkatini sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine çekmek” amacını gütmüştür (Levend, 1972: 336). Türk Yurdu Cemiyeti’nin kapanmasından sonra Türk Ocağı’nın gayriresmî yayın organı haline gelen Türk Yurdu, “Türk ırkının mümkün olan en büyük çoğunluğunun okuyup anlayabileceği bir dili, yani umumi bir Türkçeyi esas alacaktı. Bu politika hem Türk Derneği’nin hem de Genç Kalemler’in savunduğu dil davasından çok farklıydı. Çünkü Türk Derneği ve Genç Kalemler, temelde Osmanlıcılığa bağlı kalmış ve bütün uyruklara yaygınlaştırılmış bir Türkçenin ittifadın güvencesi olacağını dile getirmişlerdi. Oysa Türk Ocağı kemaline çalışacağı Türkçeyi Osmanlılık ile ilişkilendirme gereği duymadığı gibi, statü planlamasını bütün Türk dünyasına yaygınlaştırıyordu... Türk Yurdu, Türkçenin yabancı boyunduruğundan kurtarılması yolunda sadeleştirmeyi yeterli görüyordu. Derginin dil politikasına yön veren Ahmet Hikmet Bey ve Necip Asım gibi dilbilimciler konuşma diline girmiş ve genel kabul görmüş Arapça-Farsça kökenli sözcüklerin artık Türkçe sayılması gerektiğini savunuyorlardı. Bu anlamda her türlü yabancı etkiden arındırılmış saf bir dil yaratma çabasının gereksiz ve olanaksız olduğunu düşünüyorlardı.” (Sadoğlu, 2003: 163–165).

Bu arada Balkan Harbi'nin yenilgiyle sona ermesi ve toprak kayıplarının yaşanması, pek çok genci ve aydını etkilemiş, milliyet duygularını kamçulamıştır. Milliyet hareketlerini alaycı bir tutumla eleştirenler, bu olaylardan sonra Türk Ocağı'nın çalışmalarına katılmışlar, Türkçeyi ve millî edebiyatı savunmaya başlamışlardır. Böylece milliyet cephesi güçlenmiş, dilde millîlik düşüncesi kuvvetlenmiştir. Bu sırada çıkan “Halka Doğru” ve “Türk Sözü” dergileri de halkı milliyet bilinci çevresinde toplamaya ve sade bir dil davasını yaymaya çalışmışlardır.

II. Meşrutiyet Döneminde izlenen dil politikası genel olarak dili sadeleştirmek, Arapça ve Farsça kelime ve kuralları dilden atarak Türkçeyi güçlendirmek, millî bir bilinç oluşturarak ulusal bir dil meydana getirmek şeklindedir. Bu amaçlarla kurulmuş olan toplulukların ve onların çıkarmış olduğu gazete ve dergilerin istenilen hedefe tam olarak ulaşamadığı açıktır. Ancak Cumhuriyet Döneminde dilde yapılacak olan devrimlere zemin hazırladığı ve ulusal bilinci oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bu devirde de dille ilgili çeşitli sorunların tartışıldığı görülür: “terim, imla, alfabe, sözlük ve hece-aruz”.

Ancak bu sorunlarda imla ve terim konusu ön safta yer almıştır. Sürekli bir tartışma konusu olan terim sorununa bu devirde devlet el koymuştur. Maarif Nezareti tarafından kurulan “Islahat-ı İlmiyye Encümeni” ile “Tedkikat-ı Lisaniyye Heyeti” terim sorununa açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Terimler sorununda devrin genel eğilimi, bunların Arapça köklerden üretilmesi noktasında toplanmıştır. İmlanın düzeltilmesi konusu da önemli bir sorun olmuştur. Bu konuda aydınların bazıları Arapça ve Farsça kelimelerin imlasını muhafaza ederek, ancak Türkçe kelimelerin imlasında yapılacak ıslahı yeterli görürken, bazıları da Türkçe kelimelerle birlikte, Arapça ve Farsça kelimelerin imlasını da aynı kurala bağlamak istemişlerdir. Bu konuda resmî ve yarı resmî girişimler de olmuştur. İlk önce Maarif Nezaretinde 1909'da bir imla komisyonu kurulmuştur. Yarı resmî bir girişim de “Islah-ı Huruf Cemiyeti” adlı bir kurul tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarla imlanın düzeltilemeyeceğine inananlar ise (Hüseyin Cahit Yalçın, Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri İleri gibi) Latin harflerinin kabulünü önermişlerdir. Ancak Şeyhülislamlık, Arapça harflerinin kullanılan biçimden başka ayrı ayrı yazılmasına karşı olduğu gibi, Latin harflerinin kabulüne de karşı çıkmış hatta bu konuda fetva bile yayınlamıştır (Levend, 1972: 360–363).

Görüldüğü gibi aydınlar arasında dil konusunda birlik sağlanamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülkede düşünce ve sanat hayatı durgunlaşmış, gazete ve dergilerin çoğu kapatılmıştır. Savaşın yenilgiyle sonuçlanması ile Mütareke Devri başlayınca, Türklüğe ve Türkçülüğe saldıranlar yeniden ortaya çıkmıştır. Herkes kendi davasını yürütmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarihteki yerini alırken, Cumhuriyetten önceki devrin edebi dilini ve Türkçenin durumunu, Levend şu şekilde açıklamıştır:

“Tanzimat’tan önce bir tek edebi dil vardı: Divan Edebiyatının dili. Tanzimat devrinde, Batıya yönelen gençler, Doğu kültürüyle beslenen divan şairlerinin karşısına büsbütün başka düşünceler ve yeni eserlerle çıkınca, edebi dil ikileşti. Daha sonra, yeni bir sanat anlayışı ve yeni bir edebiyat zevkiyle sahneye atılan Servet-i Fünuncular buna bir üçüncüsünü kattılar. Meşrutiyetten Cumhuriyete dek, on beş yıl süren bu kısa dönemdeki edebi dil çok değişik ve çeşitlidir: Edebiyat alanından çekilmiş olan Divancılarla Tanzimatçıları bir yana bırakırsak, Meşrutiyetin ilanımla yeniden yazı hayatına atılan Servet-i Fünuncular, onları izleyen Fecri Aticiler, yeni lisan ve milli edebiyat akımına yol açanlar, bilerek ya da bilmeyerek o yolda yürüyenler, hececilerle genç hikâyeciler ve bütün bunların dışında, kişiliklerini hiçbir edebi topluluğa borçlu olmayan sanatçılar, hep birlikte edebiyat sahnesindedirler... Kurtuluş Savaşının ilk zaferleri duyulmaya başlarken, şairler ve yazarların eserlerinde şu ortak nitelik bulunmaktadır: Yazıda yalın Türkçe, şiirde hece ölçüsü. Tanzimat’tan beri özlenen bu yalın Türkçe, içinde yabancı tamlamalar bulunmayan, ama yerine göre en koyu Arapça ve Farsça kelimeler de bulunabilen bir Türkçedir. Cumhuriyetten önceki devrin edebi dili işte budur. Bu devirdeki eserlerde sade dil ve güzel Türkçe, edebi eserlerin artık ayrılmaz niteliğidir.” (Levend, 1972: 379–382).

Tanzimat Dönemi ile başlayan Türk dilinin sadeleştirilmesi, bağımsızlığını kazanması, millî bir yapıya büründürülmesi düşünceleri, yüzyıllardır kendi kaderine terk edilmiş olan Türkçenin içinde bulunduğu durumdan kurtarılmasını sağlayacak bilinçli hareketlerin tepkileri olmuştur. Türk dili ile ilgili sorunların çözümü için gerek devlet adamları, gerekse de aydınlar çok çaba harcamış, olumlu ilerlemeler de sağlamışlardır. Ancak bu ilerlemeler ve çabalar kesin bir sonuca ulaştırılamamıştır. Çünkü Cumhuriyet öncesi dil hareketlerinin hepsi de özellikleri bakımından, edebî görüşlere bağlı hareketler olmuştur. Her biri birer arayış ve deneme niteliğinde olduklarından ve konuya sistemli ve bilimsel bir yaklaşım olmadığından elde edilen sonuçlar kısmi ve yetersiz olmuştur (Korkmaz, 1996: 5). Türk dilinin layık olduğu yere kavuşturulması ve tüm bu girişimlerin başarıya ulaştırılması Atatürk devri kuşaklarına ve Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet yönetimine kalmıştır. Sonuç olarak,

“Osmanlı Devletinde, siyasal yapı ve birçok milletten oluşan karma toplum düzeni dolayısıyla, ana dili ön planda tutan bir dil anlayışı ve dil politikası olmamıştır.” (Korkmaz, 2004: 202). Türk diliyle ilgili kesin ve sistemli bir dil politikası oluşturmak, Cumhuriyet Dönemi devlet adamlarının ve aydınların çalışmalarıyla olmuştur.

1.2. CUMHURİYETTEN SONRA TÜRK DİLİ VE UYGULANAN POLİTİKALAR

1.2.1. ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

1.2.1.1. Harf İnkılabına Kadar Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet Dönemi, siyasi tarihimiz bakımından olduğu kadar kültür tarihimiz yönünden de birçok yeniliğin yaşandığı ve Batı kültürünün düşünce sistemi ile ulusal değerlerimizin kaynaştırıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönem, Türk milletinin bilinçlenme ve aydınlanma çağıdır. Yine Cumhuriyet Dönemi, ulusal egemenliğin ve millî ruhun hâkim kılındığı bir dönemdir. Türk dilinin devlet politikası olarak ciddi bir şekilde ele alındığı dönem de Cumhuriyet Dönemi olmuştur (Korkmaz, 2004: 202).

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılıp Ankara’da millî bir ulus devletin kurulmasından sonra, yenileşme ve batılılaşma yolunda eski kurumlar hızla yıkılmış, sıra toplumsal devrimlere gelmiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’ni dünyanın ulaştığı çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak ve ulusal birliği kurmak için birbirini izleyen pek çok devrim gerçekleştirmiştir. Bu devrimlerden birisi de “Dil Devrimi”dir. “Dil Devrimi, dilimizi, kendi kendini geliştirerek toplumun her türlü gereksinimini karşılama gücüne sahip zengin bir kültür dili durumuna getirme amacına dayanan ve başarısını uzunca bir uygulama sürecinde ortaya koyabilecek olan bir dilde yenileştirme hareketidir.” (Korkmaz, 2007: 42). Atatürk dil devrimi ile köklü bir zihniyet değişikliği ve Osmanlı-İslam düşüncesinden sıyrılarak yepyeni bir dünya görüşü meydana getirmeyi amaçlamıştır. Osmanlı Devleti’nin eski kurumları yıkılıp, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni kurumları hızla yapılırken halktan kopuk

Osmanlı Türkçesi de yerini koruyamazdı. Bu amaçla Cumhuriyet Döneminde uygulanan dil politikası, Türkçenin sadece yabancı sözcüklerden arındırılması ile sınırlı kalmamış, bunun yanında Osmanlı-İslam dünya görüşünün kavramlarını da hedef almıştır. “Sonuçta öyle bir dil yaratılmalıydı ki, bu dil hem Türk ulusunu diğer Müslüman dindaşlarından olabildiğince farklılaştırmalı, hem de Batı medeniyetinin seküler düşünce ve hislerini tamamen karşılamalıydı.” (Sadoğlu, 2003: 202).

Böylece Osmanlıca'yı atıp Türkçeye geçmekle, sadece bir dilden ötekine geçmiş olmakla kalınmayacak, bir anlayışı atıp yeni bir anlayışa geçilmiş olacaktır. Atatürk, dil ile millî his arasında güçlü bir bağlantının olduğunu fark etmiş, dili bir uluslaştırma aracı olarak görmüştür. Bunun için de Türkçeden bir Türkleştirme aracı olarak yararlanmak istemiştir. Dilin bağımsızlığını, siyasal ve ulusal bağımsızlığın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendiren Atatürk, Türkçenin yalınlaştırılmasına, dilimizin gerçek kimliğine kavuşturulmasına ve yabancı sözcüklerden arındırılmasına büyük önem vermiştir. Bu nedenlerle Türkçenin bağımsızlığının sağlanması, herkesin kolaylıkla anlayacağı bir dilin meydana getirilmesi ve halkın dil konusunda bilinçlenmesi için Cumhuriyet yönetimi ve aydınlar çalışmalara başlamıştır. Cumhuriyet yönetiminin ve aydınlarının asıl hedefi, yüksek kültür seviyesine ulaşma çabasına girmiş olan bir ulusun ihtiyacını karşılayabilecek bir kültür dili yaratabilmek, onu aslındaki güzelliğe ve yapısındaki zenginliğe yaraşır bir duruma getirebilmek olmuştur. Çünkü Cumhuriyet Dönemine girildiği zaman, Türk dilinin tarihî, sosyal ve kültürel koşullar bakımından içinde bulunduğu yetersiz durum, onun bir devrim konusu olarak yeniden ele alınmasını gerektirmiştir (Korkmaz, 1974: 3). Böylece Türk dili, ulusal kültür sorunu olarak devletçe ele alınmış, çözümüne girişilmiştir (Karal, 1978: 8).

1923'ten itibaren dil konusunda en çok üzerinde durulan konu, imla ve alfabe olmuştur. Atatürk, kendi kuralları içinde işleyen zengin bir dil meydana getirmek için işe alfabeden başlamış ve dilin sadeleştirilmesinde alfabe değişikliğini başlıca etken olarak görmüştür (Zülfikar, 2001: 386).

1923'ten 1928 yıllarına kadar olan dönem, Latin esasındaki Türk harflerinin kabulü için bir nabız yoklaması ve ortam hazırlaması dönemi olarak da kabul edilebilir. Tanzimattan beri imla ve alfabe konusunda ileriye sürülen düşüncelerin yanı sıra, Cumhuriyet Döneminde de imlanın, harflere bazı işaretler koyularak

düzeltilebileceği ve Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiği düşünceleri kamuoyunda yankı uyandırma başlamıştır. Bu düşüncelere karşı olan tutucuların saldırıları ise eski hızını kaybetmiştir. Aydınlar Latin alfabesinin kabul edilmesiyle, Arapça ve Farsçanın etkisi altındaki Türkçenin özgün bir imlaya kavuşacağı düşüncesini ileri sürmüşlerdir.

Cumhuriyet Döneminde alfabenin değiştirilmesiyle ilgili ilk öneri, 1923 yılında İzmir’de toplanan ekonomik ve sosyal birçok sorunun görüşüldüğü İzmir İktisat Kongresi’nde gündeme gelmiştir. Kongrede işçi delegelerinden İzmirli Ali Nazmi ile iki arkadaşı Latin harflerinin kabul edilmesi yönünde bir önerge vermişse de, önerge başta Kongre Başkanı Kazım Karabekir olmak üzere birçok delege tarafından çok sert bir tepkiyle karşılanmış ve genel toplantıda okunmayarak reddedilmiştir (Ülkütaşır, 1973: 42; Eren, 1991: 4).

Bu öneriye karşı çıkanların sebepleri; Arap alfabesiyle yazılmış mukaddes kitaplarımızın, tarihlerimizin, yazılarımızın ve binlerce cilt eserlerimizin yok olacağı, yeni harflerin geçmişimizle olan bağımızı koparacağı, bir kültür buhranının oluşacağı ve Latin harflerinin kabul edilmesinin Batı medeniyetine dahil olmanın zorunlu bir koşulu olamayacağı noktasında toplanmıştır (Öztürk, 2004: 35).

Ancak, Batı uygarlığına girmek esas olduğuna göre, yaşama araçları gibi, yazma, okuma ve düşünme araçlarını da bu uygarlığa göre ayarlamak gerekirdi. Latin harflerini kabul etmek isteyenlerin sebepleri ise; yazımızın güç öğrenilmesi, bu yüzden okuma-yazma oranının çok düşük olması, imlamızın rayına oturtulamaması, yabancıların dilimizi harflerin güçlüğünden dolayı öğrenmeye rağbet etmemesi ve tahsili olanların bile bir yazıyı yanlış okuyamaması noktasında toplanmıştır. Böylece imla ve alfabe sorunu yeniden canlanmış ve gazete sütunlarının ana konularından biri olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bu soruna ilk dokunan ise İzmir Milletvekili Şükrü Saracoğlu olmuştur. Meclis’te 1924 yılı bütçesi konuşulurken ilk söz alan Şükrü Saracoğlu, Maarif bütçesine geçtiği sırada, bu denli büyük fedakarlıklar yapıldığı halde halkın hala okuyup yazma bilmediğini söylemiş, bu sözler büyük bir gürültünün sebebi olmuş ve bağnazların saldırısına uğramıştır. Saraçoğlu’nun bu sözleri gazetelerde türlü yankılara yol açmıştır (Eren, 1991: 4).

Latin harflerini destekleyen yazılar ile aleyhte olan yazılar gündemi meşgul etmiştir. 1927 yılının sonları ile 1928 yılının ilk yarısı, Latin harflerinin Türkçeye uygulanması yolunda ateşli bir dönem olmuştur. Falih Rıfkı, Yunus Nadi, Celal Nuri, Ahmet Cevat, İ.Necmi Dilmen Latin harflerinin kabulü düşüncesini toplumda yaymaya çalışmışlardır. Amaç Latin kökünden Türkçenin kendi yapısına uygun bir alfabe meydana getirmek olmuştur.

Alfabe konusunda tartışmalar devam ederken 20 Mayıs 1928’de Meclis konuya resmen müdahil olmuştur. Mecliste uluslararası sayıların kabulü görüşülürken, Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi, uluslararası harflerin de kabul edilmesinde bir sakınca olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Bakanlar Kurulunun 23 Mayıs 1928’de yaptığı toplantıda Maarif Vekilliğinin önerisi üzerine, lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkân-ı tatbikini düşünen bir dil encümeninin kurulması kabul edilmiştir. Encümen ilk iş olarak alfabe ve gramer raporlarını hazırlamıştır (Levend, 1972: 401).

Yapılan hazırlıklar ve Encümenin verdiği olumlu rapor üzerine Atatürk, dil işlerinin ele alınma zamanının geldiğini görür. Mustafa Kemal’in, 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu Parkı’nda verdiği söylev (Zülfikar, 2001: 388), yeni alfabe önerisinin onaylandığının ve yakında yasal bir düzenlemeye konu olacağının işareti olmuştur:

“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için Yeni Türk Harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemahal pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımızın asarına bütün kainat yakın zamanda şahit olacaktır. Ben buna katiyetle eminim, siz de emin olunuz.” (Kocatürk, 1999: 146).

Böylece harf devrimi başlamıştır. Aslında Latin alfabesine geçiş tartışmaları Tanzimat dönemine kadar uzanır. Gerek basında, gerek bilim çevrelerinde, gerek hükümet düzeyinde bu konu zaman zaman gündeme gelmiş ve tartışılmış; ancak kesin sonuç alınamamıştır. Ancak bu kez devlet karardır. Bu konuda sistemli bir çalışma başlatılır. Ağustos 1927’de TBMM Başkan Yardımcısı Hasan Bey, yeni Türk harflerinin tespiti çalışmalarının başlatıldığını resmen açıklar; Ekim 1927

yılında da hükümet, bizzat Başbakan İsmet İnönü'nün ağzından bu kampanyayı kamuoyuna duyurur (Parlatır, 1997: 195).

Atatürk sözlerini bitirince, o geceki duygularına ait yeni harflerle aldığı notları, Falih Rıfkı Atay'a okutmuş, sonra yine sözlerini sürdürerek, yeni harflere ait şu demeçte bulunmuştur:

“Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir! Fakat, milletin yüzde sekseni okuma-yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzelterek. Bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmasını isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir.” (Kocatürk, 1999: 146).

Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki bu tarihi söyleviden sonra bir alfabe seferberliği başlamıştır. 11 Ağustos'ta Dolmabahçe Sarayı'nda örnek alfabe dersleri açılmış, bundan başka yine Dolmabahçe Sarayı'nda 25, 27 ve 29 Ağustos tarihlerinde toplantılar yapılmıştır. Üçüncü toplantının sonunda İsmet Paşa'nın kara tahtaya yazdırdığı şu konular kabul edilmiştir:

- 1-Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.
- 2-Komisyonun teklif ettiği alfabe hakikaten Türk alfabesidir, katidir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kâfidir.
- 3-Sarf ve imla kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını, millî zevki takip ederek tekâmül edecektir. Muhakkaktır ki yeni harflerle lisana ve imlaya ilk şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve en amelidir (Ülkütaşır, 1973: 77).

Dolmabahçe'de gerçekleştirilen ders ve konferansların ardından ve yeni Türk harflerinin Meclisçe kabul edilmesinden önce, Atatürk, 23 Ağustos 1928'den 21 Eylül 1928'e kadar yurt gezileri yapmıştır. Halka yeni Türk alfabesini öğretmek amacıyla yapılan bu yurt gezilerinde, gittiği yerlerdeki başta askerî ve mülki erkân olmak üzere halkı kara tahta başında sınava tabi tutmuş, bu yurt gezileri sırasında;

Haziran 1928’de Dil Encümenince yayımlanan eserlerden “Yeni Türk Yazısı” ile “Kıraat” adlı kitapları halka dağıtmıştır (Tunca, 2006: 116).

Atatürk, harf değişikliğini yapmadan senelerce evvel hemen herkesle bu mesele etrafında konuşmuş ve ilgilileri konuşturmuştur. O, ilk önce, eski harflerin mahsurları hakkında, münevver zümre içinde, bir fikir birliği yapmayı hedef edindiğinden, bu meseleler etrafında her vesile ile konuşma mevzuları açmıştır. Bu hazırlık devri senelerce devam etmiştir. Atatürk, etrafındaki münevver topluluğunu bu işin yapılması zaruretiyle ikna ettikten sonradır ki, kendi fikrinin tatbikatına geçmiştir. İşte o zaman O, artık hiçbir engel tanımamaktadır ve bu işi derhal kanunlaştırmak lazım geldiğine kuvvetle inanmıştır (İnan, 1984: 267).

1 Kasım 1928’de Meclisin çalışma yılını açan Atatürk, harf devrimini belirtmiş ve “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun” teklifi Meclis Başkanlığına verilmiş ve aynı gün TBMM’de kabul edilmiştir (Temizyürek, 1994: 130). 1353 sayılı Kanun, 3 Kasım 1928’de Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Atatürk, 1 Kasım 1928’de Büyük Millet Meclisini açış nutkunda yeni harflerin kabulü için mucip sebeplerini izah ederek teklifini şu suretle yapmıştır:

“Her şeyden evvel, her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine, onun bütün emellerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan, böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş, Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine, münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan, üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız edebi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor; bu vazife, milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz, okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz, bu milletin asırlardan beri hallolunmayan bir ihtiyacı, birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin, hatlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin, heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı

cehaletten kurtaracak bir sahada muallimliğin vicdani hazzı, mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz Arkadaşlarım; yüksek ve edebi yadigarınızla, büyük Türk milleti, yeni bir nur alemine girecektir.” (İnan, 1984: 268).

Yeni alfabenin kabul edilmesi ile Arapça-Farsça sözcüklerin ve gramer kurallarının Türkçede varlığını güvence altına alan önemli bir dayanak ortadan kaldırılmıştır. Yıllardır büyük bir sorun olan alfabe sorunu bu Kanunla birlikte çözüme kavuşmuş ve imla sorunu da hallolmuştur. Yeni alfabenin kabulü, Türk dilini köstekleyen en büyük engeli ortadan kaldırmış, ulusça girişilen kültür savaşının başlı başına bir dönüm noktası olmuş ve Dil Devrimi’nin de hazırlayıcısı olmuştur. Böylece Dil Devrimi’nin ilk adımı atılmıştır.

1928’de Türkler için Arap alfabesinin sonlanması, sadece Türk yazısı için bir devrim olarak yorumlanmakla kalmaz, aynı zamanda Türk kültürünün, Türkçenin özgürleşerek millîleşmesi yolunda da milat oluşturmuş sayılabilir. Türkiye Cumhuriyetinin geliştirdiği büyük Türk İnkılabı ve özellikle bu yazı devrimiyle, bin yıllık Doğu uygarlığı aidiyetinin bitirildiğini Arap-Fars ortaklığının yazıdan biçimsel olarak kaldırıldığını görebiliriz (Öner, 2007: 76).

1.2.1.2. Harf İnkılabından Sonra Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar

Kanun kabul edildikten sonra, her yanda halk dersaneleri ve kurslar açılmıştır. Mustafa Kemal de Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Eceabat, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri gezileri ile yeni alfabeyle halka bizzat kendisi tanıtmıştır. Halk da büyük bir çabayla yeni harfleri öğrenmeye koyulmuştur.

Dil Encümeninin hazırladığı rapora göre ise yeni alfabenin tam anlamıyla yaygınlaştırılması için yaklaşık on yıllık bir geçiş sürecine ihtiyaç vardı. Oysa Kanun, aşamalı olarak bir buçuk yıllık bir geçiş sürecini öngörüyordu. Buna göre 1 Aralık 1928’den itibaren resmi ve özel her türlü levha, ilan, reklam, sinema yazısı, gazete ve mecmuanın yeni harflerle basılması zorunluluğu getirildi. Kamu kurumları, bankalar, şirketler ve dernekler ise 1 Ocak 1929’dan itibaren her türlü Türkçe işlemlerini yeni harflerle yapacaklardı. Ancak halk tarafından bu kurumlara yapılan müracaatlarda Arap harflerine 1 Haziran 1929’a kadar müsaade edilecekti. 1 Haziran 1930 tarihi ise resmî veya özel tüm işlemlerin Türk harfleriyle yapılacağını kesin olarak gösteren tarihti. Bu tarihten itibaren resmi ve özel bütün zabıtlar, devletin

bütün dairelerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel gibi belgelerde yeni harflerden başkası kullanılmayacaktı (Sadoğlu, 2003: 227).

11 Kasım 1928'de Bakanlar Kurulu, halkı yeni harflerle okuryazar hale getirecek Millet Mektepleri Talimatnamesi'ni çıkartmıştır. Talimatnamenin amacı şu şekilde belirlenmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdi ve umumi, hususi ve resmi bilcümle muharreratta Türk harfleriyle tesbiti kanunen kabul edilmiş olmasından, bu kanuna müsteniden tatbikatta vuzuh ve veche iraei için yani Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkanını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur yazar bir hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi Teşkilatı yapılmıştır.” (Karakuş, 2006: 170).

Bu talimatname ile yaşları 16 ile 40 arasında değişen ve yeni harflerle okuma yazma bilmeyen kadın-erkek tüm vatandaşların zorunlu eğitimi öngörülmüştür. (Sadoğlu, 2003: 229) Ayrıca 1 Eylül 1929 tarihinden itibaren de Maarif Vekâletine bağlı tüm okullarda Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmıştır (Özdemir, 2007: 47). Milli Talim ve Terbiye Heyetinin 19.9.1929 tarih ve 112 numaralı kararıyla, kaldırılan Arapça ve Farsça derslerinin yerine “9. sınıftan başlamak üzere ikinci devreye ikinci ecnebi lisanı konulacak.” ifadesiyle belirtilen ikinci bir batılı ülke dili okutulması istenmiştir (Karakuş, 2006: 200).

Artık tüm yurttan bir dil seferberliği başlamıştır. Dilimize ve yazımıza uygun olmayan yabancı kelimelerin atılıp yerlerine Türkçe karşılıklarının bulunup konulması isteği yeniden belirmiştir. Aydınlar bu konu üzerinde yoğunlaşarak yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulmak ve Türkçeyi yabancı etkilerden arındırarak yeniden biçimlendirmek için çalışmalara başlamışlardır. Dil Encümeni de, öncelikle sözcüklerden başlayan bir Türkçeleştirme faaliyetine yönelmiştir. Türkçe sözlüğe karşı duyulan ihtiyaç artık zorlayıcı bir hal almıştır. Zengin ve ileri bir dil olan Türkçenin kültür ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hazırlanacak olan bu sözlükte şu iki nokta göz önünde tutulacaktı:

1-Dilin sınırlarını çizmek ve kelime hazinesini meydana çıkarmak

2-Dilimize ve yazımıza uymayan yabancı kelimelerin yerine, Türkçe karşılıklar bulmak.

Bu iki madde ile dil çalışmalarında tutulacak yol gösterilmiş bulunuyordu. Her şeyden önce dilin kelime haznesini meydana çıkarmak gerekirdi. Bir kez bu

meydana çıktıktan sonra, dilimize ve yazımıza uymayan yabancı kelimelerin yerine Türkçelerini koymak işi kolaylaştırdı (Levend, 1972: 408).

Bu amaçla Encümen bünyesinde kurulan Söz Derleme Heyeti; il, ilçe ve nahiye yönetimlerine bir duyuru yaparak mâni, türkü, atasözü gibi sözlü edebî ürünlerin toplanmasını istemiştir.

Aynı günlerde bilimsel terimlerin tespiti ve yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla Darülfünun'da İsmail Hakkı başkanlığında “İstılahatı İlmiye Komisyonu” oluşturulmuştur. Ancak her iki komisyon yeterli düzeyde etkin olamamış, bunun üzerine Dil Encümeni yeni yılbaşında lağvedilerek yerine tamamen dil işleriyle meşgul olacak bir Dil Heyeti kurulmuştur. Dil Heyetinin ilk işi, Türkçe sözcüklerden oluşan bir sözlüğün düzenlenmesi için söz derleme çalışmalarını başlatmak olmuştur (Sadoğlu, 2003: 231).

Maarif Vekâletine bağlı olarak kurulan “Dil Heyeti”ne yeni üyeler alınarak çeşitli komisyonlar kurulmuş ve söz derleme işine ağırlık verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde söz derleme işlerini yoluna koymak üzere İcra Vekilleri Heyetinin 21.11.1932 tarihli toplantısında “Söz Derleme Talimatnamesi” kabul edilmiştir. Bu talimatname ile halk dilinde yaşayan Türkçe sözleri derlemek için Türk Dili Tetkik Cemiyetinin yardımıyla her vilayette bir Derleme Heyeti kurulmuştur (Temizyürek, 1994: 131).

Bu arada 1930 yılında Sadri Maksudi Arsal, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyetinin teklifiyle Türk dilini düzeltmek, yabancı sözlerden ayıklamak ve öz Türkçe söz köklerinden bir edebi ve ilmi dil yaratmak gerekliliğini ispat amacıyla “Türk Dili İçin” adlı bir kitap kaleme almıştı. Sadri Maksudi, kitapta ulusal bilincin yükseldiği bütün toplulukların, hemen sonra dillerine de sahip çıktıklarını ve yabancı dillerin boyunduruğuna son verdiklerini, bugüne kadar Türk dünyasının önemli merkezlerindeki şairlerin, yazarların, aydınların yabancı unsurlardan arınmış ve bütün Türkler arasında ortak bir yazı dili meydana getirmek için çok çalıştıklarını, ancak buna muvaffak olamadıklarını belirtmiştir (Sadoğlu, 2003: 233).

Sadri Maksudi'nin kitabını beğenen Mustafa Kemal, kitabın başına yazdığı notta dil ile ulusal his arasında bir koşutluk kurduktan sonra Türkçenin yabancı diller boyunduruğundan kurtarılması için bilinçli ve sistemli bir dil planlamasının gereğine işaret etmiştir. Dil Heyetinin mevcut haliyle böyle bir faaliyetin yürütülemeyeceğinin

anlaşılması, yapılacak işlerin büyüklüğü ve genişliği, üyeler arasında görüş ayrılıkları olması nedenleriyle Dil Heyetinin, Temmuz 1931’de faaliyetlerine son verilmiştir (Bildirici, 2005: 68).

1.2.1.3. Türk Dil Kurumundan Sonra Türk Dilinde Yapılan Çalışmalar

Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerinin belirlenmesi, köklerinin araştırılması ve bilimsel yöntemlerle incelenmesi için daha kapsamlı bir kuruma ihtiyaç olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Atatürk tarih çalışmalarının yanında, Türk dilinin ilmi bir tetkike tabi olmasını istemiştir. Tarihte medeniyeti incelenen Türk kavimlerinin, dil hazinesi ihmal edilemezdi. Onun için tarih konularını aydınlatacak belgelerde, dil meseleleri önde geliyordu. Tarih çalışmaları ilerlerken Atatürk, dil meselesini de ele almak lüzumunu hissetmişti. Çünkü tarihi konuların işlenmesi esnasında filolojik, etimolojik araştırmaların zaruri olduğu meydana çıkıyordu (İnan, 1984: 216).

Bunun üzerine Atatürk, 11 Temmuz 1932’de Çankaya’daki bir toplantıda dil işleriyle ilgili bir cemiyetin kurulmasını tartışmaya açmıştır. Toplantı sonunda “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” adıyla bir derneğin kurulmasına oy birliği ile karar verilmiştir. Böylece Türk Tarihi Tetkik Cemiyetine eş olarak 12 Temmuz 1932’de Türk dili hakkında tetkikat ve neşriyatta bulunmak maksadıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti resmen kurulmuştur. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmuş olması, Atatürk’ün Türk diline verdiği değerin yanında, Türk dilinin devlet himayesinden yoksun bulunduğu zamanlarda, ona doğrudan doğruya sahip çıkacak özel bir kuruluşun varlığını hazırlamış olması bakımından ayrıca değer taşır. Başta Atatürk olmak üzere bakanıyla, milletvekiliyle onlarca devlet adamı, yüzlerce hükümet görevlisi ve bürokrat Türk Dili Tetkik Cemiyetinin çalışmalarına ve araştırmalarına destek vermekle yetinmemiş, bizzat araştırma ve incelemeler yaparak Türkçenin tarihî ve güncel sorunlarıyla ilgilenmişlerdir (Gözaydın, 2003: 393). Bundan sonra dil savaşı, üç ana doğrultuda gelişecekti: Halk ağzından ve eski dil anıtlarından söz derleme, tarama; dilimizde kullanılan yabancı sözlere öz Türkçe karşılıklar bulma; terimleri Türkçeleştirip bilim dilimizi Türkçenin kendi öz değerleriyle kurma (Özdemir, 2007: 47).

Bu derneğin ne gibi işlerle uğraşacağını ilk taslağını da 11 Temmuz gecesi yapılan görüşmeler sırasında doğrudan doğruya Atatürk çizmiştir.

“Atatürk’ün Türk dili çalışmaları ile ulaşılmasını istediği iki ana hedefi vardı: a-Yüzyıllardır birbirinden ayrı birer kol durumunda ilerleyen halk dili ile yazı dilini uyumlu bir biçimde birbirine yaklaştırmak. Türkçe bakımından hemen hemen yok olma durumuna girmiş bulunan yazı dilini Türkçeleştirmek. Tarihi devir metinlerinden, lehçelerden ve ağızlardan derlemeler yaptırarak güçlü bir söz ve terim hazinesi kurdurabilmek. Böylece yüklü bulunduğu yabancı sözlerden arınmış, Türkçeye dayanan olgun ve dolgun bir yazı dili yaratabilmek.

b-Türk tarihinin ve Türk dilinin karanlıklara gömülmüş eski devirlerini aydınlatmak için, belge değeri taşıyan eski dillerle, artık bugün ölmüş olan dilleri, sistemli ve karşılaştırmalı olarak incelemek.” (Korkmaz, 1974: 64).

Derneğin amacı da ilk tüzüğünde şöyle bir madde ile belirtilmiştir: “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek” (TDK, 2007: 19).

Yeni kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, çalışmalarına başlamadan önce, Atatürk, bütün düşünürlerle kalem sahiplerini bir kurultayda toplamayı düşünmüştür. Kurultayda Türk dilinin dünkü, bugünkü ve yarınki hali görüşülecek, savlar ortaya konulacak, düşünceler ileri sürülecek, çalışma kolları ayrılarak ana program hazırlanacak ve böylece, dil işi millete mal edilmiş bulunacaktır.

Kurultayda ele alınacak konuları içeren izlence de Atatürk’ün onayı alındıktan sonra şöyle saptanmıştı:

A-Dilin menşeleri:

1-Türk dilinin eskiliğine ve

- a) İndo-Europeen dillerle,
- b) Bütün beyaz ırklar dilleriyle,
- c) Asya ve Avrupa’nın başka dilleriyle münasebetleri üzerine tetkikler.

2-Türk dilinin doğrudan doğruya kendi muhit şartları içinde inkişafı.

- a) Lehçeleri,
- b) Tarihi gramerleri, ‘fonetik, şekliyat (morfoloji), sentaks’,
- c) Kelime hazineleri (lügatler),
- d) Her türlü yabancı tesirlerden uzak olarak gösterdiği yüksek edebi kabiliyet.

3-Bu kabiliyetin halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sönmesi,

(Halk Edebiyatı, Divan Edebiyatı).

Bunlarda amil (etken) olan sebepler; dilin yakın mazisinin tetkiki.

B-Türk dilinin bugünkü hali, asri ve medeni ihtiyaçlar:

4-Tanzimattan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler;

- a) Şekliyat (morfoloji),
- b) Sentaks,
- c) Kelimeler (vocabulaire),
- d) İstılahlar.

5-Türk dilinin asri (çağdaş) ve medeni ihtiyaçları nelerdir?

C-Türk dilinin müstakbel inkişafı:

6-Gaye, Türk dilini ve yarınki medeniyeti kemali ile kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmek olduğuna göre;

- a) Şekliyat,
- b) Sentaks,
- c) Kelime teşkili,
- d) İstılah vazı (terim saptama) sahalarında dilin bütün ihtiyaçlarını gidermek, düşünüş tarzını asrileştirecek ve garplılastırarak hale getirmek; yeni vakıaları (olguları) ifade edecek yeni kelimeler teşkilinde önceden hazırlanmış ve tespit edilmiş esaslar ve kaideler hazırlamak. (Turan ve Özel, 2007: 86–87).

Kısa bir hazırlıktan sonra, 26 Eylül 1932’de Dolmabahçe Sarayı’nda, Atatürk’ün huzuru ile I. Türk Dil Kurultayı toplanmıştır (Özel, 2007: 75).

I. Kurultayın toplanma günü olan 26 Eylül’ün bundan böyle Cemiyetin “Dil Bayramı” olarak kutlanmasına (TDK, 2007: 29) ve dil kurultaylarının iki yılda bir toplanmasına karar verilmiştir. 26 Eylül tarihinin önemi, Türk dil devriminin artık geri dönüşü olmayan bir yola girildiğinin göstergesi olmasıdır. Kurultay çalışmalarının ağırlık merkezi, Türk dilinin eskililiği, Hint-Avrupa ve başka Avrupa-Asya dilleriyle ilişkisi üzerine hazırlanmış olan tezlerin okunması olmuştur.

I. Türk Dil Kurultayı’nda Atatürk’ün özellikle üzerinde durulmasını istediği konulardan biri de, halk ile aydınların dilleri arasındaki ayrılığı giderme yolunda yapılacak çalışmalar olmuştur. Kurultayca seçilmiş olan Yönetim Kurulu, hazırlamış olduğu bir bildiri ve çalışma programı ile bu hususları da üç madde halinde tespit etmiştir: Bu program gereğince:

1-Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı olabilecek ve çağdaş uygarlığın gereklerini karşılayabilecek bir olgunluk seviyesine yükseltmek.

2-Bunun için, yazı dilindeki, Türkçeye yabancı kalmış unsurları atarak halk ile aydınlar arasındaki dil ayrılığını gidermek ve Öztürkçe temeline dayanan bir dil yaratmak.

3-Bu işi başarmak için: a-Halk ağızlarından derlemelere dayanan bir sözlük ile Türk lehçeleri sözlüğünü hazırlamak. Türkçenin yapı ve işleyişinin kurallarını ortaya koymak. b-Dilimizin belkemiği durumunda olan terimleri, Batı dillerindeki yüksek kavramları karşılayabilecek biçimde ortaya koymak. c-Bütün bunları yaparken en güzel, en uyumlu Türkçeye bağlı kalmak ilkesinden uzaklaşmamak.

“Bu program, Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak ve onu dünya dilleri arasındaki değerlerine yaraşır yüksekliğe erdirmek amacına dayanıyordu.” (Korkmaz, 1974: 68).

Cemiyet bu amacı gerçekleştirebilmek için, tüzüğünde belirtilen kollara ayrılarak yoğun bir çalışmaya koyulmuştur. Bu kollar; 1-Lengüistik-Filoloji 2-Etimoloji 3-Gramer-Sentaks 4-Lügat 5-Derleme 6-Neşriyat’tır.

Kurultay, Türkçenin ön plana çıkmasını sağladığı gibi, bütün dikkatlerin de Türkçenin üzerine çevrilmesini sağlamıştır (Zülfikar, 2001: 393).

26 Eylül 1932 tarihinde toplanan I. Türk Dil Kurultayı aynı zamanda, bir ulus dili yaratmak için planlama zorunluluğunu savunanlar ile böyle bir müdahaleyi reddeden grupları karşı karşıya getirmiştir. Hasan Ali Yücel’in ifadesiyle bu tebliğler sonunda dilimiz Türk olmadıkça düşünüşümüzün Türk olamayacağı, düşünüşümüzün Türk olmadıkça da bir Türk kültürünün varlığına imkan bulunamayacağı canlı, özlü bir hakikat olarak ortaya konulmuştur (Sadoğlu, 2003: 239). Ayrıca Kurultay’ın son toplantısında yedi maddelik çalışma programı kabul edilmiştir:

1- Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır.

2- Türkçenin tarihî inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.

3- Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, ıstılah lügati, Türk sarfı (gramer), nahvi (sentaks) tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv ve lügat yapılırken, ıstılah (terim) konurken Türkçenin bütün lahikalarının (eklerinin)

araştırılmasına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir.

4- Türkçenin tarihî grameri yazılmalıdır.

5- Şark ve Garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.

6- Cemiyet gerek kendisinin, gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.

7- Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi bir yer verilmelidir (TDK, 2007: 30–31).

I. Türk Dil Kurultayı, hazırlamış olduğu bu yedi maddelik çalışma programı ile Cemiyete iki türlü yön çizmiştir:

1-Türk dili üzerindeki devrimcilik ruhu ile yapacağı çalışmalar

2-Bilim çalışmaları

Birinci bölüm derleme ve tarama evresi ile yeni kelimelerin türetilmesi çalışmalarıdır. (1933-1934 yılları, soruşturma-derleme ve tarama yolu ile elde edilen malzemenin yazıda kullanılmaya başladığı bir dönemdir.) İkinci bölüm ise Türk dilinin başka dillerle karşılaştırılması, Türk dilinin tarihten önceki ve tarihi devirlerinin incelenmesi, genel dil bilim ve etimoloji çalışmaları olmak üzere üçe ayrılmıştır (Korkmaz, 1974: 70).

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ankara’da merkezini kurduktan sonra, ilk iş olarak “halk ağzından söz derleme” konusunu ele almıştır. Tüzüğe göre, derlenip fişlere geçirilen sözler ilçe merkezlerinde toplanacak, orada sıralandıktan sonra il merkezine gönderilecek, burada yeniden gözden geçirilip ayıklandıktan sonra Ankara merkezine yollanacak ve merkezde derleme kolu tarafından yeniden incelenip sıraya konulacaktır. Derleme işi 1933 yılının ilk ayında başlamış ve on dokuz ay içinde Ankara’da biriken fişlerin sayısı 130.000’e varmıştır.

Çalışmaların hızlanmasını isteyen Atatürk, 8 Mart 1933 akşamı “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” üyelerini Çankaya’ya çağırarak, yapılan toplantıda işler gözden geçirilerek, Osmanlıcadan Türkçeye karşılık arama programı hazırlanmıştır. Bu programa göre, bir karşılık arama kılavuzu meydana getirilecektir. Her gün 10–15 yabancı kelime yayımlanacak, herkes bunlara öz Türkçe karşılık arayacak, bulduklarını Türk Dili Tetkik Cemiyetine gönderecektir. 12 Mart’tan 2 Temmuz’a

dek üç buçuk aylık bir süre içinde 1382 Arapça ve Farsça söz, liste liste gazetelerle ve radyo ile yayımlanmış, gelen karşılıklardan 1100 tanesi anket komisyonunca seçilmiş, bunlardan 640 tanesi merkezce kabul edilmiştir. Yabancı kelimelere karşılık bulmak için ayrıca tarama işlerine de başlanmıştır. Tarama çalışmalarında şu kaynaklara başvurulmuştur:

- 1-İllerden gelen derleme fişleriyle özel derlemeler ve derleme niteliğindeki eserler
- 2-IV ciltlik Radloff Sözlüğü başta olduğu halde, yerli ve yabancı türlü sözlükler
- 3-Yazma ve basma yerli ve yabancı, tanınmış eski eserler.

Taranan 150 kadar kitaptan 125.000'den fazla fiş hazırlanarak, bunlardan, "Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" meydana getirilmiştir. Cemiyet, bilim terimlerine Türkçe karşılık bulmak üzere de derleme, tarama ve terim işleri bittikten ve dile mal edilecek olanlar belli olduktan sonra "Yeni Türk Sözlüğü" hazırlama kararını vermiştir (Levend, 1972: 416-418).

18 Ağustos 1934 tarihinde toplanan II. Türk Dili Kurultayı'nda Cemiyet'in adı kurultay kararıyla "Türk Dili Araştırma Kurumu" olarak değiştirilmiştir. Daha çok Türk dilinin diğer dillerle ilişkisinin ve terimler sorununun tartışıldığı bu Kurultay'da devletin resmi yayınlarının ve duyurularının bundan böyle öz Türkçe olarak yapılması konusunda resmî makamlar arasında eş güdüm sağlanması kararlaştırılmıştır. II. Türk Dili Kurultayı, yabancı sözcük ve terimlere Türkçe karşılıklar bulma konusunda büyük bir atılım başlatmıştır. Atatürk, Türkçe köklerden yeni sözcükler türetme çalışmalarına doğrudan katılmış ve bizzat kendisi yeni sözcükler türetmiştir. Bu arada Atatürk, kimi konuşmalarında ve yazışmalarında bu sözcükleri kullanıma sokmaya da çalışmıştır. 3 Ekim 1934'te İsveç Veliahdı Gustav Adolf onuruna verilen yemekte yaptığı konuşma, tamamıyla Türkçe köklerden yeni bir dil yaratılabileceğini kanıtlama çabası gibiydi. I. ve II. Dil Kurultaylarında Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri ve diğer dillerle ilişkisi konusunda yerli ve yabancı dilciler tarafından kimi tezler ileri sürülmüştü. Ancak her iki kurultayda sunulan bu tezler, dil planlamasına yön veren resmi anlayışı kökten değiştirebilecek bir etkiye sahip olmamışlardı. Bu anlamda Türk dilinin diğer dillerle ilişkisini ayrıntılı bir şekilde incelemek ve dil devrimine bilimsel bir meşruiyet sağlamak amacıyla 14 Haziran 1935'te Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. Bu fakülte Türk dilini, Türk tarihini ve Türk coğrafyasını kaynaklarına

inerek araştıracak ve bu araştırmacılık için yeteri kadar eleman yetiştirilebilecektir. İkinci kurultaydan sonra bir yandan söz derleme işi ile gramer çalışmaları sürdürülmüş, öte yandan da kitap tarama ve folklor araştırmalarına girilmiştir. Başlıca yapılan iş, Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzlarıdır. Hazırlanan cep kılavuzu 26 Eylül 1935'te yayımlanmıştır (Levend, 1972: 422).

Bu dönemde Atatürk'ün üzerinde durduğu konulardan biri de, Türkiye'de azınlıkların Türkçe konuşmalarını sağlamak olmuştur. (Korkmaz, 1974, 74) Atatürk, azınlıkların hangi soydan gelirlerse gelsinler Türkçe konuşmaları gereğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Türk demek dil demektir. Milliyetin çok belirgin vasıflarından biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.” (Kocatürk, 1999: 215).

II. Türk Dili Kurultayından sonra 1935 yılında Viyanalı dilbilimci Dr. Phil H.F. Kvergic tarafından Atatürk'e gönderilen “La Psychologie de quelques elements des Langues Turques” (Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi) adlı eser (Dilaçar, 1963), Türk dilinin diğer dillerle ilişkisi konusunda yeni bir teoriye zemin hazırlamıştır. Kvergic, eserinde Türk dilinin diğer bazı dillerle akrabalığı olabileceği tezini ileri sürmüştür. 1935 yılından itibaren önce gazete sütunlarında işlenmeye başlanan bu tez, nihayet III. Dil Kurultayı'nın ana teması olarak belirlenmişti. III. Türk Dil Kurultayı, Türk Tarih Teorisi'nin dil ile ilişkili sonucunun resmileştiği ve dolayısıyla yeni dil tezinin, tarih teziyle uyumlu hale getirildiği bir kurultay olmuştur. “Güneş-Dil Teorisi”, “Türk Tarih Tezi”ne yaslanarak şu yargıya varıyordu: Brakisefal Türk ırkının yaratımı olan kültür nasıl modern dünya uygarlığına kaynaklık etmişse; Avrupa'dan Afrika'ya, hatta Amerika'ya kadar tüm kültür dilleri de kök dil olarak Türkçeden türemiştir. Türk dili, taş ve maden devrinde, kültür kelimelerini göç yolu ile yeryüzündeki dillere yayan eski ve büyük kültür dilidir. Etimoloji sözlüklerinde kaynağı karanlık olarak gösterilen birçok Fransızca, Almanca ve İngilizce kelimelerin Türkçe ile kolayca açıklanabilmesi bunu göstermektedir. Atatürk, tezdeki bu yargı ile Türk dilinin tarihten önceki çağlara dek uzanan eskililiğini belirterek, bu konu üzerinde yapılacak araştırmaların ufkunu genişletiyordu. Nasıl ki, tarih teziyle de, Türklerin tarihin en eski uygarlığını kurmuş

bir millet olduğunu belirterek, gençlere, kendilerine güvenmeyi, tarihleriyle övünmeyi aşlamak istemiştir. Bu teoriden şu sonucu çıkaranlar oldu: Dilimize yabancı saydığımız birçok kelimeleri feda etmek gerekmez. Çünkü bunların temelde Türkçe olması olanağı vardır. Hatta Güneş-Dil Teorisi'ne uyularak Türkçe ile açıklanabilen birçok yabancı kültür kelimeleri de Türk kelimesi olarak kabul edilebilir. Çıkarılan bu sonuç, Osmanlıcaya dönmek isteyenlerin çok işine yaradı. Aşırı çabalar birden durdu; ama yabancı kelimelere karşılık bulma işi de durmuş oldu. Dil çalışmaları yeni bir evreye girdi (Levend, 1972: 439).

“Güneş-Dil teorisi, Türk dilinin eskililiği ve başka dillere kaynaklık ettiği tezinin, dilbilim terimlerine dayandırılabilceği düşüncesinden doğmuş bir teoridir. Ancak bu temel düşünce, Türk tarih ve dil tezlerinden doğan görüşlerle de beslenmiştir.” (Korkmaz, 1974: 75).

Maarif Vekili Saffet Arıkan, III. Türk Dil Kurultayı'nı açış konuşmasında Kurumun çalışmalarında bundan sonraki amacını iki maddeyle açıklıyordu:

1-Türk dilinin şimdiye kadar tanıtılmamış olan yüksek varlığını ve bütün dillerin ana kaynağı olduğunu bütün ilim dünyasına tanıtmak.

2-Yurt içinde yazı ve bilgi diliyle halk ve konuşma dili arasında elden geldiği kadar çok ve çabuk yakınlık ve bağlılık yaratmak.

TDK'nin genel sekreteri İ.Necmi Dilmen, Güneş-Dil Teorisi'nin maddi dil planlaması üzerindeki etkisini rahatlama olarak niteliyordu. Çünkü artık Türkçeye yabancı zannedilen birçok sözcüğün köken itibarıyla Türkçe olduğu kanıtlanmıştı. Böylece halk dilinde genel kabul görmüş sözcüklerin, sırf yabancı köklere ait olduğu gerekçesiyle dilden tasfiye edilmesi gerekmiyordu. Dolayısıyla bu aşamadan sonra TDK'nin yeni bir dil yaratmaktan amaçladığı şey; halk için yazılan, herkesin okuması ve bilmesi istenen yazılarda ve ders kitaplarında konuşma diline elden geldiği kadar yakın, herkesin kolay anlayabileceği bir dil kullanmak olacaktı. Bu durumda Türkçeden tasfiye edilecek unsurlar, halkın konuşma diline yabancı sözcüklerle sınırlı kalacaktı. Güneş-Dil Teorisi'yle birlikte dil planlamasında etimoloji sorunu belirgin şekilde öne çıktı. Artık sorun, yeni sözcükler bulmak değil, mevcut sözcüklerin Türkçe kökenli olduğunu kanıtlamaktan ibaretti. Türkçenin Latin alfabesiyle yeniden yazılaştırılması, imlasının standart hale getirilmesi ve Türkçe köklerden yeni sözcüklerin üretimi yaratıcı müdahalenin somut biçimleri olarak

belirmişti. Sınırlandırıcı müdahaleler ise daha çok Arapça-Farsça unsurların dilden temizlenmesine yönelik tasfiye operasyonuydu.

Yabancı sözcükler tasfiye edilirken, ortaya çıkan boşluk mefhum itibariyle Batılı, lafız itibariyle Türk sözcükleriyle doldurulmaya çalışıldı. Güneş-Dil Teorisi'nin resmileştiği Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Kurumun dil planlamasındaki hedefi sadeleştirme olarak belirlenirken, Kurum içerisinde hükümetin ağırlığı güçlendirilmişti (Sadoğlu, 2003: 245–255). “Dille ilgili, onun doğuşunu ve gelişimini konu edinen birçok kuram gibi, Güneş-Dil Teorisi de aslında bir dil görüşüydü. Bu görüşüyle Atatürk dilimiz üzerindeki çalışmalara bir derinlik getirmek, onun eskiliğini ve bütün dillere kaynaklık ettiğini göstermek istemişti. Yoksa bugün dilimizin özleşmesine karşı çıkan kimi kişilerin dediği gibi, Güneş-Dil teorisi dilimizdeki yabancı sözcüklerin atılmasını önlemek için öne sürülmüş bir düşünce değildi.” (Özdemir, 1969: 53).

Kurultayın son toplantısında kabul edilmiş olan yeni ana tüzük gereğince “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”, “Türk Dil Kurumu” adını almıştır (TDK, 2007: 37). Ana tüzük gereğince de, Maarif Vekili Kurumun başkanı olacaktır. Kurultaydan sonra, Güneş-Dil teorisinin çizdiği yolda dilin kaynağı ve Türk dilinin tarihten önceki durumu üzerinde çalışmalar sürdürülmüştür. Yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma işi durmuştur. Bu devre içinde, başlıca iş olarak terimler ele alınmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan Atatürk'ün ölümüne kadar olan süreçte Türk diliyle ilgili izlenen dil politikasına bakıldığında bu dönemde, Türkçenin sistemli bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Cumhuriyet Dönemine dek, Türkiye’de örgütlenmiş ve güdümlü bir dil politikası olmamıştır (TDK, 1972: 3). Atatürk’ten önce dille ilgili yapılan çalışmalar ferdi hareketler iken, Atatürk Döneminde Türkçe planlı ve programlı bir şekilde işlenmiştir. Çünkü Atatürk, geçmiş devirlerin tecrübelerini tarih şuuru ile değerlendirerek ve yeni devletin özelliklerini göz önünde bulundurarak, Türk diline millî bir kültür davası olarak eğilmiştir (Korkmaz, 1996: 5).

Türkçe ilk defa Atatürk döneminde ve O’nun çalışmaları sayesinde devlet koruyuculuğuna alınmıştır. Çünkü Atatürk, dil konusunu Türk kültürünün temeli olarak düşünmüştür. Millî hislerin gelişmesinin dil şuuru ile mümkün olduğunu anlamıştır (Acar, 1983: 149). Türkçeye devlet elinin uzatılması ve bir kültür dili

haline gelmesi için yapılan her türlü çalışma Atatürk devrinde mümkün olmuştur. Atatürk, Türk diline çok önem vermiş ve Türk dilinin Türk milletinin kalbi ve zihni olduğunu ifade etmiştir.

“Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde, ahlakını, ananelerinin hatıralarının, menfaatlerinin, elhasıl bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaz olunduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” (İnan, 1969: 18–19).

Atatürk, 1930’da dil politikasını şu sözlerle ortaya koymuştur: “Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” (TDK, 1972: 4)

Atatürk’ün, izlenecek olan dil politikasını ortaya koymasından sonra çalışmalar hızla başlamış ve kısa bir süre içerisinde ulaşılmak istenen hedeflere ulaşılmıştır. Bu işlerin en önemlisi de Dil Devrimi olmuştur. Atatürk dilimizi yabancı diller boyunduruğundan kurtaracak ve bağımsızlık içinde kendine yeter duruma getirecek çalışmalarda iki yol göstermiştir:

- 1-Dilimizin eskiliğini, zenginliğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak;
- 2-Dilimizi ulusal gücü içerisinde geliştirmek.

Birincisi, çalışmaların bilim yönüyle, ikincisi devrim yönü idi (Aksoy, 1973: 23).

1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasıyla izlenecek olan dil politikası belli bir programa bağlı olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Dili özleştirme konusundaki çalışmaların yanında, derleme-tarama, sözlük, kaynak metin yayınları ile dilbilgisi, dilbilim ve dil tarihi alanlarında çalışmalar bu kurum tarafından ve devlet desteğiyle yürütülmüştür.

Bu dönemde ulusal dil davası “Türk Devrimi”nin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmıştır. Bu tutum en büyük desteğini de Anayasa’da bulmuştur. 1876 Anayasası’nın 18. maddesinde Türkçenin resmi bir dil olduğu ancak dolaylı bir ifade ile anlatılmıştır. Bu belirsiz durum ancak 1923 Anayasası’nda değiştirilmiş, bu Anayasa’ya devletin resmi dilinin Türkçe olduğunu bildiren özel bir madde (2.madde: Türkiye devletinin dini, din-i islâmdır; resmî lisanı Türkçedir) eklenmiştir. Bu madde birey ile devlet arasında cereyan edecek tüm eylem ve işlemlerin Türkçe olarak gerçekleştirileceği anlamına gelmesi açısından önemlidir. Böylece

Cumhuriyet Döneminde Türk diline devletin maddi ve manevi desteği uzanmıştır (Korkmaz, 1974: 48).

1924 Anayasası'nda Türkçenin resmi statüsünü sınırlayan tek istisna, Lozan Antlaşmasında gayrimüslim azınlıkların eğitim, yargı ve basın alanlarında dillerini kullanabileceklerine dair hükümler olmuştur. 11 Ocak 1923'te Azınlıklar Alt Komisyonu tarafından kabul edilen "Azınlıkların Korunmasına İlişkin Protokol"de Yunanistan'daki Müslüman azınlıkların ve Türkiye'deki gayrimüslimlerin kimi topluluk hakları teminat altına alınmıştı. Buna göre protokolün 3. maddesinde gayrimüslim Türk uyruklarının, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla, açık toplantılarında, dilediği dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konamayacaktı. Ayrıca, devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktı. Böylece protokol, Türkiye Cumhuriyetini gayrimüslim azınlık dilleri konusunda yükümlülük altına sokuyordu ve aynı şey ilköğretimde de geçerliydi. Devlet, gayrimüslim azınlıklara ilköğretim kurumlarında da kendi dillerinde eğitim yapma olanağı sağlayacak; resmi dil olan Türkçe, bu okullarda ancak zorunlu ders olarak okutulabilecekti. Türkçenin, Türk kökenli olmayan yurttaşlar üzerinde yaygınlaştırılması sorunu Tanzimattan itibaren basında sık sık dile getirilen konulardan biriydi. Bu bağlamda II. Abdülhamit döneminde devlet, özellikle eğitim kurumları aracılığıyla resmî dilin öğretilmesini amaçlamıştı. Aynı amaç, İttihat ve Terakki Fırkası'nın hem Osmanlıcı, hem de Türkçü olduğu dönemlerde de sürdürülmüştü. Nitekim İttihat ve Terakki, 1909 ve 1913 Kongrelerinde kabul ettiği programlarda Türkçenin tüm cemaat okullarında zorunlu ders olarak okutulmasını karar altına almıştı (Sadoğlu, 2003: 276–278).

Türk Dil Kurumunun 1972 yılında yayınlamış olduğu "Türkiye'de Dil Politikası" adlı raporunda Türk Dil Devrimini başarıya ulaştıran etkenler şu şekilde özetlenmiştir:

- 1- Konuyu, bütün ulusun sevdiği, güvendiği, hep iyi işler yaptığına inandığı bir önder ele almıştır.
- 2- Çalışmaları bir merkeze bağlı olarak örgütlemiştir.

3- Bütün ulusta Türkçenin özleştirilmesi ve geliştirilmesi gerekli olduğu bilinci ve inancı uyandırılmıştır.

4- Çalışmalar özel bir dernek eliyle yürütülmüşse de –resmîlik kazanması gereken durumlarda- hükümetçe desteklenmiştir.

5- Uygulamayı kolaylaştıran gereçler (yani özleştirme ve geliştirme için kullanılacak kitaplar, incelemeler) ortaya konulmuştur.

6- Çalışmalar ara verilmeksizin sürdürülmektedir (TDK, 1972: 9).

1923–1938 yılında uygulanan dil politikasıyla şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Türk dili kendi alın yazısı ile baş başa bırakılmış ve yüzyılların ihmaline terk edilmiş bir manevi varlık olarak kalmaktan kurtarılmıştır.

2- Türk diline devlet eli uzanmış, ona gereken ilgiyi gösterecek girişimler yapılmıştır.

3- Tarihî, sosyal ve kültürel zaruretler ile bir Dil Devrimi yapılmış, Türk dilinin gelişip gürleşmesini engelleyen pürüzler temizlenmeye çalışılmıştır.

4- Türk dilini yabancı kelimelerden arıtma ve kendi yaratma olanaklarını geliştirme amacı ile yapıla gelen çalışmalarla, dile eski kaynaklardan ve halk dilinden yüzlerce kelime sokulmuş, bunların yetersiz olduğu yerlerde de, türetme ve birleştirme yolu ile yeni kelimeler yapılmıştır.

5- Konuşma dili ile yazı dili, halkın dili ile aydınların dili arasındaki büyük açıklık kapanmıştır.

6- Cumhuriyet Döneminde, Türk ulusu kendi varlığının bilincini kavradıktan sonra, Türk dili de kendi benliğini bulmuştur.

7- Türk dili, Cumhuriyet Dönemindeki dili özleştirme çalışmaları ile aynı zamanda bir kültür dili yaratma çabasına da girmiş bulunmaktadır. Bilim dilinin gittikçe sadeleşmesi ve uzmanlık alanları ile ilgili pek çok terimin Türkçeleştirilmiş olması bu çabanın olumlu ürünleridir.

8- Cumhuriyet Döneminde, Türk dili bir bilim kolu olarak üniversitelere girmiştir (Korkmaz, 1974: 123).

Atatürk'ün 1938 yılında aramızdan ayrılmasından sonra, Türk dilinin bir kültür dili durumuna getirilmesi, gelişip güçlenebilmesi ve bir bilim kolu olarak incelenmesi için gerekli bütün şartlar oluşturulmuştu. Dil Devrimi, bilinçli kişiler ve halkın çoğunluğu tarafından benimsenmişti. Bundan sonra yapılacak iş, Atatürk'ün

göstermiş olduğu ilke ve programları sağlam bir şekilde gerçekleştirmekti.

1.2.2. ATATÜRK'TEN SONRA 1980'E KADAR TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

1.2.2.1. 1960'a Kadar Türk Dilinin Görünümü

Türk Dili, 1932 yılında bir devrim geçirerek gelişimine engel olan bağlardan kurtulmuş, kendi yapısı ve kendi kurallarıyla gelişerek yeni bir boyut kazanmıştır. Gerçekleştirilen bu dil devrimi ile yazı dili, konuşma diliyle birleşmiş, yabancı etkilerden sıyrılmış, en önemlisi de öz benliğine kavuşmuştur (Altan, 2003: 52).

Millet, ulusal dilinin değerini anlamış, aydınlar devrimi yaymaya ve ana dilleriyle en olgun eserlerini vermeye başlamıştır. Atatürk, Cumhuriyet Döneminde uygulanan dil politikasının savunucusu olmuş, yol göstermiş ve bütün devlet kurumlarının dil konusunda gereken özeni göstermesini sağlamıştır. Atatürk, Türk dilinin, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatının dikkatli ve alakalı olmasını istediğini belirtmiştir. Türk dilinin yabancı unsurlarla dolu olmasını, ulusun yabancı bir devletin egemenliği altına girmesi ile bir tutan Atatürk, yıllar boyunca ihmal edilmiş ve kısırlaştırılmış Türkçeye hak ettiği değeri kazandırabilmek için geceli gündüzlü çalışmış, dil konusu ile ilgili kitaplar okumuş, kuramlar üretmiş, yeni kelimelerin dile katılması safhasına bizzat dâhil olmuştur. (Altan, 2003: 57) Atatürk, 1932 yılında Türk Dil Kurumunun kurulmasını sağlamış, ardından da dilimizi bilimsel araştırmalarla geliştirmek için 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması emrini vermiştir. Böylece işin bilimsel boyutunu göz ardı etmemiştir.

Özellikle 1932–1934 yılları arasında Türk dilinin özleştirilmesi için çoğu yabancı kelime, Türkçe köklerden yapılan yeni kelimelerle değiştirilmiştir. Ancak bu konuda bir gerçeği de belirtmek gerekir. “12 Temmuz 1932’den 1934’de 1310 sayfalık “Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”nin çıkmasına kadar Türkiye’de, Türk Dil Kurumunda bir tasfiyecilik veya öztürkçecilik olayı yaşanmıştır.” (Sertkaya, 2001). Bu dönemde dili özleştirme çalışmalarında aşırılığa

kaçıldığı söylenebilir. Çünkü neredeyse hemen her kelimenin Türkçe olup olmadığı sorgulanmış, eğer kelime Türkçe değilse hemen yerine karşılık aranmıştır. Böyle bir çalışma yapılırken işin erbabı olmayan kişilerin de işe karıştığı görülür. Böylece dilde uydurma kelimelerin sayısı artmaya başlar. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu da, Arapça ve Farsça kelimeler dilden hızlı bir şekilde atılırken yerlerine Batıdan pek çok kelime akınının olduğudur. Atatürk, yapılan bu çalışmalarda aşırılığa kaçıldığını anlamıştır. Atatürk, dil çalışmalarının çıkmaza girdiğini görerek, dili çıkmazdan kurtarmanın yollarını aramıştır. Atatürk bu konuda Falih Rıfkı Atay'a: "Çocuk! Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Bırakmazlar. Biz de bu çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakamayız." demiştir. İşte Atatürk'ün Cumhuriyet Türkçesinde Arapça, Farsça yahut yabancı asıllı kelimelere karşı yapılan tasfiyecilik hareketindeki kanaati bu olmuştur (Sertkaya, 2001).

1934-1936 yılları, dil çalışmalarının aşırıya kaçılmadan ele alındığı bir dönem olmuştur. 1936 yılında Güneş-Dil Teorisinin kabul görmesiyle, halk diline yerleştiği için Türkçede kalması uygun olan yabancı asıllı kelimelerin Türkçe olduğu ispatlanmaya çalışılarak tasfiyeci-uydurmacı dil anlayışının önüne set çekilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle 1936-1938 yılları, artık dile çok fazla müdahale edilmediği yıllar olmuştur. "Bu devrenin parolası Atatürk'ün şu sözüdür: Türkçe'de kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğu izah edilmeli." (Sertkaya, 2001)

Atatürk'ün bundan sonra uygulanmasını istediği dil politikası, dilin normal bir şekilde ele alınması, kültür dili durumuna getirilmesi ve gelişip güçlenmesinin sağlanmasıdır.

Atatürk'ün ölümünden sonra, Dil Devrimine karşı olanların ortaya çıkması, dil davasının yeniden ele alınmasına yol açmış, dil konusundaki bütünlük bozulmaya başlamış, farklı dil görüşüne sahip olanlar arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. Dil Devrimi'ni baştan beri yadırgayanlar, Atatürk'ün ölümünden sonra eleştirilerini yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Atatürk döneminden sonra gelen İnönü devri, Atatürk devrinde bırakılan aşırı özleştirme dil anlayışının yeniden canlandırıldığı bir devir olmuştur. "Atatürk'ün ölümünden sonra dil politikası, devlet

idarecilerinin de desteğiyle tehlikeli denemelerden sonra bulunan normal yoldan yaşayan dil anlayışından saptırılmaya başlamıştır.” (Acar, 1983: 195).

1939’da toplanması gereken IV. Türk Dil Kurultayı, Atatürk’ün ölümü ve 2.Dünya Savaşı’nın çıkması nedeniyle 10 Ağustos 1942’de Ankara’da toplanmıştır. Kurultay’ın onayladığı çalışma programında dikkati çeken en önemli konu, Kurum tarafından yaratılan öz Türkçenin resmi kurumlardan başlayarak yaygınlaştırılmak istenmesidir. IV. Türk Dil Kurultayı’nda kabul edilen Çalışma Programı’na şu amaçlar yansımıştır: “Dilimizin yabancı kurallardan ve yabancı sözcüklerden temizlenmesi yolundaki çalışmalar ileri götürülerek yazı dili ile konuşma dili arasındaki ayrılıkları en aza indirmek, devlet ve bilim dillerini de Türkçeleştirmek yolunda elden gelen hiçbir uğraşma esirgenmeyecektir” (TDK, 2007: 70).

Devlet, öz Türkçenin resmi kurumlarda yaygınlaştırılması sürecinde yasaklayıcı olmaktan çok, yönlendirici ve teşvik edici bir tutum benimsemiştir. Türk Dil Kurumu tarafından önerilen sözcükler kısa zamanda kullanım alanı bulmuş, hatta gazete ve dergilerde özel dil köşeleri açılmıştır. Bu arada Arapça-Farsça karşılıkları yerine Türkçe köklerden üretilen yeni terimler, 1940 yılından başlayarak okul kitaplarına girmiş, böylelikle bilim dilinin Türkçeleştirilmesinde önemli bir adım atılmıştır (Sadoğlu, 2003: 255–259).

Türkiye’de özellikle 1940’lı yıllardan 1980’li yıllara kadar Türk diliyle ilgili olarak uygulanacak olan dil politikasında bir belirsizlik yaşanmıştır. Bu yıllarda yazarlar, aydınlar, dilbilimciler, siyaset adamları, hükümetler uygulanacak olan dil politikasını kendi görüşlerine göre açıklamışlardır. Bunun nedenleri arasında belki de en önemlisi dilin siyasi bir kimlikle ele alınmak istenmesidir. Dil, ister bir siyaset malzemesi olarak kullanılsın, isterse bazı kesimlerin ve kişilerin bakış açılarına göre şekillensin, bunun çok da önemi yoktur, denilebilir. Çünkü önemli olan Türk dilini Atatürk’ün de ifade ettiği gibi güzelleştirmek, geliştirmek, bir kültür ve bilim dili olmasını sağlamak için çabalamaktır. Bundan dolayı bu kırk yıllık süreç içerisinde, sadece Türk diliyle ilgili yaşanan gelişmeleri ortaya koymanın ve karşılıklı olarak ileri sürülen düşünceleri belirtmenin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

1940’tan sonra İnönü hükümeti özleştirmeci bir dil politikası izlemiş ve bir karar alarak 10 Ocak 1945’te Anayasa’nın dilini değiştirmiştir. Amaçlanan şey, Anayasa dilini öz Türkçeleştirmek olmuştur. Hükümetin dil politikasını beğenmeyen

muhalif gruplar örgütlenmiş ve düşüncelerini toplantılar düzenleyerek ifade etmeye çalışmışlardır.

1948’de İstanbul Muallimler Birliği’nin, 1949’da ise Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti’nin öncülüğünde gerçekleştirilen dil kongreleri bu nitelikte örgütlü faaliyetlerdir (Sadoğlu, 2003: 262).

“Dilin arılaştırılması ve yalınlaştırılması tartışmaları 1948 senesinde Atatürk müdahalesinin ilhamlarıyla yeni baştan gündeme getirildiğinde, yeni sözcükler üretmek ve önermek merakı adeta doruk noktasında idi. Hatta 1948 senesinde böyle bir arılaştırma, yalınlaştırma hadisesinden ötürü, önerilen sözcükler karşısında bazı muhafazakâr, bazı tutucu kesimler böyle bir dil özdeşirmesi, dil arılaştırması, yalınlaştırılması girişiminin açıkça milli değerlerimizi tahrip etmeye yönelik sinsi bir teşebbüs olduğunu ifade etmişlerdi.” (Karakoyunlu, 2002: 84).

Türk Dil Kurumu ve devlet idarecilerinin dil konusundaki uygulamalarından rahatsızlık duyan Muallimler Birliği, 14 Ekim 1948’de bir kongre tertipleyerek dil konusundaki düşüncelerini açıklamışlardır. Bu kongrede mevcut dil planlaması ve Türk Dil Kurumunun konumu ile Kurumun dile müdahalesi ve onun arkasındaki devlet desteği eleştirilmiştir. Türk dilinin ilim dışı zorlamalarla karşı karşıya kaldığını, dilin siyasi amaçlarla yönlendirildiğini ifade eden Muallimler Birliği’nin ele aldığı konular özetle şu şekildedir:

- 1- Dilimizin sadeleşmesine daha fazla müdahale edilmemelidir.
- 2- Yeni yapılan kelimelerin, ilim ve teknik terimlerinin yetkili kişilerce dilimizin yapısına uygun olarak yapılması gereklidir.
- 3- Ders kitaplarına kadar giren uydurma kelimeler eğitimi aksattığı için böyle bir uygulamaya meydan verilmemesi gerekir.
- 4- Hızlı ve aşırı bir özleştirme ile yeni Türk nesilleri millî kültür kaynaklarımızdan mahrum bırakılmamalıdır.
- 5- Dile politika karıştırılmamalıdır (Acar, 1983: 199).

1950 yılı Türk siyasi hayatında yeni bir sahne olmuştur. Bu dönemde tek parti iktidarı sona ermiş ve Demokrat Parti hükümeti kurmuştur.

“Çok partili siyasal düzene geçişle yeni kurulan siyasal partilerin bir kısmının Türkçenin geliştirilmesi çabalarını benimsememesi, hatta kuşaklar arası anlaşmazlığa yol açıyor diye eleştirmesi kimi dalgalanmalara yol açmıştı.” (Turan, 2002: 100).

Demokrat Parti, eski hükümetin dil politikasını beğenmemiş ve yeni bir politika yürütmüştür. 8 Şubat 1951’de toplanan Olağanüstü Dil Kurultayında Kurumun tüzüğünde değişiklik yapılarak Milli Eğitim bakanlarının Kurumun tabii başkanı olması ile ilgili maddeler tüzükten çıkarılmıştır. Yine bu Kurultayda Kurum tüzüğünün amaç maddesi de değiştirilmiştir. Ayrıca bütçeden Kuruma ödenen ödenek Kurumun ilmi hüviyetini kaybettiği, siyasi maksatlara alet olduğu gerekçeleriyle kaldırılmıştır (Çotuksöken, 2007: 30).

Demokrat Parti, diğer hükümet tarafından değiştirilen Anayasa dilini 1952 yılında tekrar eski şekline döndürmüştür.

Levend’e göre 1950–1960 yılları Türk Dil Kurumu için çetin bir sınav evresi olmuştur. Bu on yıllık süre içinde Kuruma yapılan yardım kesilmiş, dil devrimine karşı olanlarca devrimi baltalama çabasına girilmiş, Dil Kurumunun çalışmaları kösteklenmiş, Kurumda çalışanlar türlü saldırılara uğramıştır. Dil Kurumu bütün bu baskılara devrim anlayışı içinde bilimsel yöntemlerle çalışmalarını sürdürmüş böylelikle varlığını koruyabilmiştir (1972: 486).

1.2.2.2. 1980’e Kadar Türk Dilinin Görünümü

1960 yılında Millî Birlik Hükümeti kurulmuştur. Hükümet, Kurumun dil anlayışını desteklemiş ve diğer hükümet tarafından kesilen ödenek yeniden bütçeye konulmuştur. İçişleri Bakanlığı da resmî yazılarda Türkçeye saygı ve özen gösterilmesi için illere gönderdiği genelge ile davayı desteklemiştir (Çotuksöken, 2007: 31).

9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunularak kabul edilen yeni Anayasada, eski ve ağdalı hukuk terimleri yerine birçok Türkçe kelime ve terimler yer almıştır (Levend, 1972: 489). Bu arada 1961’de Türk dil ve kültürünü kendi imkânları ile araştırıp yayma amacıyla Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü, kendisine göre bir dil politikası belirlemiştir. Bu dil politikasını Ahmet Temir şöyle açıklamıştır:

“Türk lehçeleri arasında bilhassa son devirlerde meydana gelen ayrılıklar üzerinde durulacak, mukayeseli lehçe, gramer ve sözlük gibi konulara da önem verilecektir. Türk folklor araştırmaları yalnız Anadolu’ya inhisar ettirilmeyip, bütün Türk boyları göz önünde tutularak ele alınacaktır. İzahlarımızın tabii bir neticesi olarak, dil devrimi yalnız Türkiye sınırları içinde kapalı bir problem şeklinde değil, bütün diğer lehçelerin yazı dili ve

edebiyatlarını içine alan Türk kültür birliği meselesi halinde mütalaa edilecektir. Dilimiz sadeleşmeli, Türkçeleşmeli ve dil devrimi yaşamalıdır. Fakat bu ameliye, yalnız Türkiye Türkçesini değil bütün diğer lehçeleri de aynı zamanda ve aynı derecede ilgilendiren bir meseledir. Onun için Türk dili ile ilgili çalışmalarda bugün hangi siyasi sınıf içerisinde konuşulursa konuşulsun, bütün Türk lehçelerinden faydalanmak gerekir.” (Acar, 1983: 214).

1965’te Adalet Partisi iktidar olunca hükümet ile Kurum arasında tartışmalar yeniden başlamıştır. Hükümet, Kurumun uydurmacı ve tasfiyeci olduğunu, ayrıca siyasi bir görünüme büründüğünü ifade etmiştir. Atatürk’ün ölümünden sonra, dille ilgili yapılan çalışmaları beğenmeyen ve dil devrimine karşı olan kişilerin görüşlerini Ömer Asım Aksoy şu şekilde özetlemiştir:

- 1- Dilde devrim olmaz; dil yavaş yavaş gelişir.
- 2- Dil müdahale kabul etmez; yolunu kendi kendine bulur.
- 3- Dili devlet zoruyla değiştirmek istiyorlar.
- 4- Dil Kurumu ilmî bir teşekkül değildir.
- 5- Dil işine dil bilginlerinden başkası karışmamalı.
- 6- Dilde tasfiyecilik, ırkçılık yapılıyor.
- 7- Yabancı kelimeler atılınca mana nüansları kayboldu.
- 8- Yeniler, eskilerinin yerini tutmuyor.
- 9- Dilimiz fakirleşti.
- 10- Ne yapalım, Türkçeleri yok.
- 11- İşlek olmayan eklerle yeni kelime türetilemez.
- 12- Yeni kelimeler çirkindir.
- 13- Özleştirme akımı komünist taktiğidir.
- 14- Atatürk, dili özleştirmekten vazgeçmişti.
- 15- Dil inkılabı, Atatürk’ten sonra soysuzlaştırıldı.
- 16- Sayıları on binler ölçüsünde kelime, dilimizin başka dillerden fethettiği sözlerdir.
- 17- Başka dillerde de pek çok yabancı kelime var.
- 18- Hiçbir ulusun yapmadığını biz yapıyoruz.
- 19- Yeni kelimeler uydurmadır.
- 20- Dili bozuyorlar.
- 21- Yaşayan dile dokunulmamalı.
- 22- Baba evlat anlaşılamaz oldu.

23- Yeni dil, dış Türklerle bağımızı koparıyor.

24- Yeni sözleri halk da anlamıyor.

25- Başka dillerden kelime alınabilir, kaide alınamaz (1973: 33–34).

Türk Dil Kurumu, hükümetçe ve kişilerce kendisine yöneltilen suçlamalara 1965’te yayımladığı bir bildiri ile karşılık vermiştir:

1- Atatürk’ün hükümet organları dışında özel bir dernek olarak kurduğu ve özel bir dernek olarak yaşamasını vasiyetiyle sağladığı Türk Dil Kurumunun amacı dilimizin özleştirilmesi ve geliştirilmesidir.

2- Türk Dil Kurumu bu amaca iki yoldan varır: Devrimci anlayış, bilim yöntemlerini kullanma.

3- Devrimci anlayış, dilimizi yabancı diller boyunduruğundan kurtarmak için, yaklaşık olarak yüz elli yıldan beri süregelen özleşme akımını hızlandırmayı gerektirir.

4- Dilin hızla arınması ve gelişmesi için ona kendi yapısına uygun olarak müdahale edilebilir ve edilmelidir.

5- “Dile müdahale etmemeli; onu zaman içinde kendi kendine gelişmeye bırakmalı.” ilkesi doğru değildir. Dil doğal ve toplumsal bütün olaylar gibi müdahale ile biçim alır. Bu durum, başka dillerde görüldüğü gibi dilimizin geçmişinde ve son otuz yıllık denememizde de görülür.

6- Devrimci çabamız, dilimizi hızla kendine yeter duruma götürmektir. Ancak bunun da ne kadar kısa olursa olsun bir süresi olacaktır.

7- Türk Dil Kurumu yüzde yüz özleştirmeci değildir; ama bu, bizi özleştirmeye doğru sürekli olarak yol almaktan alıkoymayacaktır.

8- “Konuşma dilimize girmiş, bugün herkesin anladığı yabancı sözcüklerin Türkçeleştirilmesi gerekmez.” düşüncesi de yerinde değildir. Çünkü bugün, Türkçesini kullanmaya gereklilik duymadığımız yabancı bir sözcük, yarın bulacağımız Türkçesi karşısında pek yadırganır bir duruma düşebilir.

9- Yabancı sözcükleri atmakla Türkçeyi yoksullaştıracığımız kanısı da yanlıştır.

10- Kurum dışında ve yurttaşlar arasında hızla gelişen bir özleştirme akımı vardır. Birçok kimseler ortaya yeni yeni sözcükler atmaktadırlar. Bunların kimisi başarılıdır, tutunmaktadır. Kimisi de başarısızdır. Dil Kurumunu yermek isteyenler, başarısız olanları ona mal etmektedirler.

11- Başkalarının ortaya attığı sözcüklerden uygun olmayanların kullanılmaması için Dil Kurumu uyarma yapabilir. Ancak kimseye zorla bir iş yaptıramaz. Ortaya atılan sözcükler yaşama güçleri varsa yaşarlar.

12- Sözcüklerin güzelliği, üzerindeki ölçüler ve anlayışlar çok değişiktir. Son yargı dil duygusunun olacaktır.

13- Dil Kurumu uydurmacı değildir. Dili zenginleştirmek için şu bilimsel yollardan yararlanır: Halk ağzından derlemeler, eski metinlerden taramalar, türetmeler. Türetmeler dilimizin kök ve eklerinden, dil kurallarına ve dil duygusuna uygun olarak yapılır.

14- Özleştirmede, terimler ve genel kültür dili öncelikle ele alınmıştır.

15- Türk Dil Kurumu, yalnız Arapça, Farsça sözcüklerin değil bütün yabancı dillerden gelen sözcüklerin de karşısındadır.

16- Özleştirmeyi, bizi birbirimizden ayırmak, birbirimizi anlamaz durumuna getirmek için kullanılan zararlı bir yol diye göstermeye çalışanlar da vardır. Gerçek tam tersinedir. Özleştirme, ayırıcı değil birleştirici, Türk birliğini sağlayıcı bir nitelik taşır.

17- Türk Dil Kurumunun, özleştirmeyi kendi çıkarları uğruna kullanmak isteyen ideolojik ve siyasal akımların hiçbirisiyle ilişkisi yoktur. Bundan sonra da olmayacaktır.

18- Özleştirme davası, ulusça o kadar benimsenmiştir ki yeni kuşaklar, Dil Kurumunun ağır yol aldığından yakınmaya başlamışlardır. Oysa alışkanlıkların yenilebilmesi ve çabalarımızın sağlam temeller üzerine oturması için, yukarıda belirttiğimiz gibi, süre ilkesi de önemlidir. Dil Kurumu bu süreyi olabildiği kadar kısa tutmaya çalışmakta, daha çok kısaltmanın ise yararlı olamayacağına inanmaktadır.” (TDK, 1972: 5–6).

1966’da Muallimler Birliğinin teşebbüsü ile Ali Nihat Tarlan başkanlığında Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin amacı ve izlediği dil politikası ise şu şekilde olmuştur: “Tarihi seyri içinde çeşitli merhalelerden geçerek zengin bir kültür dili halinde gelişmekte olan Türkçenin bu tabii gelişmesini engelleyen kelime ırkçılığını, tasfiyeciliği ve her türlü zorlama ve baskıyı durdurmak.” (Acar, 1983: 218).

1968’de dilde aşırılığa gidildiği düşünen ve yeni bir dil politikası belirlemek isteyen Muallimler Birliği, İkinci Dil Kongresi düzenlemiştir. Kongrenin başkanlığını Faruk Kadri Timurtaş yapmıştır. Timurtaş kongreyi açış konuşmasında şu görüşlere yer vermiştir: “Biz dil meselesini bir ilim ve milli kültür meselesi olarak ele alıyor ve bunun çözümünün ancak, ilmi bir yolla ve akademik bir çalışma ile mümkün olabileceğine inanıyoruz. Dil meselesi politik ve ideolojik bir dava değildir... Biz uydurma dile karşı, dilimizin bozulmasına, kültürümüzün anarşi ve buhran içerisine düşmesine karşı mücadele ediyoruz. Maksudımız tamamıyla ilmi ve meslekidir... Dil meselesinin ilmi bir yol ve çare ile halledileceği görüş ve inancındayız... Son 8–10 yıldır dilimiz bir avuç aşırı ve uydurucu kimselerin elinde gittikçe bozulmaya doğru gitmektedir.” (Acar, 1983: 225).

1970’li yıllarda da dil konusunda çok çeşitli görüşler ortaya atılmış, birlik ve bütünlük sağlanamamış, herkes bildiği yolda ilerlemeye başlamıştır. “Artık kullanılan dil, onu konuşanların fikir yapısını gösteren bir etiket durumuna gelmiştir. Eski muhafazakar-inkılapçı dil anlayışı ayrılıklarının yerini milliyetçi-sosyalist ayrılığı almış; böylece Türk dili, tam bir keşmekeş içine girmiştir.” (Acar, 1983: 230). 1979 sonları ile 1980 yıllarının başlarında tutucu dilciler Dil Devrimini sol ideolojinin desteklediğini ileri sürerek TDK’nin kapatılmasını ve yerine dil akademisinin kurulmasını istemişlerdir (Çotuksöken, 2007: 32).

“Türkçe bu dönemde tasnife tabi tutuldu, kimi kelimeler adeta ideolojik bir kimlik ögesi haline sokuldu. Bu tasnif birçok yanlışla yol açtı... Bu yıllardaki dil anlayışı siyasi görüşlere göre nitelik kazanmış, kimin sosyalist, kimin milliyetçi olduğunu gösteren bir işaret durumuna gelmiştir... Dil politikası olur ama dilde politika olmaz.” (Özkan, 2003).

1940–1980 yılları arasında Türk diliyle ilgili izlenen dil politikasına bakıldığında, Atatürk döneminde bir bütünlük arz eden dille ilgili çalışmalar, bu yıllarda farklı bir boyuta ulaşmıştır. Türk Dil Kurumunca uygulanan özleştirmeci dil politikası, kimi hükümetler ve aydınlar tarafından desteklenirken, kimi hükümetler ve aydınlar tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca çeşitli dönemlerde hükümetlerin tutumuna göre Kurumun tüzüğünün, bilhassa amaç maddesinin, çeşitli sebeplerle değiştirildiği görülür. TDK’nin amaç maddesindeki asıl değişiklik, 1951 yılında yapılan Olağanüstü Türk Dil Kurultayında çok uzun tartışmalardan sonra gerçekleştirilmiştir. Atatürk’ün sağlığında ikişer yıl ara ile düzenli olarak toplanan Kurultayların

dördüncüsü ancak altı yıl sonra 1942’de, beşincisi üç yıl sonra 1945’te ve altıncısı dört yıl sonra 1949 yılında toplanabilmiştir. Altıncı kurultayda tartışılmaya başlanan amaç maddesi, nihayet iki yıl sonra 1951’de özel olarak ve ilk kez düzenlenen bir olağanüstü kurultay sırasında değiştirilmiştir (Gözaydın, 2003: 407).

1949’da Kurumun amacı; “Türk dilinin özleşmesini, arılanmasını, gelişmesini, güzelleşmesini ve böylece yeryüzü dilleri arasında kendine yaraşan yüksekliğe ulaşmasını sağlamaktır. Kurum bu amaca varmak için, dil kaynaklarını araştırıp ortaya koymaya, Türk dilinin tarih boyunca gelişmesini aydınlatmaya çalışır.” iken (TDK, 2007: 75), 1951’de toplanan olağanüstü kurultayda amaç maddesi şu şekle getirilmiştir: “Türk Dil Kurumunun amacı, dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmaktır.” (TDK, 2007: 105).

Görüldüğü gibi yaklaşık kırk yıllık bir süreçte Türk dili ile ilgili yaşananlar, pek de iç açıcı değildir. Bu yıllarda Türk dili ile ilgili, aydınların kutuplaştığı görülür. 1950–1980 yılları arasında, imlaya ve kelime kadrosuna müdahale edilmiş, en önemlisi de dil işlerinde ideolojik yapılanmaya gidilmiştir (Sertkaya, 2001). Aydınların bir kısmı, Türk dilinin güzelleşmesi için bütün kelimelerin Türkçe olmasını, dili olabildiğince arılaştırmayı istemiştir. Bu görüşe katılmayan aydınlar yapılan bu işlerin uydurmacı-tasfiyeci bir hareketle yapıldığını ve dile zarar verildiğini belirtmişlerdir. Bu noktada asıl önemli olan şey ortak bir dil politikasının olmamasıdır. Hükümetler ayrı, kurumlar ayrı, cemiyetler ayrı, aydınlar ayrı bir dil politikası isteğinde olmuştur. Bunun sonucunda da en büyük etki dilde görülmüştür.

1.2.3. 1980’LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ

Türk dili, 1980’li yıllardan itibaren farklı bir değişim sürecine girmiştir. 1980’lerden sonra çeşitli sosyal olayların etkisi, kentleşme, televizyon ve radyoda devlet tekelinin ortadan kalkması, İngilizcenin her düzeyde ağırlığını hissettirmesi gibi nedenlerle dilin hemen her düzeyinde bir dalgalanma başlamıştır (İmer, 2001: 120).

1950’li yıllarda başlayan ve 1970’lerde iyice kızışan dille ilgili kutuplaşmalar, 1980’li yıllarda da devam etmiş, bunlara ek olarak dilin kendi doğal

ortamında yaşayıp gelişmesini benimseyen grupların ortaya attığı “Yaşayan Türkçe” anlayışı da savunulmaya başlanmıştır.

Türkiye’de 12 Eylül 1980’de yaşanan askeri darbeden sonra, Türkçe üzerinde birtakım sınırlandırmaların getirilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla Türk Dil Kurumu yeniden yapılandırılarak hükümete bağlı resmi bir kurum haline getirilmiştir. Bu yeni yapılandırmayla Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu 1982’de kabul edilen anayasa ile “Atatürk’ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” çatısı altına alınmıştır (TC Anayasası, 2003: 107). Türk Dil Kurumunun amacı da “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, O’nu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.” şeklinde belirlenmiştir (TDK, 2007: 331).

Yaşanan bu gelişme yine aydınlar arasında farklı düşüncelere sebep olmuştur. Yapılan bu düzenleme kimilerine göre Türk Dil Kurumunun özerkliğinin ortadan kaldırılması şeklinde algılanırken, kimilerine göre de devletle bağların güçlü bir şekilde kurulması anlamına gelmiştir.

Türkçe üzerinde yapılan sınırlandırmaların bir örneği de 1985 yılında görülmüştür. 1985 yılında TRT yönetimi bir genelge yayımlayarak belirlediği 205 kelimenin kullanımını yasaklamış, 1 Şubat 1985 yılında yayımladığı ikinci bir genelge ile de bu sözcüklerin programlarda, reklam yayınlarında ve yazışmalarda kullanılmaması kararına titizlikle uyulmasını istemiştir. Yine 1984 tarihinde Turgut Özal imzasını taşıyan yazışma dili konusunda bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. Türkçemizin yapısı ve güzelliğini zedeleyecek hareketlere izin verilmemesi, ana dilimizin tabii seyri içinde gelişmesi gerektiği görüşü belirtildikten sonra, “Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan resmi yazışmalarda ve yayınlarda, güzel Türkçemizin aşırılıklardan kaçınılması; yapı, imla ve kelimelere dikkat edilmesi zorunludur. Bu itibarla, Türk Dili konusunda yapılan ilmi çalışmalar sonuçlanıncaya kadar, kamu kurum ve kuruluşlarının her türlü yazışmalarda ve yayınlarda Anayasa dilini ölçü olarak kabul etmeleri uygun görülmüştür.” şeklinde dille ilgili bir sınırlandırmanın getirildiği görülmüştür (İmer, 2001: 95).

1980 sonrasında Türkçede yapılmaya çalışılan yazım, terim, söz varlığını geliştirme vb. gibi çalışmaların istenen düzeyde olmadığı aydınlar tarafından

belirtilmektedir. Ne yazık ki günümüzde Türk dilinin çoğu aydınlarca kabul edilen pek çok sorunu vardır ve bu sorunların çözümü konusunda da kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun ana nedeni de dilin bu sorunlarının bütün yönleriyle ele alınarak çözümünü sağlayacak bir dil planlamasının yapılamamasıdır. Türk dili konusunda dil planlaması çalışmaları özellikle son yirmi yılda eski hızını kaybetmiştir (DPT, 2000: 36).

1.2.3.1. Türk Dilinin Günümüzde Yaşadığı Sorunlar

Devlet Planlama Teşkilatı Türk Dili Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre, günümüzde Türk dilini tehdit eden başlıca unsurlar; İngilizcenin Türkiye Türkçesi üzerinde istila derecesindeki etkisi, yabancı dille eğitim yapan okulların sayısının her geçen gün artması, terimlerin Türkçeleştirilememesi, Türkçe öğretiminde başarısız sonuçların elde edilmesi olarak belirlemiştir (DPT, 2000: 11).

Türk dilinin günümüzde karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de, Türkçenin aile ortamlarında, eğitim kurumlarında yeteri kadar öğretilmemesi, öğretilen bazı bilgilerin ise uygulamaya geçirilememesidir. Türk dilinin tam olarak ve istenilen şekilde öğretilmemesi, dilin yetersiz ve çocukların dil öğrenme kabiliyetlerinin sınırlı oluşundan değil, dilin ciddiye alınıp gereği kadar öğretilmemesindendir (Ağca, 2001: 22). Bunun yanında dil sevgisindeki bilinçsizlik ve ilgisizlik de dil açısından büyük sorunlar oluşturmaktadır. Ne yazık ki, bireylerde dil bilincini yaratan ve kökleşmesini sağlayan bir dil politikası günümüzde oluşmamıştır.

İlk ve ortaöğretimde istenilen şekilde öğretilemeyen Türkçe dersinin, bu sebeple hâlâ üniversitelerde zorunlu bir ders olarak okutulması, durumun önemini ortaya koymaktadır.

Ana dili eğitiminin ilköğretimde ve ortaöğretimde, tam ve sağlıklı bir biçimde verilmesi gerekirken, yeterli bir ana dili eğitimi verilmediği düşüncesiyle, üniversitelerin bütün bölümlerinde Türkçe dersi verilmeye başlanmıştır. Bu dersler, ilköğretimde ve ortaöğretimdeki eksikliklerin giderilmesi amacıyla üniversitelere konulmuştur (Gürses, 2005: 252). Gençlerin ana dillerini kullanma zayıflıklarından dolayı 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 5. maddesi (I) bendiyle 1982 yılından itibaren ön lisans ve lisans düzeyinde Türk Dili dersi zorunlu tutulmuş; 3747 sayılı

yasanın I. maddesinde de 60 saatten az olmamak kaydıyla okutulması gereği vurgulanmıştır (Samur, 2003: 297).

Oysa ana dilinin çocuğun gelişimine sağladığı önemin farkına varan milletler, kendi çocuklarına temel eğitim diploması vermek için onların ana dillerinde en az iki bin kelimenin anlamını, telaffuzunu, imlasını doğru bilme ve bu kelimelerle kurallı cümle yapabilme becerisini kazanmalarını şart koşmaktadırlar ve bu seviyeye gelebilmeleri için de her türlü tedbiri almayı gerekli görmektedirler (Ağca, 2001: 23).

Günümüzde Türk dili için yaşanan olumsuzluklardan biri de batı kökenli kelimelerin -özellikle de İngilizcenin- aşırı bir şekilde dilde kullanılıyor olmasıdır. Bu durum dilde yozlaşmaya yol açan etkenlerin başında gelmektedir. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Arapça ve Farsça kelimelerin, Tanzimat Dönemi ve sonrasında Fransızca kelimelerin akınına uğrayan Türk dili, şimdi de yaygın olarak İngilizce sözcüklerin akınına uğramaktadır. Bir zamanlar Arapça ve Farsçadan pek çok kelimenin Türkçeye sokulmuş olması ve yakın geçmişte karşı tepkiyle Türkçeden atılmaları, Türk dilinin sözcük dağarcığının gelişmesine dolayısıyla düşünebilme gücümüze büyük zarar vermiştir. Bugün de Avrupa dillerinden binlerce kelimenin konuşmalarımızda, yazılarımızda sıkça görünüyor olması daha önce yaşanan olumsuzluklara benzer bir tehlikenin kapımızda olduğu endişesini yaratmaktadır (Karpuz, 2001: 220). Bu genel manzara karşısında dikkati çeken şey, Doğu kökenli kelimelere gösterdiğimiz duyarlılığı Batı kökenli kelimelere göstermediğimizdir (Zülfikar, 2001: 466).

Yeryüzündeki dillerin hiçbiri arı durumda değildir. Yabancı sözcüklerden arındırılmış bir dil yoktur. Bu nedenle, az ya da çok başka dillerden sözcük alınır. Ama önemli olan bu ödünç sözcük almaların bir sınırının olmasıdır (Günay, 2000: 13).

Yabancı kelimelerin dilimize girmesinin pek çok sebepleri vardır. Bu sebepler özetle;

- 1- Sosyal hayattaki köklü değişiklikler,
- 2- Din ve medeniyet dairesindeki değişiklikler,
- 3- Alfabe değişiklikleri,
- 4- Coğrafya değişikliği,
- 5- Radyoların ve pek çok televizyon kanalının dile yeterli özeni göstermemesi,
- 6- Şirketlerin ve iş yerlerinin umursamaz tutumu,

- 7- Yabancı dil hayranlığı ve dil bilinci eksikliği,
- 8- Bilim ve teknolojiye ilerleyememe,
- 9- Kısmen karşılığı olmayıp boşlukta kalan kavramların yabancı kelimelerle karşılanması,
- 10-Yabancı dilde eğitimidir.

Türk toplumu, İslami dönemde meydana gelen değişimlerden, şehirleşmeden, teknolojik gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Türk toplumunun, yönünü Doğulu düşünce tarzından Batılı düşünce tarzına çevirmesiyle, bu yeni ve farklı hayat tarzı, çoğu zaman kendi kavramları ile birlikte kelimelerini de getirmiştir. Alfabe ve coğrafya değişikliği de yabancı öğelerin dilimize girmesini etkilemiştir. “Benimsenen yabancı kökenli her alfabe beraberinde bazı yabancı sesleri ve yapıları dilimize taşımıştır. Çok alfabe, din ve coğrafya değiştirmek Türk milletinin kültür hayatında olduğu gibi, dilinde de sürekli değişikliklere ve yeni karışmalara yol açmıştır.” (Buran, 2001: 79–80).

Radyo ve televizyonlarda da dil kirliliği açık bir şekilde görülmektedir. Yabancı dizi filmlerinin Türkçeleştirilmesi sırasında yapılan isabetsiz çeviriler de dilimize zarar vermektedir. Dükkan, mağaza, şirket tabelaları ve adlarında her geçen gün yabancı kökenli kelimelere ağırlık verilmesi, Türkçenin arka plana itilmesine yol açmaktadır. Dil bilinci eksikliğinden, yabancı dil hayranlığı hızla artmaktadır. Bu durum, yabancı kelimelerin sadece yazı dilinde kalmayıp hızla halkın diline, günlük konuşma diline girmesi tehlikesini yaratmaktadır. Yabancı kelime kullanma, Avrupalı ve çağdaş görünmenin bir zorunluluğuymuş gibi gösterilmektedir (Zülfikar, 2001: 466).

Yine bilim ve teknolojinin hızla gelişmesiyle her gün yüzlerce yeni sözcüğün üretilmesi ve bu kavramlara karşılık bulunamadığından olduğu gibi alınması, dilimize giren yabancı kelimelerin sayısını arttırmaktadır (Yalçınar, 2003: 585).

Türk dilini kirlüten, kirlenmesine yol açan, üvey evlat durumuna getiren etkenlerden biri de “yabancı dilde eğitim”dir. Sorun, yabancı dil eğitimi ile yabancı dilde eğitimin çoğu kez karıştırılması noktasındadır. Yabancı dilin önemi inkâr edilemez. En az bir yabancı dil bilmek, içinde yaşadığımız bilgi, teknoloji ve iletişim çağında bir ihtiyaç halini almıştır (Karahana, 2001: 55). Önemli olan yabancı dilin eğitim dili olarak ısrar edilmesi noktasıdır. Yabancı dille eğitim arzusu, bugün

anaokullarından başlamakta ve üniversitelerimize kadar neredeyse tüm eğitim sistemimiz içinde yer almaktadır (Tuna, 2001: 77). Türkiye’de yabancı dil bilmenin önemi ve zorunluluğu öne sürülerek eğitim yapılanmasında da değişiklikler yapılmış, yabancı dil öğrenmenin yabancı dille öğretimle gerçekleşebileceği düşünülerek, gerek ortaöğretimde gerekse yükseköğretimde yabancı dille öğretim yapan eğitim kurumları açılmış, bu okullardan yetişen öğrencilerin yabancı dili diğer öğrencilere göre daha çabuk ve iyi öğrendikleri ve de çok başarılı oldukları iddiasıyla bu tür kurumların sayısı zamanla daha da çoğalmıştır (Çelebi, 2006: 286).

Türkiye’de ortaöğretimde yabancı dilde eğitim, yabancı okulların açılmasıyla ve Galatasaray Lisesi ile başlamıştır. Başlangıçta yabancı okullarda bütün derslerin yabancı dille yapılmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde okullara Türk ve Müslüman öğrencilerin de devam ettiği göz önünde bulundurularak Din Bilgisi ve Türkçe derslerinin de programa konulması sağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde Tevhit-i Tedrisat Kanunu’nun çıkmasıyla birlikte yabancı okullar ciddi bir şekilde denetim altına alınmış ve Türkçe, Din Bilgisi, Tarih, Coğrafya dersleri Türkçe ve devlet okullarındaki müfredatla okutulmuştur. 1930’larda Türk Eğitim Derneği tarafından Yabancı Dil Takviyeli Türk Okulları açılmaya başlanmış ve 1950’lerde bu okulların adı Maarif Koleji olmuştur. Bu okullarda, yabancı okullar gibi yabancı dilde eğitime geçilmiştir.

“Bunlar özel öğretim kurumlarıydı. Yabancı okullardaki eğitim; fen ve matematik dersleri yabancı dilde okutulmakta ve yabancı dil haftalık ders saati artırılmış olarak verilmekteydi. Ne var ki, üniversite de bile yabancı dilde eğitimin tartışılması ve Türkçe öğretime geçilmesinin istenmesine rağmen, 1975’te devlet de bazı derslerini yabancı dilde eğitim yapan okullar açmaya başladı ve bu okullara Anadolu lisesi denildi. Kısaca ortaöğretimde sınırlı da olsa yabancı dilde eğitime geçildi. Daha sonra mahdut olan Anadolu Liseleri yaygınlaştırıldı.” (Bayram, 2001: 47).

Yükseköğretim kurumlarında yabancı dille eğitim ise 1956’da Amerikan örnekleri esas alınarak kurulan ODTÜ ile başlamış ve bunu 1971’de Boğaziçi Üniversitesi takip etmiştir (Karahana, 2001: 53). ODTÜ kurulmadan önce yapılan yabancı dilde eğitimler daha çok ilköğretimde, ortaöğretimde, lise ve dengi okullarda yürütülen bir eğitim sistemi iken ODTÜ ile beraber yükseköğretim kurumlarında da yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Çeçen, 2001: 70). Yabancı dille eğitim, yükseköğretimden başlayarak ortaöğretime, ilköğretime ve hatta anaokullarına kadar

yaygınlaştırılmaktadır. Buna en çarpıcı örnek MEB Talim Terbiye Kurulunun Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan yönergesidir. MEB Talim Terbiye Kurulunun Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan 30 Mart 2000 tarih ve 32 sayılı yönergesi ile “Okul öncesi eğitim kurumları ile ilköğretim okullarının 1., 2., 3. ve 6., 7., 8. sınıf öğrencilerinin fen dersleri ve laboratuvar çalışmalarının yabancı dil destekli yapılması” önerilmektedir (Karabulut, 2001).

Ülkemizde ana dili öğretiminin bile sağlıklı, eskimiş yöntemlerle yapıldığı düşünülürse, yabancı dilde eğitimin nasıl yararlı olabileceği merak konusudur. Çocuk ve gençlerimiz, Türkçenin ses, biçim, anlam özelliklerini, mantığını kavramadan bir yabancı dille tanıştırılmakta, böylece Türkçe düşünceleri engellenmektedir (Özel, 1996: 54).

Aydın Köksal (2006), yabancı dille eğitimin öğrenciler bakımından yarattığı sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

“Yabancı dille eğitim yöntemiyle, gençlerimiz ne fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi temel bilimleri, ne de yabancı dili öğrenebilmektedirler. Matematik dersinde öğretebildiğimiz yabancı dil birikimi (örneğin sözcük sayısı), doğrudan yabancı dil dersinde öğretmemiz gerekenin 1/30'unu geçmemektedir. Çünkü yabancı dille eğitim, bir yabancı dil öğretme yöntemi değildir. Yabancı dille eğitimde, öğrencinin öğrenme isteğini, bilime ilgisini ve kendine güvenini yitirmesine; toplumsal düzeyde ise ulusuna, devletine, ana diline, kültürüne olan güvenini ve bağlılığını yitirmesine yol açmaktayız... Çocuğun bilişsel gelişmesini gerçekleştirdiği dile ana dili denmesinin nedeni, çocuğun bu süreci genellikle “anasının kucağında” onunla birlikte yaşamasındandır. Çocuk bunu babasının ya da bir dadının, bir yabancıya “kucağında” yaşarsa, onun ana dili kuşkusuz babanın ya da bu yabancıya dili olur. Bu, genetik değil, kültürel bir olgudur... Yabancı dilde okuma ve anlama hızı, ana dile göre çok daha yavaştır. Yabancı dille eğitim görmekte olan öğrencilerde bu hız, ana diline göre 3–5, giderek 6–8 kat daha yavaş olabilmektedir. Bir öğrenci için bu yavaşlık, onun bütün öğrenme isteğini ortadan kaldıran bir işkenceye dönüşebilmektedir. Türk öğretmenin Türk öğrencilere, İngilizce konuşarak fizik öğretmeye çalışması, sınıfı, gerçeküstü saçma bir kara güldürünün oynandığı bir tiyatroya dönüştürmektedir. Bu durumda, öğretmenin dersi anlatmadaki başarımı (performansı) da, öğrencinin anlamadaki başarımı da her birinin yeteneklerinin ancak bir bölümüyle gerçekleştirebilir. Bu başarımın (performansın) %70’ler olması durumunda öğretimde toplam başarı yarıya, %50’ler olduğundaysa dörtte bir düşmektedir ($0,5 \times 0,5 = 0,25$). Bu yüzden birçok okulda, İngilizce başlayan ders, yasak savar gibi bir süre yabancı dilde anlatıldıktan sonra, bir soru yüzünden ya da başka bir nedenle iletişim Türkçeye kayar kaymaz, bütün öğrencilerin “uyandıkları” gözlenmekte; ders, ancak o zaman başlamış olmaktadır... Sonuç olarak, yabancı dille eğitimin,

en değerli gençlerimizi ezberciliğe yönelten, dolayısıyla onları bilimden soğutan, anlayış, anlatım ve yaratıcılıklarının gelişmesini baltalayan, sağlam meslek bilgileri edinmelerini engelleyen, yabancı dili de üstünkörü bir düzeyde öğrenmelerine ancak yeten çok yanlış bir yöntem olduğu açık seçik ortadadır. Bu öğrencilerimizden birçoğu da yabancı dille eğitim düzeninde gördükleri baskı, kurslarla, özel öğretmenlerle günde 2–3 vardiya çalışma zorunluluğu nedeniyle oyun, spor, dinlenme, arkadaşlık ve toplumsal ilişkiye zaman bırakmayan bir yaşamın çıkmazında, ruhsal dengelerini yitirmekte, bunalımlar geçirmekte, yaşam boyu başarısızlıklara sürüklenmektedirler. UNESCO’ya göre insan haklarının en başta gelenlerinden biri ana dilinde eğitim hakkıdır.”

Yabancı dilde eğitim, ancak sömürge ülkelerinde görülebilecek bir durumken, Dünyada siyasi bir sömürge olmadığı halde yabancı dilde eğitim yapan tek ülkenin Türkiye olması hem şaşılacak hem de onurumuzu kıracak bir davranıştır (Günay, 2000: 14).

“Sömürge olanlar dışında birçok ülkenin eğitim kurumları, kendi ana dilini ilk ve orta öğretimde vatandaşlarına doğru şekilde kazandırmaya özen göstermektedir. Bu ülkelerde, anaokulundan üniversiteye kadar yabancı dilde eğitim yapan okulları da bulmak mümkün değildir. Her seviyedeki eğitimin dili, o ülkenin kendi ana dilidir. Hatta yabancı filolojilerin eğitim dili bile, o ülkenin ana dilidir. Sömürge olmayan Türkiye ise, tam bir yabancı dil cennetidir. İngilizce eğitim yapan ve bu özellikleriyle devlet bütçesinden inanılmaz teşvikler gören her seviyede okulumuz mevcuttur.” (Uğurlu, 2000: 481).

Yabancı dille eğitim, insanları kendi dillerinden, kendi kültürlerinden uzaklaştıran, halkına yabancı olmasını sağlayan tehlikeli bir yoldur. Dersleri iyi bilmedikleri bir dilde öğrenmeye çalıştıklarından gençler başarılı olamamaktadır. “Daha ana dilinde okumaya, yazmaya başlamadan, kendi dilinin temel sözcüklerini bile öğrenmeden çocuklarımızı yabancı dile yönlendirmeye çalışmak, onları dilsiz bırakmak gibi bir sonuç doğurur.” (Yalçın, 2003: 587).

Birey, çevresini ana dilinin penceresinden algılar. Eğitim dilinin yabancı olması ana dili öğretimini baltalar, ana dili bilincini ortadan kaldırır, ulus olma özelliğimizi tehlikeye sokar, dilimizin dünya dilleri karşısındaki eşitlik hakkını ve değerini yok eder (Samur, 2003: 297). “Yabancı dilde eğitimin çok önemli bir mahzuru da, Türkçeden başka dille resmen eğitim yapılması etnik taleplere meşrutiye kazandırmasıdır. Bu uygulama Kürtçe eğitim taleplerine zemin hazırlamıştır.” (Bayram, 2001: 50).

Yabancı dilde eğitim Türkçenin geri plana itilmesine sebep olur. Bunun örnekleri tarihte Selçuklu ve Osmanlı zamanlarında görülmüştür. Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde ilim dilinin ağırlıklı olarak Arapça olması Türkçenin bilim, edebiyat ve devlet dili olma özelliklerini zedelemiştir (Buran, 2001: 81).

Yaşadığımız bunca örneğin olmasına rağmen hala eğitim dilinin yabancı olmasını istemenin sonuçları şimdiden bellidir. Buna rağmen yaklaşık elli yıldan beri yabancı dilde eğitim, bilinçli olarak yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Yabancı dilde eğitim yapmanın gerekçelerini savunanlar, Sinanoğlu'na (2002: 94–100) göre genellikle şu fikirleri ileri sürmektedir:

- 1- Bilim uluslararasıdır. Uluslararası bilim dili de İngilizcedir. O halde eğitimi İngilizce yapalım.
- 2- Çocuğumuz yabancı dil öğrensin. Onun için yabancı okula gitsin.
- 3- Uluslararası üniversite kurma düşüncesi, dünyanın çeşitli ülkelerinden öğrenci gelecek fikri.
- 4- Kendi dilini kullanmak, geliştirmek istemeyi şovenlik, İngilizceyle eğitimi insancılık, ilerencilik sayma fikri.

Bu maddelerde asıl üzerinde durulması gereken nokta, yabancı dil vasıtasıyla bir başka kültürü ikame etmeye çalışmak ve bu sayede de, millî kültürü zayıflatarak, etkisiz hale getirme niyeti amaçlanmaktadır (Yüce, 2001: 461). Böylece yabancı dille eğitim yapan okullar, eğitim yoluyla kültür sömürgeciliği yaparak, kendi istedikleri gibi düşünen insan tiplerini kolayca elde etmiş olmaktadırlar (İşçi, 2000: 109).

Eğitimin Türkçe, yani ana dilde olması gerektiğini savunanların görüşü ise genellikle şu noktalar üzerinde toplanmaktadır:

- 1- Yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde eğitimin birbirine karıştırıldığı, resmi dilin Türkçe olduğu, ana dilinin ulusal kültür ve kimliğin temelini oluşturduğu, yabancı dilin bir amaç değil araç olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.
- 2- Anayasasına göre resmi dili Türkçe olan Türkiye'de eğitim dilinin de Türkçe olması gerekmektedir ve yabancı dille yapılan mesleki eğitim ana dilindeki eğitim kadar başarılı ve kaliteli olamaz.
- 3- İyi bir yabancı dil öğretimi için eğitimin yabancı dilde yapılması şart değildir ve yabancı dilde eğitim Türkçeyi ikinci dil ya da yabancı dil durumuna düşürmektedir.

Toplumsal çeşitli alanlarında var olan yabancı dil egemenliğinin yanı sıra eğitim dilinin de yabancı dil olması ulusal birlik ve bilince zarar verebilir.

4- Yabancı dilde eğitim sömürge ülkelerinde bile ortadan kalkmaya başlamıştır. Yabancı dilde eğitim ve öğretim ana dilde anlama ve kavrama yeteneğini geliştirmez, ana dilinin mantığına zarar verebilir, beyin göçünü teşvik eder (Şimşek, 2005: 111).

Yabancı dil öğrenme için gerekli şartların oluşturulamaması, üniversite seviyesinde dahi bir yabancı dil öğrenme sorununun halledilememesi, yabancı dil öğretirken kendi kültürel unsurlarımızın bilinçli olarak işlenememesi, yabancı dil öğretme konusunda pek de başarılı olunamadığını göstermektedir (Altan, 2003: 58). Türkiye’de eğitim dili Türkçe olmalı, yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde eğitimin farklı şeyler oldukları özümsemeli, Türkçenin gelişimi için bireysel ve toplumsal her aşamada çaba gösterilmelidir. Eğitim kurumlarında yürütülmekte olan yabancı dilde eğitime son verilmeli, yabancı dil öğretimi için iyi bir ana dili eğitiminin şart olduğu unutulmamalı ve bu konu ulusal bir eğitim politikası olarak benimsenmelidir. Zaten Anayasanın 3. maddesindeki Türkiye Cumhuriyetinin dilinin Türkçe olduğu ve 42. maddesindeki Türkçeden başka hiçbir dilin eğitim öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği maddeleri yabancı dilde eğitim yapılarak Türkçenin geri plana itilmesini engellemektedir (Şimşek, 2005: 120–121).

Telaffuz yani söyleyiş ile ilgili sorunların, yazımla ilgili sorunların, söz dağarcığımızdaki daralma ve anlatım kısırlığı ile ilgili sorunların, sözcük ve terim üretimindeki sorunların, dilin yapı ve işleyişine aykırı kullanımlardan kaynaklanan sorunların da, bugün Türk dilinin yaşadığı önemli sorunlar olduğu aydınlar ve dil bilimciler tarafından ifade edilmektedir.

Türk dilindeki bozulmaların ve yozlaşmanın, Türk dilinin yaşadığı güncel sorunların, getireceği sonuçları Zeynep Korkmaz şu şekilde dile getirmiştir:

- 1- Türkçenin çok sağlam olan sistem yapısı bozulur, düzenli bir dil olmaktan çıkar.
- 2- Dilimiz kendi kendini besleme, geliştirme ve güzelleştirme gücünü kaybeder.
- 3- Dil, toplum bireyleri arasında sosyal bir akrabalık bağı kurduğundan bu bağın gevşemesi ile dille düşünce arasındaki bağlantı sarsılır. Türk insanının düşünce sisteminde ve anlatım düzeyinde gerileme baş gösterir. Bu da yaratıcılığı engeller;

edebiyat dili, sanat dili, bilim ve felsefe dili büyük yaralar alır. Ayrıca, toplumun bireyleri arasındaki birlik ve bütünlük duyguları zayıflar.

4- Kelime dağarcığı gittikçe büzülmeye ve daralmaya uğrayacağı için toplumun kültür değerlerinde de çöküntü başlar. Dolayısıyla kültürdeki yaratıcılığı ve gelişmeyi de köstekler. Daha doğrusu millet varlığının can damarlarını kurutur. Dil kaybı demek kültür kaybı demektir.

5- Çağdaş medeniyet düzeyinin gerekli kıldığı üstünlüğe ulaşabilmek dil ve kültür zenginliğine bağlı olduğuna göre, bunu gerçekleştiremeyen toplumumuz bir kimlik bunalımına düşer, dünya milletleri arasında geri plana itilmeye mahkum olur (1997: 137-138).

Türk dilindeki bozulmanın ve yozlaşmanın önlenmesi için yapılması gereken en önemli şey, Türk dilinin korunması ve gelişmesi için devletin izleyeceği bir dil politikasının meydana getirilmesidir. Bu konuda Fransa'nın kendi diliyle ilgili olarak yaptığı yasal bir düzenleme meydandadır. Fransız Başbakanının ve Kültür Bakanının ortak önerileri ile Fransızca'yı İngilizcenin akınından korumak için "Fransız Dilinin Kullanımına İlişkin Yasa Tasarısı" adlı bir tasarı hazırlanmış ve bu tasarı kanunlaşmıştır (Korkmaz, 1995: 1279).

Fransızlar, 1966'dan başlayarak dillerini korumak için aşama aşama bütün devlet örgütünü işin içine katan çok önemli adımlar atmışlardır. 1975'te dili koruma yasaları çıkarmaya başlamışlar, 1992'de, anayasaya resmî dilin Fransızca olduğunu eklemişler, yasalara koşut olarak, bir dizi düzenleyici işlem yapmışlar, dil için savaşım vermek üzere, üç düzeyde örgütlenmeye gitmişlerdir:

- 1- Cumhurbaşkanlığı katında, bütün dünyada Fransızca'yı izleyen bir yüksek kurul,
- 2- Başbakanlık katında, dil alanında somut yöneltleri (siyasetleri) kararlaştırıp uygulamaya sokan bir üst kurul,
- 3- Bakanlıklarda ve radyo-televizyon gibi önemli kamu yönetim birimlerinde, ilgili alanın dil sorunlarını çözmekle görevli sözcük kurulları.

Bütün bu düzenlemeler, resmî gazetenin bu konuya özgülenmiş bir sayısında yayınlanmakta ve yeni düzenlemeler geldikçe bu sayının yeni baskıları yapılmaktadır. İngilizce terimleri karşılamak için bu kurullarda üretilen binlerce sözcük resmî gazetede listeler halinde yayınlanmakta, resmî yazışmalarda ve devlet okullarında bu sözcükleri kullanmak zorunlu tutulmaktadır (Eroğul, 2003: 440).

Türkiye’de de son zamanlarda Türk dilinin korunması için hükümetçe ve Meclis tarafından çalışmalar başlatılmıştır. 1997 yılında hükümet tarafından dilimizin korunması için bir çalışma yapılmış, ancak istenilen düzeyde olmamıştır. 2006 yılında ise AKP İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem, Türkçenin bozulma ve yabancılaşma nedenlerinin tespiti ve gereken tedbirlerin alınması amacıyla Meclis araştırması açılmasını istemiş, bu amaçla Türkçede son yıllarda artarak devam eden bozulma ve yabancılaşmanın nedenlerinin araştırılarak, toplumsal birlik ve beraberlik üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin alınması amacıyla hazırladıkları önergeyi, TBMM Başkanlığına sunmuşlardır. (<http://www.turkcan.org>) Bunun üzerine TBMM’de “Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Etkin Kullanımı İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla 13 Şubat 2007 tarihinde Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, 26 toplantı yapmış, 39 konuğu dinlemiştir. Genel seçimlerin 22 Temmuz’a alınmasından dolayı komisyon, hazırladığı raporu TBMM’ye sunmuştur. Üç aylık çalışmanın sonucunda hazırlanan rapor 200 sayfadan ve 8 bölümden oluşmuştur. Raporda şu bölümler yer almıştır:

- 1- Araştırma Komisyonunun çalışmaları,
- 2- Dil ve dilin önemi,
- 3- Dünya dilleri ve Türkiye,
- 4- Türkçenin tarihî dönemleri,
- 5- Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler,
- 6- Türkçenin gücü,
- 7- Türkçenin bugünkü durumu, sorunları ve sebepleri,
- 8- Çözüm önerileri.

Komisyon Başkanı AKP İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem, Türkçeyle ilgili şunları ifade etmiştir: “Türkçe dünyanın en köklü dillerinden bir tanesi. Bugün dünyada konuşulan pek çok dilin bulunmadığı bir dönemde Türkçe konuşuluyordu. Türkçenin bir başka gücü de büyük bir coğrafi alanda konuşuluyor olması. Konuşan sayısına baktığımız zaman da Türkçe dünyadaki 5 büyük dilden biri. Dilimizin bir başka gücü de tarih boyunca hep devlet ve bilim dili olmuştur. Bugün her ne kadar 'bilim dili midir değil midir?' tartışması yaşanmasına rağmen, tarihimize baktığımız zaman Türkçe güçlü bir bilim dilidir. Türkçe aynı zamanda söz varlığı açısından

zengin bir dildir. Yanlış bilinen bir konu da Türkçenin söz varlığının az olduğudur. Halbuki, bugün İngilizcenin 700 bin kelimedenden oluştuğu kabul ediliyor. Türkçe de bundan daha az söz varlığına sahip değil. Bugün akrabalık açısından dünyanın en çok akrabalık ismi bulunan dili Türkçedir. Renkler, ikilemeler ve başka birçok özellik sayılabilir Türkçeyi farklı yapan. Dünya çocukları içerisinde dilini en kolay öğrenen Türk çocuklarıdır. Türkçe kolay öğrenilen bir dildir. Türkçe üretken bir dildir. Birçok kelime üretme imkanımız var. Dilimiz sesi ve ahengi bakımından da gerçekten nadide dillerden bir tanesidir.” (<http://www.tpb.org.tr>)

Komisyonun Türkçenin bozulmasını engellemek için aldığı çözüm önerilerinden bazıları ise şu şekildedir:

“Yabancı dille eğitimden vazgeçilmeli. Medya kuruluşlarından başlamak üzere yabancı isim kullanımına son verilmeli. Yabancı tabelaya yüksek vergi getirilmeli. Eurovision Şarkı Yarışması'na Türkçe eserle katılmalı. Sınavlarda test yönteminden vazgeçilmeli. Medya kuruluşlarının adları Türkçeleştirilmeli. Spiker, haber ve program sunucuları, Türkçe yeterlilik belgesine sahip olmalı. Çocuk programları ve bu programlardaki kahraman adları Türkçeleştirilmeli. Reklamlarda, yabancı kökenli kelime ve adlara yer verilmemeli. Alfabe de bulunmayan harf ve işaretler, işyeri adlarında da yer almamalı. Bilgisayar, internet ve cep telefonu dili Türkçe olmalı. Spor terimleri Türkçeleştirilmeli. Türk coğrafyasında Türkçe eğitim yapan okullar desteklenmeli. Öğretmenler Türkçe dil yeterlilik sınavına tabi tutulmalı; başarılı olanlar ödüllendirilmeli. Nasreddin Hoca, Deli Dumrul, Keloğlan gibi kahramanlarla ilgili çizgi film ve programlar hazırlanmalı. Kitap sevgisi ve kitap kullanma becerisi kazandırmak için karnelere kitap kullanma notu konulmalı. Ders kitaplarının içinde imla kılavuzu ve sözlük de yer almalı.”(<http://www.emo.org.tr>).

Komisyonun sıraladığı Türk dilinin korunması için alınması gereken bu önlemlerin herkesçe kabul edildiği düşünülmektedir. Ancak düşündürücü olan nokta, Komisyon Başkanı Ekrem Erdem'in şu sözleridir: “Türkçeye yönelik millî bir dil politikamızın olmadığını tespit ettik. Bunun için millî bir dil politikası belirlenmesi ve bu politikayı belirleyecek bir kurumun kurulmasını önerdik.” (<http://www.meclishaber.gov>).

Görüldüğü gibi Türk diliyle ilgili millî bir dil politikasının olmadığı, Komisyon tarafından açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Artık yapılması gereken en önemli şey, Türk dilinin geliştirilmesi, korunması, gereken değeri görmesi için devlet tarafından bir dil politikasının oluşturulması zorunluluğudur.

Yasama döneminin sona ermesiyle Komisyonun raporu görüşmeye açılmadan dağılmış, yeni yasama döneminde ise aynı isim ve amaçla yeni bir

komisyon oluşturulmuş, 5 Şubat 2008 tarihinde başlayan çalışmaların sonucu Haziran 2008’de rapor halinde yayınlanmıştır. Necat Birinci başkanlığında oluşturulan yeni komisyon, Türk dilinin sorunlarını belirlemiş ve ayrıntılı çözüm önerileri sunmuştur. Komisyona göre Türk dilinin bugün yaşadığı sorunların nedenleri; dil bilincinin oluşturulamaması, millî bir dil politikasının eksikliği, Türkçe öğretimindeki yetersizlik, Türkçeyi özensiz kullanma, yabancı dille öğretim, bilim dili olarak Türkçenin tercih edilmemesi ve kelime ve terim türetmedeki yetersizlik olarak belirlenmiştir (TBMM Raporu, 2008: 72–78).

Günümüzde dil konusunda yaşanan sıkıntıların kısa zamanda halledilmesi ve bireylerin Türk dilinin bilincinde olması önem arz etmektedir. Türk toplumunun gelecekte de Türk olarak varlığını sürdürebilmesi ve hatta Türk dünyasıyla iş birliği hâlinde güçlü bir varlık olabilmesi büyük ölçüde dilini korumasıyla ve zenginleştirmesiyle mümkün olacaktır (DPT, 2000: 16).

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİL POLİTİKASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ

2.1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ

Avrupa Birliği adı verilen kurum, ortak amacı paylaşan ve ortak değerler etrafında birleşen ülkelerin kendi aralarında meydana getirdikleri siyasi ve kültürel büyük bir birliktir. Bu birliğin oluşumunda ekonomik bütünleşme hedefinin yanında, siyasi ve sosyal bütünleşme hedefinin de olduğu aşîkârdır. Avrupa Birliği, başlangıçta ülkeler arasında ekonomik birleşmeleri hedefleyen, temel vurguyu ekonomi üzerinde yoğunlaştıran, bu yüzden de “Ortak Pazar” olarak adlandırılan bir topluluk görünümünde iken; bugün gelinen noktada ekonomik birliğin yanında siyasal, sosyal ve kültürel, uluslararası güçlü bir yapıya büründüğü görülmektedir. Avrupa Birliği küreselleşme sürecinde Avrupa kıtasını saran büyük bir güç olma yolunda ilerlemektedir. Bu açıdan bakıldığında ilk zamanlarda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak nitelendirilen kurumun, sonraları Avrupa Topluluğu (AT), ardından da Avrupa Birliği (AB) adıyla nitelendirilmesi anlamlıdır (Bulaç, 2001: 8).

Avrupa Birliği, günümüzde birden fazla farklı kültürel dokuyu, toplumsal ve tarihsel unsuru ortak bir noktada birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yüzden Birliğin kendine özgü yasaları, parlamentosu, kurumları, dilleri, eğitimi, sosyal hayat anlayışı, ortak bir dış politikası ve felsefesi vardır. Kısacası Birlik, siyasetten ekonomiye, eğitimden uluslararası ilişkilere kadar her alana yayılmış gelişmiş bir organizasyondur.

Avrupa Birliği'nin amacı; topluluğa üye olan ülkelerin, ekonomik ve siyasal birlik içinde bütünleşmesini sağlamaktır. Bu sayede ortaya çıkacak olan büyük bir pazarın yaratacağı imkânlardan yararlanarak, Avrupa'ya eski gücünü kazandırma ve Birliğe katılan ülke halklarının refah seviyesini yükseltme hedeflenmektedir. Bu teşebbüsün arka planında, yüzyıllardır gündemde olan Birleşik Avrupa Devletleri

fikrini hayata geçirme arzusunun olduğu söylenmektedir. Ancak, Orta Çağ'dan bu yana bir ideal olarak zihinlerde olan bu birleşme arzusu, Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik, askerî ve siyasi rekabetlerin büyük savaşlara sebebiyet vermesi dolayısıyla bir türlü gerçekleşmemiştir (Bulaç, 2001: 24). Avrupa, yüzyıllar boyunca kıtayı oluşturan devletlerin çıkarları doğrultusunda savaşlara neden olmuştur. “Dolayısıyla, tarih boyunca farklı Avrupa’lar kurulmuştur ama Avrupalıları bütünleştiren bir Avrupa kimliğinden bahsetmek pek mümkün olmamıştır.” (Erdenir, 2005: 13).

İşte Avrupa Birliği’nin kuruluşundaki asıl gaye, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da kalıcı bir barışın sağlanması ve Avrupa’nın kalkınması amacına dayanmaktadır. Aslında Avrupa ülkeleri arasında bir birliğin sağlanması amacı daha önce ifade edildiği gibi çok eskilere dayanmaktadır. Avrupa’da yaşanan her savaştan sonra kalıcı bir barışın sağlanması fikri her zaman gündeme gelmiş ve bu barış fikrinin sağlanmasının tek yolunun Avrupa devletlerinin tek bir çatı altında birleşmesi olduğu tasavvur edilmiştir. Ancak, Avrupalı devletlerin, aralarında meydana gelebilecek anlaşmazlıklara barışçıl yollardan çözüm aramak için kurmayı düşündükleri birlik fikri, Avrupalı devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı birbirleriyle sorunlar yaşamaları ve savaşmaları nedeniyle bir türlü gerçekleşmemiştir. Avrupa ülkeleri arasında yaşanan bu siyasi ve ekonomik rekabetler, iki dünya savaşına yol açmış, milyonlarca insan bu savaşlarda ölmüş ve dengeler Avrupa’nın zararına işlemeye başlamıştır. İşte Avrupa bütünleşme süreci, iki dünya savaşının yıkıntılarından çıkan kıtanın ideolojik, siyasal ve ekonomik olarak ikiye bölündüğü, Doğu-Batı bloklarının kutuplaştığı bir soğuk savaş ortamında başlamıştır (Kaleağası, 1994: 149).

2. Dünya Savaşı’nın yıkıntıları üzerine kurulan yeni Avrupa’da barış ve istikrarı sürekli kılmak amacıyla en önemli hedef olarak ulus devletler arasındaki tehlikeli rekabetin ve milliyetçiliklerin aşılmasını sağlayacak yeni bir tür uluslarüstü siyasi düzenin kurulması ve her alanda zaman içinde oluşacak yakınlaşmalarla bütünleşmenin gerçekleştirilmesi beklenmiştir (Yazgıç, 2005: 10–11).

Diğer yandan Avrupa, yaşanan bu savaşlardan dolayı da dünya hâkimiyetini ABD’ye ve SSCB’ye bırakmak zorunda kalmıştır. SSCB savaş şartlarından yararlanarak hemen hemen bütün Doğu Avrupa’yı kontrolü altına alırken, ABD de

süper güç olma yolunda ilerlemiştir. Bütün bu nedenlerden dolayı Avrupa ülkeleri arasında bir birlik fikri düşüncesi doğmuştur (Güven, 1997: 2).

2. Dünya Savaşı'ndan sonra harap olan Avrupa'nın yeniden canlandırılması görevini ABD üstlenmiştir. Yorgun düşmüş ve yıkılmış bir kıtanın yeni savaşlar için uygun bir ortam olacağını düşünen ABD, Avrupa'yı yeniden kalkındırabilmek için Avrupa'ya yardım etme kararı almıştır (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 7).

ABD'nin siyasi, askerî ve mali yardımları, Avrupa'yı bir nebze olsun rahatlatmış, ancak "Marshall Planı" olarak bilinen bu yardım, ülkeler arasında, yapılan yardımın kullanılması sorununu ortaya çıkarmıştır. Zamanın İngiliz Başbakanı Winston Churchill 1945 yılında bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri kurmanın zorunlu olduğu fikrini ortaya atınca, bu öneri, Avrupa'da olumlu bir yankı bulmuştur. Bütünleşme sürecinin kurumsal temellerini Ernst Haas atarken, Avrupa Birliği'nin mimarlarından Fransa Planlama Örgütü Başkanı Jean Monnet bu birleşme düşüncesini geliştirerek birleşmenin amacını, "Avrupa'nın dünyadaki yerini koruma, etkinliğini ve saygınlığını tesis etme ve halkının hayat düzeyinin sürekli bir biçimde yükseltilmesini sağlama" olarak ifade etmiştir (Bulaç, 2001: 14).

Birlik fikrinin ortaya atılmasından sonra Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, 9 Mayıs 1950'de Avrupa ülkelerine, savaş sanayinin ana ham maddeleri arasında yer alan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslararası bir örgütün sorumluluğuna verilmesi konusunda bir çağrı yapmıştır. 9 Mayıs 1950 yılında yapılan bu beyanat, bugün AB'nin çekirdeğini oluşturmuştur. (Güven, 1997: 9; Yazgıç, 2005: 13) Tarihi beyanatın içeriği şu şekildedir:

"Bir Yön: Dünya barışı, onu tehdit eden tehlikelere karşı yaratıcı çabalar olmadan korunamaz. Örgütlü ve canlı bir Avrupa'nın uygarlığa getirebileceği katkı barışçı ilişkilerin sürdürülebilmesi için gereklidir.

Bir Yöntem: Avrupa'nın bir çırpıda kurulması mümkün değildir ve bütüncül bir yapı da söz konusu olamaz bu bağlamda; önce gerçek bir dayanışma yaratarak somut olgularla gerçekleşecektir bu. Avrupa uluslarının bir araya gelmesi için Fransa ve Almanya'nın yüzyıllık düşmanlığının ortadan kaldırılması gerekir. Fransız yönetimi Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin tümünü öteki Avrupa ülkelerinin katılımına açık bir örgütlenme içinde ortak bir Yüksek Otorite'nin emrine vermeyi önermektedir.

Bir ara hedef: Katılmak isteyen tüm ülkelere açık bir üretimle ilgili olarak güçlü bir birliğin oluşturulması Avrupa'nın ekonomik birleşmesinin temellerini atacaktır.

Nihayet, bir temel hedef: Bu öneri barışın korunması için gerekli bir Avrupa

federasyonun ilk somut temellerini atacaktır.” (Mathieu, 2006: 12). Bu çağrı olumlu karşılanmış ve Almanya, Belçika, Lüksemburg, Fransa, İtalya, Hollanda tarafından 18 Nisan 1951 yılında Paris Antlaşması imzalanarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Paris Antlaşması 25 Temmuz 1952’de yürürlüğe girmiştir. Paris Antlaşması ile üye ülkeler arasında ortak bir kömür ve çelik pazarı oluşturulması, ekonominin geliştirilmesi ve bu sayede de istihdam ile hayat seviyesinin yükseltilmesinin sağlanması hedeflenmiştir. AKÇT’nin başarılı çalışmaları sonucu, üye ülkeler, bu gelişmeyi genel bir ekonomik iş birliğine dönüştürmeyi başarmışlardır (Coşkun, 2002: 69). Bunun üzerine Paris Antlaşması’nı imzalayan altı ülke arasında AKÇT ile sınırlı bir alanda başlatılan bütünleşme çabalarını ekonominin yanında çeşitli alanlara da yaygınlaştırma girişimleri kapsamında, Avrupa genelinde siyasi alanda bir bütünleşme gerçekleştirme yoluna gidilmiştir. Ancak, 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında Avrupa Siyasal Topluluğu olarak somutlaşan dış politika ve savunma politikası alanlarındaki bütünleşme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması neticesinde, ekonomik bütünleşme gerçekleştirilmeksizin siyasi bütünleşmeye ulaşılamayacağı şeklindeki görüş ortaya çıkmış ve bu doğrultuda ekonomik bütünleşme çabaları yoğunluk kazanmıştır (Yazgıç, 2005: 15–17). Bunun üzerine, Messina’da, 1-2 Haziran 1955 tarihinde düzenlenen konferansta iki yeni topluluğun daha kurulması kararlaştırılmış, bütünleşmenin devam etmesi, ekonomik ilişkiler ve nükleer enerji konularında da iş birliğine gidilmesi yolunda kararlar alınmıştır (Güven, 1997: 13).

25 Mart 1957’de, bu kez Roma’da imzalanan Roma Antlaşması ile nükleer enerji konusunda üye devletler arasında koordinasyon ve iş birliği sağlanmasını amaçlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve ekonomik alanda bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Böylece AKÇT ile birlikte bugünkü Avrupa Birliği’nin temelini teşkil eden EURATOM ve AET’nin kurulmasıyla Avrupa devletlerinin ortak hedefler doğrultusunda birleştirilmesi fikri gerçekleştirilmiştir (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 12).

248 madde, ekler ve protokollerden oluşan Roma Antlaşması ile kömür ve çelik alanında öngörülen iş birliğinin bütün ekonomik alanları içine alacak şekilde

genişletilmesi hedeflenmiştir. Roma Antlaşması, birçok değişiklikten sonra bugün yürürlükte olan Nice Antlaşması'yla sonuçlanmıştır (Mathieu, 2006: 15).

Antlaşma ile kurulan AET'nin amacı Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasını sağlamak olmuştur. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeyi sağlamak üzere, ilk araç olarak üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve gümrük birliği kurulması öngörülmüştür. Roma Antlaşması'nın 2'nci maddesinde AET'nin hedefi "Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir" şeklinde özetlenmiştir (Yazgıç, 2005: 18).

Birlik fikrinin Avrupalı ülkeler tarafından benimsenmesiyle İngiltere, Danimarka ve İrlanda 1973'te (Birinci Genişleme), Yunanistan 1981'de (İkinci Genişleme), Portekiz ve İspanya 1986'da (Üçüncü Genişleme) topluluğa tam üye olmuşlardır.

Topluluğun kurulmasından sonra, Birliğin etkinliğinin artırılması ve üye ülkeler arasında ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla çok çeşitli antlaşmalar ve sözleşmeler imzalanmaya başlanmıştır. Önemli antlaşmalar ve sözleşmelere göz atıldığında, Avrupa Birliği'nin hemen her alanda ve hızla ilerlediğini görmek mümkündür:

4 Ocak 1960'ta Birleşik Krallığın girişimiyle Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ni kuran Stockholm Sözleşmesi imzalanmıştır. 30 Temmuz 1962'de Ortak tarım politikasının başlatılmasına karar verilmiştir. 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Füzyon Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu yönetimleri birleştirilmiş ve daha sonra da tek bir Avrupa Devleti kurma hedefine uygun olarak Avrupa Topluluğu teşekkül etmiştir (Sandıklı, 2007: 169). 9 ve 10 Aralık 1973'te Paris Zirvesi'nde Topluluk Devlet ve Hükümet Başkanları, Avrupa Zirvesi adı altında yılda üç kez toplanmaya karar vermişler, Avrupa Parlamentosu için tek dereceli seçimlerin yapılmasını onaylamışlar ve Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu'nu kurma konusunda anlaşmışlardır. 22 Temmuz 1975'te Avrupa Parlamentosu'na bütçe

sürecinde daha geniş yetkiler veren bir Sayıştay kurulmasını öngören antlaşma imzalanmıştır. 7–10 Haziran 1979’da Avrupa Parlamentosu için ilk doğrudan seçimler yapılmıştır. Yine 1979’da Avrupa’da ortak parasal bir sistem kurulması yolunda son derece önemli olan Avrupa Para Politikası kabul edilmiştir (Coşkun, 2002: 172). 2–4 Aralık 1985’te Lüksemburg’da toplanan Avrupa Zirvesi’nde, Avrupa Tek Senedi oluşturularak Roma Antlaşması’nda değişiklik yapmak ve Avrupa bütünleşmesi sürecini canlandırmak konusunda anlaşmaya varılmıştır. Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ile önemli değişikliklere uğramıştır. Yapılan değişikliklerde, Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerini artırma ve karar alma sürecini kolaylaştırma düşüncesi yer almıştır. Avrupa Tek Senedi ile Avrupa parlamentosunun rolü güçlendirilmiş, konseyde nitelikli çoğunluk oyu yaygınlaştırılmış, kurum olarak Avrupa Konseyi oluşturulmuş, Avrupa kurumlarının misyonunu sosyal politika, araştırma ve teknolojik gelişme ve çevre gibi yeni alanlarla genişletmiştir (Mathieu, 2006: 16).

19 Haziran’da 1990’da sınırlardaki kontrolleri kaldıran Schengen Antlaşması imzalanmıştır. 9 ve 10 Aralık 1991’de Avrupa Zirvesi Maastricht’te toplanmış ve 7 Şubat 1992’de Avrupa Birliği Antlaşması Maastricht’te imzalanmıştır. Maastricht Zirvesi’nde imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması bütünleşme sürecinde çok büyük bir aşama kaydetmiştir. 1993’te yürürlüğe giren bu antlaşma, daha önceki antlaşmaların yapısında büyük değişiklikler yapmış, bünyesinde AKÇT, EURATOM ve AET’yi barındıran AT’yi kuşatan mutlak uluslararası iş birliği mekanizmalarıyla AB’yi yaratmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Birliği resmen oluşturulmuştur (Özdemir, 2001: 3).

Antlaşma ile Birlik, üçlü bir sistemden oluşmuştur ve bu sistemlerin her birine sütun adı verilmiştir. İlk sütun olan Avrupa Topluluğu Sütunu’nda üç Avrupa Topluluğu, yani AKÇT, EURATOM ve AET yer almıştır. Bu alandaki yetkilerin tamamı Avrupa Birliği’ne devredilmiştir. Yine eğitim, kültür, tüketici politikaları gibi konular Birliğin yetkisine verilmiştir. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için de Bölgeler Komitesi kurulmuştur. Avrupa Parlamentosu’nun yasama yetkileri güçlendirilmiş, ekonomik ve parasal birliğin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. İkinci sütun olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sütunu ile üye ülkeler dış ve güvenlik politikalarında ortak hareket etme kararı almışlardır. Üçüncü

sütun ise Adalet ve İçişleri sütunu adını almıştır. Kısacası Avrupa Birliği Antlaşması ile politikalar ve yetkiler konusunda yenilikler getirilmiş ve hangi konuların hangi alanın yetkisi altında yürütüleceği belirlenmiştir. Böylece uluslarüstü bir yapıya giden bir Birlik görüntüsü çizilmeye çalışılmıştır (Coşkun, 2002: 226).

Avrupa Birliği Antlaşmasının bütünleşme sürecine getirdiği önemli yeniliklerden biri de Birlik yurttaşlığı kavramına sağladığı hukuksal zemin olmuştur. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Birlik dâhilinde yurttaşlık müessesesi; ulusal yurttaşlığın yalnızca üye devletlerin yetki alanında olması ve Birlik yurttaşlığının ulusal yurttaşlığa bağlı olması olmak üzere iki temel ilkeye dayanmıştır. Ayrıca Antlaşma Birlik yurttaşlığını dört temel hakkın üzerinde geliştirmiştir. Bunlar: 1-Serbest dolaşım ve ikamet hakkı, 2-Seçme ve seçilme hakkı, 3-Diplomatik koruma, 4-Dilekçe hakkı (Kaleağası, 1994: 89–90). Bu Antlaşmadan sonra siyasi bütünleşme yolunda Avrupa hızla ilerlemiş, 1997 Amsterdam Antlaşması ve Gündem 2000 bildirgesi ile de bütünleşmenin eksik kalan yanları tamamlanmaya çalışılmıştır (Güven, 1997: 31).

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi’nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği’nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

“Avrupa Birliğinin Haziran 1993’teki Kopenhag Zirvesinde kabul edilen Kopenhag Kriterleri, aday ülkelerin uymak zorunda oldukları en belirleyici ölçütlerdir. Birlik üyesi her ülkenin olmazsa olmaz şeklinde tanımlanan bu kriterlere kendilerini uydurmaları ön şart şeklindedir. Kopenhag Kriterlerine göre aday ülkeler;

*Demokrasiyi,

*Hukukun üstünlüğünü,

*İnsan haklarını,

*Azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını,

*İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır.” (Akdoğan, 2004: 67).

1 Ocak 1995’te İsveç, Finlandiya ve Avusturya’nın (Dördüncü Genişleme) AB’ye tam üye olmaları ile AB’nin üye sayısı 15’e ulaşmıştır. 27–28 Kasım 1995’te Barselona’da Avrupa Akdeniz Ortaklığı toplantısı 15 AB üyesi ülke ile 12 Akdeniz

ülkesi arasında yapılmış ve Barselona Bildirisi yayınlanmıştır. 31 Ocak 1996'da 7 AB ülkesi ortak para birimine katılmak için gerekli kriterleri yerine getirmiş ve AB Konseyi'nin üçte iki çoğunluğuyla Avrupa Merkez Bankası ve tek para uygulamasını başlatma kararı alınmıştır. 1 Ocak 1999'da Avrupa Para Birimi, EURO olarak değiştirilmiş ve Avrupa Birliği'nde Tek Para uygulamasına geçilmiştir (DTM, 1999).

1 Mayıs 1999 tarihinde Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmiştir ve bu antlaşma Avrupa Birliği Antlaşması'nda ve diğer kurucu antlaşmalarda değişiklikler yapan hükümler içermiştir. Amsterdam Antlaşması Avrupa vatandaşlığına ilişkin yeni düzenlemeler getirmiştir. Buna göre AB vatandaşlığının tamamlayıcı mahiyet taşıdığı ve ulusal vatandaşlığa herhangi bir zarar getirmeyeceği belirtilmiş, ayrıca AB vatandaşları için, Birlik sınırları içinde, üye ülkelerin resmî dillerinden herhangi birini kullanarak Birlik kurum ve organlarıyla yazışma ve aynı dilde cevap alma hakkı da sağlamıştır (Taşdemir ve Demir, 2002: 90).

10–12 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi toplanmış ve bu zirvede Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir. AB'nin genişleme süreci ve kurumların bu yeni yapıya uygun hale getirilmesi konulu Portekiz Zirvesi ise 19–20 Haziran 2000'de toplanmıştır. 13–14 Ekim 2000'de Fransa'nın Biarritz kentinde yapılan toplantıda, ileride Birliğin anayasasına temel teşkil edecek 54 maddelik “Temel Haklar Şartı” kabul edilmiştir. Temel Haklar Şartı, Avrupa vatandaşlarının en temel haklarını somut bir biçimde tanımlamak amacıyla tasarlanmıştır. Temel Haklar Şartı, AB'nin, vatandaşlarının temel haklarını ve onlara karşı sorumluluklarını düzenlemesi amacını taşımıştır. Şartın maddelerinin her biri bireysel ve toplumsal hakları ve özgürlükleri açıklamasının yanında, diğer modern anayasalar gibi temel bağlayıcılık değeri taşımaktadır. Yani tavsiye niteliğinden çok bir zorunluluk arz etmiştir. Bu zorunluluk sadece üye ülkeler için değil aday ülkeler için de geçerlidir. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa bütünleşmesi tarihinde ilk kez, Avrupa vatandaşlarının ve Avrupa'da ikamet eden kişilerin sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal haklarının tek bir metinde toplanmış halidir. Şartın amacı bir Avrupa vatandaşlığı ihdas etmektir. Şart, insan hakları ve temel özgürlüklerin bir metinde toplanmış en modern şeklidir (Taşdemir ve Demir, 2002: 94–95).

7 Aralık 2000'de Fransa'nın Nice kentinde toplanan AB ülkeleri Devlet veya Hükümet Başkanları, Temel Haklar Şartı'nı onaylamışlar ve AB'nin yeniden

yapılanması konusunu ele almışlardır. “Temel Haklar Şartının kabul edilmesi AB yurttaşları nezdinde temel haklar bakımından hukuki açıklık ve hukuki güven getirmiş ve bunları güçlendirmiştir... Temel Haklar Şartı 54 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde insan onuruyla ilgili haklar (md.1–5), çeşitli özgürlük hakları (md.6–19), eşitlik hakları (md.20–26), sosyal haklar (md. 27–38), Birlik yurttaşlarının hakları yer almaktadır (md.39–46)” (Arsava, 2002: 26–27).

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması ile Avrupa Birliği’nin temel kurumları ve karar alma mekanizmaları bir reform sürecinden geçmiştir. Ayrıca Avrupa’nın geleceği konusunda ortak bir bakış açısının sağlanılmasına çalışılmıştır (Arsava, 2002: 2). Bu amaçla 2001 yılının Aralık ayında yapılan Laeken Zirvesi’nde AB’ye daha fazla demokrasi, şeffaflık ve etkinlik kazandırılabilmesi için bir Avrupa Anayasası hazırlanması yolunda çalışmalar yapılması ve bu çalışmaların da Avrupa Konvansiyonu adı verilen bir forum vasıtasıyla yapılması kararlaştırılmıştır. Konvansiyonda tartışılan başlıca konular ise bir Avrupa Anayasası’nın oluşturulması, var olan antlaşmaların sadeleştirilmesi, AB kurumlarının daha şeffaf bir hale getirilmesi, Temel Haklar Şartı’nın Avrupa Anayasası’na dâhil edilmesi ve daha fazla demokratikleşmenin sağlanması gibi konular olmuştur. Konvansiyon çalışmaları bir taslak anayasa hazırlamış, son hali verilen Avrupa Anayasası 29 Ekim 2004 yılında Roma’da imzalanmıştır. Avrupa Anayasası ile Avrupa Birliği’nin temel ilkeleri, değerleri, hedefleri somutlaştırılmış, Avrupa Topluluğu ve Avrupa Birliği birleştirilerek Birliğe tek bir hukuki kişilik kazandırılmış, üç sütun sistemi sona erdirilerek hükümetler arası bir nitelik taşıyan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri sütunlarının daha ulusüstü bir anlayışın hâkim olduğu Topluluk çerçevesine dahil edilmiştir (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 35). Avrupa Anayasası’nın temel özelliği, Avrupa’yı bir barış alanı ve barışın güvencesi olarak görmesi ve “farklılıkların birlik içinde var olabilmesi”ni kabul etmiş olmasıdır. Böylece, istenen siyasi birliğin daha demokratik bir ortamda oluşması arzulanmaktadır. Anayasa ile egemenlik paylaşımı daha da derinleşmesine rağmen, ulusal parlamentoların denetimi sürecektir, ulusal vatandaşlığın yanında, onun yerini almayacak şekilde Avrupa vatandaşlığı da bir hak olarak tanımlanacaktır. Anayasanın amacı, Avrupa halklarını birbirine daha da yakınlaştırmak ve vatandaşların daha fazla katılımcı olmalarını sağlamaktır (Sandıklı, 2007: 176).

Avrupa Birliği için çok önemli olan bu anayasanın, bazı üye ülke halkları tarafından reddedilmesi, Birliği zor durumda bırakmıştır. Fransa ve Hollanda hükümetlerinin 2005 yılında referanduma giderek oyladığı Avrupa Anayasasının kabul edilmemesi üzerine Avrupa Anayasasının yerine, AB Anayasası işlevini görecek ve AB'yi tek bir anayasa çatısı altında toplamayı amaçlayan AB Reform Antlaşması olarak da bilinen Lizbon Antlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanmıştır. Birliğin kuruluşundan bu yana işleyişine dair en büyük ve kapsamlı değişiklikleri getiren Antlaşma, Birliğin karar ve icra mekanizmalarının ilkelerini, önceliklerini ortaya koymaktadır. Antlaşma doğrultusunda Birliğin artık bir başkanı, çok daha yetkili bir dış işleri sorumlusu olacaktır. Bu da icra ve temsil görevlerini şimdiye dek dönüşümlü olarak yürüten Birliğe dünya sahnesinde daha etkili bir ses kazandırmayı hedeflemektedir. Bunun yanında Antlaşmada AB için bir bayrak, bir marş ve bir düstur belirlenmesi gibi simgesel adımlar atılmasından söz edilmemiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için bütün üye ülkeler tarafından 1 Ocak 2009'a kadar onaylanmış olması gerekmektedir. İrlanda hariç diğer devletler, antlaşmayı halkoyuna sunmaksızın parlamento kararı ile onaylayacaklarını belirtmişlerdir (Hocaoğlu, 21.12.2007).

12 Haziran 2008 tarihinde gerçekleştirilen referandumda İrlanda halkı, yüzde 46,3 “evet” oyuna karşılık yüzde 53,7 “hayır” ile Avrupa Birliği'nde yeni bir dönemi başlatacak olan Lizbon Antlaşması'nın onayını reddetmiştir. 1 Ocak 2008'de başlayan ulusal onay süreçleri çerçevesinde, İrlanda referandumuna kadar 18 üye devlet ulusal parlamentolarında onaylamış bulunmaktadır. Ancak, İrlanda'nın antlaşmayı onaylamaması sürecin tıkanmasına yol açmıştır (Baykal, 2008: 104). Bu sürecin tıkanmasının Türkiye'yi de etkileyeceği ifade edilmektedir. Bunun bir örneğini 1998–2005 yılları arasında Almanya Dışişleri Bakanı olan ve kariyerinin ilk yarısında Türkiye'nin AB üyeliğine soğuk bakıp ikinci yarısında ise en sıkı ve ateşli destekçi olup çıkan Joschka Fischer, İspanyol gazetesi “El Pais”te yayınlanan yazısında vermiştir: “Lizbon Antlaşması'nın İrlanda'da reddedilmesi, güçlü ve birleşik Avrupa'ya ölümcül darbe indirecek. Siyasi felakete sürüklenen AB yeni üyeler kabul edemeyecek. Bunun da ilk bedelini Türkiye ödeyecek.” (Şafak, 26.06.2008).

Çok uzun yıllardan beri Avrupa’da kurulmak istenen birleşme fikri, yapılan antlaşmalar ve Avrupalı ülkelerin birliğe katılmasıyla gerçekleşmiştir. Ancak, Birliğin karmaşık bürokratik yapısı, karar alma mekanizmalarının yetersizliği, üye devletlerin zaman zaman ulusal çıkarlarını Birliğin çıkarlarından üstün tutmaları, üye ülkeler arasında alınacak kararlarda yaşanan görüş ayrılıkları, üye ülke halklarının Birliğe tam olarak güvenmemesi gibi nedenlerden dolayı Avrupa Birliği sıkıntılar yaşamaktadır. Bu olumsuz gelişmelere rağmen, Avrupa Birliği yeni üyelerle güçlenmeyi amaçlamaktadır. Başlangıçta Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda’dan oluşan Avrupa Birliği 6 genişleme süreci geçirerek üye sayısını 27’ye ulaştırmıştır. Birinci genişleme 1973’te Danimarka, İrlanda ve İngiltere’nin, ikinci genişleme 1981’de Yunanistan’ın, üçüncü genişleme 1986’da Portekiz ve İspanya’nın, dördüncü genişleme 1995’te Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla gerçekleşmiştir. AB bütünleşme tarihinde en kapsamlı genişleme kararı Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi’nde alınmış, bunun neticesinde 2004’teki beşinci genişlemeyle birlikte Estonya, Kıbrıs, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya’nın katılımıyla Avrupa Birliği’nin üye sayısı 25’e çıkmıştır. Son olarak 2007 yılında altıncı genişleme yaşanarak Avrupa Birliği’nin üye sayısı Bulgaristan ve Romanya’nın katılımıyla 27 olmuştur. İleride bu sayının daha da artacağı tahmin edilmektedir. 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye, 3 Ekim 2005’te müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başlamaya hak kazanmıştır. 2003’te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005’te müzakerelere başlanmıştır. 2004’te adaylık başvurusu yapan Makedonya ise Aralık 2005’te adaylık statüsünü kazanmıştır. Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir.

2.1.2. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN KURUMLARI

Avrupa Birliği’nin kurumları; siyasi, ekonomik ve adli konularda yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanan ana kurumlar ve bu ana kurumların işleyişlerini kolaylaştıran ve yardım eden alt kurumlardır. Birliğin temel kurumları Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Devlet ya da Hükümet Başkanları Konseyi, Avrupa Adalet Divanı’dır. Avrupa Ekonomik ve Sosyal

Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Ombudsmanı ise temel kurumlara, işleyişlerinde yardım eden, ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurullarıdır (Canbolat, 2002: 152).

2.1.2.1. Avrupa Parlamentosu

Üye devletlerin ulusal parlamentolarıyla benzer yetkilere sahip olan Avrupa Parlamentosu, AB halklarının demokratik siyasi iradesini temsil etmektedir. Avrupa Birliği'nin 27 üye devletinin 492 milyon vatandaşını temsil etmek için seçilmektedir. (Avrupa Parlamentosu, <http://www.europarl.europa.eu>)

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin direkt seçimle göreve gelen tek organıdır. Parlamento, Avrupa Birliği içinde halkı temsil eder. Bu özelliğiyle de Bakanlar Konseyi'nden ayrılır. Zira Bakanlar Konseyi, birlik içindeki üye devletlerin hükümetlerini temsil etmektedir.

(http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1411_eu_parliament/)

1979'dan bu yana tek dereceli genel seçimle 5 yıl için iş başına gelen Avrupa Parlamentosunun sorumlulukları, Komisyon tarafından yapılan mevzuat önerilerini Konsey'e de danışarak (danışma yöntemi, iş birliği yöntemi, ortak-karar yöntemi, Parlamento'nun uygunluk görüşü) yasalaştırmaktır. Ayrıca her yıl Aralık ayında Avrupa Birliği bütçesini onaylamaktadır.

Parlamento genel kurulu Strasbourg'da toplanmaktadır. Ancak bazı kısmi oturumlar ve komisyon toplantıları Brüksel'de yapılmaktadır. Parlamento sekreterliği ise Lüksemburg'dadır. Parlamentosunun başlıca işlevi, siyasi itici güç olarak Toplulukta esas alınacak politikaların hazırlanması için gereken çeşitli inisiyatifleri tespit etmektir. Parlamento, aynı zamanda Avrupa Komisyonu üyelerinin tayinlerini onaylama ve üçte iki oy çokluğuyla Komisyon'u görevden alma yetkisine sahip bir denetim organıdır.

Büyük önem taşıyan bazı kararlar (bazı uluslararası antlaşmalar, yeni üyelerin katılımı, Parlamento seçimlerinde her ülkede aynı usulün uygulanması, birlik vatandaşlarının ikamet hakkı, vs.) için Konsey'in, Parlamento'nun onayını alması gerekir. 1986'da kabul edilen Avrupa Tek Senedi, mevzuat önerilerinin Komisyon'un aktif katılımıyla Parlamento ve Konsey tarafından iki kere

görüülmesini içeren bir iş birliğı usulü getirerek Parlamento'nun mevzuata ilişkin yetkilerini arttırmıştır. Birlik Antlaşması ile bir adım daha ileri gidilerek Parlamento'ya daha geniş kapsamlı yasama yetkileri verilmiştir. Antlaşma çerçevesinde kabul edilen yeni ortak karar usulüne göre Parlamento işçilerin serbest dolaşımı, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, sağlık ve Avrupa-ötesi ağlar gibi birçok önemli alandaki yönetmeliklerin ve yönergelerin kabulü konusunda Konsey'le eşit statüye sahip kılınmıştır.

Avrupa Parlamentosu'nda tüm siyasi eğilimler doğrudan seçilen üyeler tarafından ve ulusal parlamentolardan bağımsız bir şekilde temsil edilmektedir. Parlamento, Komisyon'un programını oylar ve özellikle Komisyon ve Konsey'e sözlü ve yazılı sorular yönelterek Avrupa politikalarının gündelik işleyişini izler. Parlamento araştırma komisyonları kurabilir ve Birlik vatandaşlarının dilekçelerini inceler. Birlik Antlaşması'na göre Parlamento, Birlik kurumlarının faaliyetlerini gerçekleştirmesi sırasında ortaya çıkan görevi kötüye kullanma olaylarıyla ilgili olarak vatandaşların şikayetleriyle ilgilenmekle görevli bir ombudsman atama yetkisine sahiptir. Avrupa Parlamentosu üyelerinin çoğı parlamentonun siyasi gruplarından birine mensuptur. Ancak gruplardan hiçbirisi parlamentoda çoğunluğa sahip değildir. Bu nedenle AB yasalarında değişiklik yapmak için, birden fazla grubun yasa değişikliğine destek vermesi gerekir. Avrupa Parlamentosu'ndaki siyasi gruplar ise şu şekildedir:

EPP- ED: Avrupa Halk Partisi ve Avrupalı Demokratlar Grubu

PES: Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu

ELDR: Avrupa Liberal, Demokrat ve Reformist Parti Grubu

Greens/EFA: Yeşiller/Avrupa Özgürlük Bağlaşıklığı Grubu

EUL/NGL: Avrupa Birleşik Solu/Kuzeyli Yeşil Sol Konfederatif Grubu

UEN: Uluslar Avrupası İçin Birlik Grubu

EDD: Avrupa Demokrasi ve Çeşitlilik Grubu

NI: Bağımsızlar

Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması çerçevesinde Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye sayısı 626'dan 732'ye çıkmıştır. Buna göre, Parlamento'daki sandalye dağılımının yeni katılan ülkeleri de kapsamı öngörölmüştür. (Avrupa Birliğı Genel Sekreterliğı,

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=106>) Parlamentodaki sandalye dağılımı ülkelerin nüfusları ile doğrudan orantılı olduğu için en fazla sandalye sayısı (99) Almanya'nındır. En az sandalyeye sahip ülke ise (5) Malta'dır.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi, Avrupa Parlamentosu'ndaki tercüme işlemleriyle ilgili olarak da yeni sorunlara yol açmıştır. Çünkü şimdi parlamentodaki tartışmaların tümü aynı anda 20 dile çevrilmek zorundadır.

2.1.2.2. Devlet ya da Hükümet Başkanları Konseyi

Asıl metinlerde Avrupa Konseyi olarak geçen kurum, diğer bir uluslararası örgüt olan Avrupa Konseyi ile karıştırılmaması için bu adla kullanılması daha uygundur (Canbolat, 2002: 152).

DHBK üye ülkelerin Devlet veya Hükümet Başkanları ile Avrupa Komisyonu başkanından oluşmaktadır. Ayrıca üye devletlerin Dışişleri Bakanları ve Komisyonun başkan yardımcıları da DHBK'ye eşlik etmektedir. DHBK'nin görevi, AB'nin gelişmesi için gerekli ivmeyi sağlamak ve Birliğin genel siyasetini belirlemektir. Yılda en az iki kere toplanır. Konsey'in ağırlığı 1974'teki ilk toplantısından sonra sürekli artmıştır. Birliğin üye devletlerini ilgilendiren dış siyaset ve güvenlik, kolluk kuvvetlerinin ve adli makamların iş birliği ve daha genel olarak da uluslararası güncel sorunları gündeme getirmektedir. Ayrıca Konsey, Bakanlar Konseyi'nde çözüm getirilemeyen topluluğun önemli sorunlarına hakemlik etmektedir (Mathieu, 2006: 47).

2.1.2.3. Bakanlar Konseyi

Konsey, 8 Kasım 1993'te adını Avrupa Birliği Konseyi olarak değiştirmeye karar vermiştir (Dinan, 2005: 229). AB'nin ana karar alma kuruluşu Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'dir. Bakanlar Konseyi, her üye devletin kendi hükümetini taahhüt altına sokmaya yetkili bakanlar düzeyindeki temsilcilerinden oluşur. Konsey'in merkezi Brüksel'dedir, ancak bazı toplantılar Lüksemburg'da yapılır. Konsey başkanlığını her üye devlet altı aylı dönemler için sırayla üstlenir. Hem ulus üstü hem de hükümetler arası bir nitelik taşıyan Bakanlar Konseyi, hem yasama hem de yürütme görevlerini yerine getirir. Aynı zamanda bir müzakere ve karar verme yeridir. AB adına hareket eden Konsey, üye devletlerin bakanlarından oluşur. Ancak

Bakanlar Konseyi'nin üyeleri sabit değildir. Gündemde olan konuya göre üyeler değişmektedir. Önceleri yasama yetkisine büyük ölçüde sahip olan Bakanlar Konseyi, Tek Avrupa Senedi ile yetkilerini Avrupa Parlamentosu ile paylaşmaya başlamıştır. Maastricht Antlaşması ile ikinci ve üçüncü sütunlar (ODGP ve Adalet ve İçişleri) üzerinde sorumluluk sahibi olmuştur. Ortak dış politika ve güvenlik politikası çerçevesinde ortak konuları tanımlar ve ortak kararları alır. Bu önlemlerin uygulanmasından da Birliğin temsilcisi sıfatıyla Konsey Başkanlığı sorumludur. Konsey'in adalet ve iç işleri alanındaki esas işlevi ortak eylemler belirlemek ve üye devletlerin imzalayacağı sözleşmeleri hazırlamak ve önermektir. Bakanlar Konseyi'nde 9 farklı Konsey yapılanması vardır.

Bunlar:

Genel İşler ve Dış İlişkiler,

Ekonomik ve Mali İşler,

Adalet ve İçişleri,

İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici Hakları,

Rekabetlilik (İç Pazar, Sanayi ve Araştırma),

Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Enerji,

Tarım ve Balıkçılık,

Eğitim,

Gençlik ve Kültür. (http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm)

Her bir Konsey alanıyla ilgili bakanlardan oluşur. Bakanlar Konseyi'nin görevleri ise; Avrupa Parlamentosu ile birlikte yasama görevini yürütmek, üye ülkelerin ekonomi politikaları arasında koordinasyonu sağlamak, AB adına diğer ülkeler veya diğer uluslararası örgütlerle uluslararası antlaşmalar yapmak, komisyonun gönderdiği ilk bütçe taslağından hareketle bütçe taslağını hazırlamak, Avrupa Sayıştayı, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Bölgeler Komitesi gibi kurumların üyelerini atamak, Ortak Güvenlik ve Dış Politikası ile Adalet ve İçişleri gibi konularda üye ülkelerin politikalarını koordine etmektir. Konsey'de kararlar basit çoğunluk, nitelikli çoğunluk ve oy birliği olmak üzere üç şekilde alınmaktadır. Nitelikli çoğunluk ilkesine göre yapılan oylamalarda Almanya, Fransa, İtalya ve Birleşik Krallığın 29 oyu, İspanya ve Polonya'nın 27 oyu, Romanya'nın 14, Hollanda'nın 13, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Portekiz ve Macaristan'ın

12 oyu, Avusturya, İsveç ve Bulgaristan'ın 4 oyu, Danimarka, İrlanda, Slovakya, Litvanya ve Finlandiya'nın 7 oyu, Kıbrıs, Slovenya, Estonya, Letonya ve Lüksemburg'un ise 2 oyu vardır. Ancak Konsey'in Komisyon tekliflerini değiştirebilmesi veya Parlamento'nun yaptığı ve Komisyon'un kabul ettiği değişiklikleri geri çevirebilmesi için oy birliği gerekir

(Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi:

<http://www.tasam.org/ab/index.php?konu=icerik&id=40&alt=57>).

Kararlar birliğin resmi gazetesinde yayınlanır. Tüzükler, yönetmelikler, tavsiyeler bütün ülkeler için bağlayıcıdır. Üye Devletlerin Birlik nezdindeki Büyükelçilerinden oluşan Daimi Temsilciler Komitesi, Konseyin çalışmaları için gerekli hazırlıkları yapar ve belirli hazırlıkları yapmak ve özel konuları incelemekle görevli komiteler oluşturarak Konsey'in talimatlarını yerine getirir.

2.1.2.4. Avrupa Komisyonu

Merkezi Brüksel'de bulunan Avrupa Komisyonu, AB bütünleşme sürecinin itici gücüdür. Komisyonun görev süresi 5 yıldır. Komisyon haftada bir toplanır ve basit çoğunluk sistemi ile karar verir. Komisyon'da üye ülkelerin çıkarlarından çok AB'nin ortak çıkarları gözetilmeye çalışılır. Komisyon üyeleri görevlerini yerine getirirken kendi ulusal hükümetlerinden tamamen bağımsız olarak davranmak ve sadece AB'nin çıkarlarını gözetmekle yükümlüdürler. Komisyon'u görevden alabilecek tek organ Avrupa Parlamentosu'dur. Komisyon üyeleri hükümetlerinden talimat alamaz ve başka bir işte çalıştırılmazlar. Görevlerinde tarafsızlık ve bağımsızlık esastır. Üye devletlerin yöneticileri Komisyon Başkanı olarak atanmasını düşündükleri kişiyi ortak bir kararla atarlar. Bu atama Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanır. Komisyon üyeleri sadece Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumludur. Komisyon'un her üyesinin bir veya birkaç politika alanında özel sorumluluğu vardır. (tarım, dış işleri, ulaştırma, gibi) Tam anlamıyla bir yürütme veya yasama organı olmayan komisyon, her ikisinin belirli unsurlarını içinde barındırır. Sadece bürokratik bir organ değil, aynı zamanda siyasi bir kurumdur (Dinan, 2005: 95).

Yasama görevi özellikle AB'nin ilk sütunu olan Topluluk sütunu için geçerlidir. Ancak aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nun veya Bakanlar

Konseyi'nin aldığı bazı kararların yürütülmesinden de sorumludur. Avrupa Komisyonu son derece önemli görevler üstlenmiştir. En önemlisi de yasama görevidir. Özellikle topluluk sütunu olarak adlandırılan birinci sütunda yasa taslaklarını hazırlama görevi yalnızca Komisyon'a aittir. Komisyon belli alanlarda yürütme yetkisi de kullanabilir. Komisyon Avrupa Birliği'ni kuran antlaşmaların koruyucusu konumundadır. Herhangi bir üye devletin bu anlaşmaların hükümlerine aykırı davranması durumunda Komisyon bu devleti Avrupa Adalet Divanı'na şikayet etme hakkına sahiptir. Komisyon, Avrupa Toplulukları adına dış ekonomik ilişkileri yürütme ve genişleme konusunda önemli yetkilere sahiptir. Diğer bir görevi de AB'nin bütçesini yönetmektir. Bu bağlamda ilk bütçe taslağını hazırlar ve Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'ne gönderir. Özellikle AB'nin hukuki metinlerinin oluşturulması ve Birliğin temel faaliyetlerinin planlanması konusunda yaptığı katkılar son derece önemlidir. Mevzuatın öncüsü, antlaşmaların koruyucusu, bütçenin yöneticisi, topluluk faaliyetlerinin idarecisi olarak üstlendiği resmi roller, Komisyonu tüm AB siyasi sürecinin merkezine oturtur. (http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm)

AB'nin anayasa taslağında Komisyon'un oluşum ve atanma prosedürüne ilişkin olarak Nice Antlaşması'ndaki düzenlemelere ek hükümler önerildi. Taslağa göre Komisyon, 1 Kasım 2009 sonrasında, komisyon başkanı, başkan yardımcısı ve 13 komiser olmak üzere 15 üyeden oluşacaktır (Dinan, 2005: 114).

2.1.2.5. Avrupa Adalet Divanı

Topluluk üyesi ülkelerin ortak anlaşmalarıyla, her ülkeden en az bir tane olmak üzere 15 yargıçtan ve 8 savcıdan oluşur. Bunlar Konsey tarafından 6 yıllığına atanır (Canbolat, 2002: 159) Mahkeme üyeleri Lüksemburg'da görev yapmaktadır. Hakim ve avukatlar ulusal kimliklerinden bağımsız olmak durumunda olan tarafsız ve bağımsız yetkililerdir. AAD'nin işlerinin yoğunluğunun azaltılması için Tek Avrupa Senedi ile bir Bidayet Mahkemesinin kurulması öngörülmüştür. Bidayet Mahkemesi kişiler ve işletmeler tarafından açılan davalara bakarken, hukuk meseleleriyle ilgili başvurular sadece Avrupa Adalet Divanı tarafından karara bağlanır. AAD'nin görevleri; AB hukukunun işlerliğinin sağlanması, AB hukukundan doğan sorunların giderilmesi, AB hukukunun ve antlaşmaların

yorumlanmasıdır. AAD'nin yargı yetkisinin üç temel özelliği vardır. Birincisi bu yetki sınırlı bir yetkidir. İkincisi ne kadar sınırlı da olsa kendi alanındaki konulardaki yetkisi münhasır bir yetkidir. Başka hiçbir mahkeme bu konularda karar veremez. Son olarak da bu yargı yetkisi zorunlu bir yargı yetkisidir. Üye devletler AAD'nin kararlarına uymak zorundadırlar. Verilen kararlar ulusal mahkemeler için de bağlayıcıdır.

2.1.2.6. Ekonomik ve Sosyal Komite

Merkezi Brüksel'de olan ve 1957 yılında Roma Antlaşmaları ile kurulan ESK, işverenleri, işçileri, ticaret odalarını, tüketici örgütlerini ve diğer sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek organize bir sivil toplum kurmayı amaçlayan danışma kurulu niteliğini taşımaktadır. Özellikle ekonomik ve sosyal konularda Birlik kurumları karar alırken ESK'ye danışmakla yükümlüdür. Üyeler ulusal hükümetlerin önerisiyle Konsey tarafından 4 yıllığına atanır ve siyasi olarak bağımsızdırlar. Üyeler üç grup altında toplanmıştır. Bunlar işverenler grubu, işçiler grubu ve çeşitli çıkar grupları olarak sınıflandırılırlar. ESK'nin altı alt bölümü vardır. Bu bölümler;

Tarım, Kırsal Kalkınma ve Çevre

Ekonomik ve Parasal Birlik, Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme

İstihdam, Toplumsal İşler ve Vatandaşlık

Dış İlişkiler

Tek Pazar, Üretim ve Tüketim

Ulaşım, Enerji, Altyapı ve Bilgi Toplumu

Merkezi Brüksel'de olan ESK yılda on kez toplanır. Bu toplantılar özellikle ekonomik ve sosyal konulara Birlik politikalarının yönlendirilmesinde etkilidir

(Palabıyık ve Yıldız: 2006, 53)

2.1.2.7. Sayıştay

22 Temmuz 1975 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulmuş ve Ekim 1977'de faaliyete geçmiş olan Sayıştay, AB Antlaşması ile de tam bir kurumsal statü kazanmıştır. Toplantılarını ve çalışmalarını Lüksemburg'da sürdüren Sayıştay, AB'nin tüm gelir ve harcamalarının hukuka uygun ve düzenli biçimde yapılıp

yapılmadığını ve maliye yönetiminin tutarlı olup olmadığını denetleyen kurumdur. Bu denetimlerin iki amacı bulunmaktadır: Mali yönetimin mümkün olduğu kadar geliştirilmesi ve Avrupa vatandaşlarına kamu fonlarının nasıl kullanıldığını bildirilmesi. Sayıştay genellikle AB'nin dış denetçisi olarak tanımlanmaktadır. Üyeleri Bakanlar Konseyince 6 yıllığına atanmaktadır. Sayıştay her yıllık raporla birlikte, önceki beş yılda yayınladığı raporların bir listesini de vermektedir (Dinan, 2005: 294).

2.1.2.8. Bölgeler Komitesi

1992 Maastricht Anlaşması yerel ve bölgesel yetkililerin Avrupa Birliği'nde temsil edilme talebinden yola çıkarak Bölgeler Komitesi'nin resmen kurulmasını sağlamıştır. Topluluk kurumsal sistemi içinde üyelerinin seçimi, adayların bölgesel ve yerel ihtiyaçlar konusundaki uzmanlıklarına ve ulusal seviyenin altındaki aşamalardaki siyasi tecrübelerine dayanmaktadır. Üye ülkelerin bölgesel ve yerel yetkililerinden oluşmaktadır. Üyeleri genellikle yerel veya bölgesel parlamentolardan seçilmiş temsilciler ve belediye başkanlarıdır. Komite üyeleri Avrupa Birliği bireyleri adına iki önemli sorumluluğu yerine getirmektedirler. Bunlardan biri Topluluk politikasının içerisinde kendi menfaatlerini en üst seviyede korumak, diğeri de ait oldukları bölgelerin yerel kurumlarını Avrupa Birliği faaliyetlerinden anında haberdar edebilmektir

(<http://www.mess.org.tr/ab/absol/B%F6lgeler%20Komitesi.pdf>).

Avrupa Birliği Antlaşması Konsey ve Komisyon'un bölgesel çıkarların söz konusu olduğu eğitim, gençlik, kültür, toplum sağlığı, ekonomik ve toplumsal bütünleşme ve Avrupa çapında ulaşım, telekomünikasyon, enerji ağları gibi konularda Bölgeler Komitesinin görüşüne başvurmalarını hükme bağlamıştır. Bölgeler Komitesi'nin faaliyetleri yılda beş kez düzenlenen genel kurul toplantıları dışında sekiz komisyon ve dört alt komisyon tarafından yürütülür.

AB politikaları oluşturulurken şu konularda BK, Antlaşmadan doğan görüş bildirimi hakkını kullanmaktadır: Eğitim ve kültür, toplum sağlığı, ekonomik ve toplumsal bütünleşme, ulaştırma ve iletişim, elektrik şebekeleri (Canbolat, 2002: 160).

2.1.2.9. Avrupa Yatırım Bankası

AB'nin finans kurumu AYB'dir. 1958'de Roma Antlaşması ile Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olarak yatırımları finanse etmek amacıyla kurulmuştur. AYB'nin görevi, üye devletlerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına, dengeli gelişimine ve entegrasyonuna katkıda bulunmaktır. Bu amaçla piyasalardan çok büyük miktarlarda fon toplar ve Birliğin hedefleri ile uyumlu projeleri en iyi koşullarda finanse eder. Birlik dışında ise Avrupa Gelişim Yardımı ve iş birliği politikalarının mali boyutunu uygular. AYB tüzel kişiliğe ve mali özerkliğe sahiptir. Banka üyeleri AB üyesi devletlerdir. Bankanın merkezi Lüksemburg'da bulunmaktadır. Bankanın Üye ülkelerin maliye bakanlarından oluşan Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu'nun aldığı kararların uygun ve etkin biçimde uygulanmasından sorumlu olan Direktörler Kurulu ve bankanın günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu İşletme Komitesi olmak üzere üç temel yapısı vardır.

(http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm)

2.1.2.10. Avrupa Merkez Bankası

1998 yılında Frankfurt'ta kurulan AMB'nin görevi, AB üye ülkelerinin ortak parasal politikalarını belirlemek ve Birliğin ortak para birimi olan EURO'yu yönetmektir. Bu işleri yaparken Avrupa Merkez Bankaları Sistemi adı verilen ve üye devletlerin Merkez Bankaları'nın oluşturduğu yapı ile iş birliği halindedir. Üyeler Konsey tarafından 8 yıllığına atanmaktadırlar.

(http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm)

2.1.2.11. Avrupa Ombudsmanı

1992 AB Antlaşması ile kurulmuştur. Avrupa Birliği'nin kurumları arasındaki etkileşimde, bireylerin siyasi ve sosyal haklarının şeffaflık içinde ve demokrasinin güvencesi altında korunması görevi Avrupa Ombudsmanı'na verilmiştir. Avrupa Ombudsmanı Avrupa Birliği'nin kurum ve kuruluşlarındaki yönetim bozukluklarıyla ilgili şikâyetleri inceler. Avrupa Ombudsmanı soruşturmalarını genellikle şikâyet üzerine yürütse de, resen de soruşturma açabilir. Ombudsman, ilgili kuruluşlar için soruşturma açma, açılan soruşturmaları yönetme ve onların tüm dosyalarını inceleme yetkisine sahiptir. AB Ombudsmanına yapılan

şikayet başvurularındaki artış, AB vatandaşlarının bu haklarından giderek daha fazla haberdar olmaya başladıklarının bir göstergesidir. Avrupa Ombudsmanı, üye ve aday ülkelerdeki benzer yapılarla iş birliği içinde çalışmakta, kendi görev alanına girmeyen ulusal, bölgesel ve yerel başvuruları, ilgili ülkelerdeki yetkili mercilere devretmektedir (Dinan, 2005: 149).

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİL POLİTİKASI

2.2.1 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BENİMSEMİŞ OLDUĞU TEMEL DİL POLİTİKASI

Geçmişte büyük imparatorluklara, krallıklara, medeniyetlere beşiklik etmiş Avrupa kıtasında, çeşitli uluslara mensup her bir ülkenin kendine özgü yaşam biçimi, kültürü, dili vardır. Avrupa için büyük önem taşıyan ve vazgeçilmez nitelikte olan bu özellikler Avrupa kıtasını çok dilli ve çok kültürlü bir yapıya bürümektedir. Bu yapı Avrupa için önemli bir miras olarak görülmekte ve bu yapıya sahip çıkılıp korunması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü dil ve kültür çeşitliliği Avrupa'nın özünü oluşturmaktadır ve bu zenginliğin yok olması Avrupa'nın da yok olması anlamına gelmektedir (Polat, 2001: 31).

“Avrupa Birliği, kültür, gelenek ve inançların çeşitliliği prensibi üzerine kurulmuştur.” (<http://europa.eu/languages/en/chapter/5>). Bu çeşitlilik prensibi içerisinde dillerin de önemli bir yeri vardır. Çünkü Avrupa kıtası pek çok dilin konuşulduğu bir kıtadır. İnsan onuruna saygılı olmayı vazgeçilmez bir ilke olarak benimseyen AB, kültürler arası ilişkilere ve dilsel çeşitliliğe saygı duymayı ilke edinmiştir. Özellikle dilsel çeşitliliğe saygı AB değerlerinin bir özünü oluşturmaktadır. 2000 yılında kabul edilen Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesi AB'nin her türlü ayrımcılığa karşı olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Bu ayrımcılık içinde dile dayalı ayrımcılığın da yasak olduğu belirtilmiştir.

Madde 21: Ayırmıcılık yapmama

1. Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, **dil**, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, sakatlık, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayırmıcılık yasaktır.

2. Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın ve Avrupa Birliği Antlaşması'nın uygulama alanı kapsamında ve bu Antlaşmaların özel hükümlerine hâlel gelmemek kaydıyla, milliyet esasına dayalı her türlü ayırmıcılık yasaktır.

Temel Haklar Şartı'nın 22. maddesi de AB'nin kültür, din ve dil çeşitliliğine saygılı olduğunu belirtmiştir.

Madde 22: Kültür, din ve dil çeşitliliği

Birlik, kültür, din ve dil çeşitliliğine saygı gösterir.

(http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf).

Dilsel çeşitliliğe saygı prensibi AB'nin sadece 23 resmi dili için değil, aynı zamanda pek çok bölgesel ve azınlık dilleri için de geçerlidir. Bütün bu değerler AB'yi farklılıkları bir potada eriten değil, varlıkların zenginliğinden gurur duyan bir yer yapmaktadır ve AB bu değerlerle övünmektedir. 2007 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması, AB'nin zengin kültürel ve dilsel çeşitliliğe saygılı olacağını belirtirken, Avrupa kıtasında kültürel mirasın korunması ve çoğaltılması hükmünü de garanti altına almaktadır. Dilsel çeşitlilik globalleşen dünyada öncekinden daha çok görünür olduğundan AB dilsel çeşitliliğe çok önem vermektedir.

Çünkü insanlar artık her zamankinden daha çok yabancılarla iletişim kurmaya başlamış, ülkeler arasındaki öğrenci değişimleri, göçler, iş ve istihdam durumları insanları birbirleriyle daha çok kaynaştırmıştır. İnsanlar, Avrupa'da giderek artan pazar kaynaşması, turizm ve hatta küreselleşme aracılığıyla ve tüm bu durumlardan dolayı kendi dillerinden başka dillerle konuşmak durumunda kalmışlardır (<http://europa.eu/languages/en/chapter/5>).

AB, Avrupa'nın bütünleşmesi misyonunu üstlenirken, aynı zamanda kıta Avrupa'sında dilsel ve kültürel çeşitliliğin güçlü bir savunucusu olduğunu belirtmektedir. Bu misyonu Avrupa ülkelerinde dil öğretimi ve öğrenimini geliştirerek, farklı ülke ve bölgelerdeki Avrupalılar arasında karşılıklı anlayışı ve kültürler arasındaki alışverişi güçlendirerek yerine getirmeye çalışmaktadır.

Yine bu amaçla bölgesel ve azınlık dillerini koruma ve teşvik projelerini finanse edip geliştirmektedir (<http://europa.eu/languages/en/chapter/18>).

Avrupa'daki bireylerin daha fazla dil öğrenmeye teşvik edilmesinin, geçmişten gelen bu çok dilli ve çok kültürlü mirasın korunmasını sağlayabileceği, böylelikle kazanılan dil zenginliği ile ülkeler arasındaki ilişkilerin sağlamlaşabileceği ve daha geniş bir bakış açısına sahip bireylerin yetişebileceği düşünülmektedir (Özel, 2003: 45). Bu nedenlerden dolayı, Avrupa ülkelerinin ekonomik, sosyal, kültürel kısacası her yönden gelişmesini hedefleyen Avrupa Birliği de, dil politikasını çok dilliliğe göre düzenlemiştir. Çünkü kültürel kimliğin önemli bir parçasını oluşturan dil AB için, belirlenen hedeflere ulaşılabilme yolunda önemli bir araç olarak görülmektedir. AB için diller, “bizi insan yapan şey ve her birimize bir kimlik duygusu veren bizim kültürümüzün en direkt ifadesidir.” şeklinde tanımlanmıştır ve dillerin AB politika alanlarının üzerinde etkili bir faktör olduğunun altı çizilmiştir (<http://europa.eu/languages/en/chapter/19>).

AB, dilsel çeşitliliğinin korunması ve yaygınlaştırılması ile Avrupa halkları arasındaki bağların daha da güçleneceğini, bunun yanında her üye ülkenin Birlik içerisinde kendi dilinde konuşma, sesini duyurma, bilgi edinme ve karar verme sürecine katılma hakkı elde edeceğini öngörmektedir. Bu da AB'nin demokratik meşruiyetini güvence altına alacaktır (Gündüz, 2006: 202).

Avrupa Birliğinin dil politikası olarak benimsemiş olduğu bu “çok dillilik” politikası, AB'nin ayırıcı özelliklerinden birisini oluşturmakta ve Birliğin hoşgörüsünün göstergesi olmaktadır. Avrupa Komisyonu, dillerin tüm potansiyellerinden yararlanmak istemektedir. Bu nedenle Komisyon, “Multilingualism” adı verilen ve “Avrupa için bir varlık ve ortak bir taahhüt” parolasıyla çok dillilik politikasını kabul etmiştir. Bu politika daha geniş bağlamda sosyal uyum ve refahı artırmayı amaçladığı gibi diller konusunda sorumlulukların paylaşılmasını hedeflemektedir (<http://europa.eu/languages/en/document/112/18>).

Eker, AB'nin kabul ettiği çok dillilik ilkesini şu şekilde açıklamıştır:

“Çok dillilik ilkesi; AB'nin, ülkeler, halklar, diller ve bireyler arasında eşit muamele öngören, kültürel ve dilbilimsel farklılıkları garanti eden ve vatandaşlarına Avrupa kurumlarıyla resmî dillerden herhangi biri aracılığıyla etkileşimde bulunma hakkını sağlayan temel ilkelerinden ve anahtar özelliklerinden biridir. AB'ye göre, vatandaşlarına değişik bakış açıları sunan

ve Birliğin en önemli toplumsal dinamiklerden biri olan çok dillilik; kültürlerarası hoşgörünün, farklı hayat tarzlarını anlamanın bir anahtarı olmasının yanı sıra, iş bulma, öğrenim, Avrupa’da seyahat ve kültürlerarası iletişim kanallarını açık tutması itibarıyla da önemli bir role sahiptir. Farklı dil ve kültürleri bir arada yaşatmayı amaçlayan çok dillilikten sorumlu AB Konseyi ve Komiserliği bu ilkenin hayata geçirilmesini koordine ve kontrol eder.” (2009: 38).

Avrupa Birliği çok dillilik ve çok kültürlülük politikası ile çeşitli kültürleri ve dilleri bir arada tutmayı amaç edinmektedir. Yani kültürel ve dilsel çeşitliliği bir potada eritme gibi bir hedefinin olmadığı söylenebilir.

Avrupa kıtasında yaşayan her Avrupa vatandaşının en az üç dil bilmesi ve bunu günlük yaşamında kullanması beklenen bir olgu olmuştur (Demirel, 2005). Çünkü AB, yabancı dil öğrenmeyi kişinin temel hak ve ödevlerinden biri olarak görmektedir. En az üç dil bilen Avrupalı, bu sayede insanlar arası ilişkileri güçlendirecek ve düşünceler arası alışverişi kolaylaştıracaktır. AB’nin benimsemiş olduğu bu politika ile tek dilin egemenliği önlenecek, dil ve kültür çeşitliliği korunup geliştirilecektir. Aynı zamanda Avrupa Birliği, çok dilli ve çok kültürlü bireylerin yetiştirilmesi konusunda ortak bir yabancı dil anlayışının geliştirilmesine de büyük önem vermektedir. Birliğe üye devletlerin eğitim programlarında köklü değişiklikler yapılmakta, ayrıca eğitim programlarında dil öğrenimi ve öğretimi alanındaki değişiklikler ön plana çıkmaktadır.

Çok dillilik ve çok kültürlülük kavramları, üye ülkelerin, eğitim programlarında yabancı dil öğrenimi ve öğretimine daha fazla yer vermelerini gerekli kılmaktadır (Şahin, 2006: 65). AB, üye ülkelerin dillerini gözeten, değer veren bir anlayışa sahiptir. Tek bir dilin egemenliğine karşı olan AB’de, üye ülkelerin dillerini göz önünde tutan bir dil politikası güdülmektedir (Akalin, 2004: 196).

Oluşumundan bu yana dil çeşitliliğine önem vermiş ve Birlik için çok dilliliğin mutlaka gerekli olduğunu ifade etmiş olan AB, her genişleme sürecinde bunu dikkate alarak Birliğe katılan üye ülkelerin dillerini, Birlik içinde resmî dil olarak kabul etmiştir. 1952 yılında AKÇT kurulduğunda altı kurucu üye Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Flamanca’yı resmi dil olarak kabul etmiş, 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve İngiltere’nin AET’ye katılımıyla birlikte Danca’nın ve İngilizcenin resmî dil olarak kabul edilmesi sonucu, resmî dil sayısı 6’ya çıkmış, 1981 yılında Yunanistan’ın Avrupa Topluluğu’na üyeliğiyle birlikte Yunanca

Birliğin 7. resmî dili olmuş, 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in AT'ye katılmaları sonucu İspanyolca ve Portekizce de Topluluğun resmî dili olmuş ve resmî dil sayısı 9'a çıkmıştır. 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in üyelikleri nedeniyle Fince ve İsveççe de resmî dil olmuş, resmî dil sayısı 11'e yükselmiştir. 2004 ve 2007 yıllarındaki genişlemelerle birlikte Birliğin resmî dil sayısı 23'ü bulmuştur (Gündüz, 2006: 200–201).

Bazı Balkan ülkelerin de ileriye dönük üyelik istekleri ve çabaları dikkate alınırca, neredeyse üye sayısı kadar çok resmî dile sahip bir Birliğin oluşması olası görülmektedir. Avrupa Birliği, bu kadar çok resmî dilin kabul edilip kullanılmasının nedenlerini ise şu şekilde ifade etmiştir:

“AB demokratik bir organizasyondur, dolayısıyla vatandaşlarıyla ve üye devlet hükümetleriyle ve hizmetleriyle, şirketlerle ve AB içindeki diğer organizasyonlarda kendi dillerinde iletişim kurmalıdır. Halkın, kendi adlarına yapılanları bilme ve başka insanların dillerini öğrenmeden aktif rol alma hakkı vardır. Avrupa Birliği AB içinde herkesi doğrudan bağlayan kanunlar çıkarmakta, dolayısıyla AB içindeki herkes, hem vatandaşlar, hem de mahkemeler, bu kanunları anlamalı, kanunlar tüm resmi dillerde erişilebilir olmalıdır. Resmî dillerin kullanımı AB ve kurumlarının şeffaflığını, meşruiyetini ve etkililiğini arttırmaktadır.”
(http://ec.europa.eu/dgs/translation/navigation/faq/faq_language_en.htm).

1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, dil konusunda birçok yenilik getirmiştir. Antlaşmanın 21. maddesi “her AB vatandaşının Birliğin kurumlarına ya da birimlerine Birliğin resmî dillerinden herhangi birinde yazma ve yine o dilde yanıt alma hakkı”nı vermiştir. Bu maddeyle birlikte çok kültürlülük ilkesinin güçlendirildiği görülmektedir, çünkü bu ilke ilk defa resmî bir AB Antlaşması'nda yer almıştır (Gündüz, 2006: 203). Amsterdam Antlaşmasının getirdiği bir diğer yenilikse 255. maddede yer alan “her AB vatandaşının, Avrupa Parlamentosu, Konseyi ve Komisyonu'nun dokümanlarına erişme hakkının olduğu”nun belirtilmesidir.

Birlikteki bu resmî dillerin yanı sıra yerel dillerin de Avrupa kültürünün bir zenginliği olduğu, bu dillerin korunarak yaşatılması gerektiği düşüncesi ve uygulaması da AB'nin dil politikası içerisinde yer almaktadır (Akalin, 2004: 197).

2.2.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİL POLİTİKASI KONUSUNDA ALDIĞI KARARLAR VE UYGULAMALAR

AB, birliğin dil politikasını çok dillilik (multilingualism) olarak somutlaştırana dek, gerek antlaşmalarda, gerek Konsey, Parlamento toplantılarında ve politika belgeleri ile resmî raporlarda dil konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır. AB'nin dil konusunda üzerinde kararlılıkla durduğu noktalar;

1. Avrupa vatandaşlarının kendi anadillerinden başka birkaç dili öğrenmesi,
2. Dil eğitiminin erken yaşlarda başlatılması,
3. Dil öğretiminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için ülkelerin eğitim programlarında arzu edilen değişikliklerin yapılması,
4. Vatandaşların hayat boyu öğrenmelerinin sağlanmasıdır.

AB'nin dil konusunda aldığı kararların ve uygulamaların önemli olanları çalışmada açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.2.1 “Öğretme ve Öğrenme: Öğrenen Topluma Doğru” (Teaching and Learning: Towards the Learning Society)

AB Komisyonu 1995 yılında eğitimdeki güçlükleri incelemiş, çözüm bulmak için çalışmalara başlamış ve 1996 yılında bir rapor yayınlamıştır. Komisyon tarafından hazırlanan ve “Öğretme ve Öğrenme: Öğrenen Topluma Doğru” (Teaching and Learning: Towards the Learning Society) başlığını taşıyan beyaz kitapta 5 temel amaç ortaya konmuştur:

1. Yeni bilginin kazanılmasını cesaretlendirmek,
2. Okul ve iş sektörünü birbirine yaklaştırmak,
3. Sosyal dışlama ile mücadele etmek,
4. Üç Avrupa dilinde yeterlilik sağlamak,
5. Eğitime yatırımı teşvik etmek,

Görüldüğü gibi hedeflenen amaçlardan biri de Avrupa vatandaşlarının kendi ana dillerinden başka en az iki dili öğrenmesi ve o dillerde yeterliliğin sağlanması olmuştur. Raporda kişisel ve mesleki fırsatlardan yararlanmak için birkaç dil bilmenin artık bir ön koşul olduğu belirtilmiş, birkaç dilde yeterliliğin sağlanmasıyla insanların birbirlerini daha yakından tanıyacağı, farklı kültürlerle kolayca adapte

olunacağı ifade edilmiştir. En az iki dil bilen kişi, bütün kültürel varlığı ve çeşitliliğiyle Avrupalı olmanın hissini daha iyi anlayacak ve diğer vatandaşlarla daha iyi anlaşacaktır. Böylece birden fazla dille temas eden kişinin kültürel ufku da genişleyecektir. Raporda vurgulanan önemli konulardan biri de yabancı dil eğitiminin okul öncesi dönemde başlatılması gerekliliği olmuştur.

Komisyon raporda bireylerin çeşitli lisanları ve kültürleri erken yaşlardan itibaren öğrenmesini, yabancı dillerin günlük kullanımda Avrupa okullarının her düzeyinde yaygınlaştırılmasını, dil öğretim metotlarının yenileştirilmesini ve öğretmenlerin kendi ana dillerini başka bir ülkede öğretmesi için farklı ülkelerde bulunmasını hedeflediğini de belirtmiştir.

(http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf).

2.2.2.2 Yabancı Dil Öğretiminin Desteklenmesi ve Lingua Programı

Yabancı dil öğretiminin desteklenmesinin Avrupa Birliği'nin eğitim politikalarında her zaman önemli bir yeri olmuştur. Avrupa Birliği, dil politikasının temelini oluşturan çok dilli ve çok kültürlü bir yapıyı oluşturmak için sürekli olarak yeni projeler, yeni programlar oluşturmuştur ve oluşturmaya da devam etmektedir.

Birlik, ilk ve orta öğretim düzeyinde teknik ve mesleki eğitimi geliştirmeyi hedefleyen Okul Ortaklığı Programı'nı (Comenius); yükseköğretim düzeyinde iş birliğini ve kaliteyi artırmak, Avrupa'da farklı ülkelerde uygulanmakta olan kaliteli eğitim niteliklerini Avrupa'nın farklı ülkelerine yaymak için Yükseköğretim Programı'nı (Erasmus); hayatın herhangi bir döneminde eğitimine ara vermiş ya da kendini yeterince yetiştirememiş kişileri eğitmek için Yetişkin Eğitimi Programı'nı (Grundving); eğitimde öğrenme ortamlarını yeniden yapılandırarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak, eğitim mühendisliğini ortaya çıkarmak için Eğitimde Yeni Teknolojiler Programı'nı (Minevra); AB'ye üye ya da aday ülkelerin mesleki eğitimine yönelik politikaları desteklemek ve geliştirmek için Mesleki Eğitim Programı'nı (Leonardo da Vinci); eğitim sistem ve politikalarında gözlem ve yenilikleri, eğitim alanında oluşan yeni fikir, politika ve uygulamalarının sadece bir bölge ile sınırlı kalmasını önlemek ve yenilikleri bütün Avrupa'ya yaymak için Gözlem ve Yenilik Programı'nı; çalışmaların hedefine ulaşması için Destek Faaliyetleri Programı'nı (Accompanying Measures); Avrupa vatandaşlarının birçok

dili öğrenebilmeleri için de Dil Öğretimi Programı'nı (Lingua) geliştirmiştir (Ungan, 2006: 219).

Bu proje ve programların içerisinde yer alan “Lingua (Dil öğrenimi ve öğretimi) Programı”; Birlik içerisinde dil çeşitliliğinin teşvik edilerek dil öğretimi ve öğrenimi sürecinin kalitesine katkıda bulunulması, her bireyin kendine uygun yaşam boyu dil öğrenme imkanlarına erişiminin sağlanması ve Birlik içinde yabancı dil eğitimini yönetip yönlendirmesi amacıyla 28 Temmuz 1989 tarihli Konsey kararı ile hayata geçirilmiştir (Kihtir, 2003: 229–230).

Temelleri, 1957 Roma Antlaşmasına kadar dayanan Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları, 1995 yılında Socrates (Genel Eğitim), Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) ve Youth (Gençlik) olmak üzere üç başlık altında birleştirilerek Avrupa Topluluğu Eğitim Programları adıyla uygulamaya konulmuştur (<http://euroguidance.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&publishid=59&id=49&dil=T> R).

İşte “Lingua Programı” da 2007 yılına kadar AB Eğitim ve Gençlik Programları içerisinde yer alan Sokrates Programının alt programlarından biri olarak yer almıştır. Hedef kitlesini, çocuk, genç, ihtiyar, kadın, erkek kısacası bütün vatandaşların oluşturduğu ve öncelikli hedefi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin resmî dillerinin öğretilmesi olan Lingua Programı genel olarak;

1. Avrupa Birliği'nin dilsel çoğulculuk ve zenginliğini korumayı ve geliştirmeyi,
2. Değişik dil öğrenim metot, sistem, yol ve yöntemlerini geliştirmeyi, bunların kalitesini artırmayı,
3. Teori ve uygulamadaki yeni gelişmeler hakkında bilgi toplamayı ve ilgili kitleye sunmayı,
4. Sokrates eğitim programlarına üye olan Avrupa ülkelerinin vatandaşlarına Topluluğa üye ülkelerde konuşulan dilleri yabancı dil olarak öğretmeyi,
5. Yabancı dilleri bilmenin fayda ve avantajları konusunda bilinç düzeyini artırarak Avrupa dillerinin daha etkin, verimli ve kaliteli bir şekilde öğretilmesini sağlamayı,
6. Herkese yaşam boyu yabancı dil eğitim ve öğretimini yaygınlaştırmayı, özendirme ve desteklemeyi,
7. Mevcut yabancı dil öğrenim kaynak ve imkânlarına herkesin kolayca ulaşip, yararlanabilmesini sağlamayı,

8. Dil eğitim ve öğreniminde ihtiyaç duyulan yeni araç, gereç ve materyallerin üretimini gerçekleştirmeyi, geliştirilmesini teşvik etmeyi, bunların yaygınlaştırılmasını sağlamayı,

9. Değişik ülkelerde dil eğitimi ve öğrenimi alanında ortaya çıkan yeni bilgi, bulgu, araç ve gereçlerin diğer ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılmasını ve paylaşılmasını temin etmeyi amaçlamıştır (Ungan, 2006: 220).

Lingua iki ana alt gruptan oluşmuştur:

Lingua I: Dil Öğretiminin Geliştirilmesi: Avrupa Birliği'nin dil çeşitliliğini artırarak dil öğretim sistem ve yapılarındaki gelişimi desteklemektedir. Bu yüzden, bireylere direkt yabancı dili öğretmekten ziyade, bireyleri yabancı dil öğrenmeye teşvik etmekte ve onların yabancı dil öğrenmelerine kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda dil öğreniminde amaç, strateji ve didaktik araştırma gibi anahtar konular ve yenilikçi yaklaşımlar hakkında, bilginin politikalarını belirleyenler ve karar verenler arasında yayım ve değişimi sağlamayı, öğrenmenin faydaları hususunda insanları bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Lingua II: Dil Öğrenim Materyallerinin Geliştirilmesi: Dil öğrenim süreçlerinin ve kazanılan dil becerilerinin değerlendirilmesine yönelik yüksek kalitede araçların hazır bulunmasını hedefler (Ungan, 2006: 220).

Programın faaliyetlerini beş ana başlık altında toplamak mümkündür:

1. Yabancı dil öğretmenlerinin eğitimi için Avrupa iş birliği programları,
2. Yabancı dil öğretmenlerine yönelik hizmet içi kurslar,
3. Gelecekteki yabancı dil öğretmenleri için asistanlık,
4. Dil öğrenme ve öğretme için müfredat programlarının ve ders araç-gerecinin geliştirilmesi,
5. Dil öğrenme için ortak eğitim projelerinin geliştirilmesi (Gündüz, 2006: 207).

AB'nin Gençlik ve Eğitim Programları Sokrates/Erasmus ve Leonardo da Vinci'nin ve dil programı Lingua'nın AB'de özellikle gençlerin çok dilli olmasına katkısı büyük olmuştur. Erasmus programıyla öğrenciler değişim programından yararlanmış ve çeşitli Avrupa üniversitelerinde bir ya da iki dönem okuma, o ülkeyi ve dilini öğrenme imkânını bulmuşlardır. Özellikle Lingua programı ile Avrupa'da birçok kişi eğitilmiş ve bu alanda yüzlerce proje hayata geçirilmiştir (Cangil, 2004). Lingua Programı 2007 yılından itibaren "Hayat Boyu Eğitim Programı" kapsamında

devam etmektedir.

2.2.2.3. 12 Haziran 1995 Tarihli Konsey Kararı

Konsey, çeşitli toplantılarda dil politikaları konusunu ele almıştır. 12 Haziran 1995 tarihinde toplanan Konsey, Birlikteki bütün dillere eşit saygı gösterme ve yetki ikamesi ilkeleri çerçevesinde, dilsel çeşitliliğin korunması ve çok dilliliğin geliştirilmesi konusunda çaba harcanması yönünde karar almıştır. Toplantının sonuç bildirisinde şu noktalara yer verilmiştir:

“Konsey, Avrupa’nın ortak kültürel mirasının ve Avrupa boyutu ile kimliğinin temel bir özelliği olarak dilsel çeşitliliğin önemini teyit eder. Bu çeşitliliğin, demokratik, kültürel, toplumsal ve ekonomik öneminin altını çizer. Dilsel çeşitlilik, işlere ve mesleklere kaynaklık eder, bütünleşme unsurudur. AB’nin dilleri birçok üye olmayan ülkede de kullanıldığından Birliğin dış dünyadaki nüfuzu açısından önemlidir.”

2.2.2.4. Avrupa Diller Yılı (2001)

AB’nin, dil politikası konusunda aldığı önemli kararlardan biri de 2001 yılının “Avrupa Diller Yılı” olması yönünde aldığı karardır. Birlik, Avrupa Konseyi ile birlikte, 2001 yılını Avrupa Diller Yılı kabul ederek, dil öğrenimi ve çeşitliliğine verdiği önemi somutlaştırmıştır. Avrupa Parlamentosu’nun ve Avrupa Konseyi’nin birlikte almış olduğu bu kararda, bütün dillerin Avrupa kültür ve uygarlığının bir parçası olduğu ve dillerin Birlik için eşit değer ve önemde olduğu vurgulanmıştır. Kararda lisanları öğrenmenin, vatandaşları kültürel çeşitlilik konusunda bilinçlenmelerini sağladığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, antisemitizm ve hoşgörüsüzlüğü yok etmeye yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Dil öğrenmenin kişisel, kültürel ve siyasal avantajları olduğu gibi bireylere de büyük ekonomik fayda sağlayacağı belirtilmiş, kendi ana diline ve klasik dillere hâkim olmanın diğer dilleri öğrenmeyi kolaylaştırdığı da kararda yer almıştır. Yine Avrupa Diller Yılı’nın Avrupa bütünleşmesinin arka planında önemli yeri olacağı belirtilmiştir. 2001 yılının Avrupa Diller Yılı ilan edilmesinin nedenleri açıklanırken dil sorununun Avrupa bütünleşmesi içerisinde ele alınması gereken meselelerden biri olduğuna dikkat çekilmiştir.

Diller yılını ilan etmedeki temel amaç, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin dil ve kültür miraslarına sahip çıkmaları ve bunu diğer Avrupa ülkeleriyle birlikte paylaşımlarıdır; bunun yanı sıra çok kültürlü, çok dilli Avrupalı olma bilincini yayarak birden çok dil öğrenmeyi teşvik etmektir. Bu yolla çok dil öğrenmenin farklı dil ve kültürel geçmişleri olan insanlar arasında hoşgörüyü arttıracak ve bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacağı beklenmektedir (Demirel, 2005).

Kararda Avrupa Diller Yılı'nın hedefleri de şu şekilde açıklanmıştır:

1. AB vatandaşları dil bilimsel ve kültürel çeşitliliğin farkında olacak,
2. Bütün lisanlar eşit değere ve saygınlığa sahip olarak tanınacak,
3. Çok dillilik cesaretlendirilecek,
4. Birkaç dilde yeterlilik bireylerin kişisel ve mesleki gelişimlerinde anahtar bir öge olacak,
5. Hayat boyu dil öğrenimi cesaretlendirilecek,
6. Dillerin öğretilmesi için bilgi toplanacak ve yayılacak.

(<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:232:0001:0005:EN:PDF>).

Böylece Avrupa Diller Yılı Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi'nin inisiyatifinde ve UNESCO'nun da desteği ile Avrupa Birliği'ne üye olan ve olmayan toplam 47 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

2.2.2.5. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (Common European Framework for Reference) ve Avrupa Dil Gelişim Dosyası Projesi

Avrupa Konseyi, dil ve kültür politikaları çerçevesinde yabancı dil öğretimine yeni bir boyut kazandıran “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni”ni ve bunun öğrenci odaklı uygulama biçimi olan “Avrupa Dil Gelişim Dosyası”nı oluşturmuştur. Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan ve yabancı dil öğrenimi ve öğretimini konu alan Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, Avrupa çapında hazırlanacak dil öğretimi programlarına, müfredatlarına, sınavlarına ve ders kitaplarına bir temel sağlanması için oluşturulmuş ve yabancı dil öğrenimi-öğretimi konusunda Avrupa genelinde birliktelik sağlamayı amaçlamıştır. Bu metin, yabancı dil öğrenenlere, ne öğrenmeleri gerektiği, yabancı dilde etkin bir biçimde iletişime geçebilmek için hangi bilgi ve becerileri geliştirmeleri gerektiği konusunda anlamlı bir yol gösterme

amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca bu metin, yaşam boyu öğrenme bağlamında öğrenmenin değerlendirilebilmesi için öğrenenlere gelişim düzeylerini de belirlemiştir (Can, 2007). Kırk ülkenin yabancı dil uzmanları tarafından hazırlanan bu çalışma, Avrupa Konseyi'nin temel ilkelerinden olan Çok Dillilik ve Kültür ekseninde geliştirilmiştir (Şahin, 2006: 2–5).

Çok dillilik ve kültür ekseninde geliştirilen Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni dil becerilerini ele almış ve bunları ayrıntılı olarak tanımlamıştır. Söz konusu tanımlarda yabancı dil öğrenen bir kimsenin günlük hayatında, mesleki ve özel hayatında seviyelere göre neler yapması gerektiği tasvir edilmiştir. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni, yabancı dil öğretiminde tüm Avrupa ülkelerinde karşılaştırılabilir sertifikalar, ortak seviyeler ve sınavlar için ortak çerçeve oluşturmaktadır. Bu çerçeve yabancı dil öğretmenleri, yabancı dil dersi programı hazırlayanlar, yabancı dil kitabı yazarlar ve sınav hazırlayanlar için önemlidir.

Avrupa Konseyi, Dil Politikaları Birimi tarafından geliştirilen “Avrupa Dil Gelişim Dosyası Projesi” ise 15–17 Ekim 2000 tarihleri arasında Polonya'nın Cracow kentinde düzenlenen Eğitim Bakanları Daimi Konferansı sonunda imzalanan sonuç bildirgesiyle Konsey'e üye tüm ülkelerde uygulanması kararı alınmıştır. Dil Gelişim Dosyası'nın 2004–2005 öğretim yılına kadar önce pilot okullarda uygulamaların yapılması, 2004–2005 öğretim yılından sonra da, tüm Avrupa Konseyi üye ülkelerinde bu uygulamanın yaygınlaştırılması planlanmıştır. Avrupa Birliği de bu projeye parasal destek sağlamıştır.

Avrupa Dil Gelişim Dosyası ile

1. Avrupa yurttaşları arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesi,
2. Değişik kültürlerle saygı gösterilmesi,
3. Kültür ve dil farklılıklarının korunması,
4. Farklı ülkelerdeki dil öğretim programlarının birbirine uyumunun sağlanması,
5. Dil öğretimine standartların getirilmesi amaçlanmıştır (Demirel, 2005).

Bu projenin temel amacı, her Avrupa vatandaşının bir dil pasaportuna sahip olmasının sağlanmasıdır. Bu pasaportu taşımaktaki temel hedef ise Avrupa vatandaşlarının çok dilli yetiştirmelerini sağlamak ve onları çok dil öğrenmeye teşvik etmektir. Bu sebeplerle çok dilliliğin ve çok kültürlülüğün korunması ve geliştirilmesi açısından her Avrupa vatandaşının, ilköğretimde ilk yabancı dili,

ortaöğretimde ikinci yabancı dili ve üniversitede üçüncü yabancı dili öğrenmesine destek olmak ve bunu özendirmek esastır (Durak, 2006: 28).

Avrupa Dil Gelişim Dosyası, üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Dil Pasaportu
2. Dil Öğrenim Geçmişi
3. Dil Dosyasıdır.

Dil Pasaportu, dil becerilerinin, dil yeterlilikleri ve deneyimlerinin bir kaydı niteliğindedir. Yani bu pasaport kişinin bildiği Avrupa dillerini ve bu dillerdeki yeterlilik düzeyini gösteren bir belgedir. Bu belgenin ileride önem taşıyacağı belirtilmektedir. Çünkü artık dil pasaportu normal pasaportun yerini alacak ve bu pasaportla Avrupa’da iş ve oturma izni almak mümkün olabilecektir. Böylece dil pasaportu olanlar Avrupa’nın herhangi bir ülkesinde uzun süreli iş ve oturma izni alma şansına sahip olacaktır. Dil pasaportu bütün Avrupa ülkelerinde geçerli olacak şekilde standart hale getirilmiştir (Demirel, 2008: 24).

Dil pasaportunda belirlenen dil düzeyleri, başlangıç, orta ve ileri düzey olmak üzere ele alınmaktadır. Bu düzeyler;

I. Başlangıç düzeyi A1 (Breakthrough)

(Temel kullanıcı), A2 (Waystage)

II. Orta düzey B1 (Threshold)

(Bağımsız Kullanıcı), B2 (Vantage)

III. İleri düzey C1 (Proficiency)

(Yetkin Kullanıcı) C2 (Mastery) şeklindedir.

Dil Öğrenim Geçmişi’nde ise kişinin yabancı dil öğrenmesinde harcanan süre ve o dili öğrenmedeki amacı, öğrenilen dilin nerede ve ne şekilde öğrenildiği, kişinin öğrendiği dilin kültürüyle olan etkileşim düzeyi açıklanmaktadır (Demirel, 2008: 164).

Dil Dosyası ise kişinin öğrendiği yabancı dilde aldığı tüm belgelerin yer aldığı bölümdür. Bireyin öğrendiği dilde yapmış olduğu her türlü çalışmalar, bildiri, kitap gibi yayınlar, aldığı diploma ve sertifikaların bu bölümde yer alması istenmektedir (Demirel, 2008: 189).

Özcan Demirel, Dil Gelişim Dosyası’nın genel olarak temel işlevlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Dil gelişim dosyasının iki işlevi mevcuttur. Birincisi, bilgilendirme işlevi yani kişinin dil öz geçmişi hakkında bütün bilgilerin bu dosyada yer almasıdır. Yabancı bir dili öğrenmek için ayrılan süreden, öğrenim yaptığı kuruma, öğrendiği dille ilgili aldığı sertifikalar, diplomalar hepsi bu işlevi yerine getirmektedir. İkincisi, dil gelişim dosyasının eğitsel işlevidir. Eğitsel işlev, bireyin dil öğrenme konusundaki kararları kendisinin vermesine yardımcı olması ve bir dil öğrenme konusunda öğrencinin özerk olması yani öğrenme otonomisine sahip olmasıdır. Bu anlayışla, dil öğrenen kişi kendisini öğrenme sürecinde bağımsız hissedecek ve kendi kendini değerlendirme şansına sahip olacaktır. Bu eğitsel yararların yanı sıra dil öğrenmenin saydam olması, dil düzeylerinin belirlenmesi, öğrenmiş olduğu bu bilgileri aktarabilmesi, transfer edebilmesi açısından da bireye önemli katkılar getirmektedir. Bu anlamda öğrenen özerkliği kavramı devreye girmekte ve dil öğrenme sürecinin bireye dönük olduğu ve bunun sınıf içinde değil yaşamın her aşamasında olduğu gerçeği ön plana çıkmaktadır... Dil öğrenme ve öğretme sürecindeki bu belirlemelere ek olarak değerlendirme boyutunda da bazı değişimler söz konusu olmaktadır. Dil gelişim dosyası uygulaması ile kendini değerlendirme kavramı gündeme gelmektedir. Bu değerlendirme yaklaşımı ile birey kendini ve dil gelişim sürecini sürekli değerlendirme imkanı bulabilmektedir. Bunun yanı sıra bireyden öğrenmeyi öğrenmesi de beklenmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin öğrencilere dil öğrenme sürecinde daha çok yardımcı olmaları beklenmektedir.” (Demirel, 2005).

2.2.2.6. 14 Şubat 2002 Tarihli Konsey Kararı

Avrupa Parlamentosu 13 Aralık 2001 yılında yani Avrupa Diller Yılı'nın sonunda, dilsel çeşitlilik ve dil öğrenimini geliştirmek için yeni önlemlerin alınmasını kabul etmiştir (<http://www.europarl.europa.eu>).

Bundan sonra da Konsey, çeşitli zirvelerde dil politikasının belirlenmesi konusunda önemli kararlar almıştır. 2002 yılında Barselona'da toplanan Konsey, Avrupa vatandaşlarına en az iki yabancı dilin mümkün olan en erken yaşta öğretilmesi hedefini belirlemiştir. Bunun ardından, 14 Şubat 2002 tarihinde toplanan Eğitim Konseyi, üye devletleri dilsel çeşitliliği geliştirmeye, Komisyonu da bu konuda bir rapor hazırlamaya çağırarak, Komisyon, bunun üzerine önce bir istişare belgesi, daha sonra da buna dayalı bir eylem planı hazırlamıştır.

14 Şubat 2002 tarihinde Konsey'in, dilsel çeşitlilik ve dil öğrenimi konusunda yayınladığı raporda, ana dili dışında diğer dillerin öğrenilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Raporda, bireylerin Avrupa bilgi toplumunda etkili olarak yer alabilmeleri, toplumsal ve sosyal kaynaşmaya daha kolay ayak uydurabilmeleri için dil bilmenin önemi vurgulanmış, dil bilmenin insanların kültürel ve kişisel

gelişimlerinin yanı sıra mesleki gelişimleri açısından da önemli bir rol oynayacağı belirtilmiş, aynı zamanda dil bilmenin Avrupa bütünleşmesinde yararları olacağı ve bütün Avrupa dillerinin Avrupa için bir değer ve zenginlik kaynağı olduğu vurgulanmıştır. Konsey ayrıca Birliğe üye devletleri dilsel çeşitliliği ve dil öğrenimini geliştirmek için somut adımlar atmaya davet etmiştir (<http://eurlex.europa.eu>).

2.2.2.7. Dil Öğrenimi ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planı (2004-2006) **(Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004-2006)**

2003 yılında “Dil Öğrenimi ve Çeşitliliğini Geliştirme İstisare Belgesi” ışığında hazırlanan “Dil Öğrenimi ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planı (2004-2006)” resmî olmayan diller konusuna da yer vermiştir. Dil Öğrenimi ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planının ön sözünde, dilin AB’nin temel ilkelerinden serbest dolaşım, 2000 yılında Lizbon Stratejisi ile şekillenen bilgi toplumu hedefi ve AB vatandaşlarına kazandırılmak istenen girişimcilik ruhu ile yakın ilgisi özetlenmektedir (Eylem Planı, 2003: 3).

Plan, kapsayıcı bir yaklaşım ile bölgesel, azınlık, göçmen ve az konuşulan dillerin tümüne yer vermektedir. Dil konusunda yapılacak etkinlikleri, Ömür Boyu Dil Eğitimi, Daha İyi Dil Eğitimi, Dil Dostu Çevre Oluşturma ve Gelişme Çerçevesi şeklinde belirten Eylem Planı içinde, resmî olmayan dillere yönelik etkinliklerin desteklenmesi de yer almıştır. Plan, azınlık dillerine daha geniş proje ve programlar içerisinde yer verme kararı bakımından yenilik içermektedir.

2003 yılında Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi ortaklaşa, dil öğrenimini ve dilsel çeşitliliği geliştirmek için bir eylem planı başlatmıştır (Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006). Bu eylem planının, AB’nin 2004–2006 yılları arasındaki dil planlamasını ortaya koyan bir belge olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Eylem Planında güçlü bir AB için dilin önemi üzerinde durulmuş, her Avrupa vatandaşının kendi ana dilinden başka en az iki dili bilmesi

gerektiği belirtilmiştir. 2004–2006 yıllarını kapsayan stratejik dil raporunda, üye ve üye olmak isteyen ülkelere dil konusunda bir yol haritası sunulmuştur. AB, birliğe üye olan her ülke halkının Birlik üyesi diğer ülkelerin dilleri ile yakından ilgilenmesini istemiştir. Raporda AB'nin birçok farklı ulus ve dilden oluştuğu, birbirinden farklı dil, kültür ve etnik farklılıkların mevcut olduğu, Birliğin bütünleşmesi ve yaşayabilmesi için yoğun bir diyalog ortamının var olmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunun için de Birliğe üye olan ülkelerin ve onların vatandaşlarının birbirlerini tanımaları ve kültürel etkileşime açık olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu yoğun iletişim ortamını ve kültürel etkileşimi sağlayacak olan şeyin ise dil olduğu vurgulanmıştır. Böylece vatandaşlar arasında Avrupalılık ruhu daha da canlanacak, vatandaşların dil becerileri geliştirilerek yeni Avrupa'nın inşası daha da çabuklaşacaktır. Bu eylem planı geniş bir kamuoyu desteğiyle oluşturulmuş, üye ülkelerin ilgili bakanlıklarının ve kurumlarının görüşlerine başvurulmuş, bağımsız kurumlarla fikir alışverişi yapılmış, bütün bu çalışmalar sonucu üye ülkelerin tamamının paylaşacağı bir yükümlülükler listesi hazırlanmıştır. Bu yükümlülükler üye ülkeler ve AB'nin rolü olmak üzere temel iki yüklenicinin sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir. Üye ülkelerin genel dil politikası ile ilgili söz hakları sınırlandırılmışken, üye ülkeler kendi resmî dillerinin öğretilmesi konusunda özgür bırakılmıştır. Ana dili öğretiminin finansmanı da üye ülkelerin sorumluluğuna verilmiştir. Bununla birlikte etnik dillerin öğretilmesinin AB fonlarınca destekleneceği belirtilmiştir.

AB Komisyonunun dil eylem planına paralel olarak üye ülkelerin de kendi eylem planlarını hazırlamaları istenmiş, bu dil planlamasının yerel otoritelerden başlayarak ülke ve birlik çapında bir eş güdümle yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Eylem Planı üç ana bölümden oluşmuştur:

1. Hayat Boyu Dil Öğretimi
2. Daha İyi Dil Öğretimi
3. Dil Dostu Ortamların Oluşturulması (Eylem Planı, 2003: 6).

2.2.2.7.1. Hayat Boyu Dil Öğretimi

Ana dili haricinde iki dilin daha öğretilmesine erken yaşta başlanmasını öngörmüştür. 2002 yılında Barselona'da toplanan Komisyon ana dili dışında iki ayrı

dili erken yaşlarda öğretmenlerin gerekliliğine karar vermiştir. Bu dil öğretiminin AB'nin sürdürmekte olduğu eğitim programları ile destekleneceği belirtilmiştir. Ayrıca hayat boyu dil öğreniminin örgün eğitimin bütün kademelerinde destekleneceği de ifade edilmiştir. Hayat boyu dil öğretiminin bir diğer yönünü yetişkinlerin yabancı dil öğrenimi oluşturmuştur. AB Komisyonu Dil Eylem Planı, yetişkinlerin yabancı dil öğretime de büyük önem vermiştir (Eylem Planı, 2003: 7).

2.2.2.7.2. Daha İyi Dil Öğretimi

Eylem planında bu ana başlık, altı alt başlıkla desteklenmiştir:

2.2.2.7.2.1. Dil Dostu Okullar

AB Komisyonu Dil Eylem Raporu, ana dili eğitimine paralel olarak erken yaşlarda yabancı dil öğretimi ve birçok dilin konuşulduğu ortamların oluşturulmasını önermiştir. Birçok dilin anlaşma aracı olarak kullanıldığı okulların var olması, AB'nin küçük bir modelinin her okulda oluşturulması, dil dostu bir kuşak yetiştirmek için gerekli görülmektedir.

2.2.2.7.2.2. Dil Sınıfları

Sokrates ve Leonardo da Vinci programlarının yabancı dil öğretimi ile ilgili çok faydalı birçok araca sahip olduğu belirtilmiştir. Bu araçlardan en önemlisinin ise elektronik ortamda yabancı dil öğretimi alt yapısının adı geçen programlar sayesinde oluşturulmuş olmasıdır.

2.2.2.7.2.3. Dil Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi

Bu başlık altında, çok dilli bir Avrupa'nın inşasında öğretmenlerin çok önemli bir rolü olduğu, Avrupa'nın Avrupa değerlerine sahip dil öğretmeni ihtiyacının başka hiçbir konu ile kıyaslanamayacak derecede önemli olduğu, yabancı dil öğretmenlerinin o dilin konuşulduğu ülkelerde kalması ve bilgisini yenilemek için gerekli fırsatlara sahip olmaları, Sokrates ve Leonardo da Vinci programları ile yabancı dil öğretmenlerinin desteklenmesi gerektiği, yabancı dil öğretmenlerinin izole edilmiş bir durumda kendi ülkelerinde bilgiye kapalı kalmamaları, ülke içinde ve ülke dışında hatta Avrupa genelinde bir ağın parçası olmaları gerektiği

belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle AB, yabancı dil öğretimini devletlerin ulusal eğitim programları dışına çıkararak uluslararası bir yabancı dil öğretimini hedeflenmiştir.

2.2.2.7.2.4. Dil Öğretmeni Tedariki

Raporda, dil öğretmeni ihtiyacının karşılanmasının hemen hemen tüm ülkeler için kısa vadede zor görüldüğü belirtilmiş ve kısa vadede en kolay çözümün, ülkeler arası öğretmen değişimini hayata geçirmek olduğu ifade edilmiştir. Bunun için, her ülke yetiştirdiği ana dili öğretmenlerini diğer ülkelere yabancı dil öğretmeni olarak verecek ve karşılığında kendi eğitim sistemi içerisindeki yabancı dil öğretmeni açığını diğer ülkelerle yapacağı değişimle karşılayacaktır. Birlik ülkeleri öğretmenlerin birlik ülkeleri içerisindeki hareketliliğini teşvik edecektir.

2.2.2.7.2.5. Öğretmenlerin Diğer Konularda Eğitimi

Raporda bu başlık altında şu ifadeler yer almıştır: Birçok öğrenci öğrencilik hayatı boyunca en azından bir tane yabancı dil müfredatı içerisinde bulunmuştur. Birçok yabancı dil öğretmeni de meslek hayatı boyunca en azından bir program dâhilinde bir dili öğretmiştir. Acemi öğretmenlerin ülke içerisinde eğitilmesi, dille sürekli iletişim halinde olmasına bağlıdır. Bu alanlarda kimi öğretmenler uzmanlık kazanmalı ve acemi dil öğretmenlerinin eğitiminden sorumlu olmalıdır.

2.2.2.7.2.6. Dil Becerisinin Test Edilmesi

2002 yılında Barselona’da toplanan üye ülkeler, vatandaşlarının dil becerilerinin ölçülmesi konusunda henüz yeterli bir verinin mevcut olmadığı kanaatinde birleşmişlerdir. Böyle bir verinin olmaması ülkelerin vatandaşlarından hangi düzeyde bir dile sahip olmaları gerektiğini, vatandaşların dil öğrenme seviyelerinin tespiti gibi konularda belirleyici olacak bir bilgiden yoksun olduklarını göstermiştir. Bir diğer açıdan işverenler, öğretmenler ya da diğer yetkililer ilgili oldukları kişilerden ne düzeyde bir dil talebinde bulunacaklarını bilmek istiyorlardı. Avrupa’da birbirinden farklı birçok dil becerisi ölçme testi uygulandığı için Komisyon, en kısa sürede bu testlerin standart hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bazı dillerin farklılığının dikkate alınması gerektiği, çünkü Avrupa’da konuşulan dillerin hepsinin aynı dil grubuna ait olmadığından bütün dillerin karşılaştırmalı

olarak incelenmesi ve kullanışlı bir ölçme sisteminin bulunması istenmiştir (Eylem Planı, 2003: 9–11).

2.2.2.7.3. Dil Dostu Ortamların Oluşturulması

Eylem Raporunda; “Bütün vatandaşlar dil öğrenmeliler. Diğer dillerin farkında olmalılar, o dilleri duymalı ve öğrenme gayreti içerisinde olmalı. Bu tür şeyler her evde, her okulda, her caddede olmalı. Her kütüphane, kültür merkezi, okul ya da enstitü çok dilli bir yapılanma içerisinde olmalı. Avrupa’daki bütün bölgelerde, köylerde, kasabalarda dil farklılıkları saygı ile karşılanmalı ve her yerde dil dostu ortamlar var olmalıdır. Bu ortamlar dil dostu toplulukların inşası için hayati ehemmiyeti haizdir.” denilmiştir (Eylem Planı, 2003: 12). Eylem raporunda bu ana başlık üç alt başlıkla desteklenmiş ve bu alt başlıklar şu şekilde açıklanmıştır:

2.2.2.7.3.1. Dil Farklılıklarını Benimseyici Yaklaşım

Farklı dillerin varlığı AB’nin temel yaklaşımıdır. AB’de dil farklılıklarına saygı duyulur. AB’nin ana eğitim, kültür programlarına halen her türlü dil kullanıcısı ulaşabilir. Hiç de uzak olmayan bir dönemde etnik ve bölgesel diller de çeşitli fonlarla desteklenecektir. Ulusal ve yerel otoriteler etnik dillerin var olması ve desteklenmesi hususunda cesaretlendirileceklerdir. Sokrates ve Leonardo da Vinci programlarının başarıları dil farklılıklarını güçlendirecek ve bölgesel, etnik dillerin, göçmen dillerin daha iyi öğretilmesi için fonlar tarafından desteklenen projeleri cesaretlendirecektir. Bu, dillerin öğretim metotlarındaki iyileşme alanında daha doğru kullanılmalarını sağlayacaktır. AB’nin bu tür eylemlere katılımını arttıracaktır. Ulusal ve yerel otoriteler, nesilden nesle konuşanları azalan dillerin korunması için özel gayret göstermeleri hususunda cesaretlendirilirler.

2.2.2.7.3.2. Dil Dostu Topluluklar İnşa Etmek

Avrupa’daki her topluluğu dil dostu yapmak için bütün fırsatlardan faydalanmak gereklidir. Diğer dil ve kültürleri görmek ve işitmek insanların dil öğrenme isteklerini uyandıracaktır. Araştırmalar, alt yazılı filmler ve televizyon programlarının dil öğrenimini cesaretlendirdiğini desteklemektedir. Medyanın gücü insanların dil öğrenme arzularını kamçılacaktır. Özellikle DVD teknolojisi görsel

malzemeyi birden fazla dille izleme imkanı sunmaktadır. İnternet, dil öğretiminde gerekli web sunuları yapılması kaydıyla çok başarılı olacaktır. Bu öğrenmenin öğretici kusurlarından bağımsız ve birçok seçeneğe sahip olması göz ardı edilemeyecek bir farklılıktır. Dil dostlarının internette sınırsız bir konuşma ortamına kavuşacakları da bir diğer önemli sonuçtur. Turizm projeleri gibi sınır aşan projelerle köylere kadar uzanan yerel dil öğretim planları vatandaşların dil öğretimini kolaylaştıracaktır.

2.2.2.7.3.3. Dil Öğrenme İhtiyacını Arttırmak

Sürekli etkinliklerle dil öğrenmenin faydaları ve gerekliliği konusunda geniş insan kitlelerinde bir bilinçlenme oluşturulması şarttır. Avrupa Konsülü insanları bilinçlendirmek için 26 Eylül’ü “Avrupa Dil Günü” olarak ilan etmiştir. Bu tür bir kutlamanın Avrupa’da yabancı dil öğrenimini değerli hale getireceği hesaplanmaktadır. AB bu hususta, yerel, bölgesel ve ulusal otoritelerin yapması gereken çok önemli işler olduğu kanaatindedir. AB, kurulacak her öğretim sistemini bir şekilde destekleyecektir. Her yaştaki Avrupalıya dil öğrenme ihtiyacının kazandırılması esastır. Bunun için her türlü çaba gösterilmelidir. Belki de çok yakın zamanda okullarda dil öğretmenleri dışında yeni kadrolar ve meslekler de var olacaktır. Bunun için bir kısım yeni üniversite ve benzeri eğitim kurumlarında ihtiyaca cevap verecek yeni çözümlere yatırım yapılmalıdır. Özellikle yerel kütüphaneler ve yetişkin öğrenme merkezleri üzerinde durulması zaruri görünmektedir.

Eylem Raporu’na genel olarak bakıldığında AB, dil öğretiminin iyileştirilmesi ve uygulanması için üye ülkelerin eğitim sistemlerinde değişiklikler yapmaları gerektiğini, dil öğrenmeyi teşvik etmek için gereken tüm imkanlardan yararlanılması gerektiğini ve dil öğreniminin hayat boyu süren bir etkinlik olması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü AB, daha iyi yabancı bir dil eğitimini AB’nin olmazsa olmazlarından görmekte ve Birliğin devam etmesi için AB çatısı altında bir araya gelen ulusların birbirlerinin dillerini ve kültürlerini anlamalarının önemli olduğunu düşünmektedir. (<http://eurlex.europa.eu>).

2.2.2.8. Çok dillilik İçin Yeni Bir Strateji (A New Framework Strategy for Multilingualism)

2005 yılında Avrupa Komisyonu, “Çok dillilik İçin Yeni Bir Strateji” (A New Framework Strategy for Multilingualism) başlığıyla bir rapor yayınlamıştır. Raporda AB’nin dil politikası olarak kabul ettiği çok dillik politikası açıklanmış ve çok dillilik politikasının amaçları sıralanmıştır. Avrupa Komisyonunun çok dilliliği doğrudan gündemine aldığı ilk belge olma özelliği taşıyan, 22.11.2005 tarihli “Çok dillilik İçin Strateji Çerçevesi” adlı bu belge, çok dilliliğe ilişkin kapsamlı bir strateji içermektedir. Belgede, toplumsal, ekonomik ve yasal alanda çok dilliliğin önemine işaret edilmektedir.

Buna göre “Çok dillilik” terimi, hem bir kişinin birden fazla dili kullanabilme kabiliyetine hem de birbirinden farklı diller kullanan toplulukların tek bir bölgede yaşayabildiğine atıfta bulunmuştur. Komisyon, üye ülkeler arasındaki itici güç olduğunu vurgularken aynı zamanda AB’nin temel değeri olarak dil çeşitliliğine saygı gösterdiğini belirtmiştir. Raporda Komisyonun çok dillilik politikasının üç amacı olduğu belirtilmiştir:

1. Dil öğreniminin teşvik edilmesi ve toplum içinde dil çeşitliliğinin teşvik edilmesi,
2. Sağlıklı çalışan çok dilli ekonominin teşvik edilmesi,
3. Vatandaşlara AB yasalarına ve süreçlerine kendi dillerinde ulaşma imkânı sağlanması (Strateji Raporu, 2005: 3).

2.2.2.8.1. Dil Öğreniminin Teşvik Edilmesi Ve Toplum İçinde Dil Çeşitliliğinin Teşvik Edilmesi

Komisyon, dili kişinin kimliğinin ve kültürünün parçası olarak kabul etmiş, ayrıca hoşgörüsüzlüğe, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı durabilmek için yabancı dil öğreniminin diğer insanları anlamak ve düşünme şekillerini kavramak açısından önemli olduğunu savunmuştur. Komisyon, İçerik ve Dil Anlamında Bütünleşik Öğrenim (CLIL) konusunda gelişme sağlanmasını ve yüksek öğrenim kurumlarının çok dilliliği öğrenciler arasında teşvik etme konusunda daha çok rol almasını istemiştir. Komisyon, ana dili İngilizce olmayan ülkelerdeki ulusal veya bölgesel dillerde eğitim yapılması yerine İngilizcenin tercih edilmesinin yerel dillerin

devamı açısından beklemeyen etkiler yaratabileceği konusunda da uyarıda bulunmuştur (Strateji Raporu, 2005: 3–8).

2.2.2.8.2. Sağlıklı Çalışan Çok Dilli Ekonominin Teşvik Edilmesi

Raporda dil yeterliğinin Avrupa iş dünyasının başarısı açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Komisyon, etkili dil politikasının iş dünyasının gelişimi için önemli olduğunu da belirtmiştir (Strateji Raporu, 2005: 9–12).

2.2.2.8.3. Vatandaşlara AB Yasalarına Ve Süreçlerine Kendi Dillerinde Ulaşma İmkânı Sağlanması

Raporda AB'nin, bağlayıcı niteliği olan bir düzenlemeyi yürürlüğe sokarak AB vatandaşlarının dil engeline takılmadan kendi dillerinde AB yasalarına ve düzenlemelerine diledikleri şekilde ulaşabileceği ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra raporda Komisyonun yapacakları ve Birliğe üye ülkelerden yapılması istenen talepler de açıklanmıştır (Strateji Raporu, 2005: 12-14).

Raporun sonuç kısmında çok dilliliğin AB için gerekli olduğu, Avrupa politika amaçlarının başarıya ulaşmasında vatandaşların dil becerilerinin artırılmasının önemli olduğu ve Birliğe üye ülkelerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yine raporun son kısmında Komisyonun Çok dillilikle ilgili bir rapor hazırlayacağı (High Level Group on Multilingualism), bu raporun sonuçlarıyla, 2007 yılında üye devletlerin 2004-2006 Eylem Planı raporlarına göre AB'de çok dillilik konusunun ayrıntılı olarak ele alınacağı bir rapor hazırlanacağı ifade edilmiştir (Strateji Raporu, 2005: 15). (<http://eurlex.europa.eu>)

2.2.2.9. Komisyonun Dil Öğrenimi ve Dil Çeşitliliğini Geliştirme Eylem Planı Sonuç Raporu (2007)

Komisyon tarafından 2007 yılında, Eylem Planı'nın (Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006) sonuçlarını açıklayan bir rapor yayınlanmıştır (Report on the implementation of the Action Plan

“Promoting language learning and linguistic diversity”). Raporda Komisyonun kendi üzerine düşen görevleri yaptığı, üye devletlerin ise genel olarak planı başarıyla uyguladığı belirtilmiştir. Bazı görevlerin ise –özellikle dil öğretim metotlarının geliştirilmesi, dil öğretimi çeşitliliğinin artırılması, dil dostu okulların ilerletilmesi, dil öğrenmek için motivasyonun artırılması- başarıya ulaşmasında üye devletlerin daha çok çalışması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca üye devletlere dil öğretimi kalitesinin geliştirilmesi için Komisyon, destekte bulunacağını belirtmiştir.

(http://ec.europa.eu/education/languages/archive/doc/com554_en.pdf)

2.2.2.10. Çok dillilik Yüksek Düzey Grubu (High Level Group on Multilingualism) Raporu

Çok dillilik Yüksek Düzey Grubu 2007 yılında çok dillilik üzerine bir rapor yayınlamıştır (High Level Group on Multilingualism). Raporda “çok dillilik” terimi açıklanmış, çok dilliliğin Birlik içinde giderek önem kazandığı, bunun neticesi olarak da 2007 yılında ayrı bir dosya olarak ele alındığı belirtilmiştir. Raporda çok dillilik politikasının önem kazanmasının nedenleri genel olarak şu şekilde açıklanmıştır:

“Geçen on beş yılda özellikle de milenyumdan bu yana Birlik önemli değişiklikler geçirdi. 2004 ve 2007’deki genişlemelerle birlikte üye sayısı 15’ten 27’ye yükseldi. Bunun yanında insan faaliyetlerinin pek çok alanında globalleşmenin etkileri görülmeye başlandı. Sınırların kalkmasıyla bireylerin hareketliliği arttı. Öğrenci hareketini artırmayı kapsayan bir Avrupa yüksek eğitim ve araştırma alanının yaratılması, değişen iş profilleri ve işler arasında hareketliliğin artması, global turizmin gelişi, AB’ye göçlerin artması, diller ve kültürler arası iletişimin güçlenmesi Birlik içindeki düzenlemelerin yeniden ele alınmasını gerekli kıldı. Tüm bu nedenlerin bir sonucu olarak, Birliğin ve Avrupa’nın dilsel manzarası bir bütün olarak değişti. AB’nin resmi dil sayısı 1995–2007 yılları arasında ikiye katlandı. Bölgesel ve azınlık dilleri dikkate değer bir şekilde yeniden canlandı. Sonuçta Avrupa’da konuşulan dillerin sayısı arttı. Yani AB’ye üye bütün devletler çok dilli ve çok kültürlü bir toplum oldu. Üstelik çoğu üye devletin, eğitim sistemlerinde yaptığı değişikliklerle dil öğrenimi ve dil kullanımında farklılıklar görüldü.” (a.g.r., 2007: 7).

Grup, raporda, bireylerin topluma entegrasyonu ve kültürlerarası diyalog için dil öğrenimi ve dilsel iletişimin çok önemli olduğunu vurgulamış, motivasyonun dil öğrenmek için anahtar rol oynadığını belirtmiş, dil öğreniminde motivasyonu yükseltmek için sadece okulun değil, diğer kurumların da –özellikle medyanın-

harekete geçmesini istemiştir. Medyanın üzerine düşeni yapması ve dil öğreniminde motivasyonun artırılması için yeni senaryoları hayata geçirmesini salık vermiştir. Okul eğitiminde çocuklara ve genç insanlara ek olarak yeni öğrenme gruplarının -örneğin mesleki eğitim öğrencileri, işçiler ve yetişkin öğrenciler- hedeflenmesi istenmiştir. Yine raporda Avrupa'nın dilsel ve kültürel farklılığının sürdürülmesi ve geliştirilmesi konusunda Bölgesel veya azınlık dillerinin gerekli bir unsur olduğu ifade edilmiştir. Raporun sonuç kısmında ise 2008 yılının ikinci yarısında çok dillilik için yeni bir strateji raporunun sunulacağı belirtilmiştir (a.g.r., 2007: 23).

(http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc1664_en.pdf)

2.2.2.11. Komisyonun Çok dillilik Üzerine Raporu (2008)

22 Mayıs 2008'de Komisyon, çok dillilik üzerine yeni bir rapor yayınlamıştır. Raporda dilsel ve kültürel çeşitliliğin; artan hareketlilik, göç ve globalleşmenin bir sonucu olarak Avrupa vatandaşlarının ve şirketlerinin günlük yaşamlarında ayırıcı bir özellik olduğu; dilsel becerilerin bütün AB vatandaşları için arzu edilir bir hayat becerisi ve vatandaşların Birlik içerisinde rahat hareket edebilmeleri konusunda ekonomik, sosyal ve kültürel yararları olduğu belirtilmiştir. Raporda çok dillilik politikasının hayat boyu öğrenme perspektifinde dillerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönünü çevrelediği; Avrupa'nın dilsel çeşitliliğinin korunması ve dillere eşit şekilde saygı duyulması gerektiği; vatandaşların Avrupa bilgi toplumunda etkili bir rol oynayabilmesi, sosyal entegrasyon ve uyum sağlayabilmesi için dilleri bilmelerinin temel beceri olduğu; kaliteli bir dil öğretimi için üye devletlerin eğitim sistemlerindeki değişikliklerin cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiği; dilsel ve kültürel becerilerin eğitimin odak noktasında yer aldığı; ilk dilde ustalığın diğer dillerin öğrenimini kolaylaştıracağı bildirilmiştir. Raporda üye devletlere ve Komisyona, çok dillilik politikasının desteklenmesi için yapılması gerekenler hakkında davetiye çıkarılmıştır. Buna göre çok dillilik için üye devletler, Avrupa ile iş birliğini çoğaltarak çalışmaları, hayat boyu öğrenme perspektifinde etkili dil öğretimini ve dil öğreniminin sürekliliğini geliştirmek için adımlar atmaları, diğer üye devletlerde kendi ulusal dillerinin öğrenimini cesaretlendirmeleri, dil bilgisini ölçmek için mevcut olan araçları -örneğin Avrupa Konseyi Avrupa Dil Portfolyosu- kullanmaları, çok dillilik konusunda özellikle Avrupa Konseyi ve UNESCO gibi

uluslararası organizasyonlarla birlikte çalışmaları tavsiye edilmiştir. Komisyona verilen görev ise üye devletlere, belirtilen konularda destek olunması ve 2008 yılının sonuna kadar çok dillilik için ayrıntılı bir politika önerisinin kaleme alınması olmuştur. (<http://eurlex.europa.eu>)

2.2.2.12. Çok dillilik: Avrupa için Bir Varlık ve Ortak Bir Taahhüt (Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment)

Çok dillilik politikası hakkında beklenen rapor 18.9.2008 tarihinde yayınlanmıştır. Çok dillilik: Avrupa için bir varlık ve ortak bir taahhüt (Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment) adıyla anılan raporun giriş kısmında; Avrupa’da birbiriyle uyumlu pek çok dilin AB’nin farklılıkta birleşme isteğinin güçlü bir sembolü ve Avrupa projelerinin can alıcı noktası olduğu belirtilmiştir. Dillerin insanlar arasında bir köprü olduğu ve diğer ülkelere ve kültürlere ulaşmada yardımcı olduğu, başarılı bir “çok dillilik” politikasının, vatandaşların hayat, meslek, eğitim konularında şanslarını güçlendirebileceği belirtilmiştir. AB, başarı için çok dilliliğin gerekli olduğunu, vatandaşların iş hayatında da önemli katkıları olacağını, vatandaşların daha iyi bir işe sahip olabilmek için dilsel ve kültürlerarası becerilerin avantaj sağlayabileceğini ifade etmiştir. Raporda bugünün Avrupa toplumunun görünüşünün globalleşme ve teknolojik ilerlemeler sayesinde hızla değiştiği, Avrupalıların büyük bir hareketlilik yaşadığı ve başka ülkelerde çalıştığı, bu değişim sürecinin AB’nin son genişlemesiyle daha da güçlendiği ifade edilmiştir. Yine AB’nin 500 milyon vatandaşı, 27 üyesi, 3 alfabesi ve 23 resmî dili olduğu, özel bölge ya da özel gruplar tarafından konuşulan yaklaşık 60 dilin, Avrupa için bir miras olduğu belirtilmiştir (a.g.r., 2008: 3-4).

Avrupa’da konuşulan çoğu ulusal, bölgesel, azınlık ve göçmen dillerin her birinin AB için kültürel bir değer ve zenginlik olduğu vurgulanmıştır. Tüm bu ve diğer faktörlerin Avrupalıların yaşamını daha fazla uluslararası ve daha fazla çok dilli hale getirdiği belirtilmiştir. Gittikçe artan bu dilsel çeşitliliğin Avrupa için bir kazanç ve zenginlik kaynağı olduğu ifade edilirken, bu zenginlik kaynağının yeterli politikalarla güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çünkü Avrupa için zenginlik kaynağı olan bu dilsel çeşitliliklerin, eğer doğru ve etkili politikalarla desteklenmezse

Birlik için ileride zorluk çıkarabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca çok dilliliğin insanların daha iyi şartlarda yaşamalarında ve iş fırsatlarında yararları olacağı, farklı kültürlerin insanları arasında iletişimi güçlendireceği ve sosyal paylaşımı artıracığı belirtilirken, bir bütün olarak dillerin Avrupa toplumunun yararı için bir kazanım olarak çalışabileceği de vurgulanmıştır. “

Raporda çok dilliliğin amaçları;

1. Vatandaşların birkaç dili kullanma kabiliyetini artırmak,
2. Vatandaşlara farklı kültürlerle ulaşma fırsatı vermek,
3. Avrupa sosyal hayatına aktif vatandaşlar olarak katılmalarını sağlamak,
4. Vatandaşların diğer insanlarla iyi iletişim kurmalarına yardımcı olmak,
5. Vatandaşları farklı dilleri öğrenmek için motive etmek ve cesaretlendirmek şeklinde açıklanmıştır.

Çok dillilik politikasıyla ulaşılmak istenen asıl amacın ise AB'nin dilsel çeşitliliğe sahip olduğunu ve bu çeşitliliğin türlü fırsatları beraberinde getirdiğini vatandaşlarına hissettirmek, bu değerlerin farkındalığını yükseltmek ve nihayetinde kültürlerarası diyalogların önündeki engelleri kaldırmak olduğu belirtilmiştir

Bu hedeflere ulaşabilmek için yapılması gereken en önemli şeyin ise Barselona'da hedeflenen ana diline ek olarak iki dilde iletişimin gerçekleştirilmesi olduğu ifade edilirken, tüm vatandaşların bu amacı başarıya ulaştırabilmeleri için daha fazla çaba harcamaları gerektiği belirtilmiştir.

Raporda çok dillilik politikasının başarıya ulaşması için vatandaşlara, üye devletlere, yerel, bölgesel, ulusal otoritelere, kurumlara, medyaya ve Komisyona çeşitli görevler düştüğü ve herkesin taşın altına elini koyması gerektiği ifade edilmiştir. Yine raporda bundan önceki iki komisyon kararının çok dillilik politikası konusunda stratejik amaçlar belirlediği ve öncelikli olarak dillerin etkili bir şekilde ve erken yaşlarda öğretilmesini amaçladığı, bu durumun geçerli ve izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çok dillilik politikasının başarıya ulaştırılmasında ve sürdürülmesinde Komisyonun yapacağı işler raporda genel olarak şu şekilde sıralanmıştır:

1. Komisyon öğrenciler, çıraklar, işçiler, genç girişimciler arasında hareketliliği cesaretlendirecek,

2. Komisyon; dil becerileri, yaratıcılık ve yenilikler konusunda, devam eden çalışmaların sonuçlarını yayınlayacak,
 3. Komisyon daha çok dilin öğretilmesi, öğrenci ve öğretmen hareketliliğinin artırılması, dil öğretmenlerinin eğitimi, okul ortaklıklarının sağlanması, dil öğretiminde yenilik getirici metotların araştırılması ve geliştirilmesi konusunda hayat boyu öğrenme aracılığıyla AB programlarını kullanacak,
 4. Komisyon çok dillilik konusunda dil öğrenimi ve öğretiminde en iyi uygulamanın envanterini düzenleyecek ve onu üye devletlerde kullanılabilir hale getirecek,
 5. Komisyon AB üyesi olmayan ülkelerde de çok dillilik üzerinde iş birliğini geliştirecek,
 6. Komisyon AB dillerinin hepsinin öğretimi ve öğrenimini her yerde geliştirecek.
- Çok dillilik politikasının başarıya ulaştırılmasında ve sürdürülmesinde üye devletlerin yapmaları gereken şeyler ise raporda genel olarak şu şekilde sıralanmıştır:
- a) Vatandaşlara daha iyi dil becerilerinin kazandırılması konusuna resmî eğitim sisteminin dışında da önem verilmeli,
 - b) AB hareketlilik planına, özel destekle, ulusal ve yerel düzeyde ilave çalışmalar yapılmalı,
 - c) Öğrenciler dil öğrenmek için motive edilmeli ve öğretme metotları onların ihtiyaçlarına göre düzenlenmeli,
 - d) Yetişkinlerin ve genç insanların dil öğrenimini kolaylaştırmak için onların mesleki eğitim ve öğretimlerinde kişisel gereksinimlerini ve öğrenme stillerini de dikkate alarak daha çok planlama yapılmalı,
 - e) Dil öğretmenlerinin başka ülkelere hareketliliği sağlanmalı ve onların kültürlerarası diyalog becerileri geliştirilmeli,
 - f) Bireylerin ulusal dilde ve diğer iki dilde hâkim olmalarını sağlamak için onlara gerçek fırsatlar sunulmalı,
 - g) İnsanların hayat boyu öğrenmelerinin desteklenmesi sağlanmalı,
 - h) Pek çok üye devlet 1999-2005 yılları arasında öğrencilere dil öğrenimi edinimini sağlarken ilk ve ikinci eğitimde yabancı dil olarak daha çok İngilizceyi kapsamı alanına almıştır. Üye devletlerin neredeyse yarısında öğrenciler hala iki dilde çalışma fırsatına sahip değildir. Bu durumun önüne geçilmeli, öğretilecek yabancı dil çeşitliliği artırılmalı ve dil öğrenenlerin kişisel tercihlerine izin verilmelidir.

Raporun çok dillilik politikasının uygulanması kısmında; çok dillilik politikasının yerel, bölgesel, ulusal ve AB düzeyinde geniş ölçüde paydaşları olduğu ve bu politikanın uygulanmasında Komisyonun aşağıda sıralanan 5 safhalı yapısal bir diyalog sürecini takip edeceği belirtilmiştir:

1. Bu politika 2010 eğitim ve öğretim sürecinde açık koordinasyon yöntemiyle üye ülkelerin katılımıyla yürütülecektir. Komisyon, 2010'dan sonra yeni stratejik işbirliği çerçevesinde çok dilliliği güçlendirmeyi hedefleyecektir. Belirtilen amaç çerçevesinde bu politika, çok dilliliğin bütün boyutlarını kapsayacak biçimde dil üzerinde çalışan bütün grupların birikimlerinden yararlanacaktır.

2. Komisyon; medya, kültürel organizasyonlar ve diğer sivil toplum paydaşlarıyla kültürlerarası diyalog için çok dilliliği daha ileri taşımak, uygulamaları tartışmak ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunmak maksadıyla bir platform oluşturacaktır.

3. İş forumuna dayalı olarak ilgili paydaşlarla sürekli bir iş birliği çerçevesi oluşturulacaktır.

4. Komisyon, bu politika uygulamalarının güzel yanlarını toplayıp yayacaktır. Ayrıca düzenli olarak ilerlemeyi -örneğin her iki yılda bir Avrupa Dil Konferansı düzenleyerek- gözden geçirecektir.

5. Komisyon, Avrupa politikalarına uygun biçimde çok dilliliği yönetecek ve yukarıda listelenen eylemleri gerçekleştirecektir.

Raporun sonuç kısmında Komisyon; üye devletleri ve diğer AB kurumlarını bu raporda sunulan çok dillilik politika çerçevesini pratiğe koymaya ve en uygun düzeyde bunu gerçekleştirmeye davet etmiştir. Ayrıca Komisyonun, üye ülkelerle ortak olarak 2012'de politikanın gelişimi konusunda global bir inceleme yapacağı ifade edilmiştir (a.g.r., 2008: 15). (<http://ec.europa.eu/>)

2.2.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KABUL ETMİŞ OLDUĞU DİL POLİTİKASI (ÇOK DİLLİLİK) İLE İLGİLİ GERÇEKLEŞTİRMEK İSTEDİĞİ AMAÇLAR

AB, Birliğe üye ülkelerin siyasi ve ekonomik yönden bütünleşmesine çaba gösterirken, son yıllarda ise Birliğin özellikle dil ve kültür yönünde bütünleşmesine ağırlık vermektedir. Çünkü son genişlemelerle birlikte nüfusu 500 milyona yaklaşan AB, birbirinden farklı dil, kültür ve etnik farklılıkların bulunduğu bir Birliğe dönüşmüştür. Gün geçtikçe artan bu dilsel ve kültürel çeşitliliğin Avrupa için bir kazanç ve zenginlik kaynağı olduğu ifade edilirken, bu zenginlik kaynağının doğru ve etkili politikalarla güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. AB'nin sahip olduğu bu dilsel ve kültürel çeşitlilikler, eğer doğru politikalarla desteklenmezse bu çeşitliliklerin Birlik için ileride zorluk çıkarabileceği düşünülmektedir. AB, bu kadar farklı dil ve kültüre sahip ülkelerin bütünleşmesini ve Birliğin yaşayabilmesini sağlamak için yoğun bir diyalog ortamının var olmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle AB, yeni yeni dil ve kültür politikaları oluşturmakta, pek çok eylem planını hayata geçirmekte ve sayıları giderek artan projeleri desteklemektedir. AB'nin Avrupa Konseyi ile birlikte 2001 yılını Avrupa Diller Yılı olarak, 26 Eylül'ü de Avrupa Dil Günü olarak kutlaması, 2008 yılını Kültürlerarası Diyalog Yılı olarak ilan etmesi, 2008 yılında Çok dillilik politikasının tanımını, amaçlarını, uygulamasını içeren resmi belgeyi kabul etmesi, Birliğin dil ve kültür konusuna ne kadar çok ağırlık verdiğini gösteren açık delillerdir.

Sheils'e göre, Avrupa Konseyi'nin, Avrupa'nın geleceği için belirlediği eğitim ve kültür politikaları içinde en ağırlıklı konu dil politikası olmuştur (Güneyli ve Demirel, 2006: 110).

Özellikle 1990'lardan sonra, AB'nin eğitim ve kültür politikalarında kültürel ve dil bilimsel farklılık ve çok kültürlülüğün doğal sonucu olarak çok dillilik önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Eker, 2009: 37). Çünkü karşılıklı anlayışı, farklı kimliklere hoşgörüyü ve saygıyı yaygınlaştırmak, kültürel çeşitliliği özendirmek daha etkili uluslar arası iletişimle mümkündür ve bunu sağlayacak olan şeyin ise dil olduğu düşünülmektedir. Avrupa'daki kültürel çeşitliği ve zenginliği, daha kapsamlı

karşılıklı ulusal ve bölgesel, az kullanılan ya da yaygın dillerin bilgisiyle geliştirmek olası gözükmeaktadır (Can, 2007).

AB, dil ve kültür çeşitliliğini Birliğin olmazsa olmazlarından görmektedir. Dil, AB için kültürel kimliğin önemli bir parçasıdır. Bu yüzden dil çeşitliliği AB için bir zenginlik kaynağıdır ve korunup geliştirilmesi gereklidir. Avrupa halkları arasında güçlü bağları olan bir Birlik oluşturmayı ulaşılmak istenen temel hedef olarak belirleyen, birçok farklı ulus ve dilden bir birlik oluşturmayı amaçlayan AB, bu hedefe ulaşmak için dili önemli bir araç olarak görmektedir. AB, dil çeşitliliği sayesinde insanlararası ve uluslararası ilişkilerin kolaylaşacağını, insanların birbirlerini daha iyi anlayacaklarını, bu sayede kültürlerarası diyalogların zenginleşip güçleneceğini ifade etmektedir.

AB'nin çok dillilikle ilgili belirlediği politikaların temelini; dil öğreniminin teşvik edilmesi, sağlıklı çok dilli ekonomik yapının sağlanması ve bütün AB vatandaşlarına, üye ülkelerde veya AB'de resmî statüsü bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, Birliğin yasama, işlem ve bilgilerine kendi dilleriyle ulaşmalarının sağlanması oluşturmaktadır (Eker, 2009: 38).

AB, çok dillilik politikasıyla Avrupa'da yaşayan insanların daha farklı dilleri ve kültürleri öğrenebileceklerini, böylece kendi kültürlerinin dışındaki dillere ve yaşam şekillerine daha farklı bir bakış açısı elde edebileceklerini belirtmektedir (Özel, 2003: 65). Bu sayede ülkeler Birlik fikrine vatandaşlarını daha kolay ikna edebilecekler (Gündüz, 2006: 202), böylece vatandaşlar arasında Avrupalılık ruhu ve bilinci daha da canlanacak, vatandaşların dil becerileri geliştirilerek yeni Avrupa'nın inşası daha da çabuklaşacaktır. Yani birbirini anlayan bir Avrupa halkı oluşursa AB projesi her yönüyle tam olarak gerçekleşmiş olacaktır.

AB, yabancı dil bilmeyi ve öğrenmeyi, vatandaşlarının temel hakkı ve ödevi olduğunu belirtmektedir. Çok dilli Avrupa vatandaşı, bu sayede dilsel zenginliğe katkıda bulunacak, çok dilli ve çok kültürlü Avrupa'nın korunmasında temel rol oynayacaktır. Erken yaşta öğrenilen diller, kişinin karakter gelişimini de etkileyecek ve kişiler birden fazla dil öğrenme konusunda daha istekli olacaktır. Bunun yanında öğrenmiş olduğu dillerin yayılmasını da sağlayacaklardır.

Çok dillilik politikası sayesinde AB, Birlikte tek dilin egemenliğinin önlenmesini de varsaymaktadır. Tek dilin egemenliğinin önlenmesi AB'ye göre

Avrupa yurttaşlarının zorunlu eğitim süresinde kendi ana dillerinin dışında en az iki dili daha öğrenmeleri ile gerçekleşecektir. Avrupa yurttaşları kendi ana dillerinden başka en az iki dili öğrenme konusunda teşvik edilecek, bu sayede daha geniş bakış açısına sahip bireyler yetiştirilecektir.

AB tek dilin egemenliğini önlemeye çalışarak diğer ülkelerin dillerini de etkin kılmayı istemektedir. Bunun altında yatan en büyük neden ise İngilizcenin Birlik ülkelerindeki en çok tercih edilen yabancı dil olmasıdır. AB'nin 2005 yılında 25 AB ülkesi ve o zaman aday ülke statüsündeki Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye ve Hırvatistan'da 30 bine yakın vatandaşı kapsayan "Avrupalılar ve Dilleri" (Europeans and their Languages) adlı kamuoyu araştırmasında, AB vatandaşlarının ana dili dışında en çok konuştukları dilin İngilizce (%38) olduğu görülmüştür. Ayrıca AB vatandaşlarının %77'si çocuklarının yabancı dil olarak öncelikle İngilizce öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Eurobarometer, 2006).

İngilizcenin giderek daha çok yaygınlaşması, Birlikte özellikle İngiliz ve Amerikan kültürünün baskın kültür durumuna gelmesine yol açacaktır. Üye ülkelerde İngilizcenin daha önemli hale gelmesi diğer yabancı dilleri öğrenme isteğinde azalmalara neden olacaktır. Tüm antlaşma ve belgelerde eşitlik ilkesini özellikle vurgulayan AB'nin bu durumu görmezden gelmesi düşünülemez. Dil olarak güçlü bir konumda olan İngiltere'nin bu sayede Birlik içerisinde siyasi gücünü daha da artıracığı düşünülürse bu durumun diğer üye ülkelerce -özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkelerce- hoş karşılanmayacağı tahmin edilmektedir (Gündüz, 2006: 212).

Bu nedenlerden dolayı yabancı dil eğitimine büyük önem veren AB, sadece İngilizce ağırlıklı bir yabancı dil eğitime karşı çıkmaktadır. Bu durum 2008 yılında yayınlanan çok dillilik raporunda da açık bir şekilde belirtilmiştir. Raporda pek çok üye ülkenin 1999–2005 yılları arasında öğrencilere dil öğrenimi edinimini sağlarken ilk ve ikinci eğitimde yabancı dil olarak daha çok İngilizceyi kapsamı alanına aldığı ve bu durumun çok dillilik politikasıyla bağdaşmayacağı, öğretilecek yabancı dil çeşitliliğinin mutlaka artırılması gerektiği açık bir şekilde belirtilmiştir (Çok dillilik Raporu, 2008: 10).

AB, Avrupa'da sınırları ortadan kaldırmıştır. Çünkü çok dilli ve çok kültürlü Avrupa, Avrupalıların birbirleriyle diller ve kültürlerarası sınırların kaldırılmasıyla

gerçekleşebilir (Can, 2007). Çok dillilik politikasıyla birden fazla dil öğrenen Avrupalı, eğitim görme ve iş bulma konusunda kendisinin avantajlı durumda olduğunun bilincine varacak, bu da onların kendilerine olan öz güvenini ve saygınlığını artıracaktır. Ayrıca bulunduğu ülkenin yaşam biçimine de daha kolay adapte olabileceklerdir.

Çok dillilik politikası Birliğin hoşgörüsünün de bir göstergesidir. AB, bu sayede üye ülkelerin dillerini resmi dil olarak kabul etmekte, azınlık ve bölgesel dilleri de tanımaktadır.

AB, yabancı dil bilmenin, Avrupa’da sınırların kalkmasıyla ve insanların eskisinden daha çok birbirleriyle iletişim kurma gereksinimi duymasıyla artık elit insanlara özgü değil, herkesin ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle yabancı dil öğreniminin herkese ve her yaştan insana yönelik olması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.2.4. AB’NİN DİL POLİTİKASI KONUSUNDA ÜYE ÜLKELERDEN TALEPLERİ VE GENEL DEĞERLENDİRME

AB’nin dil konusunda yaptığı düzenlemelerde, raporlarda, alınan kararlarda her seferinde tekrarlanan ortak noktalar olduğu göze çarpmaktadır. Hemen hemen alınan bütün kararlarda, Avrupa vatandaşlarının kendi ana dillerine ek olarak en az iki dil bilmeleri gerektiği sürekli vurgulanmıştır. Bunun için üye ülkelerin vatandaşlarının dil eğitimine mümkün olan en erken yaşta başlaması sürekli tavsiye edilen bir konu olmuştur. Hatta öğrencilerin ilköğretimde birinci dili, ortaöğretimde ikinci dili, yükseköğretimde ise üçüncü dili öğrenmesi arzu edilen bir amaç olmuştur.

2005 yılında yapılan “Avrupalılar ve Dilleri” araştırmasında AB vatandaşlarının %56’sı, ana dilinden başka en az bir dili bildiğini, %28’i ana dilinden başka en az iki dil bildiğini, %11’i ise ana dilinden başka en az üç dil bildiğini ifade etmiştir. AB’nin bu amacı gerçekleştirmek için daha çok çabalaması gerektiği görülmektedir. Çünkü aynı araştırmada AB vatandaşlarının %44’ünün hâlâ ana dillerinden başka bir dil bilmediği görülmüştür (Eurobarometer, 2006).

Konuya Türkiye açısından bakıldığında AB’nin bu isteğinin yakın gelecekte ülkemizde gerçekleşmesi zor görülmektedir. 2005 yılında yapılan aynı araştırmada Türkiye’de ana dili dışında bir yabancı dil bilenlerin sayısının %33, iki yabancı dil

bilenlerin sayısının %5 ve üç yabancı dil bilenlerin sayısının ise %1 olduğu görülmüştür. Bu oranlara bakıldığında; Türkiye diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında son sırada yer almaktadır. Ana dili eğitimini bile hala doğru dürüst politikalarla gerçekleştirememiş Türkiye'nin okul çağına gelmiş çocuklara yabancı dil öğretimini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi uzun zaman alacaktır. Zira Türkiye'de ana dili eğitimi yükseköğretim aşamasındaki bireylerde bile sağlıklı değildir.

Kararlarda ve raporlarda sürekli tekrarlanan bir diğer nokta ise vatandaşların dil öğrenme isteklerinin artırılması ve yaşam boyu dil öğrenmelerinin desteklenmesi olmuştur. AB, bunun için "Hayat Boyu Öğrenme Programı"nı faaliyete geçirmiş ve üye ülkelerin bu programa uymalarını istemiştir.

Sürekli vurgulanan bir diğer nokta, dil öğretmeni ihtiyacının karşılanması olmuştur. AB, üye ülkelerden eğitim kurumları, üniversiteler, eğitim araştırma merkezleri ve okullar arasında yabancı dil öğretmenlerinin yetiştirilmesinde iş birliğinin sağlanmasını; dilsel, kültürlerarası, eğitimsel ve psikolojik unsurlar taşıyan öğretmen yetiştirme kurslarının tasarlanmasını; iki taraflı antlaşmalar yoluyla, öğretmenlerin eğitimlerinin bir bölümünü, öğretecekleri dilin günlük iletişimde kullanıldığı ülkede geçirmelerinin sağlanmasını ve öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerin planlanmasını istemektedir (Can, 2007).

Dil öğretmeni ihtiyacının giderilmesi hemen hemen tüm ülkeler için kısa vadede zor görünmektedir. Çözüm olarak her ülke yetiştirdiği ana dili öğretmenlerini diğer ülkelere yabancı dil öğretmeni olarak verecek ve karşılığında kendi eğitim sistemi içerisindeki yabancı dil öğretmeni açığını diğer ülkelerle yapacağı değişimle karşılayacaktır. Bu konu çoğu üye ülkede olduğu gibi ülkemiz açısından da sıkıntı yaratabilecektir. Çünkü ülkemizde dil öğretmeni açığı yüksek düzeylerde iken, dil öğretmenlerimizin başka ülkelere gidip dilimizi öğretmesi zor gözükmektedir. Aynı şekilde diğer ülkelerden yabancı dil öğretmeni olarak ülkemize gelen öğretmenleri uygun programlarla okullara yerleştirmek ve bu değişim sonunda Türk okullarında istihdam edilecek diğer ülke vatandaşlarını yönetmek bizim için sıkıntı yaratabilecektir.

Raporlarda tekrarlanan bir diğer nokta, AB'ye üye ülkelerin resmi dillerinin öğretilmesi -yani Avrupa ülkelerinin vatandaşlarına Birliğe üye ülkelerde konuşulan

dilleri yabancı dil olarak öğretilmesi- konusuyken, diğer bir nokta değişik ülkelerde dil eğitimi ve öğrenimi alanında ortaya çıkan yeni bilgi, bulgu, araç ve gereçlerin diğer ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılmasının ve paylaşılmasının temin edilmesidir. AB'nin bir diğer isteği ise elektronik ortamda yabancı dil öğretiminin yaygınlaştırılmasıdır.

Raporlarda ve kararlarda tavsiye edilen bir diğer nokta ise bütün dillere eşit saygı gösterilmesi, dillerin Birlik için eşit değer ve önemde olduğunun bilinmesi, dilsel çeşitliliğin korunması ve çok dilliliğin geliştirilmesi konusudur. AB, üye ülkelerden bölgesel, azınlık, göçmen ve az konuşulan dillerin tümüne yer verilmesini, öğretilmesini ve desteklenmesini istemektedir. Ana dili öğretiminin finansmanı üye ülkelerin sorumluluğuna verilmişken, bununla birlikte etnik dillerin öğretilmesinin AB fonlarınca destekleneceği belirtilmiştir. Ulusal ve yerel otoritelerin etnik dillerin var olması ve desteklenmesi hususunda destekleneceği raporlarda vurgulanmıştır. Bu konuda da AB'ye üye ülkelerin endişeleri olduğu görülmektedir. Özellikle etnik diller konusu Birlik ülkelerinde sıkıntı yaratmaktadır.

AB, üye ülkelerden yetişkinlerin eğitime önem vermelerini istemektedir. Çünkü AB, yetişkinleri kültür taşıyıcısı olarak görmektedir. AB, bu nedenle üye ülkelerden yetişkinlerin dil öğrenimlerine devam edebilmelerini ve daha önce dil öğrenme deneyimi olmayanlar için dil öğrenmelerinin sağlanmasını talep etmektedir (Can, 2007). "AB için çok dilli insan değerli bir varlıktır, çünkü onlar farklı kültürler arasında birleştirici olarak rol oynayacaktır."

Türkiye'nin yetişkinlerin eğitimi alanında yetersiz olduğu görülmektedir. Henüz yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı bile istenilen düzeyde değildir. Birçok yetişkinin Türkçe bilgisi düşüktür. Ana dilinde bile sorun yaşayan vatandaşların yabancı dil öğrenmesi zor görünmektedir. Ayrıca yetişkinlerin yaygın eğitime katılım oranı da yüksek değildir. Türkiye genelinde 18 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yaygın eğitime katılma oranı % 13,9 iken, bu oran 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusta % 11,4'tür (Tüik, 2007). Bu nedenle ilk olarak yetişkinlerin ana dilinde yeterliliklerinin sağlanması, daha sonra da onların yabancı dil öğrenmesi için teşvik edilmesi gereklidir.

AB, 2004–2006 yılları arasında dil eylem planını başlatmıştır. Pek çok ülke dil konusunda ulusal planlarını hazırlamışlardır. Türkiye ise dil konusunda herhangi

bir planlama yapmamıştır. Türkiye’de yabancı dil denildiğinde akla ilk olarak İngilizce gelmektedir. Aslında AB’ye üye ülkelerde de durum aynıdır. AB’nin istediği ise yabancı dil olarak diğer dillerin öğretilmesine ağırlık verilmesidir. Bu nedenle Türkiye, İngilizce dışındaki diğer dilleri de yabancı dil programına koymak zorundadır. Tabii bu kolay bir iş değildir. Çünkü Türkiye’de İngilizce dışındaki dilleri öğretecek öğretmen sayısının azlığı malumdur.

AB, birçok dilin konuşulacağı ortamların oluşturulmasını istemektedir. Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretimde yabancı dilin kullanılabileceği okul ortamları henüz oluşturulamamıştır.

AB, dil becerisini ölçen ortak testler geliştirilmesini istemektedir. AB bu konuda Avrupa Dil Gelişim Dosyası’nı hayata geçirmiştir. Avrupa Konseyi de AB ülkeleri arasında dil öğrenim standardı oluşturmak ve çok kültürlülüğü teşvik etmek amacıyla “Avrupa Dil Pasaportu” uygulamasını dil öğretiminde temele almıştır ve proje tüm Avrupa’da kullanılan ortak bir araç olma yolunda ilerlemektedir (Güneyli ve Demirel, 2006: 110).

Türkiye’de Avrupa Dil Gelişim Dosyası Projesi, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında 2001 yılında başlatılmıştır. Projenin ilk aşamasında Ankara ile Antalya’dan 20 devlet okulu ile 4 özel okul, pilot okul olarak alınmış ve bu okullarda uygulamalara başlanmış, 2004 yılında pilot okul sayısı 30’a çıkarılmıştır. 2005 ve daha sonraki yıllarda, bu uygulamanın kademeli olarak ülke genelinde yaygınlaştırılması planlanmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuş ve liselerde okuyan 15–18 yaş grubu öğrenciler için Avrupa Dil Gelişim Dosyası modeli geliştirilmiştir. Pilot okullarda denemesi yapılan Dil Gelişim Dosyası modeli, Avrupa genelinde geçerlilik alabilmek amacıyla Mayıs 2003’te Avrupa Konseyi’ne sunulmuştur. Türkiye, Dil Gelişim Dosyasını hazırlayarak ödevini zamanında yapmış ve bu projede ilk 15 ülke arasında yerini almıştır. Avrupa ülkeleri tarafından hazırlanan dil gelişim dosyalarının geçerliliğini onaylayan “Geçerlilik Komitesi”, Türkiye tarafından hazırlanan dosyayı incelemiş, Avrupa Konseyi dil öğrenme standartlarına uygun bulmuş ve 47.2003 geçerlilik numarası vererek bu çalışmayı Avrupa çapında tescil etmiştir (Demirel, 2005). Ayrıca 10–14 yaş grubunu hedef alan portfolyo modelleri, 2006 yılında Avrupa Konseyi “Geçerlilik Komitesi”ne sunulmuş, Avrupa Konseyi dil öğrenme

standartlarına uygun bulunarak 80.2006 geçerlilik numarası ile Avrupa çapında akredite edilmiştir.

AB, dil politikası olarak çok dillilik politikasını kabul etse de, bu politikanın tam anlamıyla hayata geçirilmesinin çok zaman alacağı düşünülmektedir. Çünkü bu politikanın gerçekleştirilmesinde en büyük engeli, yine üye ülkelerin tutumu oluşturmaktadır. AB'nin, üye devletlerde çok dilli ve çok kültürlü bir yapıyı oluşturmak istemesi, üye ülkelerde çoğu zaman sıkıntıya yol açmaktadır. Özellikle Avrupa ile yeni bağ kuran Baltık Devletlerinin azınlık dilleri konusundaki gerçekçi endişesi ve bu hususta almış olduğu ve Avrupa normları ile uyuşmayan tedbirleri artık AB için bir iç sorun haline gelmiştir.

Üye devletler bir parça egemenlikten vazgeçmeyi kabul etseler de bunun her alanda değil, ulus devletin korunması için gerekli olan kültür, kimlik ve dil gibi alanların dışında kalmasını istemektedirler. Eğitim, dil ve kültür gibi alanlar tüm bütünleşme çabalarına ve ilerlemelerine rağmen hala ulus bilinci altında ve ulusların alanı olarak değerlendirildiği için gelecekteki bütünleşme çabalarının önüne de bir engel koymaktadır (Gündüz, 2006: 217).

Avrupa Birliği için “dil politikası” demek var olmak demektir. Bu nedenle AB, bu konuda alınacak kararlarda daha dikkatli olmalı ve gerçekçi politikaları hayata geçirmelidir. Bunun yanında üye ülkelerin dil konusundaki endişelerini giderecek çalışmalar yapılmalı ve ortak bir noktada buluşulmalıdır.

3. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI

3.1. DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin AB üyeliği, kökeni Osmanlı Dönemine uzanan modernleşme politikasının doğal bir ifadesidir (Uğur, 2004: 70). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş macerası, Tanzimat Fermanı'ndan beri süregelen Batılılaşma çabalarının bir uzantısı olarak devam etmektedir (Yazgıç, 2005: 63). Türkiye ile Avrupa Birliği'nin ilişkileri 31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yaptığı ortaklık başvurusu ile başlamıştır. Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da Topluluğa yaptığı başvuru, olası bir üyeliğin bu ülkeye sağlayacağı avantajlardan yoksun kalma kaygısıyla Türkiye'nin başvurusunda önemli bir etken olmuştur (Çayhan ve Güney, 1996: 96). AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşmasının imzalanmasını önermiştir. Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecek ve tam üyeliği sağlayacak olan Ankara Antlaşması, 12 Eylül 1963'te İnönü Hükümeti ve Topluluk yetkilileri arasında Ankara'da imzalanıp 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir (Ceyhan, 1991: 23).

Böylece Türkiye-AB ortaklık ilişkisi resmen başlamıştır. Ankara Antlaşması'nın amacı, Antlaşmanın 2. maddesinde, “Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek” şeklinde belirtilmiş, ortaklığın nihai hedefi ise Türkiye'nin üyeliği olarak belirlenmiştir. Ankara Antlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak “hazırlık dönemi”, “geçiş dönemi” ve “son dönem” olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modelini öngörmüştür (DPT, 1993: 7).

İlk dönem, Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik “Hazırlık Dönemi”nde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık,

Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye’den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Katma Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle, “Hazırlık Dönemi” sona ermiş ve “Geçiş Dönemi”ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği’nin tamamlanması öngörülmüştür. Türkiye, “Geçiş Dönemi”nde, AB’den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri 12–22 yıllık listeler dahilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve Topluluğun, Ortak Gümrük Tarifesi’ne uyum sağlamayı üstlenmiştir (Sandıklı, 2007: 257).

16-17 Mayıs 1966’da Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel’de toplanmıştır. 23 Kasım 1970’te ise Katma Protokol Brüksel’de imzalanmıştır. Ankara Antlaşması ve Katma Protokol, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki dayanaklarını oluşturmaktadır (Sandıklı, 2007: 274).

Türkiye-AB ilişkilerinin, 1970’li yıllardan 1980’lere kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemesi ve Türkiye’de 12 Eylül 1980’de askerî darbe olmasından sonra Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır. İlişkilerin dondurulmasından sonra, Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiş ve 1980’den sonra dondurulan Türkiye-AET ilişkileri yeniden canlandırılmıştır.

İlişkilerin canlandırılmasından sonra Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması’nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, Roma Antlaşması’nın 237., AKÇT Antlaşması’nın 98. ve EURATOM Antlaşması’nın 205. maddelerine dayanarak Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur (Coşkun, 2002: 191).

Bunun üzerine 27 Nisan 1987’de, Türkiye’nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyona havale edilmiştir. AT Komisyonu, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989’da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle,

üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

6 Haziran 1990'da Topluluk Komisyonu, Türkiye ile her alanda iş birliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İş birliği Paketi"ni hazırlayarak Konseyin olurluna sunmuştur.

Türkiye, üyelik süreci açısından önemli bir adım oluşturacağı gerçeğinden hareketle, öncelikle Gümrük Birliği'ni tamamlamayı hedeflemiş ve bunun için gerekli çalışmalara hız vermiştir. Bu çerçevede, 6 Mart 1995'te Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar, Ortaklık Konseyi'nin 36. dönem toplantısında 343 kabul oyuyla kabul edilmiştir. Tek yanlı olarak tam üyelerinkine yakın yükümlülükler üstlenen Türkiye, tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne giren ilk ve tek ülke olmuştur (Manisalı, 1998: 43). 21 Aralık 1995'te ise AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.

Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi'nin 22 yıl süren "Geçiş Dönemi", 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlanarak, 1 Ocak 1996 tarihinde, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e geçilmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile Türkiye-AB ilişkileri ayrı bir boyut kazanmıştır.

25 Temmuz 1996'da Türkiye-AB AKÇT Antlaşması Brüksel'de imzalanmış ve 1 Ağustos 1996'da Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. AB Komisyonu tarafından, AB'nin genişleme sürecini değerlendiren "Gündem 2000" raporu; AB Komisyonunun AB'ye üye ülkeler hakkındaki görüş raporlarını, AB'nin ortak tarım politikası reformu, yapısal fonlardaki değişikliği, AB'nin finansmanı konularını kapsayacak şekilde hazırlanmış ve 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklanmıştır. Raporda aday ülkeler için (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya) görüşler belirtilirken Türkiye tamamen farklı bir kapsamda ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir (Güven, 1997: 96). Anılan raporda Türkiye'ye genişleme boyutunda yer verilmekle birlikte, ülkemiz ne katılım müzakereleri açılacak ülkeler arasında, ne de katılım öncesi stratejiye dahil ülkeler kapsamında sayılmıştır. Türkiye, Avrupa Komisyonu'nun "Gündem 2000" ile aynı zamanda açıkladığı ve Türkiye ile

ilişkilerin güçlendirilmesini hedef alan “Bildirim” çerçevesinde ele alınmış olup; ilişkilerin sadece gümrük birliği ötesine geçecek şekilde geliştirilmesi önerilmiştir.

Türkiye’nin siyasi ve ekonomik sorunları nedeniyle, genişleme sürecine dâhil edilmeyeceği ifade edilmiştir

(www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/993/tarihce.doc).

Daha sonra 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Avrupa Birliği’nin Lüksemburg’da gerçekleştirdiği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenirken, Türkiye aday ülkeler arasında gösterilmemiştir. Zirvede, Türkiye’nin adaylığı resmen teyit edilmemiş, ancak bir strateji önerilmiştir. Konseyin bu yaklaşımı üzerine Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmeyeceğini, Gümrük Birliği uygulamasını devam ettireceğini, ancak AB ile siyasi diyalogu askıya alacağını açıklamıştır.

4 Mart 1998’de Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan “Türkiye için Avrupa Stratejisi” başlıklı bir belge açıklanmıştır. Anılan belgede, 1997 yılının Temmuz ayında yayımlanan “*Bildirim*”in ötesine geçilmemekle birlikte, Türkiye’nin her alanda AB’ye yakınlaştırılması suretiyle tam üyeliğe hazırlanmasının önemi vurgulanmıştır (Coşkun, 2002: 274).

4 Kasım 1998’de AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB’ye üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ilk “İlerleme Raporu” yayımlanmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 11-12 Aralık 1999’da Helsinki’de gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nde, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık statüsünün teyit edilmesi ve Türkiye’nin, AB’nin “Yeni Genişleme Politikası” çerçevesinde oluşturulan sisteme, diğer aday ülkelerle eşit statüde katılacağına ilişkin karar olmuştur (Coşkun, 2002: 299).

8 Kasım 2000’de AB Komisyonu, Katılım Ortaklığı Belgesi’nin taslağını açıklamıştır. 26 Şubat 2001’de Katılım Ortaklığı’na ilişkin usuller ile Katılım Ortaklığı çerçevesinde ülkemizin alacağı yardımların temelini oluşturacak “Çerçeve Yönetmelik”, Genel İşler Konseyi’nin toplantısında kabul edilmiştir. 8 Mart 2001’de AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etmiştir. AB

Komisyonu'nun, genişleme politikası çerçevesinde oluşturduğu sistemin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyumu ve Topluluk mevzuatını üstlenmesi için gerekli çalışmaları tamamlamasına yönelik kısa ve orta vadeli hedefleri ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. 19 Mart 2001'de TBMM, "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı, 19 Mayıs 2003 tarihinde ise Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeler ve oluşan yeni gereklilikler ışığında revize edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul edilmiştir. Türkiye tarafından hazırlanan ve ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hangi somut önlemlerle ve hangi takvim çerçevesinde gerçekleştirileceğini gösteren ilk Ulusal Program 24 Mart 2001, revize edilmiş Ulusal Program ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları kapsamaktadır. Söz konusu Ulusal Program, bu alanda yapılacak çalışmaların temel esas ve unsurlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır." (Resmî Gazete, 24.07.2003).

15 Aralık 2001'de Leaken Zirvesi sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edilmiştir. 12-13 Aralık 2002'de Kopenhag Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 2004 yılı içinde Birliğe katılacağı ilan edilmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe üyeliklerinin ise 2007 yılına bırakılacağı ifade edilmiştir. Türkiye ile üyelik müzakereleri, Komisyonun 2004 yılı sonunda hazırlayacağı ilerleme raporunda, Türkiye hakkında olumlu görüş verildiği takdirde 2005 yılında gecikmeksizin başlatılacağı öngörülmüştür (Sandıklı, 2007: 345). Türkiye, Helsinki Zirvesi'ni takip eden dönemde yoğun bir reform sürecine girerek, AB'nin siyasi kriterlerine uyum sağlamak amacıyla çok sayıda yasa ve mevzuat düzenlemesini içeren "Uyum Yasaları" ve "Anayasa Değişikliği Paketi"ni kabul etmiştir. 12 Ağustos 2003'te Katılım Öncesi Ekonomik Program tamamlanmıştır. 10 Eylül 2003'te AB uyum yasalarının uygulanmasının izlenmesi amacıyla "Reform İzleme Grubu" ve Türkiye'nin Avrupa'da tanıtımı için "AB İletişim Grubu" kurulmuştur. 15 Nisan 2004'te Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında Türkiye'nin AB Eğitim ve Gençlik Programlarına katılımına ilişkin "Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. 7 Mayıs 2004'te

Anayasa Reform Paketi TBMM’de kabul edilmiş ve 22 Haziran 2004’te Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirmiştir.

Reform sürecinde kaydedilen somut ilerlemeyi takiben Avrupa Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihinde, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde kaydettiği aşamaların ve mevcut eksikliklerin saptandığı İlerleme Raporu’nu ve rapora bağlı tavsiye belgesini yayımlamıştır. Söz konusu belgelerde Türkiye’nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunulmuştur. 15 Aralık 2004’te Avrupa Parlamentosu, Hollandalı Hristiyan Demokrat Parlamenter Camiel Eurlings’in hazırladığı, AB’nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlamasını tavsiye eden raporunu 262’ye 402 oyla kabul etmiştir (Sabah,15.12.2004).

16–17 Aralık 2004’te Brüksel’de gerçekleştirilen AB Zirvesinde, Türkiye-AB ilişkileri açısından son derece kritik bir noktaya ulaşılmıştır. AB liderleri, Türkiye’nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek müzakerelerin 3 Ekim 2005’te başlaması konusunda anlaşmaya varmışlardır. 3 Ekim 2005 tarihli AB’nin Hükümetler Arası Konferansı’nda Türkiye ile katılım müzakerelerinin resmen başlatılmasına karar verilmiş ve Türkiye için “Müzakere Çerçeve Belgesi” kabul edilmiştir. Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinin başlaması dolayısıyla düzenlenen törende Avrupa Birliği Dönem Başkanı, İngiltere’nin Dışişleri Bakanı Jack Straw tarafından, AB müktesebatının zamanında ve etkili bir biçimde yerine getirilmesinin, idari ve yargı kapasitesinin gerekli seviyeye çıkarılmasının tam üyelik için şart olduğunu belirtilmiş ve Türkiye’ye tam üyelik öncesi stratejiyi ve reformları etkili bir biçimde uygulaması çağrısında bulunulmuştur. Straw, özellikle yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, dini özgürlükler, ifade ve örgütlenme hakkı, kültürel haklar, temel özgürlükler, Güneydoğu Anadolu’daki durum ve Avrupa’daki uygulamaya uygun olarak sivil-ordu ilişkilerinin birbirlerinden ayrılmasının AB’nin önem verdiği konular arasında olduğunu belirtmiştir (Sabah, 03.10.2005). Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi’nin yayımlanmasıyla Türkiye ile AB arasındaki ilişki yepyeni bir sürece girmiştir. Türkiye ile müzakerelerin açılması, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılanması ile mümkün olmuştur.

3.2. AB’NİN TÜRKİYE’DEN TALEPLERİ VE TÜRKİYE’NİN YAPMIŞ OLDUĞU DÜZENLEMELER

Türkiye 14 Nisan 1987’de Avrupa Topluluğuna tam üye olmak için başvurmuştur. Bu başvurunun ardından 18 Aralık 1989’da Avrupa Komisyonu, hem ekonomik hem de politik nedenlerle, Türkiye ile derhal katılım müzakereleri başlatmanın yararlı olmayacağı görüşünü benimsemiştir. Görüşte “Komisyon, bu ülkenin Avrupa’ya doğru genel açılımı dikkate alındığında, Topluluğun Türkiye ile iş birliğini sürdürmesi gerektiğine inanıyor.” ifadesi yer almıştır. Komisyon, “Topluluğun, Türkiye ile ilişkilerini yoğunlaştırmada ve politik ile ekonomik modernleşme sürecini bir an önce tamamlaması için bu ülkeye yardım etmede temel menfaate sahip” olduğunu da kabul etmiştir (İlerleme Raporu, 1998: 5).

AB ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda 1995 yılında Gümrük Birliği’nin kabul edilmesi, 1999’da yapılan Helsinki Zirvesi ve 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin başlatılması, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde dönüm noktaları olmuştur. Türkiye’nin üyeliğinin diğer adaylarla eşit şartlarda değerlendirileceği kararı alınan Helsinki Zirvesi’nden sonra, AB ile bütünleşme sürecinde Türkiye, insan hakları ve demokratikleşme açısından çok önemli bir dizi reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar arasında eğitim, kültür vb. düzenlemelerinin yanı sıra, Türkçe dışındaki dillere yönelik yasal düzenlemeler de yer almıştır (Virtanen, 2006: 170). AB, 1998’den itibaren yayınlamış olduğu ilerleme raporlarında Türkiye’nin adaylık sürecinde yapmış olduğu yasal düzenlemeleri ve reformları değerlendirmiş, bu düzenlemelerin eksik yönleri ile ilgili çıkarımlarda bulunmuş ve Türkiye’den beklentilerini ifade etmiştir. Ayrıca AB; 2001, 2003, 2006 ve 2008 yıllarındaki Katılım Ortaklığı Belgelerinde Türkiye’den gerçekleştirmesini istediği kısa ve orta vadeli hedefleri belirtmiştir. Bu nedenle AB’nin Türkiye’den dil ve kültür konularında taleplerini belirleyebilmek için tüm İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri incelenmiştir. Bu resmî raporlar incelenerek AB’nin Türkiye’den beklentileri somut bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. İLERLEME RAPORLARI VE KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ DOĞRULTUSUNDA AB’NİN TÜRKİYE’DEN TALEPLERİ

AB Komisyonu, “ilerleme raporları”nda aday ülkelerin üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğini incelemekte, katılım yolunda durumlarına ilişkin genel bir değerlendirme sunmakta ve Konseyin aday ülke ile ilgili vereceği kararlara zemin hazırlamaktadır.

AB’nin Türkiye ile ilgili yayınladığı İlerleme Raporları;

1. Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkileri kısaca tanımlamakta,
2. Üyelik için siyasi kriterler açısından Türkiye’deki durumu incelemekte,
3. Üyelik için ekonomik kriterler açısından Türkiye’nin durumunu incelemekte,
4. Türkiye’nin üyelik yükümlülüklerini, diğer bir deyişle, Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birlik politikaları olarak tanımlanan müktesebatı üstlenme kapasitesini gözden geçirmektedir (İlerleme Raporu, 2008: 3).

AB, “Katılım Ortaklığı Belgesi” vasıtasıyla ise reform öncelikleri hakkında yetkililere rehberlik yapmaktadır. Yani Türkiye’nin üyelik hazırlıkları ile ilgili öncelikli alanları belirlemektedir (KOB, 2008).

Türkiye hakkında yazılan ilerleme raporlarında dil haklarına giderek daha çok yer verildiği görülmüştür. Raporlarda konular; siyasal haklar, insan hakları, azınlık hakları, kültürel haklar vb. gibi farklı alt başlıklar altında ele alınmıştır.

AB’nin çok dillilik ve çok kültürlülük politikası bağlamında, ilerleme raporları ve katılım ortaklığı belgeleri ışığında Türkiye’den dil ve kültür konusunda taleplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Türkiye’nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşmeler ve Avrupa sözleşmeleri doğrultusunda, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, din veya inançlarına göre ayırım yapılmaksızın, tüm bireylerin insan haklarından ve temel hürriyetlerden hukuken ve fiilen tam olarak yararlanmasının teminat altına alınması.
2. Türk Anayasası ve ilgili diğer yasaların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde belirtildiği şekliyle Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin garanti altına alınacak şekilde gözden geçirilmesi; bu gibi yasal reformların uygulanması konusunda AB üye devletleri ile uyumunun sağlanması.

3. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nde ortaya konan ilkelere ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak ve üye ülkelerdeki en iyi uygulama doğrultusunda azınlıklara saygı gösterilmesi ve azınlıkların korunmasının geliştirilmesi.
4. Bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesine yönelik kapsamlı bir yaklaşım sergilenmesi; Kürt kökenli olanlar dâhil tüm Türk vatandaşları için iktisadi, sosyal ve kültürel fırsatları geliştirecek biçimde özellikle Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi.
5. Kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlar için kültürel hakların garanti edilmesi ve kültürel çeşitliliğin sağlanması. UNESCO Kültürel Çeşitlilik Sözleşmesi'ni de göz önünde tutarak, kültürel çeşitliliğin korunmasına yönelik AB politikaları ile uyum sağlanması ve eğitim alanı da dahil olmak üzere bu hakların kullanılmasını önleyen tüm yasal hükümlerin kaldırılması.
6. Türk vatandaşlarının televizyon ve radyo yayıncılığında ana dillerini kullanmalarını yasaklayan hukuki düzenlemelerin tamamen kaldırılması ve erişime engel olan tedbirlerin ortadan kaldırılması yoluyla, radyo ve TV yayınlarına ve Türkçe dışındaki dillerle yapılan eğitime etkili bir erişimin sağlanması. Özellikle yerel ve bölgesel özel yayıncılara yönelik mevcut engellerin kaldırılması.
7. Türkçe dışındaki dillerin ve etnik dillerin öğretilmesinin teşvikine ve desteklenmesine yönelik uygun tedbirlerin alınması.
8. Basın özgürlüğü de dahil olmak üzere, ifade özgürlüğü ile ilgili reformların sürdürülmesi ve uygulanması. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda hukuki kısıtlamaların kaldırılması.
9. Barışçıl toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüklerine ilişkin reformların sürdürülmesi ve uygulanması. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak, sendikalar da dahil olmak üzere, özellikle ulusal ve yabancı derneklere ilişkin yasal kısıtlamaların kaldırılması.
10. Ders kitaplarında ve müfredatta, ayrımcılığa yol açan hususların kaldırılmasına yönelik çabaların güçlendirilmesi.

AB'nin Türkiye'den istekleri azınlıklar, kültürel haklar, insan hakları gibi başlıklar altında incelendiğinde; AB, insan hakları konusunda Türkiye'den

uluslararası tüm sözleşmeleri imzalamasını ve imzalamış olduğu antlaşmalara koyduğu çekinceleri kaldırmasını talep etmektedir.

Azınlıklar konusunda AB, Türkiye’den her fırsatta farklı kimlik ve kültürlerle sahip kişilerin haklarının güvence altına alınması ve bu kimlik ile kültürlerin eşit vatandaşlık temelinde korunması ve geliştirilmesi için Türk Anayasası’nın ve ilgili tüm yasaların gözden geçirilmesini istemektedir.

AB’nin 2008 yılı da dâhil olmak üzere yayınlamış olduğu tüm ilerleme raporlarında azınlık hakları başlığı altında vurguladığı temel nokta Türkiye’nin 1923 tarihli Lozan Antlaşması’nda azınlıkların tanınması ile ilgili yaklaşımın değişmemiş olmasıdır. Lozan Antlaşması’na göre Türkiye’deki azınlıklar gayrimüslim topluluklardan oluşmaktadır. Lozan Antlaşması uyarınca tanınan azınlıklar; Museviler, Ermeniler ve Rumlardır. AB, Türkiye’de ilgili uluslararası ve Avrupa standartları çerçevesinde azınlık olarak tanımlanması mümkün olabilecek başka toplulukların da var olduğunu belirtmekte ve onların da tanınmasını Türkiye’den talep etmektedir. Lozan Antlaşması’na hâle getirmeksizin, Türk makamları, Türk vatandaşlarını, çoğunluğa ya da azınlığa mensup olan bireylerden ziyade kanun önünde eşit haklara sahip bireyler olarak görmektedir (İlerleme Raporu, 2008: 24). AB, Türkiye’den Avrupa standartlarına uygun bir şekilde, etnik köken, din ve dillerinden dolayı bazı Türk vatandaşlarına, kendi kimliklerini korumalarını teminen, özel haklar tanımaktan alıkoymamasını istemektedir. Ayrıca Türkiye’den, diğer etnik grupları da azınlık olarak tanınmasını ve özellikle ana dilinde eğitimin kendi dillerinde sağlanmasını istemektedir.

Türkiye, bir Kürt azınlığın varlığını tanımamakta ve onları Kürt kökenli Türkler olarak telakki etmektedir. AB bu konuda Türkiye’nin, Kürtleri ulusal, ırksal veya etnik bir azınlık olarak tanımadığını, politik olarak etnik kimliklerini öne süren Kürtlerin zor durumda kaldıklarını belirterek Kürt azınlığın tanınmasını istemektedir (İlerleme Raporu, 1998: 16). Ayrıca Türkiye’den Kürt kültürel kimliğinin belirli biçimlerinin tanınmasını ve ayrılıkçılığı veya terörizmi savunmaması şartıyla, o kimliğin ifade edilme yollarına daha fazla hoşgörü gösterilmesini istemektedir. AB, Türkiye’deki kültürel bir kimliğe ve ortak geleneklere sahip etnik grupların bazı temel haklardan yoksun bırakıldıklarını belirterek, bu grupların ana dillerinde yayın yapma, ana dillerini öğrenme veya ana dillerinde eğitim alma hakkı gibi, etnik

kökenleri ne olursa olsun bütün Türklerin sahip olması gereken kültürel hakların garanti altına alınmasını istemektedir (İlerleme Raporu, 2000: 15).

AB, Türkiye'nin BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne eğitim hakkı ve azınlıkların hakları konusunda koyduğu çekincelerden rahatsızlık duymaktadır. Türkiye'nin bu sözleşmelere koyduğu çekinceler şu şekildedir:

“Türkiye Cumhuriyeti BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesindeki hükümleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'ndaki hükümler ve kurallara uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.”

“Türkiye Cumhuriyeti BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. maddesinin (3.) ve (4.) paragraflarındaki hükümleri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3., 14. ve 42. maddelerindeki hükümlere uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.” (İlerleme Raporu, 2005: 40).

Söz konusu çekinceler, bu hakkın, Türk Anayasası'nın ve Lozan Antlaşması'nın ilgili hükümlerine uygun olarak yorumlanması ve uygulanmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, etnik, dinî ve dilsel azınlıkların kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerini öğretme ve uygulama ile kendi dillerini kullanma haklarının kapsamı sınırlandırılmıştır (İlerleme Raporu, 2003: 35).

AB'nin azınlıklar hususunda bir diğer isteği ise Türkiye ve AGİT Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri (MAYK) arasında diyalogun geliştirilmesi konusudur. AB, Türkiye ve MAYK arasındaki diyalogun; azınlıkların eğitimi, azınlık dilleri, azınlıkların kamu hayatına katılımı ve azınlık dillerinde basın-yayın gibi ilgili alanları kapsamasını istemektedir. Bu sayede Türkiye'de kültürel çeşitliliğin sağlanacağı, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması açısından uluslararası standartlara ve AB üye ülkelerindeki en iyi uygulamalara daha fazla uyumun sağlanacağını kolaylaştıracağı düşünülmektedir (İlerleme Raporu, 2007: 20).

AB'nin her ilerleme raporunda ısrarla tekrarladığı bir diğer nokta ise Türkiye'nin “Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi”ni ve “Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı”nı imzalamasıdır. AB, bu sayede Türkiye'deki etnik grupların, kendi doğal dillerini ve kültürel geleneklerini kullanma ve sürdürme fırsatına ve bunun için gerekli maddi kaynaklara sahip olacağını belirtmektedir.

AB, Türkçe dışındaki dillerin –özellikle etnik ve yerel dillerin- öğretilmesi konusunda da ısrar etmektedir. Bu dillerin öğretilmesi için gerekirse resmi kurumların dışında özel kursların açılması istenmektedir. Etnik grupların kendi ana dillerinde eğitim görebilmeleri, resmî kurumlara yazılacak dilekçelerde ve mahkemelerde kendi ana dillerini kullanabilmeleri, radyo ve televizyon yayınlarında kendi ana dilleriyle yayın yapabilmeleri için Türk makamlarından gerekli tüm yasakların kaldırılması talep edilmektedir. Ayrıca Türkçe konuşmayanlar için kamu hizmetlerine erişimin önündeki engellerin aşılmasına yönelik kapsamlı önlemlerin alınması da istenmektedir.

AB, basın ve ifade özgürlüğünün tam olarak sağlanması için yapılan düzenlemelere ek olarak yeni düzenlemelerin de bir an önce yapılmasını, siyasi partiler ve dernekler konusunda da ilerleme kaydedilmesini istemektedir.

AB'nin Türkiye'den bir diğer isteği de tarih kitaplarında, azınlıkların hala güvenilmez, hain ve devlete zarar veren kişiler olarak gösterildiği düşünüldüğünden, okul kitaplarında azınlıklarla ilgili ayrımcı ifadelerin kaldırılmasıdır.

Birlik ile bütünleşme amacıyla olan Türkiye, AB'nin tüm bu istekleri karşısında gerekli yasal düzenlemeleri yapmaya başlamış ve belirlenen talepler doğrultusunda reformlar yapmaya devam etmektedir.

3.2.2. AB'NİN TALEPLERİ DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE'NİN YAPMIŞ OLDUĞU DÜZENLEMELER VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, AB ile bütünleşme sürecinde ve AB'nin talepleri doğrultusunda 1999'dan bu yana anayasal değişiklikler yapmış, reform paketleri kabul etmiştir. Anayasal reformlarla insan haklarından azınlıkların korunmasına kadar pek çok konuda düzenlemeye gidilmiştir.

AB'ye uyum konusunda yapılan düzenlemelerle; ölüm cezası ile ilgili geri kalan tüm hükümler, işkenceyle mücadelenin güçlendirilmesi, cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı gibi temel özgürlüklerin kapsamının genişletilmesi, yargının Avrupa standartlarına yaklaştırılması, temel özgürlükler alanında uluslararası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün sağlanması, kültürel hakların iyileştirilmesi gibi konularda ilerleme sağlanmıştır (İlerleme Raporu, 2003: 20).

Türkiye 2004'te insan haklarına, özellikle kadın hakları, ayrımcılık ve işkenceye ilişkin bir dizi konuda olumlu etki sağlayacak yeni bir Ceza Kanunu kabul etmiştir. Ayrıca, yine 2004 yılında yeni bir Basın Kanunu ve Temmuz 2004'te yeni bir Dernekler Kanunu kabul edilmiştir. Bunun yanında dil konusunda da yeni yönetmelikler çıkarılmış, kültürel çeşitliliği sağlamak için adımlar atılmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları ve bu alanda yapılacak çalışmaların temel esas ve unsurlarını belirlemek amacıyla 2001, 2003 ve 2008 yıllarında da Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programları kabul etmiştir (RG, 2008).

Türkiye, tüm bireylerin insan haklarından ve temel hürriyetlerden hukuken ve fiilen tam olarak yararlanmasının teminat altına alınması hususunda hem BM çerçevesinde hem de Avrupa Konseyi çerçevesinde, önemli sayıda uluslararası insan hakları belgesine imza atarak AB'nin taleplerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin onayladığı antlaşmalardan bazıları şunlardır:

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM Sosyal ve Ekonomik Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü, Tüm Göçmen İşçilerin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü, Her Türlü Koşulda Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin AİHS'nin 13. Protokolü.

İnsan hakları konusunda imzalanan bu antlaşmalarla Türkiye'nin AB yolunda önemli adımlar attığı söylenebilir. AB'nin imzalanmasını talep ettiği diğer antlaşmaların kısa zamanda imzalanacağı göz önüne alınırsa, Türkiye'nin bu konuda ileride çok fazla sıkıntı yaşamayacağı düşünülmektedir.

Türkiye AB'nin talepleri doğrultusunda sosyal ve kültürel haklar ile Türkçe dışında diğer dillerde radyo ve televizyon yayınlarının yapılması konusunda da düzenlemeler yapmıştır.

2001 yılında Anayasanın 26. ve 28. maddeleri değiştirilerek kanunla yasaklanan dillerin kullanımını yasaklayan hükümler kaldırılmıştır (RG, 2001).

Bununla birlikte eğitimle ilgili 42. maddede yer alan “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” ibaresi ise bırakılmıştır.

Bu değişiklik, Türkçe dışındaki dillerin kullanımına olanak sağlamıştır. Anayasanın 26’ncı maddesinin değiştirilmesi ve “Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz.” hükmünün kaldırılmasını takiben, 2002 yılında kabul edilen üçüncü reform paketi ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapma olanağı getirilmiştir.

Üçüncü Reform Paketi, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu’na da değişiklik getirmiştir. Buna göre, “devletin bölünmez bütünlüğü”ne halel getirilmemesi şartıyla, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi ve bu amaçla özel kurslar açılması olanağı getirilmiştir (RG, 2003). Böylece Kürtçe, Lazca ve Çerkezce gibi dillerde yayın yapılması yolu açılmıştır.

Ağustos 2002’de yapılan değişiklikleri hayata geçirmek amacıyla, Aralık 2002’de RTÜK tarafından Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır. Söz konusu yönetmelik, devletin resmi yayın kurumu olan TRT’nin Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde yayın yapmasına izin vermiştir (RG, 2002).

Altıncı uyum paketi ile bir dizi değişiklik daha yapılmıştır. Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kurulması ve Yayınları Hakkında Kanun’un 4’üncü maddesinde yapılan değişiklik ile Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınlarının, resmi yayın kurumu yanında özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca da yapılmasına imkan sağlanmıştır (RG, 2002).

Kürtçe dahil, Türkçeden başka dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınına izin veren değişiklikler yapılması ile bu dilleri öğrenme imkanı getirilmiştir. Daha sonra, Kürtçe dil kursları açılmış ve Kürtçe, Arapça ve Boşnakça gibi farklı dillerde radyo ve televizyon yayınları başlamıştır.

Türkçe dışındaki dil ve lehçelerdeki ilk yayınlar, devlet yayın kurumu olan TRT radyo ve televizyonlarında Haziran 2004’te Boşnakça, Arapça, Çerkezce ve

Kürtçe lehçeleri olan Kirmançi ve Zazaca ile başlamıştır. Bu yayınlar haber özetleri, belgeseller, müzik ve spor programlarından oluşmuştur (AA, 7.6.2004).

“Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik” başlıklı bir yönetmelik, Aralık 2003’te yürürlüğe girmiştir (RG, 2003). Bu yönetmelik, ilk kez özel Kürtçe dil kurslarına izin vermiştir. Nisan 2004’te Van, Batman ve Şanlıurfa’da (NTV, 8.4.2004), Ağustos 2004’te Diyarbakır ve Adana’da ve İstanbul’da altı özel lisan kursu, Kürtçe (Kirmançi lehçesi) eğitim vermeye başlamıştır (BİA, 27.04.2004). Kursa katılacak öğrencilerin temel eğitimi tamamlamış olmaları ve bu nedenle 15 yaşın üzerinde olmaları şartı getirilmiştir.

Ocak 2004’te, uygulamaya girmeyen 2002 yönetmeliğinin yerine, “Türk Vatandaşları Tarafından Geleneksel Olarak Kullanılan Dil ve Lehçelerde Radyo ve Televizyon Yayınlarına İlişkin Yönetmelik” adıyla yeni bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Yeni yönetmelik, Türkçeden başka dillerde radyo ve televizyon yayınlarına ulusal bazda izin vermiştir. Bu yönetmelik çıkmadan önce, sadece, kamu yayıncısı olan TRT’nin bu yayınları yapmasına izin verilmekteydi. Bununla birlikte, bu tür yayınlar sadece yetişkinler için haber, müzik ve kültürel yayınlardan oluşmaktadır ve yayın saatleri kısıtlıdır.

2008 yılında yapılan bir değişiklikle de TRT’nin Türkçe dışındaki dillerde tüm gün boyunca ülke genelinde yayın yapmasına izin verilmiştir (İlerleme Raporu, 2008: 25).

Türkiye’nin, Türkçe dışındaki dillerin radyo ve televizyonlarda kullanılması ve bu dillerin öğretiminin sağlanması konusunda yapmış olduğu bu düzenlemeler Birliğe katılma yönünde önemli düzenlemelerdir. Ancak yapılan bu düzenlemeler, AB tarafından tam olarak kabul görmemektedir. AB, yapılan değişikliklerin olumlu olduğunu belirtmekle birlikte bu konuda yeni reformlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Özellikle Türkçe dışında diğer dillerde yapılan yayınların zamanlarının kısıtlı olmasını, yayınların Türkçe alt yazı ile birlikte verilmesi zorunluluğunu, bu yayınlarda çocuklara yönelik programların ve eğitim programlarının olmamasını eleştirmekte, bu konuda önlemler alınmasını belirtmektedir. Yani mevzuat ve uygulamaların, etnik kökenlerinden bağımsız olarak bütün Türkler için kültürel hakların kullanımına engel olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

AB ile sorun yaşadığımız diğer bir nokta ise Birliğin etnik grupların ana dillerini öğrenmesinin sağlanması yani kendi dillerinde eğitim yapmalarının sağlanması konusu oluşturmaktadır. AB, etnik grupların devlet okullarında veya özel okullarda kendi ana dilleriyle eğitim görmesini istemektedir. Bu istek Türk Anayasası'nın 3. ve 42. maddeleriyle uyuşmamaktadır. Türkiye bu maddelerde değişiklik yapmamıştır. Bilindiği üzere Anayasanın 3. maddesi devletin dilinin Türkçe olduğunu belirtmekteyken, 42. maddesi ise eğitim dilinin sadece Türkçe olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 3. maddenin değiştirilmesinin bile teklif edilemeyeceği düşünüldüğünde AB'nin bu isteğinin karşılanması zor görülmektedir. Her ülke kendi dilini anayasada güvence altına almıştır. Fransa'nın devlet dili Fransızca, Almanca'nın devlet dili Almanca, İspanya'nın devlet dili İspanyolcadır. Türkçenin devlet dili de sadece Türkçedir. AB'ye üye ülkeler resmî eğitimlerini kendi devlet dilinde yaparken ve azınlıkların kendi ana dillerinde eğitim yapmalarını zorlaştırırken Türkiye'den bu maddeleri tartışmaya açmasını istemek AB'nin yanlış tutumunu gösterir niteliktedir. Türkiye Lozan çerçevesinde azınlıklarını belirlemiştir ve kanunlar çerçevesinde onların kendi okullarını ve kurumlarını serbestçe yönetmesine imkan vermiştir.

AB ile sıkıntı yaşanabilecek bir diğer nokta ise Türkiye'nin "Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi"ni ve "Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı"nı imzalamaması konusudur. Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi genel olarak ulusal azınlıkların haklarını koruma hedefine yönelik ilkeleri içermektedir.

Bu sözleşme, hukuki olarak ulusal azınlıkların korunması konusunda ilk bağlayıcı uluslararası belgeyi oluşturmaktadır. Sözleşme ile azınlıklara mensup bireylerin kendi dillerini öğrenme, öğretme ve bu dilde bilgilenme ve ifade etme hürriyetlerine sahip olma, yayın yapma, eğitim kurumlarına sahip olma, bu dillerde ad ve soyadı kullanma, örgütlenme gibi hakları koruma altına alınmakta ve teşvik edilmektedir (Demir, 2006: 161).

Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı ise genel olarak bölgesel ve azınlık dillerini, Avrupa kültür mirasının eşsiz bir parçası olarak korunması hedefini gütmekte ve bu dillerin yasalarda, okullarda kamuya açık kültürel, ekonomik ve sosyal hayatta ve medyada kullanılmasını öngörmektedir.

Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı, bölgesel ve azınlık dillerini şu şekilde tanımlamıştır: “Sayıları devletin geri kalan nüfusundan daha az olan ve o devletin vatandaşı olan bir grup tarafından o devletin toprakları üzerinde geleneksel olarak konuşulan ve o devletin resmi dil veya dillerinden farklı olan dillerdir. Bu tanıma ne o devletin resmi dil veya dillerinin şiveleri, ne de göçmenlerin dilleri dahil değildir.” (<http://www.yerelnet.org>). Bu iki antlaşma sadece Türkiye için değil diğer AB üyesi devletler için de sorun oluşturmaktadır.

Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesine; Avusturya, Danimarka, Almanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere, imza, onay, yürürlüğe koyma ve deklare etme girişiminde bulunurken, Belçika imzalayıp çekince koymuş, Fransa ise bu Sözleşmeyi imzalamamıştır.

Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı’na ise; Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, İsveç, Avusturya ve İngiltere, imza, yürürlüğe koyma, deklare etme yönünde tutum sergilerken, Belçika, Yunanistan, İrlanda, Portekiz ise Şarta imza koymamıştır. Lüksemburg ve İtalya sadece imzalamakla yetinirken, Fransa imzalayıp deklare etmiştir (Demir, 2006: 165).

AB, her fırsatta Türkiye’den bu sözleşmeleri onaylamasını isterken kendi üye devletlerinden de bu sözleşmelere imza ve onay vermelerini ülkelere gerekenleri yapmalarını istemelidir. Yani işe ilk önce üye devletlerde durumu düzelterek başlamalıdır.

Azınlıklar konusu Birliğe 2004’te katılan Estonya ve Letonya’da da sıkıntılara neden olmuştur. Letonya’da %33 oranında, Estonya’da ise %28 oranında bulunan Rus azınlıklar, toplumla bütünleşme ve vatandaşlık konusunda bu ülkelere büyük sıkıntı yaratmıştır. AB, 1998 yılından itibaren yayınladığı ilerleme raporlarıyla bu ülkelerdeki Rus azınlığın karşılaştığı problemleri tespit etmiş ve durumlarını düzeltmek için belli tavsiyelerde bulunmuştur. Bu ülkeler de AB’ye üyelik hedefinin gerçekleştirilmesi yönünde Rus azınlıkların yasal konumlarında birçok düzenleme yapmış ve kendi toplumlarına entegre etmek için önemli mekanizmalar oluşturmuştur. Fakat azınlıkların topluma entegrasyonu tam olarak sağlanamamıştır. Diğer taraftan, azınlıkların korunmasına yönelik en önemli uluslararası belge olan Çerçeve Sözleşme’yi Estonya AB ile bütünleşme sürecinde imzalayıp onaylarken, Letonya ise üye olduktan sonra onaylamıştır. Ancak, Çerçeve Sözleşme’de kullanılan

“ulusal azınlık” kavramının tanımlanmamış olmasından hareket eden Letonya, sözleşmeyi imzalarken yaptığı bildirimle Rus azınlığın bu sözleşme kapsamı dışında tutulmasını istemiştir. Ayrıca Letonya ve Estonya aleyhinde, Rus azınlık tarafından genel seçimlerde aday olma ve azınlık dilleri ile ilgili konularda AIHM’de birçok dava açılmıştır (Özkan, 2006: 103–104).

Rus azınlıktan çok tedirgin olan Letonya, 2002 seçimlerinde Letonca sınavını geçemeyen adayların seçime katılmalarını engelleyerek azınlıklar konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermiştir (Ozolins, 2003: 224).

Görüldüğü üzere AB’nin her fırsatta Türkiye’ye dayattığı azınlıklar konusu sadece Türkiye’nin değil AB’ye üye ülkelerin de sorunudur. Bu konuda AB tüm ülkelerin kabul edeceği gerçekçi çözümlerle bu sorunu halletmelidir. AB, Türkiye’den etnik grupların ve azınlıkların kendi ana dillerinde eğitim görmelerinin sağlanmasını isterken, AB üye devletlerinin bazıları yabancı ülke vatandaşlarının ana dili eğitimini sosyal bütünlük kaygılarıyla okullardan kaldırmak istemektedir. Birlik ülkelerinde azınlıkların ana dili eğitiminde farklılıklar olduğu görülmektedir.

İsveç, çok kültürlü toplum yapısını kültürel farklılıkların bir zenginlik kaynağı olduğunu kabul ederek azınlıkların ana dili eğitimine önem vermektedir. Fransa ise azınlıkların ana dili eğitimine kendi politikasında yer vermemeyi tercih etmiştir. Buna rağmen ana dili eğitimi, ilgili göçmen grupların geldikleri ülkelerin konsoloslukları tarafından dışardan organize edilmiştir. Yani bu işi tümüyle göçmenlerin geldikleri ülkelerin yetkili mercilerine havale etmiştir (Canatan, 2007: 170). Hollanda ise son zamanlarda ana dili eğitiminin sosyal bütünlük kaygılarıyla okullardan tümüyle kaldırılmasını istemektedir (Yağmur, 2007).

Başka ülkelerde ana dili eğitimi ve insan hakları propagandası yapan AB ülkelerinin göçmen çocukların ve azınlıkların ana dili eğitimini kısıtlaması AB’nin eşitlik ilkesine ters düşmektedir.

Türkiye, AB’nin talepleri doğrultusunda ifade özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmaya çalışmıştır. TBMM, 2008 Nisan ayında Türkiye’de ifade özgürlüğüne ilişkin tedbirleri güçlendirmek amacıyla Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesine ilişkin değişiklikleri kabul etmiştir. Böylece maddede kullanılan ifadeler değiştirilmiş, cezanın üst sınırı düşürülmüş ve yabancı bir ülkede küçük düşürücü ifadeler kullanılması durumunda daha yüksek ceza verilmesi uygulaması

kaldırılmıştır. Ayrıca, yapılan değişiklikle adli soruşturma başlatılması için Adalet Bakanından izin alınması koşulu getirilmiştir (İlerleme Raporu, 2008: 14).

AB'nin, ders kitaplarındaki azınlıklarla ilgili ayrımcılığın kaldırılması konusundaki isteği üzerine Türkiye, 2004'te okullardaki ders kitaplarında ırk, din, cinsiyet, lisan, etnik köken, felsefi inanç veya din nedeniyle ayrımcılık yapılmaması gerektiği yolunda bir "Genelge" yayınlanmıştır (İlerleme Raporu, 2004: 40).

Derneklerin resmî yazışmalarında Türkçe dışındaki dilleri kullanması ve siyasi partilerin Türkçeden başka bir dil kullanması konusunda ise şuana kadar bir düzenleme yapılmamıştır.

Türkiye'nin AB'nin istekleri doğrultusunda yapmış olduğu düzenlemeler, Birlik tarafından yeterli görülmemektedir. AB bu konularda daha pek çok reformların hayata geçirilmesini istemektedir. Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecinde dil politikası konusunda ileride yaşanacak sorunların olduğu görülmektedir. Türkiye özellikle etnik dillerin AB fonlarınca destekleneceği bir dil politikasını kabul etmekte zorlanacaktır. Çok dillilik ve çok kültürlülük politikasının yayılması, AB tarafından üye ülkelerden istenilmektedir. Ancak Avrupa ülkelerinin çok kültürlülüğü gerçek anlamda desteklediğini söylemek zordur. Her fırsatta AB ülkelerinin demokratik değerler ve hoşgörü konusundaki söylemlerinin aslında içi boş söylemler olduğu düşünülmektedir. Çünkü söylemlerle uygulamalar çelişkilidir. Dünyanın en çok konuşulan ve en yaygın dillerinden biri olan Türkçenin, AB üye ülkelerinde azınlık dili olarak bile itibar görmemesi ve Türkçenin bu ülkelerde yabancı dil olarak öğretilmesinin engellenmeye çalışılması düşündürücüdür. Türkiye en kısa sürede kendi dil politikasını belirlemeli ve AB ile bütünleşme konusunda diğer konulara verdiği değer kadar kendi resmî diline yani Türkçeye de değer vermelidir. Çünkü, Oktay Sinanoğlu'nun da sürekli söylediği gibi "Türkçe giderse Türkiye gider."

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, AB ile bütünleşme sürecinde siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda pek çok yasal düzenleme yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Bu düzenlemelerin AB'nin istekleri doğrultusunda ivedilikle ve sistemli bir şekilde yapılması, Türkiye'nin uzun yıllardır hayalini kurduğu AB üyeliğinin gerçekleşmesinde önemli rol oynayacaktır. AB'ye uyum sürecinde diğer alanlara olduğu kadar kültürel ve dilsel alanlara da yeterince önem verilmesi ve üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Çünkü özellikle Türk dili konusunda pek çok araştırma, çalışma, bilimsel toplantı, kongre ve seminer yapılmasına ve özel komisyonlar oluşturulmasına rağmen, hâlâ Türkiye'nin izleyebileceği millî bir dil politikası oluşturulamamıştır. AB ile bütünleşme sürecinde millî bir dil politikamızın olmayışının bizi ileride sıkıntıya düşüreceği düşünülmektedir. Çünkü AB, üye devletlerden dil konusunda önemli adımlar atmasını talep etmektedir. Birliğe aday bir ülke olarak kendi dil politikamızı oluşturmadan AB'nin dil politikasına uyum sağlamaya çalışmak, bizim için zor ve çetin bir süreç olacaktır.

Dil politikasını “çok dillilik” olarak belirleyen AB, bütün dilleri ve kültürleri Avrupa için bir zenginlik kaynağı ve korunup geliştirilmesi gereken değerler bütünü olarak görmektedir. AB, bu değerlerinin korunması için yapılması gerekenleri; her Avrupa vatandaşının kendi ana diline ek olarak en az iki yabancı dili daha öğrenmesinin sağlanması ve teşvik edilmesi, yabancı dil eğitiminin en erken yaşta başlatılması, yabancı dil öğretiminde ortak hareket edilmesi, etnik, bölgesel, yerel ve az konuşulan dillerin öğrenilmesinin sağlanarak bu dillerin yok olmasının engellenmesi olarak belirlemiştir. Ancak AB'nin belirlediği bu dil politikasıyla ilgili olarak Birliğe üye ülkelerde çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Her üye devlet doğal olarak kendi dilini ön plana çıkarma amacıyla ve isteğindedir. Bu da Birlik içerisinde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. AB'nin, etnik dillerin ana dili eğitiminde kullanılması için Birlik ülkelerine baskı yapması ve bunu projelerle ve fonlarla desteklemesi üye ülkelerde ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Ayrıca azınlıkların eğitimleri ve kültürel haklarının sağlanması konusunda da üye ülkeler arasında bir ortaklık sağlanabilmiş değildir. Bazı ülkeler azınlıkların kültürel haklarına değer verip koruma altına alırken, bazı üye devletler ise bildiğini okumaktadır. AB, Birliğe

üye ülkelerden çok dillilik politikasının geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını istediği gibi, aday ülke olarak Türkiye’den de bu konuda talepleri olmuştur. Ayrıca dil ve kültür çeşitliliği, insan hakları, azınlıkların korunması, eğitim konularında da Türkiye’den, beklentileri yerine getirmesini istemiştir. Bu konuda Türkiye’de pek çok anayasal değişiklikler yapılmış ve reform paketleri oluşturulmuştur. Buna rağmen AB, her ilerleme raporunda yapılan düzenlemelerin birçok eksik yönlerinin bulunduğunu, Türkiye’nin belirtilen konularda daha çok işler yapması gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle etnik grupların kendi ana dillerinde eğitim görebilmelerinin ve radyo ile televizyon yayınlarında bu grupların kendi dillerinde yayın yapabilmelerinin sağlanması, dilsel çeşitliliğin artırılarak her bireyin istediği dili öğrenebilmesinin sağlanması gerektiği ısrarlı bir şekilde vurgulanmıştır. Bunun yanında kültürel çeşitliliğin sağlanarak, her etnik ve azınlık grubun bulundukları ülkede insan haklarına ve demokrasiye uygun şekilde rahatça yaşamasının teminat altına alınması da talep edilmiştir. AB’nin bu konulardaki bazı talepleri Türkiye’nin mevcut anayasal düzenine ve üniter devlet yapısına karşıtlık oluşturduğu için sorunların devam edeceği düşünülmektedir. Özellikle Anayasanın 42. maddesinin değiştirilmesinin istenmesi, yerel ve bölgesel dillerde televizyon ve radyo yayıncılığının tamamen serbest bırakılmasının talep edilmesi, Türkçe dışındaki dillere yani etnik dillere önem verilmesinin istenmesi, Kürt kökenli Türklerin azınlık sayılarak sosyal ve kültürel haklarının iyileştirilmesi konusu Birliğe adaylık sürecinde Türkiye için problemler oluşturacağı düşünülmektedir. Unutulmamalıdır ki AB sürecinde ve Birliğe girdiğimizde, ülkemizde bir kültür ve yaşam biçimi değişikliği yaşanacak ve bu değişikliğe en az sıkıntıyla girmek bizim için önemli bir avantaj olacaktır.

AB, Birliğe üye devletlerin dillerini resmî dil olarak kabul etmekte ve bu dillerin diğer ülkelerde öğretilmesi için üye ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu konu dilimizin diğer ülkelerde değer kazanması için çok önemlidir. Çünkü şu aşamada Türk dili AB vatandaşlarınca yeterince itibar görmemektedir. Birliğe katıldığımız takdirde Türkçenin diğer ülke vatandaşlarınca öğrenilmesi zemini sağlanacak, böylece Türkçe dünya dili olarak varlığını kuvvetli bir şekilde sürdürecektir.

Türk dilinin bağımsız ve üretken bir dil olarak ilelebet yaşayabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için dil konusunda tüm bireyler ve kurumlar duyarlılık içinde olmalı ve Türk diline gereken özeni göstererek bilinçli çabalar içinde olmalıdır. Bunun için yabancı dil hayranlığından ve yabancı dille eğitimden vazgeçmek vazgeçmek, Türk diline karşı her türlü özensizlikten ve yanlış kullanımdan kaçınmak, sözcük ve terim türetimine önem vermek, Türkçe öğretimine hassasiyetle yaklaşmak, bilim dili olan Türk dilinin gelişip güçlenmesi için her türlü önlemi almak her Türk vatandaşının yapması gereken en temel görev olmalıdır.

AB sürecinde Türkiye'nin, hem kendi dil politikasını oluşturmada hem de AB'nin dil politikasına uyumu konusunda izlemesini arzu ettiğimiz önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Dilin bir milletin kültürünün, geleceğinin teminatının, sosyal yapıdaki dayanışmanın, birlik ve bütünlüğün temel taşı olduğu dile getirilerek, Türk dilinin gelişip güçlenmesini engelleyen pürüzleri bilinçli davranışlarla göğüslemek gerekmektedir. Türk dili bilincinin oluşturulması ve Türk dilinin doğru kullanımının sağlanması için işe öncelikle aileden başlanmalıdır. Çünkü dil önce ailede öğrenilmektedir. Bu nedenle aileler çocuklarının dil kullanımına özen göstermelidir. Türk dili, ana kucağından itibaren sistemli, özenli ve bilinçli bir şekilde öğretilmelidir.
- 2- Türk dili öğretimine önem verilmeli, iyi bir dil öğretimi için öncelikle öğretmenlerin eğitime ağırlık verilmelidir. Tüm branş ve sınıf öğretmenleri çocuklarımıza mutlaka Türk dili sevgisi ve bilinci aşılamalıdır. Nitelikli Türk dili öğretmeni yetiştirilmesi ve tüm branş öğretmenlerinin ölçünlü Türkçeyi özenle kullanması konularına önem verilmelidir.
- 3- Okul öncesi eğitim programları çocuklarımızın dil gelişimini destekleyecek biçimde hazırlanmalı ve çocuklarımıza dilimizi sevdirmek için çeşitli etkinlikler planlanmalıdır. Ana dili eğitimi çağdaş bir yaklaşımla yürütülmeli, ana dili eğitiminde kuralcı yaklaşımından vazgeçilmeli, betimsel yöntem benimsenmelidir. Ana diline karşı olumlu bir tutum geliştirilmeli, ana dili konusunda duyarlılık sağlanmalı ve ana dili bilinci geliştirilmelidir. İyi bir ana dili eğitiminin bireyin gelişmesindeki ve yaşam başarısındaki önemi benimsenmelidir.

4- İlk ve ortaöğretimde dile yönelik hedefler konulmalı ve öğrencilerin konulan hedeflere ulaştırılması için her türlü düzenleme yapılmalıdır. Ana dili bilincinin ilk ve ortaöğretimde kazandırılması için dil bilinci öğretim programları ve ders kitaplarına yansıtılmalıdır. Türk dili ilk ve ortaöğretim kademesinde öğrencilerimize dilimizin bütün zenginliklerini kavratacak ve özümsetecek bir biçimde öğretilmelidir. Sınavlar test tekniğinden çok öğrencilerin yorum gücünü artıracak ve yazılı anlatımlarını güçlendirecek şekilde yapılmalıdır. Okullarda çoktan seçmeli sınavlar yanında kompozisyon tipi sınavlara da ağırlık verilmelidir

5- Türk dili öğretimi, büyük ölçüde ortaöğretimde bitirilmelidir. Yükseköğretimde gençlerimiz dilleri ile kendilerini ifade edebilecek olgunluğa ve birikime kavuşturulmalıdır. Bu sayede, liseyi bitiren her gencin, ana dilini doğru konuşup yazabilecek bir düzeye getirilmesi sağlanmalıdır. Bu konunun, gelip geçici bir hükümet politikası olarak değil, sıkı ve değişmez bir devlet politikası olarak görülmesi sağlanmalıdır.

6- Türkçenin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Türkçenin incelenmesi, araştırılması ve geliştirilmesiyle ilgili projeler oluşturulmalı ve bu projelere destek sağlanmalıdır. Dilimizin daha önce maruz kaldığı politik ve kişisel siyasi düşünceler engellenmeli, dili gereksiz çatışmalara alet etmekten kaçınılmalıdır. Devletin dil politikası Atatürk'ün dil devrimine yaslanılarak yeniden biçimlendirilmelidir. Dil planlaması çalışmalarına bilimsel bir temelde ağırlık verilmelidir. Türkiye'nin dil politikasını belirleyecek bir kurulun mutlaka oluşturulması gerekmektedir.

7- Yazım kuralları karmaşasına son verilmeli, yazım konusunda birlik sağlanmalıdır. İmla kuralları sağlıklı bir temele oturtulmalı, çağdaş sözlük bilimsel verilerin ışığında Türkçenin söz varlığı saptanmalı ve Türkçe sözcükler bu doğrultuda hazırlanmalıdır.

8- Ülkemizde dilin yanlış kullanımını doğrudan etkileyen önemli bir unsur da basın-yayın kuruluşlarıdır. Yetişkin ve çocuk programları başta olmak üzere haber, reklam, spor, yerli-yabancı dizi ve filmlerde kullanılan Türkçe incelendiğinde medyada önemli bir dil sorununun yaşandığı anlaşılır. Radyo ve televizyonların Türkçenin kullanımı açısından sorumluluk yüklenmeleri gerekmektedir. Dergi ve gazetelerin birçoğu adlarından başlayarak yabancılaşmaya zemin hazırlamaktadır. Radyo ve televizyon kanalları ile gazete ve dergiler, adlarından başlayarak kendilerini

Türkçeleştirmelidir. Radyo ve televizyonlarda spiker, haber ve program sunucuları başta olmak üzere her türlü seslendirmede görev alacak kişiler kurslara katılmalı, bu kişilerden Türkçe yeterlilik belgesine sahip olmaları istenmelidir. Yazılı yayınlarda anlatım, yazım ve noktalama işaretleri yönünden Türkçenin kurallarına uygun bir dil kullanılmalıdır. Ayrıca radyo ve televizyonlarda Türkçe bilincini oluşturan programlara yer verilmelidir.

9- Dilimize yeni girmiş olan kelimelere hemen karşılık bulunmalı ve bunları toplumda yerleştirmenin yolları aranmalıdır. Türk Dil Kurumunca, dilimize yeni girmiş yabancı sözcüklere bulunan karşılıkları yazılı ve sözlü basın organlarına benimsetecek önlemler alınmalıdır. Dil gümrüğü uygulamasına bir an önce geçilmeli, baskın dillere karşı koyabilmek için sözcük ve terim üretimine yeterince önem verilmeli, Türkçe sözcük ve terim türetilmesi çalışmalarına hız verilmelidir. Fen, teknik, fizik, kimya, hayat bilimleri, sanat dalları, spor, oyunlar, gök bilimleri, yer bilimleri, ruh bilimleri, felsefe, mantık terimlerinin Türkçeleştirilmesi ile ilgili çalışma grupları oluşturulmalıdır. Türk Dil Kurumunun ürettiği terimlerin Türk bilim dünyasında kullanımı sağlanmalıdır. Kitaplarda terim birliği ve dil bilgisi kuralları açısından birlik sağlanmalıdır.

10- Yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde öğretimin çok farklı şeyler olduğu düşüncelere iyice yerleştirilmelidir. Yabancı dilin amaç değil, araç olduğu benimsenmeli, verimli ve etkili yabancı dil öğretimi için gerekli önlemler alınmalı ve yabancı dilin öğrenilmesine yardımcı olunmalıdır. Verimli bir yabancı dil eğitimi için iyi bir ana dili eğitiminin gerekli olduğu ilkesi benimsenmelidir. Birey, en iyi biçimde kendi dilinde düşünebilir, verimliliğini ve yaratıcılığını kendi dilinde gösterebilir. En doğru öğretim ülkenin kendi diliyle yapılan öğretimdir. Yabancı dille öğretim, öğrencinin öğrenme isteğini ve kendine güvenini kaybetmesine sebep olduğu gibi toplumsal düzeyde de millete, devlete, ana diline, kültürüne olan güvenini ve bağlılığını yitirmesine yol açar. Bu nedenle her düzeydeki eğitim kurumunda yabancı dilin eğitim dili olarak kullanılmasına son verilmelidir.

11- Türklere yabancı dil öğretimi için uygun yöntemler bulunmalıdır. Çocuklarımızın en az bir yabancı dili iyi düzeyde öğrenmeleri sağlanmalıdır. Bir insanın herhangi bir yabancı dili öğrenebilmesi için öncelikle kendi dilini çok iyi öğrenmesi gerekir. Kendi dilini iyi bilmeyen, yabancı dili de iyi öğrenemez.

12- Bilim, sanat, yazın, teknik ve felsefe dilinin sadece Türkçe olması sağlanmalıdır. Türkçenin gücüne, bir bilim, sanat, yazın, felsefe dili olduğuna, evrensel bir dil olarak dünyanın her yanında öğretilebileceğine inanılmalıdır. Başka dil aramak yerine, Türkçenin dünyanın en büyük dillerinden biri olduğu her fırsatta dile getirilmelidir.

13- İş yerlerine yabancı adların verilmesi engellenmelidir. İş yeri isimlerinin ve tabelalarının Türkçe olması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Türk ürünlerine yabancı adlar vermek yabancı bir kültüre hizmet etmektir. Ürüne verilen yabancı ad, verildiği dilin ülkesindeki markaların reklamına da katkıda bulunmaktadır. İş yerlerine ve ürünlere ad verme konusunda kurallar getirilmelidir. Alfabemizde bulunmayan harfler ve işaretler iş yeri adlarında da yer almamalıdır. Türkçe yazım kurallarına aykırı yazılış biçimleriyle iş yeri, ürün, kurum, kuruluş adlarına izin verilmemelidir. Caddelerde yabancı ülkede olduğumuz izlenimi uyandıran tabelaların kaldırılması için yabancı tabelalara yüksek vergi getirilmeli, Türkçe tabelalara ise kolaylıklar sağlanmalıdır. Mahalle, cadde, sokak, park, site ve binalara Türkçe adlar verilmelidir.

14- Kamu kurum ve kuruluşlarında, kamu tüzel kişiliklerinde, özel, ticari, kültürel vb. kuruluşlar ile meslek kuruluş ve derneklerinde her türlü belge, sözleşme ve yazışma Türkçe hazırlanmalıdır.

15- Türk Dil Kurumunun Atatürk tarafından kuruluş gayesine uygun, tartışmalardan uzak, Türk dilinin bütün problemlerini çözecek nitelikte yapılandırılması temin edilmelidir. İmla kuralları ve dil bilgisi terimlerinde birliği sağlamak için Türk Dil Kurumu yetkili olmalıdır. Türk Dil Kurumu Türkçe ile ilgili aldığı kararları devlet kuruluşları, bakanlıklar kanalıyla Türkiye geneline kolayca yayabilme imkânına ve buna bağlı olarak gerekli yaptırım gücüne kavuşturulmalıdır. Alınan kararların uygulanmasında ısrarcı olunmalıdır.

16- Türklerin yoğun olarak yaşadığı Avrupa ülkelerinde her kademedeki okullarda eğitimin Türkçe yapılmasını temin etmek amacıyla girişimlerde bulunulmalı, bu konuda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ikili antlaşmalar yapılmalı ve Millî Eğitim Bakanlığı ile koordineli çalışılmalıdır. Uluslararası anlaşmaların bir nüshasının da Türkçe yazılması sağlanmalıdır.

17- Yerli firmaların markalarına ve ürettikleri ürünlere verecekleri isimlerin Türkçe olması sağlanmalı ve uluslararası piyasalarda Türkçe markalar oluşturulmasına çalışılmalıdır.

18- AB ile ilişkiler çerçevesinde çıkarılan yasalar ilerleme raporlarında belirtildiği şekilde yeterli bulunmamaktadır. Bu nedenle yasalar çıkarılırken bu yasaların altyapısı da sağlanmalıdır.

19- Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde Türk eğitim sisteminde yabancı dil öğretim politikası tekrar gözden geçirilmelidir. Yabancı dil öğretim programları, ilköğretim kademesinden başlayarak Avrupa Konseyi'nin belirlediği standartları gerçekleştirecek şekilde yeni baştan düzenlenmelidir.

20- Türkiye, AB'nin çok dillilik politikası doğrultusunda, bireyleri ana dillerine ek olarak en az iki dil bilmeleri ve bunu günlük yaşamda kullanmaları konusunda teşvik etmeli ve onları cesaretlendirmelidir. Bireylerin yabancı dil bilmeleri sayesinde kişisel, mesleki ve kültürel olarak gelişecekleri vurgulanmalıdır. Öğrenciler dil öğrenmek için motive edilmeli ve öğretim metotları onların ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. Yetişkinlerin ve genç insanların dil öğrenimini kolaylaştırmak için onların mesleki eğitim ve öğretimlerinde kişisel gereksinimlerini ve öğrenme stillerini de dikkate alarak daha çok planlama yapılmalıdır.

21- Türkiye, AB'nin Hayat Boyu Dil Öğrenimi Programı'nı yakından takip etmeli ve dil öğretiminde bu programdan yararlanmalıdır. Herkese yaşam boyu yabancı dil eğitim ve öğretimini yaygınlaştırmayı, özendirmeyi ve desteklemeyi sağlamalıdır.

22- Değişik dil öğrenim metot, sistem, yol ve yöntemler geliştirilmeli ve bunların kalitesi artırılmalıdır. Dil öğretimi çeşitliliğinin artırılması, dil dostu okulların ilerletilmesi, dil öğrenmek için motivasyonun artırılması sağlanmalıdır. Dil öğrenme ve öğretim için müfredat programları ve ders araç-gereçleri geliştirilmelidir. Yabancı dil öğretim programları geliştirilmeli ve AB'nin istediği standartlara ulaştırılmalıdır. Yabancı dil ders kitapları Avrupa Dil Gelişim Dosyasında temele alınan tümleşik dil becerilerinin geliştirilmesi yaklaşıma göre yeniden hazırlanmalıdır. Ders kitapları, dil bilgisi kurallarını öğretmekten çok dört dil becerilerini geliştirici şekilde olmalıdır.

23- Avrupa Dil Gelişim Dosyası projesi kapsamında bireylerin dil yeterlilikleri ve dili kullanma becerileri sistematikleştirilmelidir.

24- AB, yetişkinlerin dil öğrenimine çok önem vermektedir. Çünkü yabancı dil bilen yetişkinler sayesinde kültürel diyalogun gelişmesi sağlanabilecektir. Bu nedenle Türkiye de çocukların ve gençlerin dil öğrenimine yardımcı olduğu gibi yetişkinlerin de dil öğrenmelerini sağlamak için onları teşvik etmelidir. Yabancı dil öğrenmenin yaşam boyu bir öğrenme süreci olduğu ve herkesin her yaşta arzu ettiği taktirde birden çok dil öğrenebileceği vurgulanmalıdır. Özellikle, Avrupa ile bütünleşme sürecinde bunun bir gereklilik olacağı şimdiden kabul edilmelidir. Bu nedenle yetişkin eğitime de giderek önem verilmeli, ayrıca kendi kendine öğrenme ve internetten öğrenme yolu teşvik edilmelidir.

25- AB, çok dilli bir Avrupa'nın inşasında öğretmenlerin çok önemli bir rolü olduğunu, yabancı dil öğretmenlerinin o dilin konuşulduğu ülkelerde kalmalarını, bilgisini yenilemek için gerekli fırsatlara sahip olmalarını ve eğitim programlarıyla yabancı dil öğretmenlerinin desteklenmesini, yabancı dil öğretmenlerinin izole edilmiş bir durumda kendi ülkelerinde bilgiye kapalı kalmamalarını, ülke içinde ve ülke dışında hatta Avrupa genelinde bir ağı parçası olmaları gerektiğini belirtmiştir. Türkiye bu konuda yabancı dil öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusunda özellikle hizmet içi eğitimi sağlamalı ve dil öğretmenlerinin mesleki gelişimlerini artırmalıdır. Dil öğretmenlerinin başka ülkelere hareketliliği sağlanmalı ve onların kültürlerarası diyalog becerileri geliştirilmelidir.

26- Türkiye AB'nin çok dillilik politikası konusunda Avrupa ile işbirliğini çoğaltarak çalışmalı, çok dillik konusunda özellikle Avrupa Konseyi ve UNESCO gibi uluslararası organizasyonlarla bilgi alış verişinde bulunmalıdır.

Türkiye'nin AB sürecinde izleyeceği dil politikası konusunda ciddi ve kalıcı adımlar atması gerektiği bir gerçektir. Bu adımların hızlı bir şekilde atılması Türkiye'nin AB'ye üyeliği çerçevesinde dil konusunda ileride sıkıntı yaşamamasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Asıl Kaynaklar

AB Konseyi, 2001 Diller Yılı üzerine 2002 Raporu, on the promotion of linguistic diversity and language learning in the framework of the implementation of the objectives of the European Year of Languages 2001, 23.2.2002, Erişim Tarihi: 17.12.2008,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:050:0001:0002:EN:PDF>

AB, Konsülü, Council conclusions of 22 May 2008 on multilingualism, 6.6.2008, Erişim Tarihi: 3.1.2009,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:140:0014:01:EN:>

ACAR, İsmail (1983), *Dilimiz Atatürk ve Sonrası*, Balıkesir: İnce Matbaacılık.

ACAR, İsmail (2007), *Karamanoğlu Mehmet Bey'den Önce ve Sonra Devlet Dili Türkçe*. Erişim Tarihi: 27.12.2007
[http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/ddturkce.htm#\(17\)](http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/ddturkce.htm#(17))

AĞCA, Hüseyin (2001), “Türk Dili Ne İdi Nereye Götürülüyor?”, *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı 162-163, s. 18-25.

AKALIN, Şükrü Haluk (2004), “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşamakta Olan Türklerin Türkçe Öğrenimi Sorunları”, *Türk Dili*, Sayı 633, s. 195-199.

AKARSU, Bedia (1984), *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı.

AKDOĞAN, Yalçın (2004), *Kırk Yıllık Düş Avrupa Birliğinin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, İstanbul: Alfa Yay

AKSAN, Doğan (1987), *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 1. Cilt, 3. Baskı.

AKSAN, Doğan (2006), *Türkçenin Gücü*, Ankara: Bilgi Yay., 10. Basım

AKSAN, Doğan (2002), “Yabancı Dillerin Etkisine Karşı Türkçenin Savaşımı”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 327-335.

AKSOY, Ömer Asım (1973), *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 3. Baskı.

AKTAŞ, Şerif, O. GÜNDÜZ (2001), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yay.

AKYÜZ, Yahya (1993), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Kültür Koleji Yay.

ALTAN, Mustafa Zülküf (2003), “Atatürk; Dil, Türk Dili ve Yabancı Dil”, *Dil Dergisi*, Sayı 122, s.52-60.

ALTUNTEK, N. Serpil (1993), “İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 191 -204.

AMANJOLOV, Altay S. (2006), *Türk Filolojisi ve Yazı Tarihi*, (Çev: Kenan Koç), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ARAT, R.Rahmeti (1966), “Dil Tabii Bir Varlıktır”, *Türk Dili İçin I*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., s. 81-86.

ARAT, R. Rahmeti (1966), “Dil Meseleleri ve Türk Dili”, *Türk Dili İçin*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., s. 87-94.

ARSAVA, Füsün (2002), “Nice Antlaşmasının Getirdikleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s.1-30.

Avrupa Toplulukları Komisyonu, Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment, 18.9.2008, Erişim Tarihi: 3.1.2009,
(http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/com/2008_0566_en.pdf)

Avrupa Toplulukları Komisyonu, Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006, 24.7.2003, Erişim Tarihi: 17.12.2008.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0449:FIN:EN:PDF>

Avrupa Toplulukları Komisyonu, A New Framework Strategy for Multilingualism, 22.11.2005, Erişim Tarihi: 17.12.2008,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FIN:EN:PDF>

Avrupa Toplulukları Komisyonu, Report on the implementation of the Action Plan “Promoting language learning and linguistic diversity”, 15.11.2007, Erişim Tarihi: 17.12.2008 http://ec.europa.eu/education/languages/archive/doc/com554_en.pdf

Avrupa Toplulukları Komisyonu, High Level Group on Multilingualism, Erişim Tarihi: 17.12.2008,
(http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc1664_en.pdf)

BANARLI, N. Sami (2002), *Türkçenin Sırları*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 18. Baskı.

BANGUOĞLU, Tahsin (1984), *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul: Derya Dağıtım Yay.

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), (1999), *Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinde Tek Para Euro'ya Geçiş*, Erişim Tarihi: 18.09.2008, <http://www.dtm.gov.tr>

BAŞKAN, Özcan (1994), “Türk Dili Geçmişi”, *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi*, Özcan Başkan Özel Sayısı, Sayı 22, s. 115-122.

BAŞTÜRK, Mehmet (2004), *Dil Edinim Kuramları ve Türkçenin Anadili Olarak Edinimi*, Ankara: Pegema Yay.

BAYKAL, Sanem (2008), “İrlanda’nın Lizbon Antlaşması Referandumu ve Avrupa Birliği’nin Yeni Krizi”, *Stratejik Analiz*, Ankara: Asam Yay., Cilt 9, Sayı 99, s. 104-115.

BAYRAM, Cezmi (2001), “İlk ve Orta Öğretimde Yabancı Dilde Eğitim”, *Yabancı Dilde Eğitim Sempozyum Bildirileri, Tartışmalar*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s. 47-51.

BİLDİRİCİ, Bülent (2005), *Atatürk Dönemi Kültür Politikasında Türk Tarih Kurumu, Halkevleri ve Türk Dil Kurumunun Yeri ve Önemi*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

BİLGİN, Muhittin (2006), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: Anı Yay., 2. Baskı.

BİLİM, Cahit (1985), “İlk Türk Bilim Akademisi: Encümen-i Daniş”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s. 81-104.

BİLSEL, Cemil (1999), “Tanzimatın Harici Siyaseti”, *Tanzimat 2*, İstanbul: MEB Yay., s. 661-701

BOZKURT, Fuat (2002), *Türklerin Dili*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı.

BURAN, Ahmet (2001), “Yabancı Diller Karşısında Türkçe”, *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı 162-163, s. 79-82.

BULAÇ, Ali (2001), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Feza Gazetecilik.

CAFEROĞLU, Ahmet (1985), *Kâşgarlı Mahmut*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

CAN, Tuncer (2007), “Avrupa Birliği’nin Dil Politikaları Nedir ve Türkiye’nin Durumu”, Erişim Tarihi: 28.12.2008, <http://www.ingilish.com/AB-dil-politikasi.htm>

CAN, Tuncer (2007), *Avrupa Diller İçin Ortak Başvuru Metni Nedir? Hangi Amaçla Yazılmıştır?*, Erişim Tarihi: 30.11.2008, <http://www.ingilish.com/CEF.htm>

CANATAN, Kadir (2007), “Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu “İsveç, Fransa ve Hollanda Örnekleri”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmalar*,ı Volume 2/3 Summer 2007, s. 159-172.

CANBOLAT, İbrahim S. (2002), *Avrupa Birliği (Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler)*, İstanbul: Alfa Yay., 3. Baskı.

CANGİL, Binnur Erişkon (2004), “Küreselleşme ve Avrupa Birliği Yabancı Dil Eğitim Politikaları Işığında 2000’li Yıllarda Türkiye’de Yabancı Dil ve Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme Politikalarına Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Erişim Tarihi: 19.07.2008, (<http://www.binnureriskoncangil.com/akademik-calismalar.htm>)

CEYHAN, Ayşe (1991), *Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: AFA Yay.

CİHAN, Ahmet (2007), *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul: 3F Yay.

COŞKUN, Enis (2002), *Türkiye Avrupa Bütünleşmesinin Yüzyıllık Seyir Defteri*, İstanbul: Cem Yay.

ÇAYHAN, Esra ve Nurşin Ateşoğlu GÜNEY (1996), *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları/ NATO-AB-TÜRKİYE*, İstanbul: Tüses Yay.

ÇEÇEN, Anıl (2001), “Yeni Dünya Düzeni ve Yabancı Dilde Eğitim”, *Yabancı Dilde Eğitim Sempozyum Bildirileri, Tartışmalar*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s.69-74.

ÇELEBİ, M.D. (2006), “Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 21, s. 285-307.

ÇELİK, Ali (2003), “1929 ve 1933 Yıllarında Yeşilgiresun GazetesindeYayınlanan Türk Dili ve Türk Halk Kültürü Araştırmaları”, *Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun-Hasan Öğütçü Armağanı*, Giresun: Yeşilgiresun Yay., s. 319-358.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (2007), “Atatürk’ün Dil Devrimi ve Sonrası, Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür Eğitim”, Ankara: Gazi Üniversitesi Yay., s.23-39.

DEMİREL, Özcan (2005), “Avrupa Konseyi Dil Projesi ve Türkiye Uygulaması”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 167, Erişim Tarihi: 15.5.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/167/index3-demirel.htm>

DEMİREL, Özcan (2008), *Yabancı Dil Öğretimi*, Ankara: PegemA.

DEVELİ, Hayati (2006), *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul: 3F Yay.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (1993), *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol*, Cilt-2, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/aa-kp.pdf>

DINAN, Desmond (2005), *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, (Çev: Hale Akay), İstanbul: Kitap Yay.

DİLAÇAR, Agop (1963), “Atatürk ve Türkçe”, *Atatürk ve Türk Dili*, TDK Yayınları, s. 41-52, Erişim Tarihi: 02.11.2007, <http://www.dildernegi.org.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF0B58620D24E3B60E>

DPT (2000),Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk Dili Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Erişim Tarihi: 3.7.2008 <http://ekutup.dpt.gov.tr/turkdili/oik542.pdf>

DPT, Türkiye İlerleme Raporları (1998-2008), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ab.asp>

DPT, Türkiye Katılım Ortaklığı Belgeleri (2001-2008), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kob>

DUMAN, Ahmet (2008), “Avrupa Birliği, Türkiye ve Eğitim”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt XXVI, Sayı 233, s.191-207.

Durak, Elif (2006), *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bağlamında Avrupa Ortak Dil Kriterleri Sorunsalı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

ECKMANN, Janos (2003), *Çağatayca El Kitabı*, (Çev: Günay Karaağaç), Ankara: Akçay Yay.

EKER, Süer (2009), “Avrupa Birliği’nin Yeni Mottosu ‘Farklılıkta Birlik’ ve Türkçenin ‘Farklılıkta Birlik’teki Yeri”, *Bilig*, sayı 49, s. 35-58.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2004), *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay.

ERDENİR, F.H.Burak (2005), *Avrupa Kimliği (Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe)*, Ankara: Ümit Yay.

EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yay., 2. Baskı.

ERGİN, Muharrem (1993). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay., 21. Baskı.

ERGİN, Muharrem (2003), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yay., 31. Baskı.

GÜLSEVİN, Gürer, E. BOZ (2006), *Türk Dili ve Kompozisyon*, Konya: Tablet Yay.

EROĞUL, Cem (2003), “Siyasal Sorun Olarak Dil”, *Çağdaş Türk Dili*, Sayı 190, s. 437-441.

European Parliament, European Parliament resolution on regional and lesser-used European languages, (2001) Erişim Tarihi: 17.12.2008,
(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2001-0719+0+DOC+XML+V0//EN>)

GABAİN, A. V. (1988), *Eski Türkçe'nin Yazılı Dili*, (Çev. Sabit S.Paylı), Ankara: TDK Yay., s.311–329

GÖKALP, Ziya (1986), *Türkçülüğün Esasları*, (Haz: Mehmet Kaplan), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2. Baskı.

GÖZAYDIN, Nevzat (2003), “Devlet ve Türk Dil Kurumu”, *Türk Dili*, Sayı 622, s.393-408.

GÜRSES, Reşide (2005), “Dilimizin Yaşadığı Sorunların Eğitim Boyutu Üzerine”, *Türk Dili*, Sayı 639, s.251-258.

GÜNAY, V. Doğan (2000), “Türkçemizin Günümüzdeki Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Ana Dili Dergisi*, Sayı 23, s. 7-19.

GÜNDÜZ, Zuhale Yeşilyurt (2006), “Avrupa Birliği’nin Dil Sorunu”, *Ankara Avrupa Çalışmalar Dergisi*, Cilt 5, No 3, s.199-217.

GÜNEYLİ, Ahmet, Özcan Demirel (2006), “Dil Öğretiminde Yeni Bir Anlayış: Avrupa Dil Gelişim Dosyası Uygulaması”, *Cypriot Journal of Educational Sciences*, Cilt 2, Sayı 2, s. 110-118.

GÜVEN, Selma (1997), *Avrupa Birliği’nde Siyasi Bütünleşme ve Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

GÖZKE, Özge (2004), “İstanbul’da İlk Kürtçe Kurs Açıldı!” *BİA Haber Merkezi*, 27.9.2004.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1972), *Türkçenin Karanlık Günleri*, İstanbul: Polat Ofset.

HOCAOĞLU, Durmuş (2007), “ Lizbon Antlaşması”, *Yeniçağ*, 21.12.2007.

İLERİ, İlay (2005), “Batı Gözüyle Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetlerinin Dil ve Eğitim Politikalarına Karşı Tepkiler”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı 18, s.213–220.

İMER, Kâmile (2001), *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2. Baskı.

İNAN, Afet (1984), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı.

İŞÇİ, Metin (2000), *Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul: Der Yay.

KALEAĞASI, Bahadır (1994), *Maastricht Antlaşması ile Kurulan Avrupa Birliği'nin kuramsal ve Siyasal Temelleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

KAPLAN, Mehmet (2005), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yay., 18. Baskı.

KARABULUT, Ömer (2001), “Yabancı Dille Eğitim Yıkımdır”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Şubat 2001.

KARAHAN, Leyla (2001), “Yüksek Öğretimde Yabancı Dille Eğitim”, *Yabancı Dilde Eğitim Sempozyum Bildirileri, Tartışmalar*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s.52-59.

KARAHAN, Leyla (2002), “Anadolu Türk Yazı Dilinin Gelişimi”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3 (Bişkek), s.147-154.

KARAKOYUNLU, Yılmaz (2002), “Bilim, Eğitim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 83-89.

KARAKUŞ, İdris (2006), *Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi*, Ankara: TDK Yay.

KARAL, Enver Ziya (1978), *Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KARAMANLIOĞLU, Ali F. (1966), “Türkçeleşmenin Neresindeyiz?”, *Türk Dili İçin I*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., s. 142-143.

KARPUZ, H. Ömer (2001), “Türkçe ve Çağdaşlaşma”, *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı 162-163, s. 217-220.

KİHTİR, Arzu (2003), *Avrupa Birliğinin Eğitim Politikası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

KOCATÜRK, Utkan (1999), *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Semih Ofset,.

KORKMAZ, Zeynep (1974), *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, Ankara: DTCF Yay.

KORKMAZ, Zeynep (1995), “Türk Dilinin Yabancı Dillere Karşı Korunması İçin Alınması Gereken Önlemler”, *Türk Dili*, Sayı 523, s. 1268-1280.

KORKMAZ, Zeynep (1996), “Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dilinin Yeri”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri*, Ankara: TDK Yay., s.1-10.

KORKMAZ, Zeynep (1997), “Günümüzde Dil Yozlaşması”, *Türk Dili*, Sayı 542, s. 129-138.

KORKMAZ, Ramazan (2000), “Dil Bilincimizin Serüveni veya Bir Varlık Alanı Olarak Türkçe ve Atatürk”, *Türk Dili*, Sayı 580, s. 319-326.

KORKMAZ, Zeynep (2004), “Sosyolengüistik Değişim Açısından Türkiye Türkçesinin Modernleşmesi”, *Türk Dili*, Sayı 633, s.200-204.

KORKMAZ, Zeynep (2007), “Atatürk ve Kültürel Alandaki Çağdaşlaşmada Türk Dilinin Yeri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 661, s.39-52.

KÖKSAL, Aydın (2006).“Yabancı Dili İyi Öğretebilmek, Orta ve Yükseköğretimi Nitelikli Kılmak İçin Yabancı Dille Eğitimden Caymak Zorundayız!”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi* Erişim Tarihi: 18.10.2007
<http://turkoloji.cu.edu.tr/DIL%20SORUNLARI/08.php>

KÖPRÜLÜ, Fuad (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 5. Basım.

LEVEND, Agâh Sırrı (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

MANİSALI, Erol (1998), *Türkiye Avrupa İlişkileri*, İstanbul: Çağdaş Yay.

MATHIEU, Jean-Luc (2006), *Avrupa Birliği*, (Çev:İsmail Yerguz), Ankara: Dost Yay.

MENGİ, Mine (2003), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay., 9. Baskı.

MERMER, Ahmet (2006), *Türkî-i Basit ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2005), “Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 4, s. 9-36.

OKUMUŞ, Ejder (2002), “Tanzimat’ın Dili”, *Kamu Hukuku Dergisi*, Erişim Tarihi: 31.03.2008 <http://www.akader.info/KHUKA/>

OZOLINS, Uldis (2003), “The Impact Of European Accession Upon Language Policy In The Baltic States”, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, Language Policy 2: s. 217–238.

ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (2004), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: TDK Yay.

ÖNER, Mustafa (1996), “Türkçede Dille İlgili Alış Verişlerin ve Dil Hareketlerinin Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili*, Sayı 536, s. 140-148.

ÖNER, Mustafa (1999), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Dil Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk’ün Harf Devrimi ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu*, Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay.

ÖNER, Necati (2001), “Dil ve Düşünme”, *Yabancı Dilde Eğitim Sempozyum Bildirileri, Tartışmalar*, Ankara: Türk Yurdu Yay., s. 13-20.

ÖNER, Mustafa (2007), “Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkçe Devrimi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, s. 75-80.

ÖNERTOY, Olcay (2002), “Tarihsel Süreç İçinde Türkçenin Yabancı Diller Etkisinde Kalışı”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 361-367.

ÖZDEM, Ragıp (1999), “Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz”, *Tanzimat 2*, İstanbul: MEB Yay., s. 859-931.

ÖZDEMİR, Emin (2007), “Cumhuriyet Döneminde Dilimiz, Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür Eğitim”, Ankara: Gazi Üniversitesi Yay., s.41-56.

ÖZDEMİR, Emin (1969), *Dil Devrimimiz*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2. Baskı.

ÖZDEMİR, Sahir (2001), *Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu, Avrupa Toplulukları, Avrupa Birliği, Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi, Avrupa Birliği Antlaşması, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması*

(*Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not*), Ankara: DPT Yay., Erişim Tarihi: Erişim: 19.10.2008 (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ozdemirs/kavram.pdf>)

ÖZEL, Sevgi (1996), “Türkçeyi Kirletenleri Açıklıyoruz!”, *Çağdaş Türk Dili*, Sayı 102-103, s. 53-57.

ÖZEL, Sevgi (2007), “Mustafa Kemal’le Yazgısı Değişen Türkçe, Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür Eğitim”, Ankara: Gazi Üniversitesi Yay., s. 57-80.

ÖZEL, Betül (2003), *Almanca’nın Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Dil Politikaları Bağlamında İncelenmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

ÖZKAN, Emre (2006), “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Baltık Ülkelerindeki Rus Azınlıklar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No: 6, s.91-104.

ÖZKAN, Mustafa. (2008), *İnsan İletişim ve Dil*, İstanbul: 3F Yay.

ÖZÖNDER, F.S. Barutçu (1996), *Ali Şir Nevayi Muhakemetü’l-Lugateyn İki Dilin Muhakemesi*, Ankara: TDK Yay.

ÖZTAN, Ece (2003), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azınlıklar”, AYBAY Hukuk Araştırmaları Vakfı’nın KAPANISAVCI İnsan Hakları Yarışması’nda Birincilik ödülü, Erişim Tarihi: 4.4.2009, <http://www.sbu.yildiz.edu.tr/ececv.htm>

ÖZTÜRK, İsa (2004), *Harf Devrimi ve Sonuçları*, İstanbul: Adam Yay.

PALABIYIK, M.Serdar, Ali YILDIZ (2006), *Avrupa Birliği*, Ankara: ODTÜ Yay.

PARLATIR, İsmail (1997), “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Uygulamada Türk Basınının Rolü”, *Türk Dili*, Sayı 549, s. 195-199.

PARLAYAN, Uğur (2006). “Kamuda Türkçe \ AKP’li Erdem, Türkçenin korunması için Meclis araştırması istedi.”, 15.05.2006, Erişim Tarihi: 14.8.2008, (<http://www.turkcan.org/haberlerview.asp?key=397>)

POLAT, T. (2001), “Avrupalılık Bağlamında Kültür Boyutuyla Yabancı Dil”, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı XIII, s: 29–40.

Resmi Gazete (3.10.2001) Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 4709/ 24556, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>

Resmi Gazete (18.12.2002) Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik, 24967, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>

Resmi Gazete (15.5.2002) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 4756/ 24761, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>

Resmi Gazete (24.07.2003), “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Programın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar, 2003/5930”, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>

Resmi Gazete (5.12.2003) Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik, 25307, Erişim Tarihi: 10.07.2008, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>

Resmi Gazete (31.12.2008) Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu Ve İzlenmesine Dair Karar, 2008/14481, Erişim Tarihi: 3.9.2009, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>

Sabah (2004), “Parlamento'dan Türkiye'ye Evet”, 15.12.2004.

Sabah (2005), “Müzakereler Resmen Başladı”, 03.10.2005.

SADOĞLU, Hüseyin (2003), *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

SAMUR, Serpil (2003), “Anadili Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar”, *Çağdaş Türk Dili*, Sayı 187, s. 296-298.

SANDIKLI, Atilla (2007), *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği’ne Giriş Süreci*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

SERTKAYA, Osman Fikri (2001), “Atatürk ve Türk Dili”, *26 Eylül 2001 Dil Bayramı Toplantısı*, Ankara: TDK, Erişim Tarihi: 02.01.2008
<http://www.dilimiz.com/dil/ataturkdil.htm>

SEVER, Sedat (2004), *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Ankara: Anı Yay., 4. Baskı.

SEVİNÇ, Fatih (2004), “3’üncü Kürtçe kursu Van’da açıldı.” *NTV-MSNBC*, 08-04-2004.

SHAW, J., Ezel Kural S. SHAW, (2000), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2. Cilt, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul: E Yay.

SİNANOĞLU, Oktay (2002), *Uluslar arası Bilim ve Ulusal Eğitim Dili, Bir Nev-York Rüyası “Bye-Bye” Türkçe*, İstanbul: Otopsi Yay., s. 93-101.

ŞAFAK, Erdal (2008), “Fischer'in Korkuları”, *Sabah*, ,26.06.2008.

ŞAHİN, Yusuf (2006), *Yabancı Dil Öğretmenlerinin Eğitimsel Ve Alan Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi Doktora Tezi.

ŞİMŞEK, A. Fırat (2005), “Hukuki Açıdan Yabancı Dilde Eğitim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, s. 108-135.

TAŞDEMİR, H., DEMİR, H. (2002), “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s.85-100

TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (2008)

TC Anayasası (2003), İstanbul: Yaylın Yay.

TEKİN, Talat (1986), “Karahanlı Dönemi Türk Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı 1:Eski Türk Şiiri*, Cilt 51, Sayı 409, s.81–157.

TEKİN, Şinasi (1992), “Eski Türkçe, Türk Dünyası El Kitabı”, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., s. 69–119.

TEMİR, Ahmet (1966), “Türk Dilinin Tarihi, Bugünü ve Geleceği I”, *Türk Dili İçin I*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., s. 173-182.

TEMİZYÜREK, Fahri (1994), *Atatürk Dönemi’nde Türkçenin Öğretimi İle İlgili Olarak Geliştirilen Devlet Politikaları (1920-1938)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

TUNA, Korkut (2001), “Yabancı Dilde Eğitim ve Türk Kültürü”, *Yabancı Dilde Eğitim Sempozyum Bildirileri, Tartışmalar*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s. 77-86.

TUNCA, Elif Asude (2006), “Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 111–122.

TURAN, Şerafettin (2002), “Türkçenin Bilim Dili olmasına İlişkin Sorunlar”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 91-106.

TURAN, Şerafettin, S. ÖZEL (2007), *75.Yılda Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü*, Ankara: Dil Derneği Yay.

TURAN, Osman (1969), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul: Turan Yay., 2. Baskı.

TuİK (2007). “Yetişkin Eğitimi Araştırması”, *TuİK Haber Bülteni*, Sayı 51, Erişim Tarihi: 2.3.2009, www.tuik.gov.tr

Türk Ansiklopedisi (1983), *Türkiye Türkçesi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, Cilt 32,.

Türk Dil Kurumu (1972), *Türkiye’de Dil Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Türk Dil Kurumu, TDK (2007). *Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu (Nizamname, Tüzük, Yasa ve Yönetmelikler)*, Ankara: TDK Yay.

Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay., 10. Baskı,

UĞUR, Mehmet (2004), *Avrupa Birliği ve Türkiye (Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi)*, İstanbul: Kitap Matbaacılık.

UĞURLU, Mustafa (2000), “Türkçe Öğretiminin Neresindeyiz?”, *Türk Dili*, S. 582, s.481-487.

ULUÇAY, Çağatay (1965), *İlk Müslüman Türk Devletleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

UNGAN, Suat. (2006), “Avrupa Birliğinin Dil Öğretimine Karşı Tutumu ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, s.217-226.

UYSAL, R. Selçuk (2005), *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.

ÜLKÜ, Vural (2006), *Cumhuriyetten Günümüze Türk Dilinin Dünyü, Bugünü Ve Geleceği*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, (Erişim tarihi: 18.10.2007) <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/16.php>

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1973), *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

VİRTANEN, Özlem Eraydın (2006), “AB ile İlişkiler Çerçevesinde Türkiye’de Dil Politikaları”, *Türkiye’de Dil Tartışmaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 147-184.

YAĞMUR, Kutlay (2007), “Türk Öğrenciler Arasında Dil Kullanımı, Tercihi ve Türkçe’nin Hollanda’daki Gücü”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, Erişim Tarihi: 15.12.2008, http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/dilbilim_ana.php

YALÇIN, Süleyman Kaan, M. ŞENGÜL (2007), “Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2 Spring*, s.749-769.

YALÇINER, Neclâ (2003), “Prof. Dr. Mustafa Canpolat ile Türk Dili Üzerine”, *Türk Dili*, Sayı 618, s. 582-594.

YAVUZ, Kemal (2000), *ÂŞIK PAŞA/Garib-nâme*, Ankara: TDK Yay.

YAZAR, İlyas (2007), “Ebûbekir Kânî ve şiirinde mahallîleşme etkisi”, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: s.1-20. Erişim: 24.03.2008
<http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewFile/294/246>

YAZGIÇ, S.K. (2005), *Avrupa Birliği*, İstanbul: İnsan Yay.

YILANCI, Ersin (2003), “Prof. Dr. İsa Özkan: Türkçe Dünya Dili”, *Millet*, Yıl: 1, Sayı: 26, s. 12-15. Erişim Tarihi: 13.11.2007
<http://www.anadilim.org/Makale-T%C3%BCrk%C3%A7e,-D%C3%BCnya-Dili-35>

YILDIZ, Cemal vd. (2006), *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Ankara: Pegema Yay.

YÜCE, Sefa (2001), “Milli Kimliğimiz ve Türkçe”, *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı 162-163, s. 460-462.

ZÜLFİKAR, Hamza (2001), “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Dili”, *Türk Dili*, Sayı 592, s.379-394.

ZÜLFİKAR, Hamza (2001), “Türkçenin İçinde Bulunduğu Sorunlardan Bazı Örnekler”, *Türk Yurdu*, Cilt 21, Sayı 162-163, s. 466-469.

Yardımcı Kaynaklar

AB Bölgeler Komitesi,

(<http://www.mess.org.tr/ab/absol/B%F6lgeler%20Komitesi.pdf>)

Avrupa Parlamentosu, 2001 Diller Yılı Kararı Raporu

(<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:232:0001:0005:EN:PDF>)

Avrupa Parlamentosu Resmi Sitesi,

<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public.do?language=en>

AB Resmi Sitesi, Linguistic Diversity Policies

(<http://europa.eu/languages/en/chapter/18>)

AB Resmi Sitesi, Linguistic Diversity Activities

(<http://europa.eu/languages/en/chapter/19>)

AB Resmi Sitesi, The Commission aims to tap the full potential of languages

(<http://europa.eu/languages/en/document/112/18>)

AB Resmi Sitesi, Linguistic Diversity (<http://europa.eu/languages/en/chapter/5>)

AB Temel Haklar Şartı, 18.12.2000

(http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf)

ABGS, AB Kurumları, , <http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=106>

Avrupa Komisyonu, Europeans and their Languages, Special Eurobarometer2006

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf

Avrupa Parlamentosu Rehberi,

http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1411_eu_parliament/

Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, <http://www.yerelnet.org.tr>

DPT: Türkiye-AB tarihçe www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/993/tarihce.doc

Euroguidance Türkiye

(<http://euroguidance.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&publishid=59&id=49&dil=>

European Commission Languages Policy

(http://ec.europa.eu/dgs/translation/navigation/faq/faq_language_en.htm)

İKV, Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, <http://www.ikv.org.tr/tarihce.php>

ODTÜ Avrupa Birliği Ofisi, http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm

TBMM, Türkiye - AB İlişkilerinde Önemli Tarihler Kronolojisi,

(http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/trabils.htm)

TBMM Meclis Haber, Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşma, 4.6.2007

(http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=42640)

Türk Parlamenterler Birliği, Araştırma Komisyonu Raporu, 5.6.2007

(http://www.tpb.org.tr/tpb/index.php?option=com_content&task=view&id=967&Itemid=38)

White Paper On Education And Training Teaching and Learning Towards The Learning Society, Erişim Tarihi: 23.12.2008,

(http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf)